

Tiborcz-Tóth Tünde

**Magyarul tanulók köztes nyelvére vonatkozó
megfigyelések észt forrásnyelvi környezetben –
különös tekintettel
a határozottság kifejezésére a magyarban**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Tamm Anne
egyetemi docens (KRE)

Pécs

2017

DOKTORI ÉRTEKEZÉS BENYÚJTÁSA ÉS NYILATKOZAT A DOLGOZAT EREDETISÉGÉRŐL¹

Alulírott

név: Tiborcz-Tóth Tünde
születési név: Tóth Tünde
anyja neve: Horváth Piroska
születési hely, idő: Zalaegerszeg, 1971. december 30.

„Magyarul tanulók köztes nyelvére vonatkozó megfigyelések észt forrásnyelvi környezetben
– különös tekintettel a határozottság kifejezésére a magyarban”

.....
című doktori értekezésemet a mai napon benyújtom

a

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara
Nyelvtudományi Doktori Iskolájának
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programjához.

Témavezető neve: Dr. habil. Tamm Anne (KRE).

Egyúttal nyilatkozom, hogy jelen eljárás során benyújtott doktori értekezésemet

- korábban más doktori iskolába (sem hazai, sem külföldi egyetemen) nem nyújtottam be,
- fokozatszerzési eljárásra jelentkezésemet két éven belül nem utasították el,
- az elmúlt két esztendőben nem volt sikertelen doktori eljárásom,
- öt éven belül doktori fokozatom visszavonására nem került sor,
- értekezésem önálló munka, más szellemi alkotását sajátomként nem mutattam be, az irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek, az értekezés elkészítésénél hamis vagy hamisított adatokat nem használtam.

Dátum: Pécs, 2017. augusztus 31.

.....
doktorjelölt aláírása

¹ „A doktori értekezés (disszertáció) elkészítésének lépései és követelményei a PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolában (NYDI)” c. dokumentum 6. sz. melléklete

TÉMAVEZETŐI NYILATKOZAT A DOLGOZAT BENYÚJTÁSÁHOZ²

Alulírott Dr. habil. Tam m Anne nyilatkozom, hogy Tiborc z-Tóth Tünde doktorjelölt
„Magyarul tanulók köztes nyelvére vonatkozó megfigyelések észt forrásnyelvi környezetben
– különös tekintettel a határozottság kifejezésére a magyarban”
című doktori értekezését megismertem, nyilvános vitára bocsátását támogatom.

Dátum: Budapest, 2017. augusztus 31.

.....
témavezető aláírása

---

² „A doktori értekezés (disszertáció) elkészítésének lépései és követelményei a PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolában (NYDI)” c. dokumentum 6./a) sz. melléklete

Előszó gyanánt

Jövőre lesz száz éve annak, hogy Észtország elnyerte függetlenségét. Nemsokára pedig annak is száz éve lesz, hogy először érkezett magyart mint idegen nyelvet oktató kiküldött lektor Észtországba. Mint a nyolcadik hivatalosan kiküldött magyar lektor, 2009 és 2012 között tartottam kurzusokat a Tartui Egyetemen. Kilenc éve megszerzett irodalomtudományi PhD-fokozattal a tarsolyomban érkeztem, de a lektori munka és a Tartui Egyetem szellemiségének hatása olyan élénk volt, hogy felerősítette nyelvtudományi érdeklődésemet. Magyarországra visszatérve így kerültem a Pécsi Tudományegyetem bölcsészkarán a Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programjának hungarológiai doktoranduszai közé.

Őszintén hálás vagyok a Tartui Egyetemen és a Tallinni Magyar Intézetben volt kollégáimnak a velük folytatott inspiráló és tanulságos beszélgetésekért. Nagyon sokat tanultam tőlük. Különösen hálás vagyok Tõnu Seilenthálnak, Anu Nurknak, Nikolay Kuznetsovnak, Gerson Klumppnak, Janurik Boglárkának és Niina Aasmäének. Hálás vagyok egykori diákjaimnak, akiktől szintén nagyon sokat tanultam, különösen Liina Dovgannak, Marie Saarkoppelnek, Kadri Remmetnek és Jürgen Dengónak. Köszönöm a Pécsi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak azt az intellektuális környezetet, amelyből számtalan gondolatot meríthettem. Különösen hálás vagyok Wéber Katának, Szabó Veronikának és Szűcs Tibornak, valamint Demeter Gáborné Évának és Wohlmuth Katának. Nagyon köszönöm Navracsics Juditnak, hogy a Veszprémi Egyetemen uralisztikát és finn nyelvet taníthattam. Köszönet Horváth Viktornak a vele folytatott remek beszélgetésekért és egykori magyartanáromnak, Némethné Ráczi Gabriellának – nélkülük soha nem indulok el ezen a pályán. Köszönet mindazoknak, akiket ez alatt az idő alatt megismerhettem. Elnézést kérek továbbá mindazoktól, akiket feledékenységéből nem említettem.

Külön szeretnék köszönetet mondani Tamm Annének, akitől nagyon sokat tanultam, és aki nélkül nem jött volna létre ez a dolgozat.

Köszönök minden segítséget, ötletet, tanácsot, kérdést, jó szót: Andrea Nad, Anette Ross, Anna Tarien, Anne Tamm, Anu Kippasto, Anu Nurk, Baumann Tímea, Berit Puidet, Bogár Edit, Demeter Gáborné Éva, Dóla Mónika, Esta Prangel, Fancsali Éva, Farkas Judit, Fekete Tamás, Gerson Klumpp, Gregorio Ussardi, Hegedűs Rita, Heinike Heinsoo, Helina Pukk, Horváth Viktor, Huszti Judit, Igor Morozov, Illo Talur, Ingrid Oit, Janurik Boglárka, Jürgen Dengo, Kadri Pärtel, Kadri Remmet, Kárpáti Eszter, Kassai Ilona, Katre Koppel, Kerdi-Liis Kirs, Keszler Róbert, Kovács Gábor, Kristel Uiboaed, Kristiina Paiste, Liina Dovgan, Magai András, Margit Kuusk, Mari Jurtom, Marie Saarkoppel, Marja-Liisa Pilvik, Marje Aksli, Medve Anna, Merili Metsvahi, Miina Norvik, Moon Meier, Nádor Orsolya, Nagy Judit, Navracsics Judit, Némethné Ráczi Gabriella, Niina Aasmäe, Nikolay Kuznetsov, Parapatics Andrea, Pelcz Kata, Raätz Judit, Signe Värvi, Szabó Veronika, Székely Gábor, Szűcs Tibor, Teket Renáta, Tiina Klooster, Tõnu Seilenthal, Tóth Anikó Nikolett, (Lengyel) Tóth Krisztina, Tóth Szilárd, Tóth Viktória, Triin Todesk, Vigh-Szabó Melinda, Viszket Anita, Wéber Kata, Wohlmuth Kata és sokan mások.

Nem utolsó sorban pedig hadd köszönjem meg családomnak a végtelen türelmet, amellyel elviselték, hogy ez a dolgozat megszülessen.

Dolgozatom összes hibája csak az én lelkemen szárad, erényei viszont nem jöttek volna létre a felsoroltak nélkül.

Zalaegerszeg, 2017. augusztus 31.

Tartalom

1. Bevezetés	1
1.1. A dolgozat tárgya	1
1.2. Az elemzés tárgya	1
1.3. Az elemzés fókusza	1
1.3.1. A probléma detektálása	1
1.3.2. A dolgozat részei.....	3
1.3.3. Deklaráció	5
2. Magyartanulás észt forrásnyelvi környezetben	1
2.1. Magyaroktatás Észtországban.....	1
2.1.1. A tartui egyetemen folyó magyaroktatás	2
2.1.2. A tartui képzésben használt tankönyvek és szótárak	4
2.1.3. Észt–magyar kontrasztív nyelvészeti publikációk online	6
2.2. A magyar mint idegen nyelv és az észt mint idegen nyelv státuszáról	7
3. Az észt nyelvtanulói forrásnyelv	13
3.1. Általános tudnivalók az észt nyelvről	13
3.2. A névszók esetrendszerének kontrasztív áttekintése	16
3.3. Pillantás az észt szintaxisra.....	23
3.3.1. Azonos szórend, különböző struktúra	24
3.3.2. Van-e az észt mondatnak fókuszhelyezése.....	26
3.3.3. Egyszerű kérdő mondatok	31
3.3.4. V2 szórend.....	32
3.3.5. Összegzés	33
4. A 21. század magyarnyelv-tanára	34
4.1. A klasszikus (latin)oktatás	34
4.2. A nyelvtanulás mint tanulás	36
4.3. A grammatika a posztkommunikatív nyelvoktatásban.....	39
5. A H2L kihívásai	42
5.1. A névelő	42
5.1.1. Nem csak névelőkérdés	42
5.1.2. Nem teljes korreláció.....	43
5.2. Problémák a birtoklással.....	44
5.2.1. Van-e birtokos eset a magyarban?.....	45
5.3. A többtényezős (igei) egyeztetés (polypersonal [verb] agreement).....	47
5.3.1. A)–B) paradigma	48
5.3.2. A C) elem	49
5.3.3. A határozott tárgy meghatározásának nehézségei	51
5.3.4. Az összetett ige-paradigma mint poliperszonális ragozás.....	53
6. Magyartanulók köztes nyelvei.....	54
6.1. A köztesnyelvi megnyilatkozás definíciója a korpuszban.....	54
6.2. Korábbi köztesnyelvi magyarnyelv-tanulói korpuszok.....	55
6.3. A köztesnyelvi megnyilatkozás kontextusfüggése	61
6.3.1. Pragmatikai szabálysértések.....	61
6.3.2. Szemantikai–szintaktikai szabálysértések	61
6.3.3. Morfológiai hiba.....	63
7. A korpusz bemutatása	64
7.1. Deklaráció	64
7.2. Azonosítók.....	64
7.3. A korpusz részei.....	64
7.3.1. A fogalmazások mondatai	65
7.3.2. A tizenegy vicc 29 mondata	65
7.3.3. A gyermeknyelvi példák	67

8. Kódok és rövidítések	69
8.1. Hibakódok	69
8.2. A morfológiai elemzés rövidítései	70
8.2.1. Kódok a morfológiai elemzésekben	71
8.2.2. Rövid megjegyzések	73
8.2.3. Megjegyzés a leírás mélységéről	73
8.3. A magyar és az észti névszóragozási esetek megfelelései	73
8.4. Útmutató az észti nyelvű szövegek kiejtéséhez	75
9. A korpusz elemzése	78
9.1. Az elemzések struktúrája	78
9.2. A köztesnyelvi példák	79
9.2.1. Nyelvtanulói önálló magyar nyelvű szövegalkotás (50 példa)	81
9.2.2. Tizenegy vicc (29 példa)	144
9.2.3. Bilingvis gyermeknyelvi példák (22 mondat)	185
10. Konklúziók	210
10.1. Az adatok	210
10.2. A vizsgálati eredmények	210
10.2.1. Óvatosan kezelendő adatok	212
10.2.2. Értékelhető adatok	212
10.3. Igazolások és meglepetések	213
10.4. Az eredmények és a további kutatási lehetőségek	213
10.5. Az eredmények bemutatása	215
10.5.1. Az összetett igeparadigma mint poliperszonális ragozás	215
10.5.2. Névszói determináció	222
10.5.3. Köztesnyelvi szórend	223
10.6. Zárszó	226
Függelék	227
F.1. Egy példa a párhuzamos lexikai átvételekre: tubi és tuvi	227
Bibliográfia	238

1. BEVEZETÉS

1.1. A DOLGOZAT TÁRGYA

Jelen dolgozat *szinkrón, köztesnyelvi korpuszvizsgálat*, mely a *magyar nyelv észt forrásnyelvi környezetben* történő *nyelvelsajátítási folyamata* kapcsán *kontrasztív* módon bemutatja az *észt–magyar* nyelvi viszonylatban legkritikusabb nyelvi jelenségeket majd *köztesnyelvi produkciók korpuszán* végzett magyarnyelv-elsajátítási *elemzések*en keresztül tárja fel ezeket s a *célnyelvi normától való eltérés* legtipikusabb jelenségei közt központi elemként a *magyar determinációs rendszer* észt forrásnyelvi környezetben történő elsajátításának nehézségeit.

1.2. AZ ELEMZÉS TÁRGYA

A dolgozat az elemzések során a *determinációs rendszert* egységként kezeli, ennek során *pragmatikai, szemantikai, morfológiai és szintaktikai* megközelítésben is vizsgálja tárgyát, az egyes köztesnyelvi produkciókat, az észt forrásnyelvi környezetben detektált nyelvtanulói köztes nyelvet, valamint a bilingvis gyermeknyelvet. Mind a köztes nyelv (Selinker 1972) mind a gyermeknyelv (Pléh 2006) „*plurale tantum*” abban az értelemben, hogy több fázisa van, önálló grammatikája nincs, csupán a célnyelvi normától eltérő jelenségei, melyekre viszont általában igaz, hogy nem *egyedi*, hanem *tipikus*, azaz a nyelvhasználók nagy részénél megfigyelhető jelenségek.

1.3. AZ ELEMZÉS FÓKUSZA

E dolgozat elsősorban a magyar *determinációs, azaz határozottsági rendszer* elsajátítási nehézségeire fókuszál. A *determináció, determinálás* kifejezést abban az értelemben használom, ahogy azt a szakirodalomban a *The Uralic Languages* (Abondolo 1998), a hazai irodalomban pedig az *Uralisztika, Uráli nyelvészet* kötet (Kozmács és Sipőcz 2006), valamint a *Magyar nyelv*³ c. kötet 9. és 10. fejezete (Bakró-Nagy 2006, Sipőcz 2006) is teszi.

1.3.1. A probléma detektálása

Maguk a nyelvtanulók, és sokszor a magyar mint idegennyelv-tanárok is úgy élik meg, mintha pusztán egy–egy lexikai, morfológiai vagy szintaktikai elem megfelelő alkalmazásával lennének gondjaik az adott nyelvtanulóknak, tehát azt mondják pl. hogy „Nem tudom, jól használom-e a névelőket”, vagy „Gondok vannak a tárgyas [sic!] ragozással”, „Elfelejttem használni a *-lak/-lek-et*”, „Elfeledkezem a *possessive suffixekről*”, „Mindig elrontom a szórendet”, stb.

Valójában ezek a jelenségek összefüggenek egymással. Kontrasztív elemzésemet Szűcs Tibor példáját követve funkcionális keretben végeztem (Szűcs 1999a), elfogadva, hogy

³ Online kiadásban: *A magyar nyelv* – a továbbiakban AMNy. (Kiefer 2006b)

különböző nyelvek ugyanazokat a funkciókat néha egészen különböző nyelvi szintek segítségével látják el.

A forrásnyelvi interferencia (É080) nagyon látványosan mutatkozik meg az olyan egyszerű mondatokban, mint a korpuszban (H080) számon szereplő példa, melynek célnyelvi megfelelője a (J080a) vagy a (J080b) mondat lett volna.

(É080) *Mis see on?*
 what this be.3SG
 'What is this?'

(H080) *Mi eṣ van?*
 what this be.3SG
 'What is this?'

(J080a) *Mi Ø eṣ?*
 what [be.3SG] this
 'What is this?'

(J080b) *Eṣ mi Ø*
 this what [be.3SG]
 'What is this?'

Az észtt forrásnyelv interferáló hatása (É039) a fentihez hasonló módon működik a jelen korpusz (H039)-es mondatában, míg a célnyelvi norma szerint a (J039)-es mondat lenne a megfelelő.⁴

(É039) *uks ol-i ava-tud / labti*
 door[NOM] be-PST3SG open-PST.PTCP.PASS open
 'the door was open'

(H039) *aṣ ajtó volt nyit-va*
 DEF door[NOM] be.PST3SG open-GER

(J039a) *nyit-va volt aṣ ajtó*
 open-GER be.PST3SG DEF door[NOM]
 'the door was open'

(J039b) *aṣ ajtó nyit-va volt*
 DEF door[NOM] open-GER be.PST3SG
 'the door was open'

⁴ A rövidítések feloldását l. a 8.2. fejezetben.

A köztesnyelvi (H039) példa kettős szemantikai kódolással bír, az egyik a nyelvtanuló által megcélzott jelentés, melyet a célnyelvi norma szerint a (J039)-es mondat ír le, a másik viszont az a jelentés, amelyet a (H039)-es mondatához a célnyelvi norma rendel, vagyis az, ahogyan a célnyelv anyanyelvi beszélői ezt a mondatot értik.

A magyar diskurzus-konfigurációs nyelv (É. Kiss 1995b), vagyis szórendjét (szintaxis) a jelentésnek (szemantika) rendeli alá. Az észti nyelv viszont nem csak diskurzus-konfigurációs (Traat 2006, Sahkai és Tamm 2017a), hanem ún. V2-jellegű nyelv (Erelt et al. 2007, Metslang 2009, Sahkai és Tamm 2017b: 1) is egyben. Ráadásul úgy tűnik, az észti diskurzus-konfigurációs szabályok különböznek a magyaroktól. (Traat 2006: 10-11, Sahkai és Tamm 2017a)

Nyelvtanulók számára sokszor az segít megvilágítani a különbségeket, ha elmondjuk, hogy melyik mondat milyen kérdésre válaszol (szemantikailag érvényesen).

1.3.2. A dolgozat részei

Jelen dolgozat röviden bemutatja az észti forrásnyelvi környezetet mint fizikai (2. fejezet) és mint nyelvi (3. fejezet) környezetet.

Az észtszászai magyaroktatás bemutatásában elsősorban Anu Nurk és Tõnu Seilenthal számtalan különböző munkáját, Tóth Anikó Nikolett dolgozatait (2011 és 2015) és saját, személyes tapasztalataimat tudtam hasznosítani.

Az észti nyelvnek a jelen elemzés szempontjából fontos elemeinek bemutatásához elsősorban a magyarországi (Lavotha 1960, Pusztay 1994, Anu Kippasto és Nagy Judit 1995/2002) és azt észtszászai észti grammatikákat (Erelt et al. 1993 és 1995; Erelt et al. 2007; Kasik 2015; Asu et al. 2016; Erelt és Metslang 2017), valamint Tamm Anne értekezését a „Kategoríafüggetlen eset”-ről hívtam segítségül (Tamm 2013).

Ezen belül önálló alfejezetben foglalkozom az észti és magyar szintaxis legfontosabb különbségeivel. az észti nyelv szintaktikai jellemzéséhez a GB (Government and Binding, Kormányzás és Kötés – Chomsky, 1981) keretet használom. Azért hívtam segítségül ennek a mondattani iskolának a leírásait, mert így mindkét nyelvet egységes keretben tudtam összehasonlítani. Az észti szintaxis leírásában támaszkodtam a Mati Erelt és Helle Metslang szerkesztésében megjelent „Eesti keele süntaks” (2017) valamint Heete Sahkai és Anne Tamm (2017) munkájára. A magyar összehasonlító példákhoz É. Kiss Katalin (1983, 1992/1995², 1995a, 2002, 2003b), valamint Alberti Gábor és Medve Anna munkáit (2005/I-II.) hívtam segítségül, az észti mondatoknál pedig Martin Ehala (2001), Maarika Traat (2006) Paula Henk (2009) valamint Heete Sahkai és Anne Tamm (2017) munkáit.

A posztkommunikatív nyelvoktatás (Szili 2010: 175) korszakában a nyelvi plató (vagyis a megtorpanás) valamint az ezzel együttjáró grammatikai fosszilizáció jelenségén többek között éppen a jól megválasztott nyelvtani elemzések és gyakorlatok segíthetnek továbblépni. (Richards 2008) Erről szól a 4. fejezet. Ezután ismertetem a magyar grammatikának azokkal a

determinatív alrendszerait, melyekre a jelen dolgozat fókuszál. Ez az 5. fejezetben történik meg. Ezt követően rövid kitekintést teszek az eddigi magyartanulói köztesnyelvi korpuszvizsgálatokra a dolgozat 6. fejezetében. A 7. fejezet bemutatja a vizsgálati korpuszt. A 8. fejezetben kaptak helyet a korpuszban használt morfológiai és egyéb kódok és rövidítések.

A 9. fejezet a korpusz elemzése. A 101 elemből álló korpusz mondatai (illetve szó szerkezetei) a saját gyűjtésemből származnak, melyet 2009 és 2017 között gyűjtöttem észt forrásnyelvi környezetben. Maga a gyűjtemény ennél nagyobb; a 101 elem demonstratív céllal lett a teljes korpuszból kiemelve.

Minden mondatnak van egy (H001) és (H101) közti egyedi azonosító száma (sorszám), és mindegyikhez rendelék egy (vagy több) rövid hibakódot. A hibakódok rövid meghatározása után felsorolom az elemezni kívánt példákat, ezt követni az adott hibajelenség rövid elemzése.

Maga a korpusz három részre osztható: A (H001)–(H050) sorszámú példák változatos, célnyelvi írásbeli kommunikációt igénylő kötött (pl. beadandó házi feladat stb.) és kötetlen (pl. e-mail, üzenet stb.) közegekből valók, jellemző részük a nyelvtanulás során alkalmazott társalgási, köztes stilisztikai tartományban született. A (H051)–(H079)-es példák magyarul elmesélt (leírt) viccek szövegeiből valók. A (H080)–(H101)-es példák pedig bilingvis gyermeknyelvi szövegek.

Elvégzem minden példa morfológiai elemzését, és az összevethetőség kedvéért ugyanígy elemzem ennek a magyar célnyelvi norma szerinti változatát, valamint az észt forrásnyelvi szöveget is. Ezt követően minden mondat esetében egy rövid elemzést végzek. Minden elemzés esetében igyekeztem egyoldalas terjedelmi határon belül maradni.

Elemzéseim előzményei közé sorolható Anu Nurk vizsgálata határozott és határozatlan tárgyak működésén magyar és észt mondatokban. (Nurk 2003: 59–71). Szintén az előzmények közé tartozik Vigh-Szabó Melinda doktori értekezése, melyben magyar anyanyelvű észttanulók köztesnyelvi adatait vizsgálta kontrasztív elemzés keretében (Vigh-Szabó 2011).

A vizsgálat – szándékaim szerint – jól illusztrálja, hogy nem lehet pusztán morfológiai és szintaktikai szinten korrigálni a köztesnyelvi szövegeket: a morfológia és a szintaxis valójában a szövegegész összefüggésében nyer értelmet. Mind a morfológiai elemek megválasztását, mind a szintaxis használatát a kívánt közlés egésze határozza meg. Minden nyelvi megszólalásunk, minden beszédforduló (*turn* – Sacks et al. 1974, illetve l.: Németh 2007), beszédcselekmény (Labov & Fanshel, 1977: 91) megformálása relátumspecifikus: egy olyan relátum (Petőfi S. 2004, Kárpáti 2005) szem előtt tartásával történik meg, mely szövegkonstrukciós elemként folyamatosan hatással van a nyelvi megformálásra.

Az összegzést és a következtetések levonását a 10. fejezetben teszem meg. Ennek során különös gonddal járok el az esetleg, vagy csak fenntartásokkal kezelendő adatok esetében, összehasonlítom az észt anyanyelvű felnőttek és a bilingvis gyermek magyarját, összevetem a korábban a determinációs rendszer szempontjából kritikusnak gondolt nyelvi elemeket az elemzés során kritikusnak bizonyult adatokkal.

1.3.3. Deklaráció

Bízom abban, hogy a jelen 101 elemű nyelvtanulói korpusz közreadása mások munkáját is segítheti; alapanyagul szolgálhat mindazoknak, akik magyar–észt / észt–magyar viszonylatban végeznek kontrasztív nyelvészeti vizsgálatokat.

2. MAGYARTANULÁS ÉSZT FORRÁSNYELVI KÖRNYEZETBEN

Ebben a részben a jelenkori *magyar mint idegennyelvi oktatás és -tanulás észti forrásnyelvi környezetének általános bemutatása* történik meg. A 2.1. fejezet az észtiországi magyaroktatásról szóló, illetve ahhoz kapcsolódó, a magyaroktatásban használt *tananyagok, szakkönyvek, forrásmunkák* ismertetését adja nagy vonalakban. A könyvek részletes bemutatását, elemzését vagy esetleges kritikáját nem tartalmazza a dolgozat. A 2.2. fejezetben a magyar és más uráli *nyelvek státuszát* tekintjük át az *EGIDS-skála* segítségével.

2.1. MAGYAROKTATÁS ÉSZTIORSZÁGBAN

Mindenekelőtt fontos tudni, hogy Észtországban a Tartui Egyetemen van önálló magyar szakos képzés, s ez nyelvtudományi keretben, uralisztikai kontextusban zajlik. Nem mindenütt ez a jellemző a világon, van, ahol Közép-Európa–tanulmányok keretében, történelmi-politológiai megközelítésben történik.

Az észtiországi magyaroktatás jól dokumentált módon zajlik, történetéről bőszeges és friss szakirodalom áll rendelkezésre.

Jelen dolgozat szerzője 1994-ben járt először tanulmányúton⁵ a Tartui Egyetemen, majd 2009–2012 között a Tartui Egyetemre kiküldött magyar lektorként tanított,⁶ 2013-ban pedig kutatási ösztöndíjasként járt a Tartui Egyetemen.⁷ Ezt követően 2015-ben fél éves PhD-részképzés keretében tanult a Tartui Egyetemen,⁸ majd szintén ugyanabban az évben három hónapos „Estophilus”-ösztöndíjjal végzett kutatásokat Észtországban.⁹ 2015–2017 között a Tallinni Magyar Intézet vezetőjeként¹⁰ volt alkalma további beható ismereteket szerezni a tárgyban. (Az alábbi, szakirodalmi hivatkozással nem jelölt megállapítások ennek a 23 éves folyamatnak a során szerzett ismeretek, leszűrt tanulságok.)

Észtországban jelenleg több helyen is lehet magyarul tanulni, beleértve ebbe a nyelvviskolák és a magántanárok ad hoc kínálatát is, ám magyar szakot egyedül a Tartui Egyetemen lehet végezni. A Tallinni Egyetemen volna oktatói kapacitás a magyar oktatására, de a kérdés jelenleg nincs napirenden. Magyar nyelvet lehet tanulni továbbá a Tallinni Magyar Intézetben is, mely jelenleg a magyar Külkereskedelmi és Külügyminisztérium égisze alá tartozik.

⁵ A Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány és a JATE BTK HÖK támogatásával, akiket ezúton is köszönet illet segítségükért.

⁶ Köszönettel tartozom a Balassi Intézet és a Tartui Egyetem munkatársainak, amiért elfogadták álláspályázatomat.

⁷ Támogatásáért a Magyar Ösztöndíj Bizottságnak és észti partnerének, az Archimedes Alapítványnak tartozom köszönettel.

⁸ Köszönettel tartozom a támogatásért a Campus Hungary Programnak.

⁹ Nagyon köszönöm az ösztöndíj megítélését a tallinni Észt Intézetnek (Eesti Instituut).

¹⁰ Köszönet (az azóta a KKM-be olvadt) Balassi Intézet munkatársainak, amiért elfogadták álláspályázatomat.

Különleges szerepük van emellett az elsősorban a kétnyelvű, illetve az Észtországban élő magyar anyanyelvű magyar gyermekek oktatásával foglalkozó, különböző szervezeti keretben működő (hétvégi, délutáni stb.) magyar iskoláknak. Már megalakulásakor (1988) nagy hangsúlyt fektetett az Észtországi Magyarok Munkácsy Mihály Egyesülete (Mihály Munkácsy nim. Eestimaa Ungarlaste Ühing; elnöke: Bán István) a diaszpórában élő magyar származási nyelvű gyerekek magyar gyökereinek megőrzésére és ápolására, ezért működtettek az elmúlt, lassan harminc évben magyar játszóházat, hétvégi iskolát, illetve nyári, magyarországi gyermektáborokat. Az utóbbi évek kezdeményezéseiből pedig meg kell említenünk a Tartui Magyar Iskolát (Nagy Andrea) és a Tallinni Magyar Iskolát (Tiborcz-Tóth Tünde). Az egyik tallinni angol oktatási nyelvű iskolában (Tallinn European School) jelenleg mindennapos magyaroktatás is folyik.

A Tallinni Magyar Intézetnek van érvényes szerződése a magyar ECL nyelvvizsgaközponttal¹¹ magyar nyelvvizsgák szervezésére, így Észtországban mind iskolai bizonyítványt, mind egyetemi diplomát, mind doktori fokozatot, mind pedig nyelvvizsgát lehet szerezni magyar nyelvből.

A legalaposabban – természetesen – a Tartui Egyetemen folyó munka, illetve az egyetem magyar kapcsolatai vannak feltárva és dokumentálva. A téma részletes tárgyalása jelen dolgozatnak nem feladata, ám tájékoztatásul röviden összefoglalom a legfontosabbakat.

Adataink szerint Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király 1583-ban alapította meg a tartui jezsuita kollégiumot és fordítói szemináriumot (Tóth V. 2007: 3/5; Tóth A. 2015: 53). Bizonyos értelemben ez az intézmény volt a II. Gusztáv Adolf svéd király által alapított Tartui Egyetem (i.e. Academia Gustaviana) elődje (Pomozi 1998b: 47) – pontosabban ennek megléte vezetett a tartui Academia Gustaviana 1632-es megalapításához.

Észtország („Eesti Vabariik”: ’Észt Köztársaság’) függetlenné válása (1918. február 24.) után megindult az egyetemen az észt nyelvű oktatás, és gyors intézkedések születtek a magyar és a finn nyelv megfelelő szintű oktatásának biztosítására (Seilenthal 2003: 306). Az ország függetlenségének elnyerését követő hatodik évben (1924. március 6-án) megkezdődtek az első magyar anyanyelvi lektor órái is a Tartui Egyetemen (Tóth A. 2015: 62). Virányi Elemér 1922-es lektori kinevezése óta magyar és észt és más anyanyelvű egyetemi oktatók generációi folytattak ott hungarológiai képzést. Az első magyarországi, 17. századi tartui peregrinusok óta pedig számtalan magyar- és észtországi diák és kutató végzett, illetve folytatott tanulmányokat a másik országban is.

2.1.1. A tartui egyetemen folyó magyaroktatás

A tartui egyetemen folyó magyaroktatásról nemrég Tóth Anikó Nikolett írt egyetemi szakdolgozatot, illetve tanulmányt (Tóth A. 2011 és 2015). Írt a képzésről, illetve az észtországi

¹¹ <http://ecl.hu/>

magyaroktatás történetéről Nagy Andrea, a Tartui Egyetem munkatársa (Nagy A. 2015); korábban pedig a szótárírói munkásságáról jól ismert Anu Nurk is (Nurk és Pusztay 1993; Seilenthal és Nurk 2010; Lutsar, Nurk és Pusztay 2011) – akitől immár generációk tanultak meg magyarul a Tartui Egyetemen (Nurk 2007). Tanulmányt írt az észtországi magyaroktatásról a Pannon Egyetem esztológusa, Vigh-Szabó Melinda is (Vigh-Szabó 2005).

A Tartui Magyar Tudományos Intézet megalapításával, a tartui magyar lektorátus megszületésével (1923) is foglalkozott Bereczki Andrásnak a két világháború közötti magyar–észti kapcsolatok történetéről írott tanulmánya (Bereczki A. 2004). A tartui egyetem hungarológiai műhelyének vezetője, Tõnu Seilenthal több nyelven is publikált a tartui műhely történetéről (Seilenthal 2003 és 1997). Lengyel Tóth Krisztina, aki először 2001 és 2005 között dolgozott Tartuban magyar lektorként, a Balassi Intézet 2003-as évkönyvében mutatta be a tartui magyaroktatást (Lengyel Tóth 2003). Tõnu Seilenthal és Anu Nurk 1995-ös tanulmánya az ún. „szovjet korszak” fél évszázadát mutatták be, vagyis azt az időszakot, amikor kiküldött anyanyelvi lektor nélkül folyt a Tartui Egyetemen a magyaroktatás: e korszak nagyhatású magyartanára Paula Palmeos (1911–1990) volt, aki 1944 és 1989 között egyetemisták generációit vezette be a hungarológia rejtelmeibe (Nurk és Seilenthal 1995: 73). Születésének századik évfordulóján emlékkonferenciával és az Észt Nemzeti Múzeumban bemutatott kiállítással emlékeztek meg róla egykori tanítványai. Az észti függetlenség helyreállítása után hivatalosan kiküldött első magyar lektor, az ELTE esztológusa, Pomozi Péter is számos írásában beszámolt a tartui magyar képzés történetéről (Pomozi 2003, 1998b, 1993).

A Tallinni Egyetemen oktató műfordító, Ivar Sinimets, aki észti nyelvű magyar irodalomtörténetet is publikált (Sinimets 2014),¹² szintén szentelt egy írást az észtországi magyaroktatásnak (Sinimets 2003).

Az észtországi hungarológia műveléséről szól két tanulmánykötet is. Az egyiket Anu Nurk és Tõnu Seilenthal szerkesztették, és az 1923 és 1997 közti időszakot dolgozzák fel (Nurk és Seilenthal 1997). A másik kötet szerkesztője Pomozi Péter (Pomozi 1998a). Ő ebben a kötetben az 1632-ben II. Gusztáv Adolf svéd király által alapított nagyhírű Tartui Egyetem és Magyarország kapcsolatát egy négyszáztizenöt éves intervallumban tárgyalja, egészen a korabeli magyar peregrinus diákok idejéig visszamenően (Pomozi 1998b). Ugyanebben a kötetben jelent meg Árpás Károly írása a Tartui Egyetem első magyar lektoráról, Virányi Elemérről (Árpás 1998). Ez az írás később helyet kapott az Árpás válogatott finnugrisztikai dolgozatait tartalmazó IX. *Folia Estonica*-kötetben is (Árpás 2003).

Pusztay János uralisztikai műhelyének kiadványaként jelent meg 1994-ben Mai Küisk szerkesztésében a *Folia Estonica* sorozatban az „Észtország a fordulat után” c. kötet (Küisk 1994), melyben Heino Arumäe „Észtország és Magyarország kapcsolatainak megteremtése az 1920-as évek elején” címmel írt tanulmányt (Arumäe 1994). Ugyanitt Tóth Rózsa a magyar–

¹² A kötetről Tóth Szilárd írt kritikát. (Tóth Sz. 2015)

észt kulturális kapcsolatok történetét (Tóth R. 1994), Thea Sepp pedig a magyar–észt kulturális kapcsolatok múltját és jelenét foglalta össze (Sepp 1994).

A magyarországi és a nemzetközi hungarológusközösség Piret Norvik tanulmányából is megismerhette az Észt Köztársaság idejének tartui egyetemi magyaroktatását; ez a tanulmány a Giay Béla és Nádor Orsolya szerkesztésében 1998-ban kiadott hungarológiai tankönyv- és szöveggyűjteményben jelent meg (Norvik 1998).

Észtül erre vonatkozó munkát már korábban is publikáltak, ilyen pl. Reet Väari dolgozata (Väari 1970). Természetesen magában az indulás „hőskorában” is számos tanulmány és beszámoló látott napvilágot a tartui magyar lektorátus tevékenységéről, az ott folyó oktató- és kutatómunkáról, valamint az ottani egyéb rendezvényekről és diákéletről (Virányi 1931, 1928 és 1922; Vaas 1926; Csekey 1928, 1923a-b).

Összességében tehát azt lehet mutatni, hogy a téma irodalma igen gazdag. A Tartui Magyar Tudományos Intézet megalapításának közelgő 100 éves jubileumára vélhetően újfent újabb részletek közreadásával fog gyarapodni az észtországi hungarológiával foglalkozó publikációk száma.

2.1.2. A tartui képzésben használt tankönyvek és szótárak

Amikor Szili Katalin 1984-ben azt írta, hogy „A magyar mint idegen nyelvnek ez idáig nem született önálló, rendszeres leíró nyelvtana” (Szili 1984: 305, illetve 1998: 392),¹³ akkor nem csak és elsősorban oktatói oldalról, hanem a nyelvtanulói irányból is számolnunk kellett ezzel a hiánnyal. Azóta lényegesen javult a helyzet. (Értelemszerűen nem említem most magyart nem mint idegen nyelvet tárgyaló hazai nyelvtanok különböző idegennyelvű kiadásait, fordításait.)

1992-ben jelent meg a *Hungarolingua* sorozatban Keresztes László *Gyakorlati magyar nyelvtana*, mely számos kiadást ért meg különböző fordításokban is (Keresztes 1992a, 1995a, 2002, 1992b, 1995b, 1999a, 1992c, 1995c, 1999b, 1997a, 2000, 1997b, 1998, 2001, 2006). Az észt nyelvű változat 1997-ben jelent meg Anu Nurk és Tõnu Seilenthal fordításában. (Keresztes 1997b) A kötet ma is kapható, így az észtországi diákoknak nem okoz gondot a beszerzése. Észt nyelvű magyar leíró grammatika gyanánt ez az egyetlen könyv, ami hozzáférhető.

Durst Péter nyelvkönyvsorozatához (*Lépésenként magyarul*, Durst Péter 2004–2006, etc.) M. Korchmáros Valéria írt nyelvtani kézikönyvet (M. Korchmáros 2006, 2007a-b, 2009a-b).

Tankönyvcsaládoktól független grammatikákként jelentek meg az alábbi munkák: Carol Rounds: *Hungarian: an essential grammar* (Rounds, 2001); Törkenczy Miklós: *Practical Hungarian grammar* (Törkenczy 2002, 2008a) és ugyanez németül (Törkenczy 2005, 2008b); Hegedűs Rita: *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések* (Hegedűs 2004, 2005, 2006); Bencze Ildikó:

¹³ A kijelentésben persze volt némi túlzás, hiszen biztosan ide lehetett volna sorolni legalább olyan munkákat, mint pl. Lotz János nyelvtana (Lotz 1939) – melyről egyébként Szili Katalin írt aztán tanulmányt. (Szili, 1991) Igaz, hogy Lotz könyve akkor, 1984-ben gyakorlatilag hozzáférhetetlen volt.

Practical Hungarian grammar for beginners and non-beginners (Bencze 2005); Hegedűs Rita: *PONS grammar – practical & easy Hungarian* (Hegedűs 2007, 2009, 2012); valamint Budai László: *A magyar mint idegen nyelv grammatikája: elmélet és gyakorlat* (Budai 2015, 2016²).

Ami a nyelvkönyveket illeti, a tartui egyetemen folyó hungarológiai oktatás elsősorban a magyarországi kiadású, több nyelvi szintet is felölelő tankönyvsorozatok segítségével történik. Az évtizedek során az oktatók folyamatosan próbálták ki, vezették be a különböző új tankönyveket. A képzésben az elmúlt évtizedek során alábbi tankönyveket, tankönyvsaládokat használták, használják: *Hungarolingua 1–3.*, *Halló, itt Magyarország! 1–2.*, *Új színes magyar nyelvkönyv 1–2.*, *Lépcsőnként magyarul 1–2.*, *Hungarian the Easy Way 1–3.*, *MagyarOK A1+*, *A2+*, *B1+*, illetve volt oktató, aki intenzív kurzusokon használta a *Teach Yourself Hungarian*-t és az *Assimil–Hungarian with ease* tananyagcsomagot is (Hlavacska et al. 1991–2000; Erdős és Prileszky 2001; Erdős 2007a-b; Durst 2004–2006; Durst 2012–2015; Pelcz és Szita 2013–2016; Pontifex 2010, Kassai 2002).

Mint másutt is, úgy itt is jelentkezik a probléma, hogy az alapszinten már kommunikáló hallgatóknak vajon milyen olvasmányokat, hangoskönyveket lehet adni az önálló fejlődéshez. A Debreceni Egyetem kiadásában megjelent három könnyített olvasmány (Hungarolingua Klasszikusok) a *Légy jó mindhalálig* (Goretity 1995), *A Pál utcai fiúk* (Goretity 1996a), a *Tóték* (Goretity 1996b) és a *Szent Péter esernyője* (Goretity 2010) átdolgozása – inkább haladó és felsőfokú diákoknak szánt olvasmányok (Maticsák 2002: 91).

A szombathelyi uralisztikai műhely kiadványai közül természetesen használják az észtországi magyaroktatásban az *Észt–magyar kiegészítő* különböző kiadásait (Nurk és Pusztay 1993, illetve a javított, bővített 2. kiadás: Lutsar, Nurk és Pusztay 2011), valamint a *Magyar–észt kiegészítőt* (Pusztay és Rüütma 1995). Fontos megjegyezni, hogy ezek a szótárak tudományos igényvel készültek, így tartalmazzák az adott nyelv szavainak teljes szótári alakját, mely nagy segítség a kezdő nyelvtanulóknak.¹⁴

Hozzáférhetetlensége miatt nincs általános használatban Tiina Rüütma „Észt–magyar társalgás” c. munkája, mely szintén a szombathelyi műhelyben jelent meg (Rüütma 1998). Minden antikváriumban hozzáférhető, de elavult, ezért nem használják Jakó Géza „Észt–magyar–orosz nyelvkönyv” c. társalgási könyvét (Jakó 1973).

Észtországi kiadású kiegészítőket is használnak, ezek a kiadónál még ma is kaphatók: „Eesti–ungari sõnastik / Észt–magyar szótár” (Tóth Sz. és Soosaar 2000), illetve „Ungari–eesti sõnastik / Magyar–észt szótár” (Soosaar 2007)

A nemrég megjelent magyar–észt nagyszótárt (*Ungari–eesti sõnaraamat* – Seilenthal és Nurk 2010) minden diák használja – legalább online változatban (UES). (L. még TÓTH A. 2011 és 2014)

¹⁴ Ez persze azt is jelenti, hogy az „Észt–magyar kiegészítő” ideális célközönségét észtil tanuló magyarok adják.

Ezekre a könyvekre alapozva folyik tehát Észtországban a magyaroktatás. Nyilván minden nyelvtanárnak, illetve nyelvésznek szuverén joga, hogy ezekről az alapokról indulva milyen egyéb kiadott és/vagy saját készítésű anyagokkal ismerteti meg az egyetemi hallgatókat, illetve nyelvtanulókat.

Az egyetemi oktatásban természetes módon kapnak helyett a különböző tudományos munkák is.¹⁵ Észtországban a különböző szaktudományos folyóiratok jó része elérhető elektronikus formában, online is.

2.1.3. Észt–magyar kontrasztív nyelvészeti publikációk online

Az utóbbi években örvendetesen megnőtt a távolról is hozzáférhető észt–magyar témájú nyelvészeti publikációk száma.¹⁶ A távoli és ingyenes¹⁷ hozzáférés jelentősége fordított arányban áll az illető nyelv méretével és kutatottságával: minél kisebb nyelvről szó, annál fontosabb a távolról online hozzáférhető ingyenes anyag.

Az elméleti nyelvész Tamm Anne számos dolgozata tanulmányozható a világhálón (Tamm, 2003a; 2010; 2012; Tamm & Kivik 2017, etc.). Online hozzáférhető tanulmányai elérhetők munkahelyi kutatói oldalain, az Eesti Teadusinfosüsteem (etis.ee) [’észt tudományos információs rendszer’], és az MTMT (Magyar Tudományos Művek Tára, mtmt.hu) adatbázisain keresztül is. Több tanulmányt publikált észt–magyar kontrasztív nyelvészeti témában az esztológus Vigh-Szabó Melinda (Vigh-Szabó 2006, 2009a és b; 2012, 2013, 2015, Parapatics és Vigh-Szabó 2015) és a finnugrista Tóth Anikó Nikolett (Tóth A. 2013, 2015) is online.

A Tartui Egyetem műhelyében készült magyar–észt nagyszótár anyaga (Seilenthal és Nurk 2010) is hozzáférhetővé vált online az Eesti Keele Instituut [’Észt Nyelv Intézete’] kiadásában, ez az UES online szótár (’ungari–eesti sõnaraamat’ – ’magyar–észt szótár’). (UES 2015) A tartui hungarológiai műhely egyéb kiadványai közül több is elérhető online. Hozzáférhetőek online az egyetemen készült szakdolgozatok és disszertációk (Dissertationes Philologicae Uralicae Universitatis Tartuensis).

A magyarországi kiadású és/vagy magyar nyelvű, online elérhető nyelvtudományi folyóiratok, illetve általában a hungarológiai források feltehetően ismertek az olvasó előtt, így ezeket nem szükséges bemutatni, ahogy a nagy nemzetközi folyóiratokat sem. Az észtországi nyelvtudományi folyóiratok azonban feltételezhetően nem minden hungarológiában jártas olvasó előtt ismertek, ezért ezekről érdemes ejteni pár szót. Az észtországi nyelvtudományi folyóiratok esetében is gyakori, hogy vagy a teljes lapszámok, vagy legalábbis egyes cikkeik

¹⁵ Itt természetesen lektorált folyóiratokban, illetve tudományos kiadóknál megjelent művekről vagy ezek ún. tükrözéseiről van szó.

¹⁶ Pusztay János uralisztikai műhelyének kiadványaiból, sorozataiból (szótárak, Folia Estonica) csak elvétve érhető el online kiadás.

¹⁷ Az „ingyenes” azt jelenti, hogy a hozzáférés az internet további díjfizetés nélkül igénybe vehető felületén történik.

ingyenesen is elérhető online. Természetesen ezekben is megjelennek néha magyar–észt kontrasztív nyelvészeti tanulmányok.

Elérhető online az Észt Alkalmazottnyelvészeti Társaság (Eesti Rakenduslingvistika Ühing) évkönyve: az „Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat / Estonian Papers in Applied Linguistics”¹⁸ és a társaság „Lähivõrdlusi/Lähivertailuja”¹⁹ (kb. ’közeli összevetések’) című folyóirata.²⁰

Online hozzáférhető az Észt Tudományos Akadémia (Eesti Teaduste Akadeemia / Academia Scientiarum Estoniae) „Linguistica Uralica” című folyóiratának tanulmányai.²¹ Szintén az észt akadémia kiadványa az „Emakeele Seltsi aastaraamat” (az ’anyanyelvi társaság évkönyve’).²²

Az Észt Tudományos Akadémia és az Észt Írószövetség (Eesti Teaduste Akadeemia ja Eesti Kirjanike Liit) folyóirata, a „Keel ja Kirjandus” (’nyelv és irodalom’) anyagai is tanulmányozhatók késleltetve online. A folyóirat online verzióját az Észt Nyelvi Intézet (Eesti Keele Instituut) domainje alól szolgáltatják.²³

A Tartui Egyetemen jelenik meg az ESUKA/JEFUL (Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics), melynek közleményei szintén hozzáférhetőek.²⁴

A három legfontosabb online adatbázis: a Bibliography of Finno-Ugric Linguistics,²⁵ a már említett Eesti Teadusinfosüsteem,²⁶ illetve az észt könyvtárak közös online katalógusa, az ESTER.²⁷

2.2. A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV ÉS AZ ÉSZT MINT IDEGEN NYELV STÁTUSZÁRÓL

Alkalmazott nyelvtudományi hungarológiai munkákban, de újságcikkekben is gyakran olvashatjuk, hogy a magyar kis presztízsű, kevés számú nyelvtanuló által tanult nyelv (pl. Lengyel 1970: 9,²⁸ Kiss A. 2012: 103, Berényi-Kiss 2014: 33–34).

A nyelvek státuszának *mérését per definitionem* csak egymáshoz viszonyítva lehet megoldani: olyan mércét, ahol nem egymáshoz hasonlítjuk őket, tulajdonképpen nem igazán lehet (vagy érdemes) felállítani. Az, hogy a mérés a nyelvek és tulajdonságaik ismeretében felállított skálán történik, semmiképpen sem kérdőjelezi meg a mérés érvényességét –

¹⁸ <http://arhiiv.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/aastaraamat/index>

¹⁹ Kettős címadás észt és finn nyelven.

²⁰ <http://arhiiv.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/lahivordlusi>

²¹ <http://www.kirj.ee/lu/> (A friss szám anyaga csak késleltetve érhető el.)

²² http://www.emakeeleseelts.ee/esa_tutvustus.htm

²³ <http://kjk.eki.ee/ee/>

²⁴ <http://jeful.ut.ee/index.php/JEFUL/index>

²⁵ <http://www.murre.ut.ee/bibliograafia/>

²⁶ <https://www.etis.ee/>

²⁷ <https://www.ester.ee/>

²⁸ „A provincializmus problémája: [...] Gyakran találkozunk azzal az ellenvetéssel, hogy Magyarország kis ország, évszázadokig nem volt szuverén állam; kultúrája a nemzetközi áramlatok perifériáján jött létre s jórészt provinciális, következőképp eredményei nem mérhetőek a nagy kultúrák mértékével, nem közelítik meg a világszínvonalat.”

alapvetően minden mérce (olyanoké is, mint a hosszúságé stb.) megalkotása is az adott tárgy és tulajdonságainak ismeretében történt meg.

A nyelvek katalogizálására és státuszának mérésére való törekvés – még ha számos ponton esetleg kritizálható is, és az eredmény nyilvánvalóan soha nem lehet 100%-osan pontos, mégis relatíve pontosabb képet adhat, mint az abszolút mértékben szubjektív becsléseken, benyomásokon alapuló kijelentések. Az objektív pontosság kedvéért tehát nézzük meg, hol áll a magyar nyelv a nyelvek státuszának skáláján.

Simons és Fenning *Ethnologue: Languages of the World* című óriási adatbázis-pillanatnyilag – 7099 élő nyelvet tart számon a földön (Simons és Fenning 2017). Ebben az adatbázisban az élő nyelvek státuszát egy úgy nevezett EGIDS skálán adják meg. Az EGIDS az „Expanded Graded Intergenerational Disruption Scale” kifejezésből alkotott betűszó.

A kétdimenziós EGIDS-skála valójában egy koordináta-rendszer, melynek függőleges („y”) tengelye a nyelv beszélőinek számát, vízszintes („x”) tengelye pedig a *fejlődöttség*²⁹ és veszélyeztetettség kategóriái között helyezi el az egyes nyelveket – egymáshoz viszonyítva. A „fejlődöttség” a kis számok irányába növekszik, a veszélyeztetettség pedig a nagyobb számok irányába haladva nő.

Mondhatnánk persze azt, hogy ezek egymást kölcsönösen meghatározó fogalmak, hiszen minél többen beszélnek egy nyelvet, az annál kevésbé veszélyeztetett nyelv, a kutatók azonban a beszélők számán túl a nyelv olyan jellemzőit is számításba vették, hogy államnyelv-e, használják-e az oktatásban, a törvényhozásban és a tömegmédiában; vannak-e elérhető irodalmi szövegek a nyelven, van-e sztenderdizált változata, stb., vagyis milyen módon történik meg a nyelv generációról generációra történő továbbadása – vagy éppen, hogy meg sem történik a generációk közti átörökítés.

A nyelvek státuszát ábrázoló grafikon az egyes nyelveket színes pöttyökkel ábrázolva jeleníti meg. A nyelveket a skálán ábrázoló pöttyök színei a skála vízszintes tengelyén található kategóriákat tükrözik. A színek értelmezése a következő:

Lila: intézményes (institucionális) nyelv (EGIDS 0–4); a nyelv a fennmaradási képesség olyan fokáig jutott, hogy nemcsak a család vagy a közösség a nyelvet megtartó közeg.

Kék: fejlődő (EGIDS 5) – a nyelv használata eleven, van sztenderdizált formája, melyet használ az irodalom, mégsem terjedt el a nyelv megtartásához eléggé széles körben.

Zöld: eleven (EGIDS 6a) – sztendizálatlan ugyan, de használata eleven a beszélők különböző generációi közti kommunikációban.

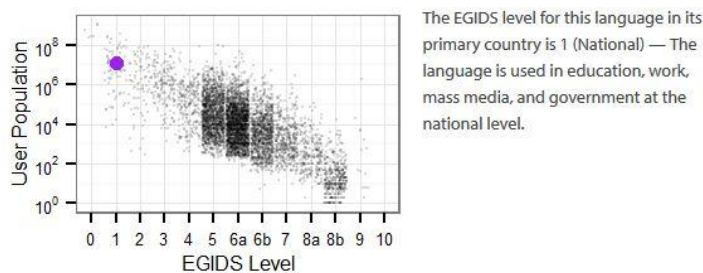
Sárga: veszélyeztetett (EGIDS 6b–7) – a generációk közti átadás láncolata megszakadt, de a fiatalok még ismerik a nyelvet, így képes lehet a revitalizációra.

Vörös: kihálóban (EGIDS 8a–9) – csak az idősebb nemzedékek beszélnek már folyékonyan.

Fekete: kihalt (EGIDS 10) – kiveszett a használatból, és nem őriznek már hozzá kapcsolódó etnikai identitást.

A magyar nyelv helyzetét az 1. ábra mutatja be a skálán.

²⁹ Nem szívesen fordítanám itt a „development” szót ’fejlettség’-nek.

1. ábra: A magyar nyelv az EGIDS-skálán. (Forrás: Simons & Fenning 2017)

A magyar nyelv helyét ábrázoló pötty nagyjából ott helyezkedik el, ahol a svéd és a kazak³⁰ nyelvet jelző pötty is. Az „y” tengelyen ennél valamivel lejjebb található a finn és a horvát, majd ennél kissé lejjebb a szlovén, és ennél is valamivel lejjebb az észti nyelv³¹ helyzetét jelölő pötty. Viszont a magyarénál valamivel magasabban helyezkedik el az „y” tengelyen a román nyelv, lévén, hogy beszélőinek száma nagyobb. Ennél is magasabban található az olasz, és ennél is magasabban a sztenderd német, ez utóbbi egyébként ugyanazon a ponton jelenik meg, ahol a japán nyelv.

A japán nyelv beszélőinek összlétszámát – a nem anyanyelvi beszélőket is beleértve – 128.204.860 főben adja meg az adatbázis, a németéit pedig 129.502.820 főben. Ez az összesen 1.297.960 főnyi különbség, mely az észti nyelv beszélőinek összlétszámánál (1.130.540) 167.420-szal magasabb (ez pedig valamivel több, mint kétszer nagyobb szám, mint az észti vörui változatát beszélők száma) – nem látszik egy ekkora ábrán. Ez bizonyos mértékig az egzakt ábrázolás csődje, még akkor is, ha az összehasonlíthatóság kedvéért számos engedményt is kellett tennünk az adatbázis javára olyan klasszikus problémák tekintetében, mint pl. ki dönti el, hol a határ nyelv és nyelvjárás között (N.B. az adatbázis szerkesztői), vagy hogy ki nevezhető egy adott nyelv beszélőjének, vagyis milyen szintű nyelvismeret kell hozzá, stb. (Ez utóbbi kérdés a többmilliárd beszélővel rendelkező nyelvek esetében kevésbé kritikus, mint a legfeljebb egy tucat, vagy annál kevesebb anyanyelvi beszélővel rendelkező nyelvek esetében – ahol felmerül, hogy a nyelvet aktívan nem beszélő kutatók is beleszámítanak-e a számba, vagyis a kihalófélben levő nyelvek esetében esetleg lehet-e azt mondani, hogy „a nyelvet főleg egyetemeken nyelvtudományi tanszékeken ismerik”?)

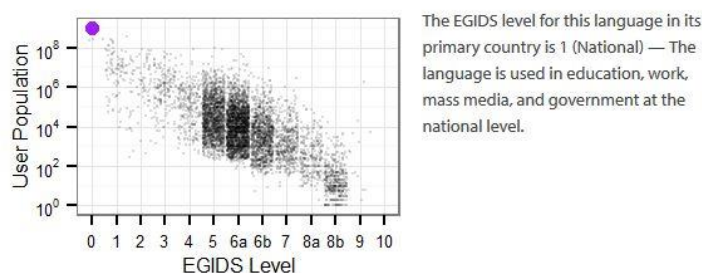
Mіндеzen – és egyéb más, itt nem tárgyalt, de joggal felmerülő³² – problémák ellenére a skála alkalmas bizonyos összehasonlításra, illetve mindenképpen hasznos a meg nem oldott kérdések továbbgondolására.

³⁰ A nyelv nevét az alábbi források alapján használom: Kakuk 1976, illetve Fodor 1999: 692.

³¹ Az észti nyelvet „sztenderd észti”-ként tüntetnek fel. (Az adatbázisban az észti egy ún. „makronyelv”, vagyis az „észti” megnevezést egy nyelvi csoportra tartják fenn, mely az ún. „sztenderd észti”-en kívül a Dél-Észtországban beszélt vörui nyelvváltozatot is tartalmazza.)

³² Például – nem lebecsülendő ugyan az államnyelvi lét előnyeit és megtartó képességét, erejét, – számomra mégis veszélyeztetettebbnek tűnik az észti, mint a kantoni.

Összehasonlításképpen ezért nézzük meg az angol nyelv státuszát is az EGIDS-skálán. (2. ábra)

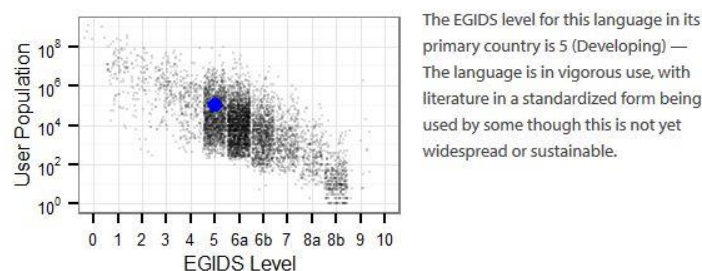

2. ábra: Az angol nyelv az EGIDS-skálán. (Forrás: Simons & Fenning 2017)

Az angol helye a mandarin kínaiéval esik egybe az ábrán. A kantoniként ismert *jüe* (Yue Chinese) viszont az „x” tengelyen a kettes szám fölé kerül, lévén, hogy csak regionális és nem államnyelv.

Az egyiptomi arab nyelv a vízszintes tengely hármas száma felett jelenik meg, mely azt jelzi, hogy a munka és tömegmédiá világában széles körben használt nyelvről van szó.

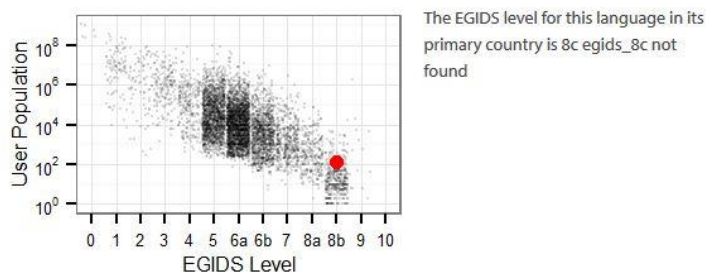
Szintén összehasonlításképpen nézzük meg, hol jelenik meg a grafikonon az uráli nyelvcsaládba tartozó erza-mordvin (3. ábra), illetve nganaszan nyelv (4. ábra).

3. ábra: Az erza nyelv az EGIDS-skálán. (Forrás: Simons & Fenning 2017)

Az erzát már kék színnel jelöli a skála. Beszélőinek számát (2010-es népszámlálási adatokra hivatkozva) viszont mindössze 114.540 főben adja meg, ami jóval alacsonyabb szám, mint finnugrisztikai tanulmányaink alapján esetleg várnánk. *A világ nyelvei* az 1980-as népszámlálási adatok alapján még 1.192.000 főről, és ebből „mintegy 75%”-nyi mordvin (erza és moksa összesen) anyanyelvi beszélőről tudott (Fodor 1999: 979). Mészáros Edit erza-mordvin nyelvkönyvének bevezetőjében kiemelte, hogy a mordvin (1989-ban mért) kb. 1.154.000 fős népességével „a harmadik legnagyobb lélekszámú finnugor nép” (Mészáros 1998: 7). A 2002-es népszámlálási adatok alapján Maticsák Sándor viszont már mindössze 490.000 főre becsülte a mordvin (erza és moksa együtt) anyanyelvi beszélőinek számát (Maticsák 2011: 165). Vagyis Simons & Fenning 2017-es adata – bármilyen döbbenetes is – valószínűleg pontos.

A nganaszan beszélőinek számát 130-ra teszi az adatbázis. A 15 éve megjelent *Chrestomathia Nganasanica* egy 1994-es, kb. 500 fős becslésre hivatkozik; ezt úgy pontosítva, hogy a nyelv beszélőinek számát a népesség 42%-ára teszi, a rendszeres nyelvhasználók számát 17,6%-ban adja meg, illetve, hogy „a 10 év alatti nemzedék 5,9%-a beszéli a nyelvet” (Wagner-Nagy 2002: 18–19).

4. ábra: A nganaszan nyelv az EGIDS-skálán. (Forrás: Simons & Fenning 2017)

A fenti grafikonok segítettek talán némileg árnyalni a magyart mint idegen nyelvet oktató, illetve kutató szakemberek által néha kissé pesszimista módon megrajzolt képet, mely kis presztízssű, kevésbé tanított nyelvként jellemzi a magyart. Világméretű összehasonlításban a magyar nyelv általános helyzete ugyanis mégsem tűnik annyira rossznak. Tanítottsága, melyet az ábra nem mutat, rosszabb ugyan, mint a világnyelveké (pl. angol, mandarin) vagy a regionális közvetítőnyelveké (pl. német), ám oktatása nem kizárólag egyetemi nyelvészeti szemináriumokra korlátozódik. Tanulják nem-nyelvészek is, nem pusztán érdeklődésből, hanem egyéb (pl. gazdasági) megfontolásokból is.

Magyarországon az elmúlt 10 évben a Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ weboldalán közzétett statisztikák szerint összesen 2.414 nyelvvizsgát tettek magyar nyelvből (NYAK 2017) ami elenyésző az ugyanabban az időszakban szintén csak Magyarországon angol nyelvből tett 1.027.437 nyelvvizsgálóhoz, sőt, ahhoz képest is, hogy csak észt nyelvből csak 2016-ban összesen 5.200-an nyelvvizsgáltak Észtországban (Innove 2017). Az első hallásra talán aránytalannak tűnő adat nyilvánvaló magyarázata a jelentős mértékű, nem észt anyanyelvű észtországi kisebbségben keresendő, akiknek számtalan esetben (pl. közalkalmazotti állás betöltéséhez stb.) nyelvvizsgát kell tenniük észt nyelvből, mely az ország egyetlen hivatalos nyelve (Riigikogu 2011).

Észtország lakosainak száma a 2011-es népszámlálás szerint 1.294.236 fő, ebből észt anyanyelvű: 886.859 és orosz anyanyelvű: 383.062 fő (stat.ee 2011). A további, 1000 főnél nagyobb lélekszámú más nyelvet beszélők összlétszáma a fenti két nyelv beszélőinek számát távolról sem közelíti meg: mindössze 8012 fő vallotta magát ukrán, 2617 finn, 1663 pedig fehérorosz (belorusz) anyanyelvűnek. Az ország déli szomszédjában államalkotó lettek száma Észtországban mindössze 998 fő volt (stat.ee 2011).

Az 5. ábrán látható Észtország 2011. december 31-i lakosságának nyelvek és ezen belül nemek szerinti megoszlása (stat.ee 2011). Az ország lakosságának csak alig több, mint

kétharmada (68,52%) észt anyanyelvű, a népesség többi része – leszámítva a lakosság mindössze 1,88%-át kitevő egyéb anyanyelvűeket –, közel egyharmadot (29,6%) kitevő arányban orosz anyanyelvű.

AZ ÉSZTORSZÁGI LAKOSSÁG NYELVEK SZERINTI MEGOSZLÁSA ³³					
RLE06: 2011. december 31. – Anyanyelv és nem szerint					
		%	Mind	Férfiak	Nők
	Ö S S Z E S E N	100	1.294.236	600.352	693.884
1.	ÉSZT (EESTI)	68,52	886.859	415.329	471.530
2.	ÉSZT JELNYELV (eesti viipekeel)	0,01	147	64	83
3.	OROSZ (VENE)	29,60	383.062	172.725	210.337
4.	UKRÁN (ukraina)	0,62	8.012	3.729	4.283
5.	FINN (soome)	0,62	2.617	1.266	1.351
6.	FEHÉROROSZ (valgevene)	0,13	1.663	567	1.096
7.	LETT (läti)	0,08	998	390	608
8.	LITVÁN (leedu)	0,07	904	401	503
9.	ANGOL (inglise)	0,07	881	668	213
10.	TATÁR (tatari)	0,06	807	313	494
11.	ÖRMÉNY (armeenia)	0,05	719	422	297
12.	AZERI (aserbaidžaaani)	0,05	655	428	227
13.	NÉMET (saksa)	0,04	522	323	199
14.	LENGYEL (poola)	0,03	435	181	254
15.	CIGÁNY (mustlaskeel)	0,03	362	170	192
16.	SVÉD (rootsi)	0,02	285	209	76
17.	GRÚZ (gruusia)	0,02	261	167	94
18.	MOLDÁV (moldova)	0,02	237	139	98
19.	OLASZ (italia)	0,02	216	172	44
20.	SPANYOL (hispaania)	0,01	188	121	67
21.	CSUVAS (tšuvasi)	0,01	151	58	93
22.	FRANCIA (prantsuse)	0,009	124	89	35
23.	MARI (mari)	0,008	116	54	62
24.	MAGYAR (UNGARI)	0,008	115	57	58
25.	HOLLAND (hollandi)	0,008	110	91	19
26.	Egyéb (muu emakeel)	0,15	1.880	1.155	725
27.	ISMERETLEN (emakeel teadmata)	0,15	1.910	1.064	846

5. ábra: Az észtországi lakosság a nyelv és nem szerinti megoszlása 2011-ben

2011-ben a magyar anyanyelvű észtországi lakosság a felmérés szerint népességét tekintve a 24. helyen állt, összesen 115 fővel.

A fenti számadatok tükrében nem tűnik alacsonynak a magyarul tanuló észtországi észt szakos egyetemisták száma. Évente kb. 20–30 fő között mozog azoknak a száma, akik új belépőként (legalább egy szemeszter erejéig) magyarul tanulnak a Tartui Egyetemen.³⁴

³³ Az észt statisztikai hivatal online közzétett adatainak felhasználásával.

³⁴ A szerző által mért adat a 2009–2012 közti időszakban.

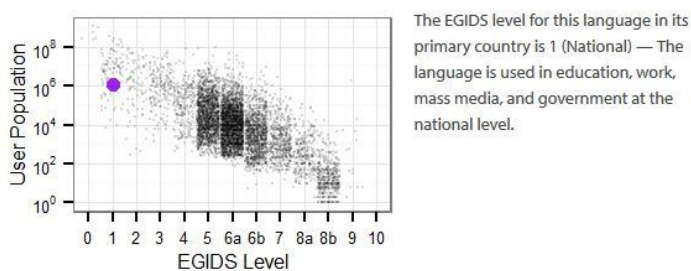
3. AZ ÉSZT NYELVTANULÓI FORRÁSNYELV

Jelen dolgozat kifejezetten arra fókuszál, hogy feltárja, hogy az észti forrásnyelvű környezetben magyarul tanuló észti anyanyelvű nyelvtanulók számára milyen nehézséget jelent a magyar determinációs rendszer (értve ezalatt a magyar igeragozási rendszer, a határozott/határozatlan névszói csoport, illetve ezzel összefüggésben a magyar szintaxis) elsajátítása.

A későbbiekben bemutatandó korpuszpélda-elemzések előtt az észti nyelv néhány olyan sajátosságára hívom fel a figyelmet, melyek – mint az elemzések kimutatják – hatással voltak a magyar nyelvű megoldásokra. A magyar és az észti esetében a leginkább észrevehető lexikális és szintaktikai hasonlóságok vagy független (párhuzamos) areális hatáson alapulnak, vagy (ritkábban) a közös uráli, illetve finnugor gyökerekig vezethetők vissza. Általában megfigyelhető viszont a hasonló elemek, illetve struktúrák esetében, hogy működésük legalább részben különbözik attól, ahogy azt a magyarból ismerjük.

3.1. ÁLTALÁNOS TUDNIVALÓK AZ ÉSZTI NYELVRŐL

Az észti voltaképpen ún. makronyelv³⁵ (Simons és Fenning 2017), vagyis bizonyos értelmezések szerint különálló nyelvekként meghatározott nyelvváltozatok tartoznak ide. Az észti mint makronyelv az ún. „sztenderd észti”-et és az észti nyelvjárásként is számontartott vöruít foglalja magába. Jelen dolgozatban a továbbiakban (ahol nincs külön jelölve) az ún. „sztenderd észti” nyelvet nevezzük *észtnek*.

6. ábra: A (sztenderd) észti nyelv elhelyezkedése az EGIDS-skálán

Az észti nyelv a korábban már bemutatott EGIDS-skála vízszintes tengelyén ugyanott helyezkedik el, mint a magyar (6. ábra), hiszen egy független államisággal bíró ország nemzeti nyelve. Különbség itt csupán a beszélők számából adódóan mutatkozik, hiszen a magyarnak kb. 11-szer annyi anyanyelvi beszélője van a világban, mint az észtnak.

³⁵ Definícióját l. korábban.

Az észtt és a magyar rokon nyelvek: a magyar nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor részén belül az ugor ágba tartozik, az észtt pedig az ún. balti-finn vagy más néven finnségi ágba. Az észttén kívül ez utóbbiba sorolják a finn, a karjalai, a vepsze, az izsór, a vót és a lív nyelvet.³⁶ Az észtt és a finn bizonyos mondatokban kölcsönösen érthető, vagyis tetten érhető az ún. receptív többnyelvűség (*receptive multilingualism*)³⁷ jelensége (Zeevaert & Thije 2007: 1, idézi: Kaivapalu és Muikku-Werner 2010: 69). Ez nemcsak az észtt és finn anyanyelvi beszélők, hanem a finnt és észttet is tanuló más anyanyelvű nyelvtanulók számára is nyilvánvaló. Ezt itt néhány nagyon egyszerű példán mutatom be (1)–(4).

(1) (a) észtt

See on mees.

(b) finn

Se on mies.

'This is a man.'

'Ez (egy) férfi.'

(2) (a) észtt

Poiss istub puu all.

(b) finn

Poika istuu puun alla.

'The/A boy is sitting under the/a tree.'

'A/egy fiú a/egy fa alatt ül.'

(3) (a) észtt

Naine joob vett.

(b) finn

Nainen juo vettä.

'The/A woman is drinking some water.'

'A/Egy/Ø nő vizet iszik.'

(4) (a) észtt

Karu elab metsas.

(b) finn

Karhu elää metsässä.

'The/A bear lives in the woods.'

'Egy/Ø medve él az erdőben.' / 'A medve az erdőben él.'

A receptív többnyelvűség jelenségét természetesen a fentieknél szemléletesebb és gazdagabb példákkal szemléltetve tárgyalja mind az észtt, mind pedig a finn szakirodalom (Kaivapalu 2016, Kaivapalu 2015, Härmävaara 2014, Kaivapalu & Martin 2014, l. még a *Läbivõrdlusi/ Läbivertailuja* folyóirat számos tanulmányát). A szakirodalom bővelkedik a

³⁶ Természetesen ezek különböző nyelvjárásai (vagy egyes felfogások szerint önálló nyelveknek tekinthető változatai) is ide tartoznak.

³⁷ Észttül: *reseptiivne mitmekeelsus*, finnül: *reseptiivinen monikielisyys*.

kölcsönös érthetőség mellett a kölcsönös érthetlenség és az ún. „hamis barátok” („faux amis” / „false friends” – *bilingual homophones*) jelenségének tárgyalásában finn és az észti nyelv viszonylatában (Härmävaara & Frick 2016). Ilyen „hamis barátok” pl.: észti *püim*: ’tej’, de finn *püimä*: ’író, aludtfej’; észti *vaim*: ’lélek, szellem, kísértet’, de finn *vaimo*: ’feleség’; észti *halb*: ’rossz’, de finn *halpa*: ’olcsó’; észti *raamat*: ’könyv’, de finn *Raamattu*: ’Biblia’; észti *tark*: ’okos’, de finn *tarkka*: ’pontos’ stb.

Az észti és a magyar hasonlóságai és különbségei is érdekesek. Meglepő, hogy a finn, az észti és a magyar nyelv prozódiai rendszere mennyire hasonló (Lehiste 2007: 2 – hivatkozza: Tamm 2008). Az észti és a magyar igekötőhasználat rendszere is nagyon hasonló. Tamm azt írja, hogy „a Dahl-féle perfektivitást definiáló tesztek szerint csupán két nyelv rendelkezik minden teszt szerint azonos eredményekkel: az észti és a magyar” (Tamm 2013: 65).³⁸

A magyar és az észti esetében a laikusok számára is szembeötlő lexikális és szintaktikai hasonlóságok vagy független (párhuzamos) areális hatáson alapulnak, vagy (ritkábban) a közös uráli, illetve finnugor gyökerekig vezethetők vissza.

Érdekes ugyanakkor, hogy akár előbeszédben is előfordulhat mondatok szintjére kiterjedő, alapnyelvi szavakból álló lexikai párhuzamosság (pl. (5), (6), (7) stb.). Ezek persze a kifejezetten a nyelvek hasonlóságainak felismertetésére konstruált mondatokban a leglátványosabbak (8). A független (párhuzamos) areális átvételeknek köszönhetően a viszonylag könnyen érthető mondatok köre észti–magyar viszonylatban jóval tágabb, mint bármelyik másik uráli nyelv és a magyar viszonylatában.

(5) (a) észti

Anna käsi!
'Give me (your) hand!'

(b) magyar

Add a kezed!
'Give me your hand!'

(6) (a) észti

Võta ära!
'Take (it) away!'

(b) magyar

Vedd el!
'Take it away!' or 'Marry her.'

(c) magyar nyelvjárási / regionális köznyelvi

Vödd el!
'Take it away!' or 'Marry her.'

(7) (a) észti

Mine vee alla!
'Go under (the) water.'

(b) magyar

Menj a víz alá!
'Go under the water.'

³⁸ A hivatkozott mű: Dahl 1985.

(8) (a) észtl

Elav kala ujub vee all.

'(The/A) living fish swims in (the) water.'

(b) magyar

Eleven hal úszik a víz alatt.

'(The/A) living fish swims in (the) water.'

Azonban – mint említettem, – a magyar és az észtl viszonylatában a laikusok számára is szembetűnő (i.e. lexikai) hasonlóságok jelentős része a két nyelv önálló életében történt (tehát: párhuzamos, vagy más terminussal élve: *horizontális*) átvétel. Egy ilyen példát részletesen is be fogok mutatni az F1-es függelékben.

3.2. A NÉVSZÓK ESETRENDSZERÉNEK KONTRASZTÍV ÁTTEKINTÉSE

Vígh-Szabó Melinda, aki a magyar forrásnyelvi környezetben történő észtl nyelv-oktatást vizsgálta 2011-es disszertációjában, a dolgozata II. fejezetében részletekbe menően egybeveti a magyar és az észtl nyelvet (Vígh-Szabó 2011: 43–79), ezért itt elegendő csak a témánk, az észtl forrásnyelvi környezetben történő magyarnyelv-oktatás, a magyartanulói köztesnyelv és ezen belül a determináció szempontjából fontos jelenségekre kitérni.

A legnagyobb morfológiai, tipológiai különbség a magyar és az észtl nyelv szerkezetét illetően az ún. *flektáló tendencia* az észtlben. Számos kutató tipológiailag inkább flektáló nyelvnek tartja az észtl, mint agglutináló nyelvnek (Skalička 1968; Rätsep 1970; Viitso 1990), mások pedig alapvetően agglutinálónak tartják flektáló, illetve izoláló vonásokkal (Havas 1974, Fejes 2008, Vígh-Szabó 2011).

Tudományelméleti kérdés, hogy lehetnek-e egyáltalán egy agglutináló nyelvnek *casusai* (esetei). Tulajdonképpen ezt a kérdést feszegeti Fejes László is, amikor azt írja: „egy flektáló nyelvben egyszerre meg kell adni az összes szükséges morfológiai kategóriát: ha az orosz 'városoknak' szerkezetre van szükségünk, egyszerre kell megadnunk a számra és az esetre vonatkozó információkat, hogy abból megkapjuk a *зopoulos* alakot.” (Fejes 2008: 186) Fejes állításával lehet vitatkozni, érdekes kérdés pl., hogy a magyar *-lak/-lek* igei személyrag esetében a cselekvő számára, személyére és a tárgy személyére vonatkozó komplex, „együttes”, „összevont”, ún. *portmanteau toldalékról* beszéljünk-e (ahogy nyelvkönyveink teszik), vagy helyesebb, ha a toldalékot további elemekre bontjuk, tehát pl. az *-l-* elemet a második személyű határozott tárgy kifejezőjének (*direct object*) értelmezzük (Trommer 2003:10; Beuls 2011: 240; Beuls et al. 2012: 234), stb. Ez az elemző értelmezés szerepelt egyébként már a 19. század közepén az ún. Czuczor–Fogarasi-féle szótárban is (Czuczor és Fogarasi 1862).

A finnugor nyelvek morfológiai leírásánál mindig is meg kellett birkózni azzal a feladattal, hogy grammatikai kategóriáink a latin nyelvre lettek kitalálva. A latin névszóragozás

nem valamilyen toldalék megjelenését jelenti a szótóhoz kapcsolva,³⁹ hanem a szótó véghangzójának megváltozását.⁴⁰ A latin névszóragozás rendszerét a dominus ('úr') szó példáján illusztrálja a 7. ábra.⁴¹

	SINGULARIS	PLURALIS	MAGYAR JELENTÉSE
NOMINATIVUS	dominus	dominī	'úr' 'urak'
ACCUSATIVUS	dominum	dominōs	'urat' 'urakat'
GENITIVUS	dominī	dominōrum	'úr ...-a(í) / -e(í) / -ja(í) / -je(í)' 'urak ...- a(í) / -e(í) / -ja(í) / -je(í)'
DATIVUS	dominō	dominīs	'úrnak' 'uraknak'
ABLATIVUS	dominō	dominīs	'úrtól, etc.' 'uraktól, etc.'
VOCATIVUS	domine	dominī	'... úr! / ... uram!' '... urak! / ...uraim!'

7. ábra: A latin -ō tövű névszók ragozása (II. declinatio)

A latin szónak tehát nem a „domin-” a töve, ahogy azt az agglutináló észtt vagy magyar nyelv analógiájára esetleg gondolhatnánk, hanem a „dominō”, ahol a tövéghangzó flexiója, változtatgatása adja az eseteket. Ebben az értelemben tehát az -ō tövű szavak -us végű nominativusa sem más, mint egy *singularis nominativusi végződés* megjelenése a szó(tő)végen.

A magyar nyelv minimális számítások szerint 16, maximális számítások szerint 27 esetének (részletesen l. Pete 2003: 308 – szerinte egyébként: 17 eset van a magyarban; Uo.: 312–313) mindegyike kifejezhető a latinban is – általában azzal a különbséggel, hogy nem önálló végződéssel, hanem többnyire valamilyen előjáró + acc. vagy abl. eset kombinációjával van kódolva, illetve az angolban is, ahol a szó elé tett előjáró segítségével lehet kifejezni az adott jelentést, pl. magyar: „a házba” – latin: „*in casam*” – angol: „*into the house*”.

A magyarban és az észttben viszont nem flexióval, hanem agglutinációval történik a ragozás: a (meghatározott) tő után járul az esetrag (mely adott esetben lehet zérómorféma is).⁴²

Az észtt nyelvhelyességi szótár (*Eesti õigekeelsussõnaraamat*, ÕS 2013) 36 névszóragozási és 13 igeragozási típust tart nyilván. Ezt a felosztást használja az észtt értelmezõ szótár is (*Eesti keele seletav sõnaraamat*, EKSS 2009). Ezek a típusok a legtöbb esetben ugyanazokat a végzõdéseket veszik fel (l. agglutináció), azonban vannak több lehetséges végzõdéssel bíró esetek is, vannak tõváltozatok, illetve a tövekben megjelenõ *fokváltakozás* (e.: *astmevabeldus*, a.: *gradation* – Erelt 2003a: 25–28; Vigh-Szabó 2011: 48; magyar nyelvû észtt nyelvtanokban: Lavotha 1960: 15–18; Pusztay 1994: 33–36; Kippasto és Nagy 1995/2002: 159–163, Janurik 1997: 21), és ezek permutációi adják ki a számos különbözõ ragozási típust.

³⁹ Tehát *szótó+toldalék* összetételû.

⁴⁰ Vagyis csak a szótó vesz részt a *declinatio*ban.

⁴¹ Az esetek melletti jobb hasámban megadom az adott esetben álló példa magyar jelentését is. A magyar jelentésben a (gömbölyû) zárójelek szóvégi opcionalitást jelentenek, a „/” jelek pedig a használandó alakok, illetve formák közötti vagylagosságot. A „|” jelek, illetve az új sorok az egyes, illetve többes számú alakokat választják el.

⁴² Ezek a ragok valaha névutók voltak, mint az a *Tihanyi apátság alapítóleveléből* szállóigésült „feheruuaru rea mench hodu utu rea” névutós kifejezésből közismert. (L. még: <http://nyelvemlekek.oszk.hu>)

Mivel az észti névszóragozási esetrendszer számos végződése lekopott, bizonyos esetekben a todalék zérus. (Tóth Sz. 1998) Vannak tehát olyan esetek a névszóragozásban, ahol a szó (valamelyik) tövéhez járul egy todalék, amely minden szó esetében ugyanazt a végződést adja, pl.: *tuba* ('szoba') genitívusi töve: *toa-* + *s* inessivusrag: *toas* ('szobában'); *maja* ('ház') genitívusi töve: *maja-* + *s* inessivusrag: *majas* ('házban'); *mets* ('erdő') genitívusi töve: *metsa-* + *s* inessivusrag: *metsas* ('erdőben'); *vesi* ('víz') genitívusi töve: *vee-* + *s* inessivusrag: *vees* ('vízben'); *ümbrik* ('boríték') genitívusi töve: *ümbriku-* + *s* inessivusrag: *ümbrikus* ('borítékban'), *vagu* ('barázda') genitívusi töve: *vao-* + *s* inessivusrag: *vaos* ('barázdában'), etc.⁴³

Zérómorfémás todalék esetén első pillantásra roppant változatosnak tűnnek az illető casusban álló szavak végei, ilyen pl. a *singularis genitivus* eset. Mivel a sing. genitivus egykori *-n* végződése lekopott (Lavotha 1960: 25, Pusztay 1994: 48) a genitivus végződése egyes számban zérus: „a változatlan tövű szavak genitivusa azonos alakú a nominatívusszal, a változó tövűeké pedig a szó teljes tövével” (Lavotha 1960: 25). Fenti példáinknál maradványok ezeknél tehát változatos: *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* magánhangzóra végződő singularis genitivusokkal találkozunk: ezek nem ragok, hanem a szótő végződésai.⁴⁴

A magyarral és a finnel ellentétben az észti nem használ birtokos személyjeleket (a finn terminológia, illetve rendszer szerint: *birtokos személyragokat*). Van viszont az észti genitívusi eset, mint látjuk, akárcsak a finnben – még ha az észti ez az eset a szóvég alapján nem könnyen ismerhető is fel. Ez a zéróragos genitívusi eset a szintén (de máshogy!) zéróragos magyar genitívusra nyelvtanulási folyamatában könnyen transzferálható. (Giay 1998: 250) Mivel a magyar szemantikai birtokos többnyire a szó alanyesetével (vagy ritkábban: datívusával) azonos, ezért az észti magyartanulók ezt a determinációs esetet könnyen megtanulják,⁴⁵ a *possessive suffixek* használatát viszont nehezebben szokják meg (l. később jelen korpuszelemzésben a (H035) és (H036) példákat).

Az észti névszóragozási paradigma esetrendszerét a 'sütemény, süti' jelentésű 'kook' szó példája mutatja be a 8. ábrán. A szó az EKSS szerint a 21. ragozási típusba tartozik (EKSS 2009), a szó tövének véghangzója részt vesz a fokváltakozásban: sing. nom.: *kook* – sing. gen.: *koogi*. (Az esetek neve és az eset hárombetűs rövidítése Miestamo, Tamm & Wagner-Nagy 2015 nyomán.)

A táblázatban szerepel az accusativus is, jóllehet a morfológia már nem tartja számon ezt az esetet az észti.⁴⁶ (Erelt 2003a: 32, Tamm 2013: 23) Az észti accusativus alakilag a genitívusszal vagy pedig a nominatívusszal esik egybe, és mindig a teljes tárgyat (l. szemantikai

⁴³ Későbbi kontrasztív összevetés céljából idézzük fel Vigh-Szabó dolgozatának ezzel foglalkozó részét (2011: 88–96), melyből kiderül a magyar észtnyelv-tanuló itt a következő típusú hibákat követheti el: a) elfelejti a végződést, b) megfelel a fokváltakozásról, de a todaléket jól használja, c) nem azt a ragot használja, ami az észti szokásos, d) nem azt a ragot használja és a fokváltakozásról is megfelel, e) egyéb. (Csoportosítás – tölem.)

⁴⁴ Genitívusi szóvéghang csak ez az ötféle van, azonban ezek különböző tövgyváltozatok utolsó hangjai; az „e” esetben lehet *-te* vagy *-se* végződés része az „e” hang, stb.

⁴⁵ A magyaroknak az észti genitívus elsajátítása nehezebb a fenti okokból. (L. még Vigh-Szabó 2011: 89–91)

⁴⁶ Mint Alvre írja, először Ahrens hagyta el 1843-ban grammatikájából az accusativust. (Alvre 1989: 181) Alvre a tárgyeset használatát mellett érvel (Alvre 1989: 176–185, de különösen 184).

totalis – TOT, Tamm 2013: 22) jelöli. Én itt azért adom meg, mert a magyaroknak szóló észti grammatikákban Lavotha szükségesnek tartaná az eset tárgyalását (Lavotha 1960: 25), és hasonló véleményen van Pusztay is (Pusztay 1994: 48–49, illetve Pusztay 2011: 2).

A táblázatban az esetek melletti jobb hasámban megadom az adott esetben álló példa magyar jelentését is. A magyar jelentésben a (gömbölyű) zárójelek szóvégi opcionálitást jelentenek, a „/” jelek pedig a használandó alakok, illetve formák közti vaglyagosságot.

#	ESET	EGYES SZÁM	MAGYAR JELENTÉS	TÖBBES SZÁM	MAGYAR JELENTÉS
1.	nominativus NOM	kook	süti	koogid	sütik
2.	accusativus ⁴⁷ ACC	koogi	(a) sütit	koogid	a sütiket
3.	genitivus GEN	koogi	süti(nek) a(z)/egy/Ø ... -a(î)/ -e(î)/ -ja(î)/ -je(î)	kooki-de	sütik(nek) a(z)/egy/Ø ... -a(î)/ -e(î), -ja(î)/ -je(î)
4.	partitivus PAR	kooki	sütít	kook-e / kooki-sid	sütiket
5.	illativus ILL	kooki / koogi-sse	sütibe	kooki-de-sse	sütikbe
6.	inessivus INE	koogi-s	sütiben	kooki-de-s	sütikben
7.	elativus ELA	koogi-st	sütiből	kooki-de-st	sütikből
8.	allativus ALL	koogi-le	sütire	kooki-de-le	sütikre
9.	adessivus ADE	koogi-l	sütin	kooki-de-l	sütiken
10.	ablativus ABL	koogi-lt	sütiről	kooki-de-lt	sütikről
11.	transzlativus TRA	koogi-ks	sütivé / sütinek / sütiként	kooki-de-ks	sütikké / sütiknek / sütikként
12.	terminativus TER	koogi-ni	sütiig	kooki-de-ni	sütikig
13.	essivus ESS	koogi-na	sütiként	kooki-de-na	sütikként
14.	abessivus ABE	koogi-ta	süti nélkül (*sütitlenül)	kooki-de-ta	sütik nélkül
15.	comitativus COM	koogi-ga	sütivel	kooki-de-ga	sütikkel

8. ábra: Az észti névszók esetrendszere (példa)

Mint Tamm Anne megjegyzi, az észti és a magyarban az „allativus”, „adessivus” és „ablativus” terminus a *-hoz/-hez/-höz, -nál/-nél* és *-tól/-től* végződésű esetek megnevezése, az

⁴⁷ N.B.! Az accusativus esetében *szintaktikai* esetről van szó, bár itt *morfológiai* táblázatban tüntettem fel!

észten viszont a *-ra/-re* (vagyis az észten *-le*), az *-n/-on/-ën/-ön* (vagyis az észten *-l*) és a *-ról/-ről* (vagyis a *-li*) ragokra végződő esetek elnevezése. A magyar grammatika megfelelő eseteinek terminusai: „sublativus”, „superessivus” és „delativus” (Tamm 2013: 24).

Az észten sing. és plur. nom., gen., part. végződéseire a 9. számú ábra mutat példákat az EKSS 2009 osztályozása nyomán.⁴⁸

AZ ÉSZT NÉVSZÓRAGOZÁS TÍPUSAI						
	sing. nom.	sing. gen.	sing. part.	plur. nom.	plur. gen.	plur. part.
1.	körge	körge	körget	körged	körgete	körgeid
2.	lapsik	lapsiku	lapsikut	lapsikud	lapsikute	lapsikuid
3.	ase	aseme	aset	asemed	asemete	asemeid
4.	soolane	soolase	soolast	soolased	soolaste	soolaseid
5.	oluline	olulise	olulist	olulised	oluliste	olulisi
6.	tubli	tubli	tublit	tublid	tublide	tublisid
7.	vana	vana	vana	vanad	vanade	vanasid
8.	kena	kena	kena	kenad	kenade	kenasid
9.	kivi	kivi	kivi	kivid	kivide	kivisid kive
10.	seminar	seminari	seminari	seminarid	seminaride	seminare (seminarisid)
11.	vilu	vilu	vilu	vilud	vilude	vilusid
12.	tüvi	tüve	tüve	tüved	tüvede	tüvesid
13.	tuli	tule	tuld	tuled	tulede	tulesid
14.	pai	pai	paid	paid	paide	paísid
15.	idee	idee	ideed	ideed	ideede	idesid ideid
16.	aher	ahtra	ahtrat	ahtrad	ahtrate	ahtraid
17.	ranne	randme	rannet	randmed	randmete	randmeid
18.	saade	saate	saadet	saated	saadete	saateid
19.	puhas	puhta	puhast	puhtad	puhaste	puhtaid
20.	sammal	sambla	sammalt	samblad	sammalde	samblaid
21.	kurt	kurdi	kurti	kurdid	kurtide	kurte kurtisid
22.	kurb	kurva	kurba	kurvad	kurbade	kurbi kurbasid
23.	tark	targa	tarka	targad	tarkade	tarku tarkasid
24.	tuba	toa	tuba	toad	tubade	tube tubasid
25.	rida	rea	rida	read	ridade	ridu ridasid
26.	õu	õue	õue	õued	õuede	õuesid
27.	vagu	vao	vagu	vaod	vagude	vagusid
28.	jõgi	jõe	jõge	jõed	jõgede	jõgesid
29.	kael	kaela	kaela	kaelad	kaelte	kaelu kaelasid
30.	õnnelik	õnneliku	õnnelikku	õnnelikud	õnnelike (õnnelikkude)	õnnelikke (õnnelikkusid)
31.	nõder	nõdra	nõtra	nõdrad	nõtrade	nõtru nõtrasid
32.	tühi	tühja	tühja	tühjad	tühjade	tühje tühjasid
33.	oder	odra	otra	odrad	otrade	otri otrasid
34.	suur	suure	suurt	suured	suurte	suuri
35.	uus	uue	uut	uued	uute	uusi
36.	käsi	käe	kätt	käed	käte	käsi

9. ábra: Az észten névszóragozási típusok (az EKSS 2009 nyomán)

⁴⁸ A plur. nom. alakokat a szótár nem adja meg. Ragja: *-d*, mely a sing. gen. alakban megjelenő *tõhõz* járul.

A plur. part. alakjai néha többféleképpen is képezhetők, pl. a 32. típusban: *tühje* vagy *tühjasid* is lehet a szó alakja. (Ez a jelenség bizonyos mértékig segítségünkre van az észtek magyaroktatásában a magyar *Pécssett–Pécsen* alternációk tanításakor.)

A magyar és az észtt esetek konkordanciáit a 8.3. fejezetben mutatom be.

Az észtt grammatikák (pl. Erelt 2003a: 32) 14 esetet adnak meg, az észtt morfológiában ugyanis – mint említettük – nincs accusativus.⁴⁹ Viszont általában tárgyessel fordítjuk magyarra az ún. *részleges alany vagy tárgy* (Lavotha 1960: 28) (*partial object*) kifejezésére szolgáló észtt partitivusi eset. A grammatikák tételesen felsorolják, hogy mit is szokás az ún. *részleges tárgy* kategóriájába sorolni (Kippasto és Nagy 2002: 227), és ebből kiderül, hogy nem pusztán arról van szó, hogy a cselekvés a tárgynak csak egy részére irányul,⁵⁰ hanem ilyen „részleges” tárgy van a mondatban akkor is, ha a *cselekvés folyamatos* (l. a 9a példában).⁵¹ A magyarban ez szemantikailag az ún. „határozatlan (determináns nélküli) argumentumok” esetének feleltethető meg (Maleczki 2008). A (10) szám alatt két példa szerepel arra, amikor az észtt partitivusnak alanyesetű névszó felel meg a magyarban – amikor az észtt mondatban tagadás van. A (11) példa is olyan esetet mutat be, amikor a fordításban m. *nominativus* felel meg az észtt *partitivus*nak – itt személytelen ige mellett találjuk az észtt partitivust.

(9) (a) észtt

<i>Mari</i>	<i>sõi</i>	<i>(ühte)</i>	<i>õunapiruka-t.</i> ⁵²
Mary	eat.PST.3SG	one.PAR	apple.pie-PAR

‘Mary was eating an apple pie.’
 ‘Mary [éppen] (egy) almás pitét evett.’

(b)

<i>Mari</i>	<i>sõi</i>	<i>(üibe)</i>	<i>õunapiruka</i>	<i>ära.</i>
Mary	eat.PST.3SG	one.TOT	apple.pie.TOT	PTC

‘Mary ate (up) an apple pie.’
 ‘Mary (egy) almás pitét evett.’

(Tamm 2013: 67–68)

(10) (a) észtt

<i>Siin</i>	<i>pole</i> ⁵³	<i>(mingi-t)</i>	<i>koera.</i>
here	NEG.be.CNG	(any)	dog.SG.PAR

‘There’s no dog here.’
 ‘Itt nincs (semmilyen) kutya.’

(b)

<i>Siin</i>	<i>pole</i>	<i>koer-i.</i>
here	NEG.be.CNG	dog-PL.PAR

‘Here there are no dogs.’
 ‘Itt nincsenek kutyák.’

⁴⁹ Pusztay hangsúlyozza, hogy az accusativus eltűnése történeti okokra vezethető vissza, az accusativus eredeti *-m végződése ugyanis egykor (akárcsak ma a finnben) egybeolvadt a genitivus -n végződésével, és ennek a szövegi hangnak a lekopása után jött létre a jelenlegi genitivusi forma (Pusztay 1994: 48–49 és Pusztay 2011: 2).

⁵⁰ A magyarban olyankor sokszor nem is tárgyestet használunk: *Evett a tortából*, máskor persze igen: *Ivott egy korty vizet, evett egy falat kenyert*.

⁵¹ A magyarban sokszor ilyenkor sem tárgyestet használunk: *Várok rád*.

⁵² Tamm példája (Tamm 2013: 67) A ’pirukas’-t fordíthatjuk ’pirog’-nak, ’burek(asz)’-nak, ’hasé’-nak, ’tortá’-nak, ’lepény’-nek, ’batyu’-nak is.

⁵³ Portmanteau alak, az „éi ole” összevonása.

- (11) észtt
Saja-b lund.
 fall-3SG snow.SG.PAR
 '(The) snow is falling.'
 'Havazik. / Esik a hó.'

Mivel az észtt partitivus egyik végződése alakilag egybeesik a magyar tárgyraggal (-t), s a legtöbb észtt partitivust valóban tárgyesettel fordítjuk magyarra (és fordítva), kezdő nyelvtanulóknál gyakran előfordul, hogy minden olyan esetet, ahol az észttben partitivus van (pl. tagadásnál) azt a magyarban is -t ragos névszóval igyekeznek visszaadni, l. pl. jelen dolgozat hibakorpuszában az alábbi példát.

(H045) **Nekem nincs kutyát.*⁵⁴

Tamm bemutatja, hogy egyes észtt igék a mondat tárgyának függvényében különböző aspektusokat fejeznek ki. Ezek három pontban összegezhetők. (Tamm 2013: 86) Pl. a *kirjutama* 'ír' ige

a)	totális tárgynál:	perfektív és telikus,
b)	többes számú, anyagnévi partitivusi tárgynál:	perfektív és enyhén telikus,
c)	egyes vagy többes számú partitivusi tárggyal:	imperpektív és atelikus.

(Tamm 2013: 85–86)

Az alábbiakban (12) számon idézem (37) számú példáját is, melyben az 'írni' jelentésű *kirjutama* ige segítségével mutatja be a fenti aspektusokat.

(12) a)	<i>Mari</i>	<i>kirjuta-s</i>	<i>artikli.</i>
	M[NOM]	ír-PST.3SG	cikk.TOT
	'Mari írt egy cikket.'		
b)	<i>Mari</i>	<i>kirjuta-s</i>	<i>artikle-id.</i>
	M[NOM]	ír-PST3.SG	cikk-PAR.PL
	'Mari cikkeket írt.'		
c)	<i>Mari</i>	<i>kirjuta-s</i>	<i>artikli-t.</i>
	M[NOM]	ír-PST3.SG	cikk-PAR
	'Mari éppen (egy) cikket írt.'		

(Tamm 2013: 86)

Ez a három példa természetesen nem merítette ki az észtt tárgy és aspektus kölcsönhatásának összes lehetőségét. (l. még Tamm 2014, Metslang 2017).

Bennünket elsősorban az érdekel, hogy az észtt mondatoknak ez a jelentésbeli különbsége milyen megoldásokkal adható vissza a magyarban, illetve mely jelenségeknek feleltethetők meg az észtt rendszerben kifejezhető különböző lehetőségek.

⁵⁴ Később ezt részletesebben is bemutatom a korpusz H045-ös példájának tárgyalásánál.

3.3. PILLANTÁS AZ ÉSZT SZINTAXISRA

Az alábbiakban az észti nyelv szintaktikai jellemzéséhez a GB (Government and Binding, Kormányzás és Kötés – Chomsky, 1981) keretet használom. Azért hívtam segítségül ennek a mondattani iskolának a leírásait, mert így mindkét nyelvet egységes keretben tudtam összehasonlítani. A teljesség igénye nélkül néhány fontosabb kutatás: finn és magyar összevetésben foglalkozik az észti nyelv információ-struktúrájával Paula Henk. (Henk 2009) Számítógépes szintaktikai elemzéssel foglalkozik Müürisep (Müürisep 1996, 2000; Müürisep és Puolakainen 2007) Finn–észti szórendi kutatásokat is folytat Huumo (1993). Szórendi kutatásokat végez Sahkai (Sahkai et al 2015a, 2015b). A kutatások alapján észti–magyar kontrasztív viszonyban az alábbi két megállapítást szögezhetjük le.

- 1.) Míg a magyar erősen, észti csak *gyengén* diskurzus-konfigurációs nyelv.⁵⁵ Bár mindkét nyelvben meghatározott szerkezeti pozíciójuk van a diskurzusfunkciókat betöltő elemeknek, elrendezésük viszont különbözik.
- 2.) Az észti ún. V2 jellegű nyelv, a magyar viszont nem az. A némethez és a hollandhoz hasonlóan, bár nem olyan markánsan, de az észti mondatban is gyakran foglalja el a ragozott ige a második pozíciót.

Mind a magyar, mind az észti nyelvről terjed az a nyelvi legenda, mely egyszerűen csak pontatlan fogalmazással jellemzi a két nyelv szintaktikai típusát, nevezetesen, hogy „szabad a szórendje”. A „szabad” helyett szerencsésebb lenne egy olyan jelző, mely egyfelől kifejezi a variálhatóságot, másfelől nem jelent kötetlenséget, hiszen a magyar és az észti mondatok szórendje is szabályokat követ.

Az észti szórend nagyfokú variabilitását a *Tihti tähti taevas nähti*⁵⁶ mondat teljes kombinációs sorával szokták illusztrálni a nyelvtanulóknak. A négy szó (mindet csak egyszer felhasználva) összesen $4!$ azaz 24 ⁵⁷ észti mondatot⁵⁸ eredményez.⁵⁹

⁵⁵ Lásd Sahkai és Tamm 2017: 1.

⁵⁶ Kb. 'Látták az égen gyakran a csillagokat.'

⁵⁷ Vagyis „4 faktoriális”, azaz 24.

⁵⁸ Bár legtöbbször nem neutrális, hanem kontextusfüggő, prozódiaileg erősen jelölt, illetve csak versben előforduló szórendű mondat az eredmény.

⁵⁹ Meg lehet keresni, hogy a 24 lehetséges kombináció közül hány mondat jól formált magyarul:

*Gyakran látszóttak csillagok az égen.
Gyakran látszóttak az égen csillagok.
Gyakran csillagok látszóttak az égen.
Gyakran csillagok az égen látszóttak.
Gyakran az égen látszóttak csillagok.
Gyakran az égen csillagok látszóttak.*

*Az égen csillagok látszóttak gyakran.
Az égen csillagok gyakran látszóttak.
Az égen gyakran látszóttak csillagok.
Az égen gyakran csillagok látszóttak.
Az égen látszóttak csillagok gyakran.
Az égen látszóttak gyakran csillagok.*

*Látszóttak az égen gyakran csillagok.
Látszóttak az égen csillagok gyakran.
Látszóttak gyakran csillagok az égen.
Látszóttak gyakran az égen csillagok.
Látszóttak csillagok gyakran az égen.
Látszóttak csillagok az égen gyakran.*

*Csillagok az égen gyakran látszóttak.
Csillagok az égen látszóttak gyakran.
Csillagok látszóttak az égen gyakran.
Csillagok látszóttak gyakran az égen.
Csillagok gyakran az égen látszóttak.
Csillagok gyakran látszóttak az égen.*

És hány lehetséges jó mondatunk lesz, ha a névelő hozzáadásával és elvételével, valamint az ige határozott és általános ragozásával is emeljük a lehetséges elemek számát?

- (13) *Tibti* *näb-ti* *taeva-s* *täbt-i*
gyakran lát-PST.IPS égbolt-INE csillag-PL.PAR
'Az égen gyakran csillagokat láttak.'⁶⁰

A „szabad szórend” legendájával szemben tehát a helyzet az, hogy 1) a szórend változtatása más-más hangsúlymintával társul, és 2) más-más jelentéseket eredményez. (A fenti népszerű példa csakis költői szövegben lehetséges szórendjéről nem is beszélve.) A további a példákban látszani fog, hogy a szórend szabályai a magyar és az észti szintaxisban különböznek.

3.3.1. Azonos szórend, különböző struktúra

Egyes esetekben előfordul, hogy az észti és a magyar szórend egybeesik. Ez sem jelenti azonban azt, hogy az egyező szórendű mondatok azonos *diskurzusmondatok* lennének. A magyarban, mint diskurzus-konfigurációs nyelvben a diskurzusfunkciókat betöltő elemeknek meghatározott szerkezeti pozíciójuk van (É. Kiss 1995b: 6–7). Mivel az észti alapvető mondattagolás nem csak diskurzusfunkciót tölt be, az észti gyengén a diskurzus-konfigurációs nyelv (Sahkai és Tamm 2017b: 1.).

Surányi szerint az erős diskurzus-konfigurációsság lényege az információszerkezeti kategóriák és a szintaktikai pozíciók kizárólagos és kölcsönös (*one-to-one, biunique*) megfelelése (Surányi 2016: 432–433). Gyengén diskurzus-konfigurációs nyelvben legalább egy frázisszerkezeti pozíció tartozik egy meghatározott információszerkezeti kategóriához, és van egy másik kategória, melyet befogad ugyanaz a frázisszerkezeti pozíció.

Az erősen diskurzus-konfigurációs nyelvekben, mint a magyar, a fókusz, a topik, illetve a kontrasztív topik meghatározott strukturális pozíciót tölt be a mondatban (É. Kiss 1995b: 7–24, Surányi 2016). A finn esetében is feltártak bizonyos diskurzuspozíciókat (Vilkuna 1989, 1995).⁶¹ Az egyes diskurzus-kategóriák szintaktikai viselkedésével azonban még mindig viszonylag kevesen foglalkoztak az észti esetében (Tael 1988, 1990, Hiitem 2003, Lindström 2005).⁶² Sahkai és Tamm arra a megállapításra jutnak, hogy a szintaktikai és információs struktúra meglévő megfelelés nem kölcsönösen kizárólagos jellegű (Sahkai és Tamm 2017a). Az észti nyelvben legalább egy frázisszerkezeti pozíció tartozik egy meghatározott információszerkezeti kategóriához, és van egy másik kategória, melyet befogad ugyanaz a frázisszerkezeti pozíció. Pontosabban Sahkai és Tamm azt találta, hogy a kontrasztív topik (KT)⁶³ egy adott szintaktikai pozíciót foglal el, de máshol is lehet KT, illetve nagy valószínűséggel más funkciókat, frázisokat is befogad az adott pozíció, pl. a kérdőszavakat

⁶⁰ Tamm 2008-as előadásában a *Tibti nähti taeva-s täbt-i* változatot *Az égen gyakran csillagokat láttak*, a *Täbt-i nähti taeva-ti* mondatot pedig *Gyakran látták az égen a csillagokat* mondatokkal fordítja. Világosan látszik, hogy ugyanannak az üzenetnek a „pakolása” (‘packaging’ – a fogalomhoz l.: Chafe 1976) más szórenddel történik. (Tamm 2008: 23) Az észti esetében is felmerült, hogy diskurzus-konfigurációs nyelv, mert szórendje a közölni kívánt információ függvénye, bár a jelentés alakításában (akárcsak a magyarban) az intonációnak is fontos szerepe van.

⁶¹ A finn nyelv indexelt generatív szintaxisát feltérképező Farkas Judit dolgozatának fő témáját az *egyeztetési jelenségek szintaktikai kezelése* képezte. (Farkas 2009: 305)

⁶² Továbbá magyar és észti mondat szerkezetekkel foglalkozott egyetemi kurzusain Tamm (2005–2009 között), illetve l. Tamm 2008; valamint a témában BA-dolgozatot írt Henk (2009).

⁶³ A magyar KT-ről, l. Gécség 2001, a magyar KT pragmatikájáról és szemantikájáról l. Gyuris 2009.

(Sahkai és Tamm 2017a). Lejebb részletesebben bemutatjuk, hogy a párhuzamos szórendű magyar és észti mondatok mögött más-más szerkezetek állnak.

Az észti és a magyar szórend tehát egybeeshet, pl. mert egy tipikus semleges mondat mindkét esetben a topikként megjelenő alannyal kezdődik, majd pedig a ragozott ige és különböző bővítmények következnek (l. 14. és 15. példa).

- (14) *Mari sõi übe õuna.*
 (15) *Mari evett egy almát.*

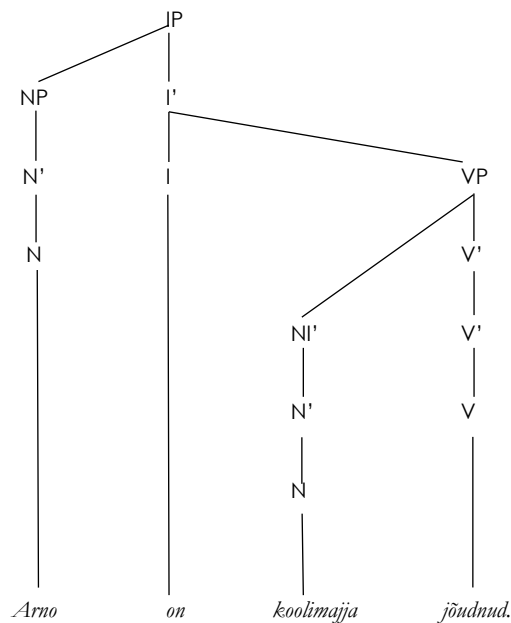
Kérdő mondat szórendje is eshet egybe az észtben és a magyarban, mert mindkét esetben a kérdőszóval kezdődik ált. a mondat, majd a ragozott ige és különböző bővítmények következnek (l. 16. és 17. példa).

- (16) *Kes sõi übe õuna?*
 (17) *Ki evett egy almát?*

A (14) és (15), valamint az (16) és (17) mondatok szórendje azonos, ám a magyar és az észti mondatok mögöttes szerkezetei különböznek. A (14) mondat szerkezete hasonló ahhoz, amit Ehala a következő szerkezetekkel mutat be, l. 10. számú ábra és 11. számú ábra (Ehala 2001: 30 és 33).

- (18) *Arno on koolimajja jõud-nud.*
 Arno van.3SG iskolaépület.ILL jut-PST.PTCP
 'Arno már megérkezett az iskola épületéhez.'

(Ehala 2001: 30)

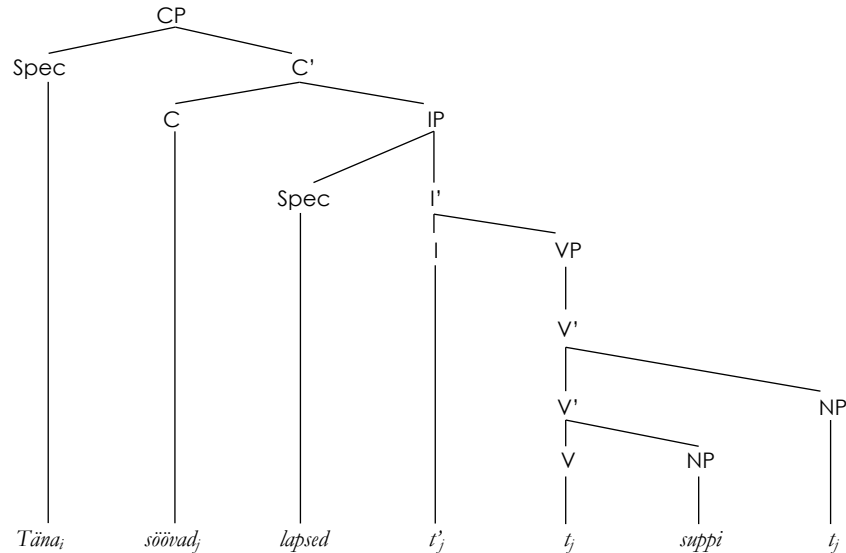
10. ábra. Forrás: Ehala, 2001: 30

Eszerint az elemzés szerint a *Mari sõi übe õuna* 'Mari evett egy almát' mondatnak a struktúrája ilyen is lehet:

- (19) $[_{SpecIP} \text{Mari} [I \text{ sõi}; [_{VP} t'; \text{übe } \text{õuna}]]]$

- (20) *Täna söö-vad lapsed suppi.*
 ma eszik-3PL gyerek-PL leves.PAR
 'Ma levest esznek a gyerekek.'

(Ehala 2001: 33)

11. ábra. Forrás: Ehala, 2001: 30

Eszerint viszont a mondat struktúrája ilyen is lehet:

- (21) [_{SpecCP} Mari_i [_C sö_j [_{IP} t_i t'_j [_{VP} t'_j übe ðuna]]]]

Mint a példák is mutatják, az észti egy V2 típusú nyelv (Érelt et al. 2007), mint pl. a német v. a holland (10. ábra), vagy legalábbis V2-jellegű (11. ábra). A V2 típusú nyelv (*verb-second word order*, ill. a *V2-rege*l – 'V2-szabály') fogalma azt jelenti, hogy a ragozott igealak a második helyen jelenik meg a mondatban (l. Bierwisch 1963, Bayer 2010, Holmberg 2015). Mivel az észti nyelvben a ragozott ige a 2. pozícióban található, ezért fordul elő, hogy bizonyos egyszerűbb mondatokban látszólag ugyanott találjuk az igét, ahol a magyarban. (A magyar *Mari evett egy almát* szerkezete tehát más, mint a megfelelő észti mondaté.)

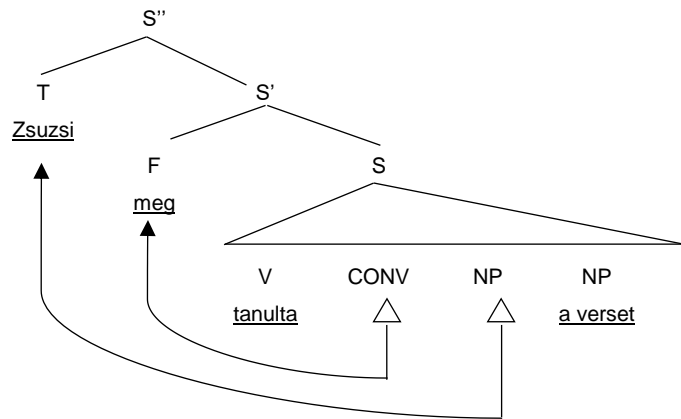
3.3.2. Van-e az észti mondatnak fókuszpozíciója

A magyarban, mint diskurzus-konfigurációs nyelvben a diskurzusfunkciókat betöltő elemeknek meghatározott szerkezeti pozíciójuk van. Azért jön létre – az észti és a magyar mondat sorrendjében igen, de szerkezetében nem – a párhuzam, mert lineárisan nézve a topikok (topikfrázisok) után jönnek a kvantorok (kvantorfrázisok), aztán a fókusz, amely megelőzi a ragozott igét, amely általában a VP-n belül marad az igei argumentumokkal (l. a 10. és 11. ábrát).

Jóllehet a magyar szintaxiselméletben és -leírásban számos előrelépés történt a diskurzusfunkciók feltárását illetően, és már jóval többet lehet tudni, arról, milyen pozíciókat

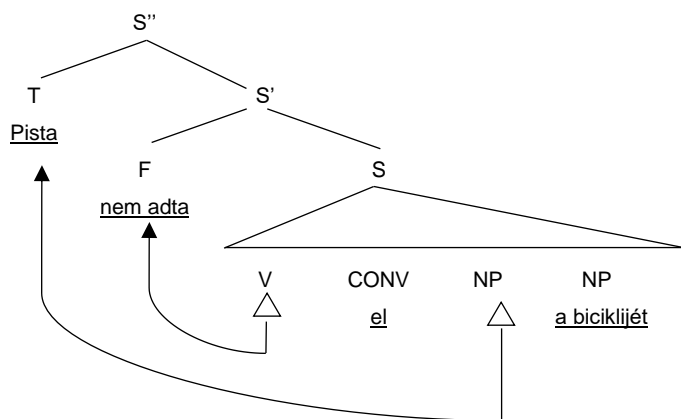
találunk az ige előtt, a jelen áttekintéshez itt mégis elegendő a fókuszpozíció legkorábbi generatív magyar nyelvészeti munkákban leírt alkalmazása (É. Kiss 1983: 31–38). Eszerint az ige előtti fókuszpozíció az igekötőt⁶⁴ is és a tagadást is befogadja (l. a 12. és 13. ábrát).

(22) *Zsuzsi megtanulta a verset.* (É. Kiss 1983: 39 – 100a példa)

12. ábra: É. Kiss 1983:39 – 100a példa

(23) *Pista nem adta el a biciklijét.* (É. Kiss 1983: 50 – 138c példa)

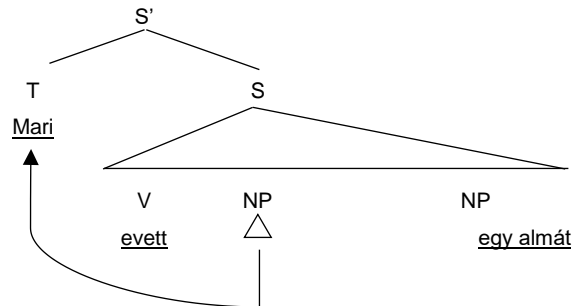

13. ábra: É. Kiss 1983: 50 – 138c példa

⁶⁴ Az újabb értelmezésekben az igekötő egy *AdvP* pozíciót foglal el az ige előtt. L.: É. Kiss 1992/1995²: 128, Alberti és Medve 2005/I: 53–56, 2005/II: 17–20. (A MINY oktatásában generatív alapok nélkül egyszerűbb a fókuszos értelmezéssel megtanítani.)

A (24) mondatban egy topik (*Mari*) után jön a ragozott ige (*evett*), amely a VP-n belül marad az ige argumentumával (*egy almát*).

(24) *Mari evett egy almát.*

14. ábra: *Mari evett egy almát* (É. Kiss 1983 nyomán)

Amint fent említettük, szintaktikai szempontból a magyar és az észti közt az egyik legnagyobb különbség tehát, hogy a magyar erősen diskurzus-konfigurációs nyelv, az észti viszont csak gyengén diskurzus-konfigurációs (l.: Sahkai és Tamm 2017a: 1). Alaposabban egyelőre csak a kontrasztív topikot vizsgálták. Az alábbi korpuszpélda Sahkai és Tamm tanulmányából származik.⁶⁵

- (25) [LAPIMAA REISE]_{CT} me teeme kaks korda
 Lapland.GEN tour.PAR.PL 1PL do.1PL two[NOM] time.PAR
 nüüd detsembrikuus
 now December.INE
 ‘As for the tours to Lapland, we organize two of them now in December.’
 ‘Lappföldi utat most kétszer teszünk decemberben.’

(Sahkai és Tamm 2017a:1)

A fenti tanulmány szerint az észti kontrasztív topik egy olyan szintaktikai helyen jelenik meg, melyet egyes más elemek, pl. a kérdőszók is elfoglalhatnak – e gyengén diskurzus-konfigurációs kategória miatt az észtet gyengén diskurzus-konfigurációs nyelvként határozhatjuk meg. Topikos alanyt is (*me*: 1PL – ‘mi’) találunk a kontrasztív topik és a ragozott ige között a (25) példában. Henk 2009: 60 is azt mondja: „A finnben, akárcsak az észti, a pozíció, melyet a diskurzusfunkciójú topikok foglalnak el, a ragozott ige és a mondatkezdő kontrasztív elem közt található.” (Henk 2009: 60) Tőle származik a (26) mondatban található példa.

- (26) [_{KT} Mari-t] [_{TOPIC} Jaan] armastas.
 Mari-PART John loved.

IM: ‘As for Mary, John loved her.’
 ‘Marit Jaan szerette.’

(Henk 2009: 43)

⁶⁵ Buring (2016) nyomán definiálva a KT-t.

Viszont a kontrasztív topik és a ragozott ige között csak referenciális kifejezések fordulhatnak elő („topic-worthy” kifejezések): a *Marit* egy kontrasztív topik, de a *Jaan* is topik (*continuous topic, többszörös topik*). Ez onnan tudható, hogy a (27) példában, amely grammatikailag hibás, a referenciális kifejezés helyett egy nem-referenciális kifejezés látható: *vähesed inimesed* ‘kevés ember’. Tehát a kontrasztív elem és a ragozott ige között csak referenciális kifejezések állnak az észten.

(27)   *_[KT Mari-t]   _[TOPIC vähesed inimesed]   *armastasid.*
           Mari-PART   few people   loved

IM: ‘As for Mary, only few people loved her.’

‘Marit kevés ember szerette.’

(Henk 2009: 43)

A magyarban mindkét szórend grammatikus mondatot eredményez, mert itt az ige előtt topik+kvantor+fókusz is állhat. (A „kevés ember” kvantoros frázis lesz a (27) mondatban: ‘Marit kevés ember szerette.’)

Valószínű, hogy a diskurzuszpozíciókhoz rendelt szemantikai és pragmatikai megszorítások is különböznek az általunk vizsgált két nyelvben. Az észti kontrasztív topik valószínűleg nem pontosan ugyanazt a szemantikát és pragmatikát takarja, mint magyar megfelelője, de ezek a párhuzamok a nyelvtanuló számára mégis kapaszkodót jelentenek.

Traat (2006: 10-11) példái azt mutatják be, hogy az észten bizonyos fókusz előidéző kérdésekre történő válaszadáskor SVO és OVS szórend is lehetséges, (Q1 és A1, A2) más esetben viszont csak SVO. (Q1 és A1) (A „Q” a *kérdés*, az „A” a *válasz* rövidítése.) A példák fordításában arra törekedtem, hogy a magyar változat visszaadja az észti diskurzuskontextusban megfelelő és meg nem felelő változatokat.

Az első kérdés (Q1) megválaszolásánál a „Nagy Sándort” (*Aleksander Suurt*) lesz a topik. Az új információ a magyar mondatban az ige előtt áll: „Arisztotelész”. A magyar mondatban ez a fókusz helye. Tehát a szórend a válasznál: *Topik – Fókusz – ige* („Nagy Sándort Arisztotelész tanította.” vagy *Fókusz – ige – Topik* („Arisztotelész tanította Nagy Sándort.”). Arisztotelész nem állhat az ige mögött.

Az észten is az *Aristoteles* kell, hogy fókuszként legyen prezentálva, mert *rá* kérdezzük. Hogy az észti fókusz nem erősen diskurzuskonfigurációs, azt rögtön láthatjuk abból, hogy a (28: A1) és (28: A2) között különbség van: a (nevezzük egyelőre így) *Fókusz* a magyarral ellentétben lehet az ige előtt és mögött is. Tehát lehetséges fókuszpozíciókból több lehet, mint egy. Az egyik variációban a fókuszált frázis az ige előtt (28: A1) (*Fókusz – ige – Topik*), a másik variációban az ige után helyezkedik el (28: A2) (*Topik – ige – Fókusz*).

- (28) Q1: *Ma tea-n, kes Kallypos-t õpeta-s, aga*
 1SG tud-1SG ki[NOM] Kallypos-PAR tanít-PST.3SG de
- kes õpeta-s Aleksander Suur-t?*
 ki[NOM] tanít-PST.3SG Sándor Nagy-PAR
 'Azt tudom, ki tanította Kallyposzt, de ki tanította Nagy Sándort?'
- A1: *Aristoteles õpeta-s Aleksander Suur-t.*
 Aristoteles[NOM] tanít-PST.3SG Sándor Nagy-PAR
 'Arisztotelész tanította Nagy Sándort.'
- A2: *Aleksander Suurt õpeta-s Aristoteles.*
 Sándor Nagy-PAR tanít-PST.3SG Aristoteles[NOM]
 'Nagy Sándort Arisztotelész tanította.'
- (29) Q2: *Ma tea-n, keda Platon õpeta-s,*
 1SG tud-1SG ki.PAR Platon[NOM] tanít-PST.3SG
- aga keda õpeta-s Aristoteles?*
 de ki.PAR tanít-PST.3SG Aristoteles[NOM]
 'Azt tudom, kit tanított Platón, de kit tanított Arisztotelész?'
- A1: *Aristoteles õpeta-s Aleksander Suur-t.*
 Aristoteles[NOM] tanít-PST.3SG Sándor Nagy-PAR
 'Arisztotelész tanította Nagy Sándort.'
- A2: # *Aleksander Suur-t õpeta-s Aristoteles.*
 Sándor Nagy-PAR tanít-PST.3SG Aristoteles[NOM]
 #'Nagy Sándort Arisztotelész tanította.'⁶⁶
 Értelmezve: 'Aristoteles tanította Nagy Sándort.'

Traat (2006: 10-11)

Látjuk, hogy az A2 mondat (*Aleksander Suurt õpetas Aristoteles*) esetében megfelelő az OVS szórend, ha az alanyra kérdezzük rá, és az *Aleksander Suur* már ismert információ, ám ugyanez a szórend nem értelmezhető a másik diskurzuskontextusban, ahol a tárgyra kérdezzük rá, ahogy ez a Q2-es kérdésben történik (*Kit tanított Arisztotelész?*). SVO és OVS szórend csak az alanyra irányuló kérdés esetén lehetséges. A mondateleji fókusz csak alanyt enged meg (28: A1) vs (29: A2).

Traat fent elemzett példájából azt látható, hogy bár a fókusz szempontjából Help (1996) az észtet a magyarhoz és nem a finnhez tartotta közelebb állónak, mégis a mondattani funkcióra nézve erősebb megszorításai vannak az észti mondateleji vagy ige előtti fókuszoknak. Ugyanígy, Hiitam (2003) szerint sincs az észtben topikpozíció. De nem kizárt, hogy mégis „gyengen diskurzuskonfigurációs” módon léteznek benne topikpozíciók, csak megszorításokkal.

A fókuszos és topikos észti mondatok elemzése, értelmezése nem lehetséges a jelen dolgozat hibaelemzése közben, mert a fent tárgyalt példák egyelőre inkább kezdeményezések,

⁶⁶ Magyarul kb. hasonló módon orosz válasz.

problémafelvetések; a megnyugtató elméleti tisztázás még egyelőre hiányzik. Azt mindenesetre már tudjuk, hogy valamilyen diskurzuszpozíciók léteznek az észtből is, valamint, az már az eddigiékből is világosan látszik, hogy másfajta megszorítások működnek az egyes (topik-, a fókusz- és a kontrasztív topik-) pozíciók esetében, mint a magyarban. (Ezt igyekszem megadni a hibák szerkezeti elemzésében.)

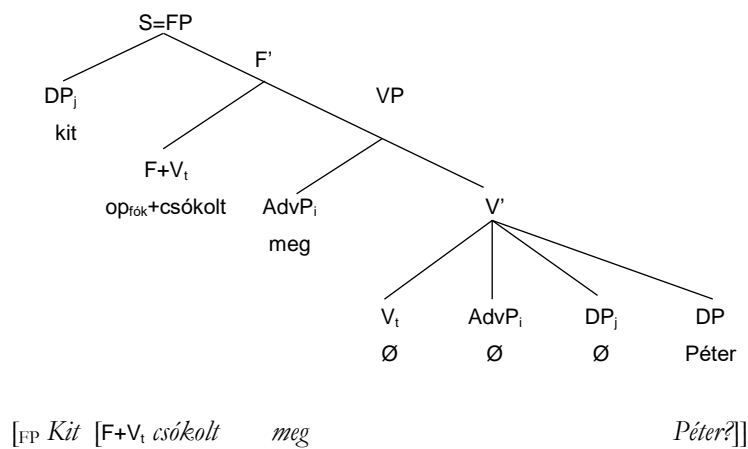
3.3.3. Egyszerű kérdő mondatok

Nézzük most a kérdő mondatokat. Ezen a területen is lehet felszíni hasonlóságokat találni. (Laanesoo 2013) Viszont az észti és magyar egyszerű kérdő mondatok hasonlósága is esetleges, mert a kérdőszavak más-más diskurzuszpozíciókkal hozhatók kapcsolatba. A magyar kérdőszavak a fókusszal, az észtek valószínűleg a kontrasztív topikkal egy pozícióban jelennek meg (Sahkai és Tamm 2017).

A magyarban a kérdőszavak helye a fókusz pozícióban van, mely az ige és a VP előtt található (É. Kiss 1983, 1994, 2002). (L. 15. ábra: *Kit csókolt meg Péter?*)

(30) *Kit csókolt meg Péter?*

(Alberti – Medve 2005²/II: 81)

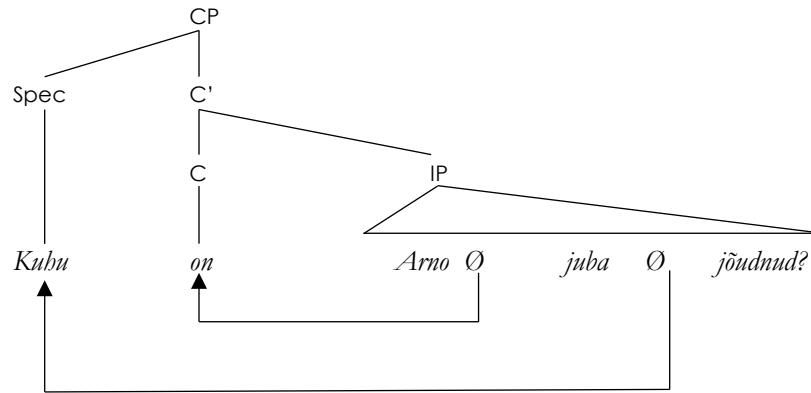
15. ábra: *Kit csókolt meg Péter?* (Alberti – Medve 2005²/II: 81)

Az észtből viszont a kérdőszavak valószínűleg kontrasztív topikkal (KT) osztoznak ezen a mondateleji pozíción.⁶⁷ (Sahkai és Tamm2017a) (L. 16. számú ábra.)

⁶⁷ Gécseg kutatásai szerint: „A magyar nyelv inherensen prominens pozíciói az ige előtti (és a topik utáni) tartományban vannak, az IsP, QP és FP kiterjesztések hozzák őket létre. Ha ezen projekciók Spec-ének valamelyike ki van töltve, akkor a mondat más [+prominens] jegyű elemei in situ maradhatnak (a VP belsejében), vagy – ha [+topik] jegyű is van – feljuthatnak az imént felsorolt kiterjesztések élére (sőt, tagmondathatáron is átmozoghatnak), egy prominens KTopP kiterjesztést hozva létre.” (Gécseg 2001: 432)

- (31) *Kubu on Arno juba jõud-nud?*
 hova van.3SG Arno már jut.PST.PTCP
 'Arno már hova érkezett meg?'

(Ehala 2001: 31)

16. ábra: *Kubu on Arno juba jõud-nud?* (Ehala 2001: 31)

- (32) [_{SpecCP} *Kubu* [_C (*v2*) *on*] [_{IP} *Arno* $\emptyset$ *juba* $\emptyset$ *jõud-nud*]]

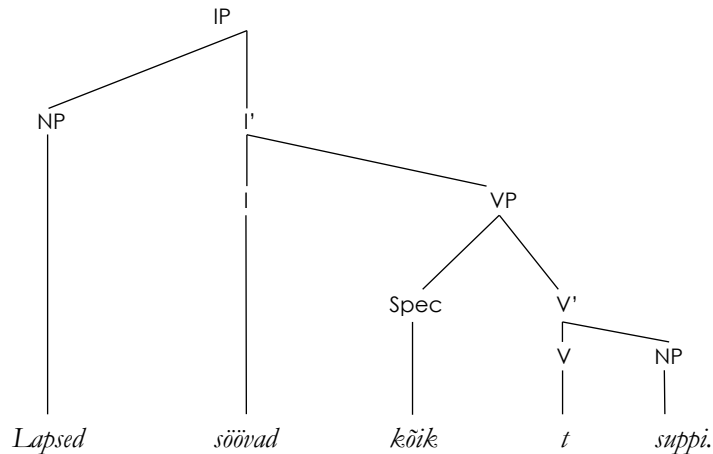
A mondateleji pozícióban egy kontrasztív topik (KT) is található, pontosabban egy többszörös megszorítások szabályozta topik- vagy alanypozíció is található az ige és a kérdőszó között (Sahka és Tamm 2017a).

3.3.4. V2 szórend

Mint már volt róla szó, a második fontos különbség az, hogy az észti egy V2-jellegű nyelv. A további kutatások egyelőre hiányoznak, az azonban jól látszik, hogy az észti VP-n kívül találjuk az igét. A 17. ábrán Ehala azt mutatja be, hogy a kvantor az ige után következik, az ige tehát abba a pozícióba mozog, ahová a segédige az előbbi mondatban.

- (33) *Lapsed söövad kõik suppi.*
 gyerek-PL eszik-3PL mind leves.PAR
 'A gyerekek mind levest esznek.'

(Ehala 2001: 31–32)

17. ábra: *Lapsed söövad kõik suppi.* (Ehala 2001: 31–32)

(34) [_{Spec}IP *Lapsed* [_I (v2??) *söövad* [_{Spec}VP *kõik* [_{V'} [_V[_I] *suppi*]]]]

A korai statisztikai adatok felhívták a figyelmet a finn és az észti szórend sorrend különbségeire, ami az alannal kezdődő mondatokat illeti. Tael (1988: 8) korpuszkutatása szerint a finnben a mondatok 61%-a SV-típusú, ám csak 16% VS-típusú, ezzel szemben az észti mondatok 33%-a SV-típusú és 30%-a VS-típusú.

Az észti V2 konstrukció fontosabb szerepet játszik, mint a finnben (Tael 1990 nyomán Henk 2009: 44). Ezt a következő példák mutatják be.

(35) finn

[_{KT} <i>Mikolta</i>]	[_T <i>Anna</i>]	<i>sai</i>	<i>kukkia.</i>
Mike.ABL	Anna	got	flowers.PL.PAR

IM: 'From Mike, Anna got flowers.'
'Mikkótól Anna virágot kapott.'

(36) eszt

[_K <i>Mikult</i>]	<i>sai</i>	[_T <i>Anna</i>]	<i>lilli.</i>
Mike.ABL	got	Anna	flowers.PL.PAR

IM: 'From Mike, Anna got flowers.'
'Mikutól Anna virágot kapott.'

(Henk 2009: 44)

3.3.5. Összegzés

Összegezve tehát: a magyar diskurzus-konfigurációs nyelv, az észti másképpen az; ezenkívül az észti V2 jellegű is. Az észti mondat szintaktikai struktúrája a felszínen egyező szórendű mondatok esetében is különbözik.

A magyar és az észti nyelv mondatszerkezeti különbségeit nem lehet figyelmen kívül hagyni. Mindez olyan következményekkel jár az általunk vizsgált észti forrásnyelvi környezetben történő magyarnyelv-tanulást illetően, hogy amennyiben az észti nyelvtanuló nem kap erre a strukturális különbségre vonatkozó figyelmeztetést, magyarázatot, akkor óhatatlanul hibázni fog.

4. A 21. SZÁZAD MAGYARNYELV-TANÁRA

A GRAMMATIZÁLÓ NYELVOKTATÁSTÓL

A LEARNING-BY-DOING MÓDSZEREKEN ÁT A KOGNITÍV MODELLEKIG

Ez a fejezet a magyar mint idegen nyelv pedagógiájával kapcsolatos kérdések rövid áttekintése. Az alkalmazott nyelvészeti kutatómunkában, főként pedig az oktatási anyagok fejlesztésében nyilvánvalóan akkor tudunk sikeresek lenni, ha munkánkat pedagógiai kitekintésben végezzük. Számos nagyon fontos és hasznos tanulmány és könyv született a magyar mint idegen nyelv oktatásának témájában, melyek közül most csak hármat emelnék ki. Ezek: Szili Katalin *Vezérkönyve* (Szili 2006), a Hegedűs Rita és Nádor Orsolya szerkesztette *Magyar nyelvmester* (Hegedűs és Nádor 2006), valamint a Giay Béla és Nádor Orsolya szerkesztette „kék könyv” (Giay és Nádor 1998). Módszertani szempontból is számos hasznos dolgozatot tartalmaz a 2000-ben Pécsen indult *Hungarológiai Évkönyv*; az idén 13. évfolyamánál járó *THL₂* („Teaching Hungarian as a Second Language”) c. szakfolyóirat pedig kifejezetten abból a célból jött létre, hogy az ilyen jellegű munkáknak is teret adjon. Ma már több hungarológiai⁶⁸ dolgozat foglalkozik hosszabban–rövidebben a metodika kérdésével, s vannak olyan doktori disszertációk is, melyek tárgya kifejezetten az, hogyan lehet tanítani egy adott nyelvi jelenséget (Ilyen pl. Kövérné 2011).

4.1. A KLASSZIKUS (LATIN)OKTATÁS

Kevesen vannak már, akik a klasszikus grammatizáló nyelvoktatásban részesülhettek – akkor is így van ez, ha tudjuk, hogy a grammatizáló módszer elemei mind a mai napig jelen vannak a nyelvoktatási gyakorlatban. Jómagam azon kevesek közé tartozom, akik a gimnáziumban latint tanultak, és aztán latin szakon is végeztem az egyetemet, így erről a módszerről első kézből vannak ismereteim. Éppen ezért nem látom haszontalannak, ha a jelenben folyó, jövőbe tekintő magyar mint idegennyelv-tanári munka számára kontrasztív céllal pár gondolat erejéig ezt a módszert is bemutatom.

A klasszikus latinoktatásban mindig is többes cél munkált: egyrészt (a) magának a nyelvnek és (b) a klasszikus grammatikának a megtanítása (természetesen a grammatikai metanyelvvvel együtt), másrészt pedig (c) az ókori latin auctorok műveinek olvastatása, (d) az antik kultúrára vonatkozó ismeretek továbbadása.

Más arányban, de hasonló jelenségekkel, hasonló célokkal találkozunk az élő idegen nyelvek oktatásában is; fontos azonban tudni, hogy mivel a latin esetében alapvetően sohasem volt cél latin nyelven megtanítani beszélni, ezért alapvetően belefér az időbe a latin nyelvhez kapcsolódó egyéb ismeretek oktatása. Egy élő nyelv esetében azonban mindenképpen az a leg-

---

⁶⁸ Jelen dolgozat a hungarológia fogalmát a „magyar mint idegen nyelv – és kultúra” szinonimájaként használja.

fontosabb, hogy a diákok minél magasabb szinten tudjanak kommunikálni az adott nyelven, itt a cél tehát elsősorban gyakorlati. Csak egy következő, elméleti szinten van lehetőség, illetve van egyáltalán értelme a további ismeretek átadásának.

A latin nyelv oktatásában a grammatikai feladatok szerepe nem a tanulást, bevésést elősegítő tréning, hanem inkább az ellenőrzés: a feladat azt ellenőrzi, megtanulta-e a diák a (nyelvtani) leckét, illetve azt méri, hogy mennyire. A tanulás (memorizálás) a diák önálló, otthoni feladata, és a klasszikus képzés szempontjából mindegy, hogy ezt ő hogyan éri el: memorizálást könnyítő nonszensz versikével vagy mással; a lényeg, hogy tudja a leckét.

Ezzel szemben a kommunikatív (s hasonlóképpen a posztkommunikatív) oktatásban a gyakorlat célja az, hogy elősegítse a bevésést. Olli Nuutinen finn-nyelvkönyv-sorozatához, a *Suomea suomeksi*-hez⁶⁹ (Nuutinen 1977, 1978) készült Eila Hämäläinen *Suomen harjoituksia*⁷⁰ hanganyaggal kísért gyakorlókönyv-sorozata (Hämäläinen 1978, 1982), melyben az ismétlődések nagy száma (*repetition drill, drilling*) segíti elő – nem pusztán a tudatos memorizálást, hanem az automatizált rögzítést és előhívást. Nyelvi produkciónk anyanyelvünkön is automatikus (Haycraft 1978: 36). Ezzel szemben a latinban minden mondat összerakása tudatos erőfeszítéssel, lépésről lépésre haladva történik, mint egy matematikai egyenlet levezetése. Ez a lassúság élőbeszédben nyilván nem is volna megengedhető.

Manapság azért is nagyon nehéz latinul beszélni, mert nincsen konszenzus arról, hogy mit hogyan kellene mondani a mindennapi életben. Nemcsak arról van szó, hogy az olyan új jelenségeknek, mint pl. az internet, nem volt nevük 2000 éve. Új szavakat viszonylag könnyű alkotni.⁷¹ *Pragmatikai ismeretek*, nyelvi konvenciók hiányoznak, a mindennapi élet frazeológiai elemei, illetve ezek konszenzusa. Hadd világítsam meg mindezt egy példával. Egyetemista koromban valaki megkérdezte az egyik latinista professzort, hogy mondják latinul, hogy „Egészségére!”. A professzor válasza az volt, hogy „Conducat sanitati!” – vagyis ’váljék egészségére’. Nem értettem, hogy miért nem azt a köszöntést adta válaszul, ami több nyelvben is használatos még manapság is, hogy „Prosit!” (szó szerint kb.: ’használjon’).⁷² Ma már könnyű utánanézni a gyakorlatilag végtelen mennyiségű szöveget tartalmazó interneten, hogy mindössze két tucat találatot kapunk a „Conducat sanitati!”-ra, s jóformán mindet magyar oldalakról; ami nem magyar, az szlovákiai forrásból származik. A „Prosit!”-ra viszont kb. 3,4 millió találatot kapunk világszerte. A keresések alapján azt lehet valószínűsíteni, hogy léteztett a magyar nyelvterületen egy magyarból latinra visszafordított kifejezés, a „Conducat sanitati!”, amit kizárólag ebben a nyelvi–kulturális környezetben használtak.⁷³

⁶⁹ 'Finnt finnül'

⁷⁰ 'Finnyakorlatok'

⁷¹ Vö. pl. B. Révész Mária et al. 1986.

⁷² A holt nyelvek újraélesztése és a mesterséges nyelvek elterjesztése abban hasonlít, hogy ezeket a nyelvi formulákat ki kell alakítani és el kell terjeszteni.

⁷³ Angol nyelvű filmekben találkozhatunk olyan nem angol kifejezésekkel, mint a „Bon appetit” és a „Gesundheit”.

Élő nyelvhasználat hiányában, csak a klasszikus auctorokra támaszkodva újraalkotni egy hétköznapi társalgási nyelvet olyan kísérlet, mintha a hétköznapi magyar beszélt nyelvet mondjuk Arany Jánosból és Jókai Mórból próbálnánk meg összerakni. Nagyon különös eredményre jutnánk, ha a köszönéseket a *Toldi*-ből próbálnánk rekonstruálni (l. „Hé, paraszt!”). Természetesen ez nem riasztja vissza a latinistákat az olyan kísérletektől, mint a Lénárd Sándor *Micimackó*-fordításával beindított latinra fordítási hullám: megjelent már *A kis herceg*, a *Harry Potter és a bölcsék köve*, és az *Egy ropi naplója* is latinul.⁷⁴

Fontos megjegyezni, hogy a latinoktatásban is volt olyan időszak, amikor a diákok (és a tanárok) beszélték is a nyelvet⁷⁵ – természetesen most nem csak arra az időre gondolok, amikor még élő nyelv volt a latin, hanem arra a legalább ezer évre, amikor Európa közös nyelve volt a latin nyelv. A nyelv is generációról generációra való átörökítődéssel marad fenn, mint a kultúra, így aztán elég, ha egy generáció kiesik, a láncolat már megszakad.

Viszont éppen a pragmatikai tudás, a különböző hétköznapi témákról meglévő forгатókönyveink (*scriptek*, l. Tomkins 1979) hiánya nehezíti gyermekkorban a nyelvtanulást. Míg egy felnőtt nagyjából tudja, hogy milyen kommunikációs elemek, kérdések–válaszok hangzanak el mondjuk egy vonatjegyvásárlásnál a vasútállomáson, és ennek a *script*nek, illetve az általa az adott nyelvből már ismert lexikai és morfológiai elemeknek a segítségével ki tudja következtetni azt a részt is, amit nem értett, a gyermeknek még nincsenek meg a szkriptjei, így a *lacunákat* sem tudja kitölteni a megértésben. A félrefordítások, félreértések kevésbé zavarják őket, pl. az angol homofón *which* (‘melyik’) és *witch* (‘boszorkány’) szavak közül a gyermek az érdekesebbet, a *witch* (‘boszorkány’) szót hallja bele a szövegbe, akkor is, ha az nem teszi értelmessé a szöveget, és kilóg a kontextusból. A nyelvek közti homofón alakok is különösen gyermekeknél tudnak zavaróak lenni, és vezethetnek *homogén gátláshoz* (Ranschburg 1914/1988). Észet–magyar viszonylatban ilyen pl. az é. *suri* (m. ‘meghalt’, a. ‘died’) és a m. gyermeknyelvi *szuri* (a. ‘injection’, é. ‘süst’), vagy az é. *öösöl* (m. ‘éjjel’, a. ‘at night’) és a m. *összöl* (a. ‘in Autumn’, é. ‘sügisel’).

4.2. A NYELVTANULÁS MINT TANULÁS

Az anyanyelv elsajátításának alapfeltétele Tomasello szerint „a tekintet közös irányítása” (Pléh 2013: 111), más szóval az ún. „közös figyelmi jelenetek” (Komenczi Bertalan, 2011: 102) – *joint attentional interactions* (Carpenter & Tomasello 1995; Tomasello 2002, 2007; Tomasello & Carpenter 2005). Formális oktatásban, iskolai nyelvórán tanult idegen nyelv esetében, főleg, ha a célnyelv más, mint a forrásnyelvi környezet (a magyar mint idegen nyelv oktatása egyik jellemző típusában ilyen)⁷⁶ a tanár részéről komoly döntést igényel, hogy – természetesen a

⁷⁴ Ezek különböző gyermek- és ifjúsági bestsellerek.

⁷⁵ Hogy ez a különböző centrumokat összevetve mennyire volt vagy nem volt egységes, annak vizsgálata nem ennek a dolgozatnak képezi tárgyát.

⁷⁶ Többnyire külföldi egyetemeken *finnugor*, illetve országtól függően *Kelet-, Közép- vagy Nyugat-Európa tanszékei*en.

nyelvtanulók céljainak függvényében – mivel foglalkozik a nyelvórán, mire irányul a „közös figyelem”, és hogyan tudja ezt a figyelemirányítási állapotot létrehozni.

Az oktatásban ma reneszánszukat élik a 19–20. század fordulóján kidolgozott oktatási rendszerek (Vincze B 2005: 34–35), mint pl. az amerikai John Dewey „cselekvő iskolája” (*learning by doing*), vagy a William H. Kilpatrick által kidolgozott „project-módszer”, etc. Egy évszázaddal ezelőtt Dewey azzal az iskolával szemben, ahol „a tanuló passzív szemlélődő marad, aki gondolkodásra alig kényszerül, mechanikusan írja leckéit, és magolja a tananyagot”, olyan iskolát álmodik és valósít meg, ahol a gyerek „aktív cselekvőként közvetlen tapasztalatokat szerez” (Verók és Vincze B 2011: 11).⁷⁷ Európában a Deweyéhoz hasonló elveken alapuló *Montessori-pedagógia* próbálta megreformálni az oktatást az előző századfordulón. Maria Montessori pedagógiájában kulcsfontosságú, hogy a tanár *nem informátor*, vagyis nem a tudás forrása, hanem *organizátor*, a tanulás szervezője (Kurucz 1997: 485–486). Montessori filozófiájának fő gondolata, hogy a gyerek azzal a képességgel született, hogy tanuljon, ezért nem korlátozni, hanem segíteni kell, hogy maga fedezze fel a világot. A „tanulás” nála nem más, mint „önművelő jellegű szabad munka” (Németh et al. É.n.). Ez persze nem azt jelenti, hogy a gyereket magára kell hagyni,⁷⁸ hanem éppen ellenkezőleg: Montessori különböző kreatív fejlesztőeszközöket dolgozott ki, illetve metódust is arra, hogy ezekkel a tanár/nevelő hogyan ismertesse meg a gyerekeket (Ujhelyi 2006: 5–23). A Montessori-módszer egyik fontos célkitűzése tehát az *önálló tevékenység előmozdítása*, amit a sokszor idézett „aiutami a fare da solo” [‘segíts, hogy magam csinálhassam’] jelmondat is kifejez (Montessori 1909/1995).⁷⁹ Hogy a felnőttek nyelvoktatásában mit jelent az *önálló cselekvésre nevelés*, illetve a *learning by doing* azt a következőkben fejtem ki részletesebben.

Optimális esetben az egyetemisták már jártasak a nyelvtanulás különböző módszereiben, ám gyakran náluk is megfigyelhetők olyan tendenciák, hogy univerzális és unikális forrásnak tartják a nyelvkönyvet, amelyből tanulnak. Nagyon fontos ezért bennük tudatosítani, hogy próbáljanak megragadni minden lehetőséget a nyelvórán kívüli nyelvgyakorlásra. Jó szolgálatot tesznek ebben az olyan pozitív példák, mint a sikeres nyelvtanulókról szóló (valós) média hírek. A nyelvtanulásban sokkal fontosabb az önálló, órán kívüli munka, mint bármely más tárgy esetében. A nyelvóra alapvetően a rendszerezésben tud segíteni, az internet korában semmiképpen sem egyedüli és kizárólagos forrása a nyelvi ismereteknek és a nyelvgyakorlásnak.

⁷⁷ „A Dewey-féle iskolakoncepció legszembetűnőbb sajátossága, hogy megszünteti a hagyományos osztálytermet a katedrával, az iskolapadokkal és a szokásos fali szemléltető eszközökkel. Ezek helyébe jól felszerelt laboratóriumokat, műhelyeket, műtermeket (festészet, szobrászat) zenetermeket kíván berendezni. Az iskolai tevékenység szerves részét alkotja a konyha és az ebédlő, valamint a könyvtár és a múzeum is.” (Németh 2001: 10.01.)

⁷⁸ Pontosán az ellen lépett fel, hogy magukra hagyják az értelmi sérült (vagy annak tekintett) gyerekeket. Módszere valójában olyan módszer, mely hagyja, hogy a gyerek *saját tempójában* tudjon fejlődni.

⁷⁹ Elmélete ezen a ponton voltaképpen jól kapcsolódik Tomasello *kulturális szempontú interakcionista* (Tancz 2011) elméletéhez („az ember szándékutajdonító lény”, vagy „szándékdédelgető” [Pléh 2006: 760]) – a gyerek feladata a megértésen, felismerésen keresztül történő ismeretszájtítás.

A 21. század nyelvtanára bizonyosan nem az információ elsődleges forrása lesz/lett a nyelvtanuló számára, hanem a *nyelvtanulás szervezője*, akinek az is a feladata, hogy az órán kívüli tevékenységekre alkalmas lehetőségeket megismertesse a diákokkal. Van, akit receptekkel, van, akit dalszövegekkel, van, akit filmekkel, rajzfilmekkel, mesékkel, szépirodalommal, hangoskönyvekkel stb. lehet megfogni, és van, akinek csak az hiányzik, hogy minél több praktikus nyelvoktató anyagot találjon.

Ma a motivált nyelvtanulónak számtalan olyan forrás áll a rendelkezésére, amely még jóformán egy évtizede sem igazán létezett; ami létezett, az pedig nem volt elérhető (Harkai 2016). „A hálózati képzetes könyv feltehetőleg csak évtizedek múlva fogja megtalálni végleges alakját” – jósolta 2001-ben Horváth Iván (Horváth I 2001). Ma már az is jól látszik mindenki számára, hogy a „képzetes könyv”-nek feltehetően nem lesz „végleges” alakja: a gyorsan változó hardver- és szoftverkörnyezetben sokkal gyorsabban születnek és halnak el platformok és alkalmazások, mintsem azt a hagyományos könyv világa felől nézve sejteni lehetett volna. 1998-ban ezért is nem valamilyen konkrét technológiához javasoltuk kötni az akkor alakuló Neumann János Nemzeti Digitális Könyvtárat:⁸⁰ ha a megőrzés a cél, akkor lehetővé kell tenni a folyamatos átjárhatóságot, átmenthetőséget (Golden et al., 1998). A mai digitális tartalmak is jóval gyorsabban születnek és vesznek feledésbe, mint a pár évtizede készült klasszikus, szinte korukat megelőzően modernnek számító módon audiovizuális és interaktív elemeket, olvasáskövetést és más hasznos funkciót is tartalmazó tanulástámogató szoftvereken futó digitális tananyagcsomagok (Farkas et al. 1998). Például a legnépszerűbb közösségi oldalon, a Facebook-on működtetett „Daily magyar”, mely több, mint 25.000 követővel rendelkezik jelenleg, naponta tesz közzé rövid szómagyarázó leckéket, melyeknek műfaja valahol a PowerPoint-előadástervező egyetlen diája és az internetes mém közt helyezkedik el. (Ez utóbbi definíciójához l.: Shifman 2016)

Az internet hozta információrobbanás, majd a közösségi média forradalma végtelen mennyiségű szöveges, audio- és audiovizuális anyagot adnak a motivált nyelvtanulónak (Rózsavölgyi 2013: 84). „Non enim tam praeclarum est scire Latine quam turpe nescire”⁸¹ – írta egykor Cicero, és ha éppen latinul ugyan nem is, de a különböző élő nyelveken elérhető online tartalom és kommunikációs lehetőség (közösségi oldalak, fórumok, chat, etc.) segítségével nagyságrendekkel könnyebb ma egy gazdag forráskínálatú, tartalomkínálatú nyelvet megtanulni, mint korábban (Harkai 2016). Ezek közé a nyelvek közé tartozik a három nagy uráli nyelv is: a magyar, a finn és az észt.

A különböző kommunikatív csatornák, videómegosztók, portálok és más weboldalak mellett, melyek használata nagyon jó az *önálló tanuláshoz* (Harkai 2016), az órai munkához is

---

⁸⁰ Nem sokkal később beleolvadt az Országos Széchényi Könyvtár égisze alá kerülő Magyar Elektronikus Könyvtárba.

⁸¹ 'Hiszen nem olyan nagy dicsőség latinul tudni, mint amilyen csúfság nem tudni.' – Marcus Tullius Cicero, *Orator ad M. Brutum* XXXVII, 140. (Idézi: Tóth T. 2004)

talál a tanár segítséget, anyagot és ötleteket a világhálón. A teljesség igénye nélkül többek között az alábbi domainek alatt futó anyagokat lehet nagyon jól használni a magyar mint idegen nyelv oktatásához:

1. A 2002 óta működő *magyarora.hu* anyagai.⁸²
2. A Balassi Intézet munkatársai által készített, az *emagyariskola.hu* oldalról elérhető különböző tananyagok. (A 2009-es *e-magyarul*-ról l. Súlyom 2013)
3. A *HungarianPod101.com* tananyagai.⁸³
4. Goethe Verlag *50 languages* című tananyag-csomagja, melynek segítségével 50 nyelven lehet 50 nyelven tanulni.⁸⁴

Az átalakuló világot jól jelzi, hogy a fenti domainek alatt futó anyagok klasszikus bibliográfiai hivatkozását nem lehet egymással arányos módon megadni: van itt magánszemélyek által működtetett portál, ahol klasszikus copyright nem feltétlenül tartozik a közreműködők által odagyűjtött anyaghoz; folyton változó struktúrájú állami intézmény különböző pályázati forrásokból létrehozott elektronikus tananyagokkal; és nemzetközi cégek állományonként változó minőségű tananyagokból álló projekt-komplexumai.

4.3. A GRAMMATIKA A POSZTKOMMUNIKATÍV NYELVOKTATÁSBAN

A nyelvtanulók gyakran érzik úgy, hogy hiába tanulnak, egy adott szinten nem tudnak túllépni, ezt nevezik *platóeffektus*nak (Richards, 2008). Bár a jelenség régóta ismert (Ebbinghaus, 1885), hathatós technikák hiányában ma is sok nyelvtanuló kudarcának oka látható ebben. A stagnálás érzése által kialakuló gátlások tovább fokozzák a jelenség romboló hatását.

Jack C. Richards a platóeffektus okait a következőkben látja (Richards, 2008: 2–3).

1. a receptív és produktív kompetencia közti rés
2. a komplexitás rovására fejlődő folyékonyság
3. a szókincs szűkösége
4. a természetes beszéd jellegzetességeit nélkülöző adekvát nyelvhasználat
5. fosszilizálódott nyelvi hibák

Akik egyetemen tanítottak kezdőknek vagy középhaladóknak magyart mint idegen nyelvet, találkozhattak azzal a jelenséggel, hogy a hallgatók gyakran a nyelvet is úgy kezelték, mint egyéb tárgyaikat. A klasszikus egyetemi vizsgákra, számonkérésekre való felkészülés általában úgynevezett *kampányszerű tanulás*sal történik (Bányai 1985).

⁸² <http://www.magyarora.com/>

⁸³ <https://www.hungarianpod101.com/>

⁸⁴ <http://www.goethe-verlag.com/book2/HU/>

A kampányszerű tanulás nem hosszabb idő alatt történő, pl. a szorgalmi időszakban folyamatosan, hanem a vizsgaidőszakban pár hét vagy inkább nap alatt lezajló tananyagelsajátítást jelenti. Az elsajátított tudás általában az alapvető elemek, szabályok ismerete, a megtanulandó képletek fixek és viszonylag rövidek. A sikeres vizsgálóhoz elég, ha az illető tudja a képletet, és tudja példán keresztül alkalmazni is; illetve ismeri a hívószavakat, szakkifejezéseket és adatokat, a vizsga során pedig meglévő tudása, műveltsége, olvasottsága és kreativitása segítségével boldogul.

A nyelv nem ilyen. A nyelv szabályainak mégoly alapos ismerete sem elegendő a folyékony, gördülékeny, *mindig ad hoc* kommunikációhoz.⁸⁵ A nyelv ebből a szempontból nem a matematikához vagy bármely más elméleti jellegű tudományhoz hasonlít, hanem inkább a gyakorlati képességeket igénylő készségtárgyakhoz (éneke-zene, rajz, sport).

Ebbinghaus felejtési görbéje voltaképpen egy nagyon kézenfekvőnek tűnő tételt bizonyít: minél többet foglalkozunk vele, annál jobban megy (Ebbinghaus 1885/1913). A grammatikai rekapituláció, magyarázat, a különböző kontrasztív grammatikai feladatok segíteni tudnak a nyelvtanulónak abban, hogy a nyelvi platóról végre magasabb szintre juthasson (Richards 2008; Mirzaei, & Zoghi, 2017).

Szili Katalin nyomán a jelenlegi nyelvoktatási stílust nevezhetjük a nyelvoktatás posztkommunikatív korszakának (Szili 2010: 175–177). Értelmezésemben Szili nyomán úgy látom, ez a korszak a következőkben különbözik alapvetően a klasszikus kommunikatív korszaktól:

- 1.) Jóval több tér jut az *autodidaxi*snak⁸⁶
  - a digitális technológiának, ezen belül és emellett
  - az interneten keresztül elérhető
    - *célnyelvi anyagok*nak és
    - *kommunikációs lehetőségek*nek köszönhetően.
- 2.) Ezzel szemben vagy éppen emiatt a tanár–diák munkájában (ami lehet klasszikus vagy kevésbé hagyományos nyelvóra)
  - újra megjelenik a *grammatikával való foglalkozás*.

Ez az újfajta „nyelvtanozás” abban különbözik a *grammatizáló nyelv(tan)oktatástól*, hogy míg ott elsőbbséget élvezett a grammatikaoktatás, és a szöveg csak afféle illusztrációs anyagként volt jelen, melyen be lehetett gyakorolni az elméleti tudnivalókat, addig most a grammatika kerül „ancilla” szerepbe. Nem öncélúan, önmagukért, hanem a kommunikáció sikeresebbé tételére használjuk a nyelvtani magyarázatokat.

⁸⁵ Anno ez a felismerés állt a kommunikatív nyelvoktatás megjelenése és elterjedése mögött.

⁸⁶ N.B.: ma poliglottként csodált régi nagy auktoraink, Balassi, Zrínyi és a többiek is autodidaktaként tanulták a legtöbb nyelvet, amit beszéltek, nem az iskolapadban vagy nyelvi kurzuson.

Minden nyelvtanulói csoportban találkozhatunk azzal a jelenséggel, melyet az angol nyelvű szakirodalom *mixed ability*, azaz vegyes képességű csoportnak nevez (Dudley & Osváth 2016). De nemcsak a nyelvtanulói képességek, hanem az elérni kívánt célok, motivációk, no és persze az egyes nyelvtanulók grammatikai előképzettsége is nagyon különböző lehet. Ez viszont a gyakorlatban sok esetben azt jelenti, hogy a nyelvtanár – *horribile dictu* – nem egyetlen grammatikai iskola tanításait követve magyarázza meg az összes nyelvi jelenséget, hanem gyakorlati alapon szemelget a rendelkezésre álló elméletek között, és lehetőség szerint mindent úgy magyaráz meg, hogy az az adott nyelvtanulónak is a leginkább emészthető magyarázat legyen. Ezt a teória szempontjából nagyon is eretnek hozzáállást megköveteli a praxis, hiszen nem csak nyelvészek tanulnak nyelveket, és a nyelvtanár célja ideális esetben az, ami a nyelvtanulóé, vagyis, hogy minél gyorsabban, minél könnyebben és kellemesebben, minél magasabb szinten elsajátíthassa a nyelvtanuló a nyelvet az általa megcélzott szinten. A könnyed gyorsaság és a magas szint közt feszülő ellentét áthidalásában segíthet a jól megválasztott grammatikai magyarázat.

A magyar mint idegen nyelv esetében különböző anyanyelvű nyelvtanulóknál megfigyelhető az aktív nyelvhasználatban az alanyi / általános / határozatlan igerparadigma kizárólagos használata. Ennek a *fossilizációs* jelenségnek (Selinker 1972) az elkerülése, megelőzése érdekében az összetett igeragozási paradigma megtanítása mindig alapos magyarázatot és sok gyakorlást igényel.

5. A H2L KIHÍVÁSAI

Jelen fejezet a magyar mint idegen nyelv (MID / MINY; H2L / HL₂) tanításának kérdései kapcsán kívánja tárgyalni a magyar nyelv néhány olyan jellegzetességét, mely mindenképpen magyarízűt kíván a nyelv oktatása során. Mindhárom itt tárgyalandó jelenség az ún. *determináció* kérdéséhez tartozik. Először a *névelők* problémáját és a *birtoklás* kifejezésével kapcsolatos kérdéseket foglalom össze, majd az igeragozást mint *poliperszonális* jelenségét tárgyalom.⁸⁷

5.1. A NÉVELŐ

Nem kétséges, hogy a magyar nyelv⁸⁸ egyik alapvető jellegzetessége *determináció*, vagyis a határozottság és a határozatlanság megkülönböztetése mind az igeragozásban, mind a névszói szerkezetekben. A magyar a többi uráli nyelvtől különbözik abban, hogy használ határozott és határozatlan névelőt, a környező indoeurópai nyelvektől pedig abban, hogy nem csak alanyi/általános/határozatlan/indefinit/indeterminált igeragozást használ. A magyarban tehát a határozottság és a határozatlanság megkülönböztetése a névelőkkel és az igeragozási paradigma megválasztásával történik meg alaktanilag is tetten érhető, leírható módon.

Mivel magyar mint idegen nyelv tanulására túlnyomó többségükben indoeurópai nyelvet beszélők adják a fejüket, adja magát a – nagy általánosságban⁸⁹ – sikeresnek mondható *nyelvi transzfer* (a fogalomról: Giay 1998: 250)⁹⁰ a névelők esetében, ezért ezekkel általában már az első leckében megismerkedhetnek a nyelvtanulók.

5.1.1. Nem csak névelőkérdés

Héger Ágnes dolgozata rávilágít arra, hogy a névelő tanításakor is sok nehézséggel kell szembe néznünk: „Minden mondatrész tárgyalásakor a nyomaték és a szórend kérdésébe ütköztünk. A magyar nyelvben a névelő kitévése vagy elhagyása nagyban függ a mondat hangsúlyviszonyaitól” (Héger 2005: 104). Mint a példáiból is látszik, „a névelőzés kérdése” nem pusztán a névelőhasználat kérdése: „bizonyos tárgyak megtűrik maguk előtt a határozatlan névelőt, mások nem: *Légy szíves, írjál már egy levelet a nagynak!*, de **hallgat egy zenét*, **gyűjt egy bélyeget*,

---

⁸⁷ Jelen dolgozat alkalmazott nyelvészeti tárgyú munka. Az, hogy bizonyos ponton a leíró, illetve elméleti nyelvészet területét illető kérdésekben is igyekszik állást foglalni, csupán annak a bizonyítéka, hogy a nyelvtudomány – szerencsére – nincs annyira széttagozódva, hogy különböző területei ne érintkeznének.

⁸⁸ Itt persze a mai magyar nyelvről van szó. Nyelvemlékeinkből tudjuk, hogy a mai magyar nyelv névelői az ómagyarban korban alakultak ki. (Egedi 2014) Fontos azonban megjegyezni, s később meg is nézünk erre vonatkozó példákat más nyelvekből, hogy „egy adott entitás határozottságát (vagyis egyediségét, azonosíthatóságát) szemantikai értelemben sokféle eszközzel lehorgonyozhatjuk”. (Egedi 2011: 112)

⁸⁹ A *transzfer* természetesen nem működhet a maga egészében, 100%-osan, gondoljunk csak saját tanulmányainkból az angol és a magyar névelőhasználat különbségeire. (Ezeket a pontokon tehát nyelvi *interferenciával* van dolgunk. L. Giay 1998: 250)

⁹⁰ L. még: Juhász 1970; Juhász 1975.

**nézek egy tévét, Géza anyja nyit ajtót* (H9/51) vs. **Géza anyja nyit egy ajtót, *mosok egy kezet* stb.”⁹¹ (Héger 2004: 103)

Héger más irányból közelítve, de lényegében ugyanazokat a tapasztalatokat fogalmazza meg, mint korábban Dörnyei (1976: 42) és Szili (1998: 396) (l. részletesebben az 5.3.1. fejezetben). Nevezhetjük *névelőtanításnak, a tárgy tanításának, a tárgyas/határozott ige-paradigma tanításának, a szórend vagy a szintaxis tanításának*: mivel a nyelv rendszer, ezért bármilyen (egyszerűnek látszó) pontjának fogunk is neki, előbb-utóbb eljutunk a rendszert alkotó további összetevőkhöz, melyek az adott jelenség alakításában részt vesznek.

Nehezíti a feladatot, ha olyan forrásnyelvi közegben tanítjuk a magyart mint idegen nyelvet, ahol a forrásnyelvben nincsenek névelők, ilyen az észt is. (Az észt és a magyar szintaxis különbségeire a 3.3. fejezetben tértem ki.)

5.1.2. Nem teljes korreláció

Néha – akármilyen erős is a referencia – az ismert elemre való hivatkozás mégis névelőtlen marad. A *klasszikus leíró nyelvtani példák*on túl⁹² (Kugler 2000: 285) ez történhet pl. a hagyományosan a tulajdonnevet is névelőző köznyelvi beszédben is olyankor, ha az adott tulajdonneves kifejezést tulajdonnevet nem névelőző regiszterből emeljük át, mint pl. Alberti (12.c) példája esetében (Alberti 2006: 30) Beethovent, a zeneszerzőt.

A névelő törlésének szintaktikai szabálya (Szabolcsi 1992a: 78; 1992b: 228) szerint különösen nehéz dönteni, hogy kell-e névelő vagy sem, ha az adott kifejezés tulajdonnévvel kezdődő többtagú birtokos szerkezet: ⁹³

(37a) *Várom Krisztus második eljövetelét.*⁹⁴

Névelővel ugyanis úgy értenénk, hogy a „Krisztus” tulajdonnevet névelőzzük, nem pedig azt, amit a szó szerkezet kifejez. Ezzel szemben viszont névelős marad a lényegében ugyanezt kifejező (37b) példa.

(37b) *Várom az apokalipszist.*

A (37a) és (37b) mondat denotátuma ugyanaz, ám a szerkezetek különbözősége miatt némiképp különböző szintaktikai szabályok vonatkoznak rájuk.

⁹¹ Ellenben: „Hallgatok egy *kis* zenét!”, „Nézek egy *új* tévét.” / „Nézek egy *kis* Youtube-ot!”, „Géza anyja nyit egy *új* ajtót [a jövőre]”, stb. már elképzelhető jólformált mondatok.

⁹² A jelentéstartalom, a grammatikai helyzet v. a közlési szándék. MGr. 285.

⁹³ Az alábbiakban a nyelvek glosszázásához kiindulás gyanánt lipcsei glosszázási szabályzat (Leipzig Glossing Rules – LRG) 2015. május 31-i frissítésű változatát használtam, ebben azonban nem sem a magyar, sem az észt nyelv teljes morfológiáját nem képezi le. Az észt szövegek esetében Miestamo et al. 2015 rövidítéseit követtem. Az LRG-ben és Tamm-nál nem szereplő elemek rövidítéseit az adott nyelv glosszázásánál az adott nyelv szakirodalmában használatos formákban használtam. Angol fordítást nem minden esetben adtam meg, csak ott, ahol – véleményem szerint – a magyarul esetleg kevésbé tudó érdeklődő olvasónak leginkább segítségére lehettem. (Az LGR INDF rövidítése helyett az INDEF rövidítést alkalmaztam.)

⁹⁴ Vö. Coppock (79). példájával (Coppock 2013: 365)

A két *igeparadigma* korrelációja tehát – ahogy a fenti példák is mutatják – nem 100%-os a *határozott kontra határozatlan névelőt vagy névelőtlenséget* alkalmazó mondatokkal. Redundánsnak nevezhető kettős kódolás (határozott igeparadigma és határozott névelős tárgy egyszerre) csak akkor lép fel, ha minden követelmény adott a pragmatikai és/vagy kontextuális feltételektől a nyelvtani rendszerkövetelményekig a (határozott) tárgyias igevonzattól a tárgy névelőképes⁹⁵ voltáig.⁹⁶

5.2. PROBLÉMÁK A BIRTOKLÁSSAL

Az észtben a birtokos szerkezet lényegében megfelel a magyarban használatosnak,⁹⁷ mindkét nyelv a „nekem van x” konstrukciót alkalmazza. (L. 38a-b)⁹⁸

(38a) magyar
Kati-nak van kutya-ja.
 Kati-DAT be.3SG dog-PX3SG[NOM]
 'Kati has a dog.'

(38b) észt
Kadi-l on keer.
 Kadi-ADE be.3SG dog[NOM]
 'Kadi has a dog.'

A legfőbb különbség, hogy a magyarban itt formailag egy *dativusos birtokost*, az észtben pedig *adessivusos possessort* találunk. Ezenkívül a *possessum*, vagyis a birtok a magyarban kaphat birtokos személyjeleket (a. possessive suffix – PX), a possessor pedig kaphat birtokjelet (pl. „*Kati-é*”). A magyar *-i* birtoktöbbségitő jel mind a possessoron, mind a possessumon megjelenhet. (L. (39a-d–40a-d) példák.)

(39a) magyar
Ki-nek a kutya-ja Ø ez?
 who-DAT DEF dog-PX3SG[NOM] [be.3SG] this[NOM]
 'Whose dog is this?'

(39b) magyar
Kati-é.
 Kati-POSS
 'Kati's.'

(39c) észt
Kelle keer see on?
 who.GEN dog[NOM] this/that/it be.3SG
 'Whose dog is this?'

⁹⁵ A személy- és állatnevek a beszélt köznyelvben többnyire névelővel állnak; az írott nyelvben és a beszélt, de hivatalos nyelvben nem. Hogy a beszélt köznyelvben mikor marad mégis névelőtlen, lásd Alberti (12). példáját. (Alberti 2006: 30)

⁹⁶ L. még: Szőke 2004.

⁹⁷ A magyar birtokos szerkezet minimalista leírását l.: Szőke 2006.

⁹⁸ A morfológiai glosszák feloldásához az útmutatót l. a 7. fejezetben.

- (39d) ész
Kadi oma.
 Kadi.GEN POSS.PRON⁹⁹
 'Kadi's [own].'
- (40a) magyar
Ki-nek a kutyá-i Ø ez-ek?
 who-DAT DEF dog-POSS_PL [be.3PL] this_PL
 'Whose dog are these?'
- (40b) magyar
Kati-é-i.
 Kati-POSS-POSS_PL
 'Kati's.'
- (40c) ész
Kelle koerad need on?
 who.GEN dog.PL these/those be.3PL
 'Whose dog is this?'
- (40d) ész
Kadi omad.
 Kadi.GEN POSS.PRON.PL¹⁰⁰
 'Kadi's.'

5.2.1. Van-e birtokos eset a magyarban?

Mint a (39c)-(39d)-(40c)-(40d) példákbl is látszik, az észben van birtokos esete a névszónak. A magyar grammatikában vita tárgya, hogy van-e önálló birtokos eset. A mai magyar (öndefiníciójával): *klasszikus* (Keszler 2000: 22 [a továbbiakban MGr]) nyelvészeti felfogás szerint nincs.

A strukturális magyar nyelvtan (Kiefer 1992, illetve 2015²) *nominativusi és -nAke ragos birtokos*ról beszél (Szabolcsi és Laczkó 1992: 183–234, illetve Kiefer 2015: 185–186).

Hegedűs Rita magyar mint idegen nyelvi grammatikája ezeket a kérdéseket nem érinti (Hegedűs 2004: 58–62). Budai László magyar mint idegen nyelvi grammatikája elhagyható dativusi *-nak/-nek* birtokosragról ír (Budai 2016: 242).¹⁰¹

A korábbi egyetemi leíró grammatika, *A mai magyar nyelv* (Bencédy et al.1968 [a továbbiakban: MMNy]) még ismert a magyarban egy *-nak/-nek viszonyragos genitivusi esetet* (MMNy 197); továbbá szintén *ragos és ragtalan* (Px-re végződő, pl.: „Várom a lányom.”) tárgyat különböztetett meg (MMNy 273–274), valamint különböző, *határozóragos és határozórag nélküli* névszókhoz járuló névutókat (MMNy 76).

A MGr szerint a *-nak/-nek* kizárólag a dativus (részeseset) esetragja, mely *genitivusi funkciót tölt be* a (41) példában található birtokos szerkezetekben (MGr 198–199).

⁹⁹ possessive pronoun

¹⁰⁰ possessive pronoun

¹⁰¹ Valójában csak az angol nyelvű részben, a magyar szövegben itt sajtóhiba van.

- (41) *a fiú-nak a kutya-ja*
 DEF boy-DAT DEF dog-PX3SG
 'the boy's dog' / 'the dog of the boy'
 (MGr 199)

A *Magyar grammatika* minden ragtalan főnevet az alanyesetnél (nominativus) tárgyal. Jóllehet, állítani nem állítja, hogy a (42) és (43) példában is *nominativusban* lenne a „fiú” és a „kalapom” szó, csak annyit mond, hogy a lenti birtokos szerkezetben (42) és a (43) példában a mondat tárgyának kifejezésére *ragtalan főnevet* használunk (MGr 194).

- (42) *A fiú-Ø könyv-e elveszett.*
 DEF boy-? book-PX3SG is lost
 'The book of the boy is lost.'
 (MGr 194)

- (43) *Add ide a kalap-om.*
 give here.to DEF hat-PX1SG
 'Give me the hat!' / 'Give me my hat!'
 (MGr 194)

Kérdés, hogy a *ragtalan főnév* egyenlő-e a *nominativusban álló főnévvel*: nem tudni, vajon a szabály vagy a kivétel illusztrálásra kerültek-e ezek a példák nominativus címszó alá.

Ezen kívül a *Magyar grammatika* szerint az olyan névutók, mint az *előtt, mögött, alá* stb., szintén ragtalan névszóhoz járulnak (MGr 260). (L. (44) példa)

- (44) *A kocsi-m a ház-Ø előtt parkol*
 give car-PX1SG DEF house-? before.in park.3SG
 'My car is being parked before the house.'

A strukturális magyar nyelvten szerzői vitatják, hogy valóban részeshatározó lenne a *-nak/-nek* ragos birtokos. Érvelésük szerint a (45a-b) mondatpárban a „*kinek*” kérdőszó csak a „*Petőfi*” birtokosra vonatkozhat, s – a szerzők érvelése szerint – a „*Petőfi*” szóra nem mondhatjuk, hogy részeshatározói esetben (dativus) állna (Szabolcsi és Laczkó 1992: 234; Kiefer 2015: 212).

- (45) (a) – *Elovestam Petőfi minden versét.*
 (b) – *Kinek olvastad el minden versét?*

(Szabolcsi és Laczkó 1992: 234; Kiefer 2015: 212)

Viszont – mint láthattuk – a MGr és azt ezt követő Budai-féle grammatika szerint a „*Petőfi*” szóban az elhagyható *-nak/-nek* dativusragot találjuk. Vagyis a kérdés továbbra is az marad, hogy itt „elhagyható genitivusi” vagy „elhagyható genitivusi értelmű dativusi rag”-ról beszéljünk-e.

5.3. A TÖBBTÉNYEZŐS (IGEI) EGYEZTETÉS (POLYPERSONAL [VERB] AGREEMENT)

A „többtényezős (igei) egyeztetés” (*multiple [verb] agreement, illetve polypersonalism, polypersonal [verb] agreement*; németül: *Polypersonalität*) szakkifejezést (l. Anderson 1985: 194–196, Fortescue 1992: 242; Klimov 1986/1994: 68) elsősorban olyan, különböző poliszintetikus nyelvek, továbbá ergativuszi rendszereket használó nyelvek leírásánál használják, mint egyes indián és kaukázusi nyelvek vagy a baszk nyelv stb. (pl. Trask 1998, Makharoblidze 2014: 1–2, etc.).

A *poliperszonalizmus* az igeragozási rendszer jellegzetessége egy adott nyelvben, s voltaképpen azt a jelenséget takarja, hogy a nyelv *az igealakon nemcsak a cselekvő személyét (és számát) kódolja, hanem a cselekvés tárgyát, és/vagy – bizonyos nyelvek esetében – egyéb más vonatokat (is)* (Fortescue 1992: 242, Filimonova 2002: 200). Nem csak a poliszintetikus nyelvekben találkozhatunk ilyen jelenséggel. A szakirodalom egyetérteni látszik abban, hogy egyik sem feltétele a másoknak, vagyis lehet egy nyelv poliszintetikus anélkül, hogy lenne benne poliperszonalizmus – és viszont; tehát ha egy nyelvben van poliperszonalizmus, az még csak emiatt nem sorolható a poliszintetikus nyelvek közé (pl. Vajda 2004: 402, Mattissen 2004: 194–195, etc.).

A nemzetközi irodalom egy része (pl. Aronson 1997; Kalinina et al. 2006: 460; Beuls 2011: passim) a magyar esetében is használja a *polypersonalism*, illetve a *polypersonal agreement* (‘több személyhez történő egyeztetés’) kifejezéseket. Ők voltaképpen hol –(1)– a tárgyas / határozott / definit / determinált / B) igeragozás, hol pedig –(2)– a *-lak/-lek* forma megjelenését (vagy –(3)– mindkettőt) értik rajta, tehát a *polypersonal verb agreement* terminus használata náluk bizonyos értelemben még csupán az általános nyelvészet nemzetközi szakirodalma számára szolgál egyfajta magyarázatul az adott magyar grammatikai jelenség mibenlétét illetően.

Nem lenne azonban minden haszon nélkül való a magyar nyelvű nyelvészeti irodalomba és a magyar mint idegen nyelv tárgyalásának mind a teoretikus, mind pedig gyakorlati irodalmába (nyelvtanok, tananyagok) is bevezetni a kifejezést.

Ennek miéртjé-t a következőkben mutatom be. Alábbi tárgyalásomban a szokásos terminusok mellett használni fogom a Wéber Katalin által bevezetett *A) és B) paradigma*¹⁰² terminusait is: az *A) paradigmát* az ún. alanyi / határozatlan / általános igeragozás, a *B) paradigmát* pedig az ún. tárgyas / határozott / határozott tárgyas / határozott tárgyú igeragozás megnevezéseként.¹⁰³ (Wéber 2011: 8)

¹⁰² Nem minden előzmény nélkül, hiszen latin grammatikájában „A határozott tárgyas igeragozást Szenci [...] egyszerűen *secunda coniugation*nak nevezi”. (C. Vladár 2005: 81) A nagyobb megkülönböztethetőség végett jelen dolgozat a két betűjel után egy „)” elemet is alkalmaz.

¹⁰³ Úgy tűnik, lassan kezd kibontakozni konszenzus a B) ragozás terminusát illetően. Nem egyszerűen „tárgyas ragozás”, mert a határozatlan tárgy is tárgy, amihez nem használjuk, és nem is csak „határozott ragozás”, hiszen csak a tárgyakhoz használjuk. Pete István a „határozott tárgyas” terminust javasolja (Pete 1998: 137–138), a *Strukturális magyar nyelvtan* pedig a „határozott tárgyú” terminust használja (Kiefer 2000 passim).

5.3.1. A)–B) paradigma

A magyar mint idegen nyelv tanulásában – kétségtelenül – az *igeragozás összetett paradigmájának* elsajátítása okozza az egyik legnagyobb nehézséget (l. pl.: Dörnyei 1976: 42; Szende 2002: 38, Pete 2006: 317, stb.).

Pontosabban, ahogy Szili Katalin is hangsúlyozza: „a külföldieknek nem a kétféle ragozás alaki megkülönböztetése okoz elsősorban nehézséget, hanem az, hogy mikor kell használni őket” (Szili 1998: 396). Szili szerint e nehézség forrása többek között abból is fakad, hogy a könyvek az alanyi és a tárgyias ragozást metodikai okokból egymástól és a tárgyeset tanulásától elválasztva tanítják, mintha azt hinnék, hogy „egymástól jól elválasztva a tanuló talán könnyebben megtanulja őket” (Szili 1998: 396). Bár kontrasztív szembeállításra, szemléletes gyakoroltatásra és kimerítő magyarázatokra a késleltetve bevezetett *határozott tárgyias*¹⁰⁴ – vagy Wéber Katalin dolgozatának szóhasználatával élve: B)¹⁰⁵ – paradigma oktatásakor is lenne mód, a pszichológiai hatás ekkor már inkább negatív.

Ha kezdetben csak az *alanyi / általános / indefinit / A)* ragozást ismertetjük, meg sem említve, hogy ez nem kizárólagos, az „azt sugallja, hogy ez az egyetlen ragozási forma” (Dörnyei 1976: 42), másrészt pedig, mint Dörnyei László írja: „A hiányzó ismeret miatt az oktatás során gyakran kell „merényletet” elkövetnünk nyelvünk gyakorlata ellen, melyben természetesen váltakozik a két forma. Pl.: nem mondható: *Látom a Gellérthegyét*. Helyette: *Látok egy hegyet.*”¹⁰⁶ (Dörnyei 1976: 42) Szili Katalin is kiemeli, hogy (a tárgy és) a „tárgyas” ragozás tanításának késleltetése erősen korlátozza a nyelvtanulót a kommunikációban: „Nélküle a cselekvéseknek csak igen szűk köre írható le, az is többnyire csak elnagyoltan [...] Csupán a lét s néhány statikus cselekvés fejezhető ki nélküle hiánytalanul” (Szili 1998: 396). Durst Péter szerint is: „véltetően [...] nem hangsúlyozzuk eléggé a határozott ragozásnak az alaktani szempontokon túlmutató jelentőségét” (Durst 2009: 19).

Persze, ha nem mondatokban, hanem megnyilatkozásokban gondolkodunk, alkothatunk ilyen szövegeket is: „*Mit látok? Hiszen ez a Gellérthegy!*” stb. De tény, hogy a legtipikusabb mondatok nagy részét nélkülözni kell a határozott paradigma hiányában.

Vagy nem ragaszkodunk ahhoz, hogy a leckében szereplő mondatok¹⁰⁷ és a mondatok nyelvtani szerkezetére vonatkozó grammatikai (morfológiai és szintaktikai) ismeretek együtt, egyszerre legyenek tanítva. Ez azonban néha egészen sajátos félreértésekhez vezethet. Erre mutatok be most egy rövid példát.

A nyelvkönyvek legelső dialógusaiban szereplő mondatok igéi közé tartozik a „*készön*” ige, melynek A) és B) paradigmájában *jelentésbasadás* (Lőrincz 2007) ment végbe. Egészen mást

¹⁰⁴ A terminushoz: Pete 1998: 137–138; Pete 2006: 318

¹⁰⁵ A terminushoz: Wéber 2011: 8

¹⁰⁶ Persze az igen motivált nyelvtanuló lehet, hogy nem várja meg, amíg a leckékben odáig jut, hanem már előbb utána néz valahol.

¹⁰⁷ Ezek az első leckék esetében többnyire valamilyen dialógust jelentenek a kommunikatív, illetve posztkommunikatív könyvekben.

már mellékesnek tűnő információként jelenik meg, mintha valami rendszerbe nem igazán illeszthető elem lenne. A „*-lak/lek* rag, mely nem illik sem a tárgyas, sem a tárgyatlan paradigmába [...] esetlegességnek tűnik a grammatika rendszerében” (É. Kiss 2003a: 2) Annak ellenére is így van ez, hogy nyilvánvalóan szerepel mind a turista, mind a kezdő magyarnyelv-tanuló első tíz mondatában a következő példa (49).

- (49) *Szeret-lek.*
love-1SG_OBJ2SG
'I love you.'

Általában úgy kerül elő, mint meglepő példája annak, hogyan lehet egyetlen ragozott igealakkal kifejezni azt, amihez az angolban három szó kell (Ginter 2014).

Hogy a *-lak/-lek* igei személyragok helyét hogyan próbálta a nyelvtudomány elhelyezni az A)–B)–paradigmák kettős rendszerében, Pete István így foglalta össze röviden 1997-ben: „A *-lak/-lek* ragos alakot legrégebbi nyelvtaníróink (Sylvester, Szenczi, Komáromi Csipkés és Pereszlényi,¹⁰⁹ újabban Lotz János) alanyi, napjaink nyelvészei és nyelvtanai kivétel nélkül a tárgyas ragozáshoz sorolják, M. Korchmáros Valéria szerint pedig „mind az alanyi, mind a tárgyas ragozási rendszerbe való besorolását lehet indokolni és cáfolni is” (1977: 71).” (Pete 1997: 68) Tíz évvel később annyit változott a helyzet, hogy Németh T. Enikő már azt írhatta: „hagyományosan a tárgyas ragozáshoz, újabban az alanyi ragozáshoz” sorolják (Németh T. 2008: 113).

Olyan álláspontok is megfogalmazódtak különböző elméleti platformról indulva, hogy a meglévő két paradigma mellett esetleg egy harmadik (de hiányos) paradigmának tekintsük a *-lak/-lek* ragozást. Mintha ezt sugallná Pete István (1997: 69) és ezt javasolná Szűcs Tibor (2005: 16) is. Pete szerint „Mindezek eredményeként az alanyi (iktelen és ikés) és tárgyas igeragozásunk mellett kialakult egy hiányos, a beszélő részéről az E/2, személy inkorporálását is lehetővé tevő csak egyes szám első személyben használatos alanyi ragozásunk is. Miért csak az E/1. személyben? Mert az emberi nyelvek beszélőközpontúak.” (Pete 1997: 69) Ám Pete konklúziója végül mégis az, hogy a *-lak/-lek* rag az A) paradigma része: „a magyar nyelv rendszerének az felel meg, ha a *szeretlek* alakot az E/2. személyű tárgy inkorporálását is lehetővé tevő alanyi ragozásnak tekintjük” (Pete 1997: 70).

Szűcs Tibor véleménye szerint: „Igeragozási paradigmáink – számos ismert indoeurópai nyelvtől eltérően – nem formális osztályokban, hanem szintaktikailag funkcionálisan különülnek el, s a két teljes paradigma (határozatlan és határozott tárgyas ragozás) mellett van *hiányos* [kiem. tőlem] sor is: az erősen szintetikus *-lak/-lek* (1. személyű alany 2. személyű tárgyra irányuló) személyragé” (Szűcs 2005: 16). Hiányosnak tekinthetjük a *-lak/-lek* sort abban a tekintetben, hogy csak az egyes szám első személyű cselekvő esetében van külön 2. személyű tárgyra vonatkozó igeragunk. Ám szigorúan véve a határozott tárgyas igeraparadigma is hiányos,

¹⁰⁹ A határozatlan ragozásnál tárgyalja a *-lak/-lek* ragozást Pereszlényi Pál (Pereszlényi 1682/2006: 219–221.)

hiszen nincsen pl. 2. személyű tárgyat kifejező teljes sorozata, mert a 3. személyű határozott tárgy kifejezésére szolgál.¹¹⁰

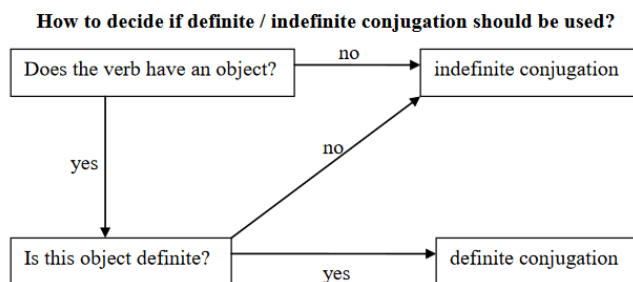
Balásné (1999) nyomán Durst és Janurik (2011: 24) is *három* igeragozási típusról beszél a magyarban, melyek közül kettő érzékeny a tárgyra („object-dependent”): a határozott tárgy (definit) igeragozás és az önálló, harmadik típusként tárgyalt *-lak/-lek* ragozás.

5.3.3. A határozott tárgy meghatározásának nehézségei

Valójában nem csak e kettő, hanem mindhárom forma érzékeny a tárgyra, hiszen az A) paradigma sem állhat bármilyen tárggyal.

A tárgy határozottság és határozatlanság szerinti felosztása csak a 3. személyű alanyok esetében nevezhető viszonylag egyszerűnek. De egy magyartanulónak sokszor nehéz azt is eldöntenie, hogy mi számít harmadik személyű határozott tárgynak.

Durst Péter a nyelvtanulók számára egy angol nyelvű folyamatábrával szemlélteti a – Wéber 2011 szóhasználatával élve – A) és B) paradigma (az ábrán: *indefinite conjugation*, *definite conjugation*) közti választás logikai menetét 3. személyű tárgy esetén (Durst 2015b: 4). Durst gráfját a 18. ábra mutatja be.

18. ábra: A) és B) paradigma használatának döntési folyamata

3. személyű tárgy esetén. (Forrás: Durst 2015b: 4)

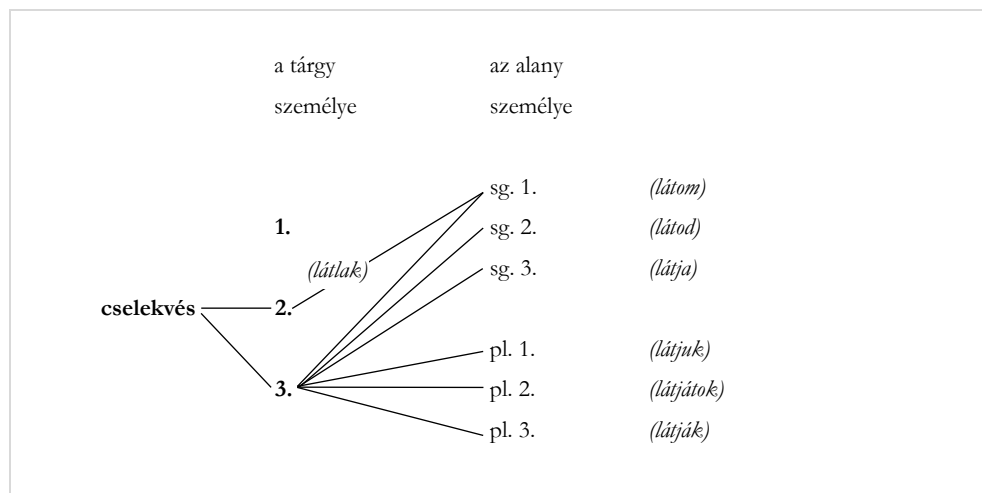
„Határozottságbeli egyeztetés”-ről viszont nagyon nehéz olyan esetekben beszélni, amikor a tárgy logikailag határozott kellene, hogy legyen – ilyen az 1. és a 2. személyű tárgy¹¹¹ – ám az igeragozásban mégsem a határozottnak nevezett paradigma jelenik meg (Kiefer 1998/1999: 210; É. Kiss 2003a: 321, Wéber 2011: 2). Nagyon udvarias nem nyelvész diákoknak, akik visszafogottan gesztikuláló kultúrából érkeztek, tehát ahol nem dívik a mutogatás, elegendő Bánhidi Zoltán magyarázata, miszerint a 3. személyű tárgy „mindig a rámutatás valamilyen jelével [...] vált határozottá. [...] Az 1. és 2. személy [...] kölcsönösen mindig feltételezik egymást, [...] tehát belőlük természetesen hiányzik a rámutató jelleg” (Bánhidi 1972: 439). Nyelvtudományi felvértezett diákoknak pedig egyszerűbb ismertetni

¹¹⁰ A reflexív névmás 3. személyű tárgynak számít. (Keresztes 1995a: 95, 1997a: 111)

¹¹¹ A formális megszólítás (önözés, magázás) esetén használt, alakilag 3. személyű tárgy mindig határozott.

az É. Kiss Katalin által Comrie (1980) nyomán javasolt „szibériai kapcsolat”-ot, vagyis az *inverz egyeztetési tilalom* szabályát (É. Kiss 2003a, É. Kiss 2003b: 57; É. Kiss 2005). Ez a szabály tiltja a *határozott / tárgyas / object* konjugációt az *aktivitási hierarchiában* (*animacy hierarchy*) magasabb szinten álló tárgy esetén. Az aktivitási hierarchia: E1 > T1 > E2 > T2 > E3 > T3 (É. Kiss 2015: 115).

Az észt nyelven jelenleg egyetlen hozzáférhető rendszeres magyar nyelvtan, Keresztes László *Gyakorlati magyar nyelvtanának* (Keresztes 1992a, 1995a) észt változata (Keresztes 1997a) szemléletes ábrán mutatja be az alany és a tárgy személyének összefüggésében használatos igealakokat (Keresztes 1995a: 95, 1997a: 111). Ez itt a 19. ábrán látható.

19. ábra: A determinatív alakok rendszere (Keresztes 1995a: 95; 1997a: 111)

Ez az ábra egyfajta *fordított morfológiai gép* modellje, melynek utasításait így szövegezhethetnénk meg:

1. lépés: Válaszd ki, milyen személyű tárgyra irányul a cselekvés!
  2. lépés: Válaszd ki, milyen személyű és számú alany végzi a cselekvést!
- Eredmény:* megkapod a kívánt tárgyas ragozású alakot.

Kissé félrevezető azonban, hogy az ábrát kísérő szöveg szerint a nem jelölt összefüggések kifejezésére szolgál az A) ragozás (Keresztes 1995a: 95, 1997a: 111). Ebből ugyanis a nyelvtanuló egyrészt esetleg azt a téves következtetést vonhatja le, hogy *minden* harmadik személyű tárgy esetén a B) ragozást kell használni. Bár a szöveg korábban részletesen ismerteti, hogy *csak a határozott tárgy esetén* használjuk a B) paradigmát, egy nyelvtanuló számára ez az ellentmondás zavaró lehet. Zavaró lehet az is, hogy hiányzik az egyes szám első személyű cselekvőt az első személyű tárggyal, és a második személyű cselekvőt a második személyű tárggyal összekötő vonal. A hiány oka egyrészt az lehet, hogy az, hogy korábban a szöveg jelzi, hogy „visszaható névmások a magyarban 3. személynek minősülnek” (Keresztes 1995a: 95,

1997a: 111). Másrészt, hogy míg az *exkluzív* (50) és az *inkluzív mi* (51) viszonyok¹¹² egyes esetekben világosan elválnak a magyar mondatokban, addig bizonyos más viszonyok nehezen értelmezhetőek, például az 1PL alanyú mondat 1SG tárggyal (52), és a 2PL alanyú mondat 2SG tárggyal (53a-b). (A teljes paradigmasort a 10.5.1. fejezetben mutatom be.)

(50)	<i>Remélem,</i>	<i>lát-unk</i> see-INDEF1PL	<i>téged</i> / 2SG.ACC	<i>titeket</i> 2PL.ACC	<i>a kiránduláson!</i>
(51)	<i>Majd</i>	<i>lát-juk</i> see-DEF1PL	<i>egymás-t!</i> ¹¹³ REC.PRON ¹¹⁴ -ACC		
(52)	<i>Tényleg</i>	<i>lát-unk</i> ¹¹⁵ see-INDEF1PL	<i>engem</i> 1SG.ACC	<i>koronával a fejemen?</i>	
(53a) ?	<i>Tényleg</i>	<i>lát-tok</i> see-INDEF2PL	<i>téged</i> 2SG.ACC	<i>koronával a fejedem?</i>	
(53b) ?	<i>Tényleg</i>	<i>lát-játok</i> see-DEF2PL	<i>magad</i> REFL.PRON2SG.ACC	<i>koronával a fejedem?</i>	

5.3.4. Az összetett igeparadigma mint poliperszonális ragozás

A hármas felépítésű, a tárgy személyétől és határozottságától függő *poliperszonális igeragozás* terminusának bevezetése több előnnyel is járna, ezt igyekszik dolgozatom bizonyítani.

Feltételezésem ugyanis az, hogy egységes keretrendszer nélkül a nyelvtanulók számára elemeire hullik, már-már esetlegesnek tűnik a rendszer, az egyes elemek használatát pedig bizonytalanság lengi körül.

¹¹² A témáról l. Dékány 2008.

¹¹³ Más esetben a „remélem, látjuk egymást” is lehet exkluzív, ha egy harmadik személynek mesélem a történetet – aki persze a vele való beszélgetésben már lehet grammatikai értelemben vett második személy.

¹¹⁴ reciprocal pronoun

¹¹⁵ Ez lehet akár az 1SG beszélőt kizáró *exkluzív 1PL* is, amelyet a tanárok és az orvosok használnak előszeretettel: „Írjuk le a füzetünkbe!”, „Sóhajtsunk!”.

6. MAGYARTANULÓK KÖZTES NYELVEI

6.1. A KÖZTESNYELVI MEGNYILATKOZÁS DEFINÍCIÓJA A KORPUSZBAN

Az alábbiakban magyarul tanuló észtek köztes nyelvi korpuszából vett példákat analízisét végzem el. A „köztes nyelv” fogalmát (interlanguage) Larry Selinker vezette be a kutatásba (Selinker 1972). A köztesnyelvi vizsgálatokat éri kritika egyrészt amiatt, hogy „az eredmények érvényességének körét erősen limitálja, hogy az elemzések nem sikeres idegennyelvi teljesítményre, hanem a hibákra koncentrálnak”. (AMNy 2006) A köztesnyelv-kutatói oldalról pedig felmerül, hogy valóban „hibák”-ról van-e szó, a szó klasszikus értelmében, hiszen a köztesnyelvi beszélők legjobb tudásuk szerint hozzák létre nyelvi produkcióikat, a köztesnyelvi beszélő számára az általa használt formák és struktúrák *a megvalósítható* nyelvi formák (Kovács 2014: 76–77).

A példák kiválogatásánál egyrészt igyekeztem arányában is bemutatni a főbb jellegzetességeket, másrészt törekedtem arra, hogy a tömegesen előforduló jelenségek minél teljesebb skáláját be tudjam mutatni. A példák nagy részét magam gyűjtöttem a Tartui Egyetem Finnugor Tanszékének magyar anyanyelvi lektoraként 2009 és 2012 közt, kisebb részüket pedig észti nyelvi környezetben tanító vagy élő kollégáktól és laikusoktól kaptam korpuszom bővítésére – ezúton is köszönetet szeretnék mondani nekik önzetlen segítségükért. A korpusz harmadik forráscsoportját bilingvis (észti–magyar) környezetben élő gyerekek magyar nyelvű beszédproduktumai alkotják. Ebbe a csoportba többnyire azok a példák kerültek bele, melyek észti–magyar nyelvi interferencia nyomait mutatják. A korpusz adatai tehát 2009 és 2017 közti gyűjtésből valók.

A példák alapjául szolgáló gyűjtés (korpusz) túlnyomórészt papíralapú és digitálisan készített szövegműveket tartalmaz, melyeket tehát nem (magyar) *célnyelvi*, hanem (észti) *forrásnyelvi* környezetben magyarul tanuló fiatal felnőttek produkáltak írásbeli megnyilatkozás, email, chat-szöveg, illetve, házi feladat, beadandó vagy ellenőrző dolgozat gyanánt.

A korpuszban előforduló megnyilatkozások „szerzői”-nek anonimitását gondosan megőriztem. Amikor elemzésemben a „hiba” szót használom, azt minden pejoratív célzattól mentesen teszem – nem a megbélyegzés és a hibák ostromozása a célom. A „hibás” nyelvi produkció természetes része a nyelvtanulási folyamatnak, mely a nyelvtudomány, de különösen a kontrasztív nyelvészet számára számos tanulságot rejt.

Az egyetemi környezetben, a tanulási folyamat során született szövegeket létrehozó diákok a teljesen kezdő szinttől a szakdolgozói szintig tanultak nálam, s az adott kurzus jellegéből adódóan különböző óraszámú órákra jártak a heti 1x45 perces konzultációtól a heti 2x90 perces, heti 3x90 perces, illetve 4x90 perces órákig. Volt olyan óra (a középhaszadó kurzus heti 2x90 percben), melyet észti anyanyelvű kolléganőmmel, Anu Nurkkal felváltva tartottunk.

Az ötéves képzés és a magyar lektorok észtországi kiküldetési ciklusai, melyek három plusz egy évre szólhatnak, nem fedik egymást, így az MA szakdolgozó egyetemi hallgatók (vagyis akik öt éven át tanultak magyar szakon valamilyen képzési formában) legalább két magyar anyanyelvi lektor óráira jártak a képzés során, így a diákoknak minimális esetben is 2–3 magyartanártól volt alkalmuk tanulni.

Az észti anyanyelvű nyelvtanulók magyar célnyelvi szövegproduktumaiban előforduló hibák nagy része jellemzően akkor esett meg, amikor a nyelvtanuló igyekezett vagy kénytelen volt eltérni a tananyagban tanult szerkezetektől, panelektől. Ennek az eltérésnek az oka általában az *eredetiség belső vagy külső körülményekből fakadó keresése* volt, tehát az illető

- a) vagy nem akarta unos-untalan a sokszor gyakorolt formulát használni,
- b) vagy saját gondolatait szeretne volna szavakba önteni, és ehhez nem voltak meg a kész, követendő mintázatai,
  - illetve a nyelvelsajátítás olyan szakaszában volt, amikor – ahogy mondani szokták: „még nem állt össze a kép”, vagyis nem rendelkezett olyan szintű nyelvi kompetenciával, mely lehetővé tette volna számára, hogy az adott esetben használandó szerkezeteket elvonja, tárolja, és előhívja.

Vagyis az anyanyelvű (vagy az azt megközelítő) beszédprodukción automatizmusa helyett még elemről elemre összerakva születtek meg a mondatok.

6.2. KORÁBBI KÖZTESNYELVI MAGYARNYELV-TANULÓI KORPUSZOK

Az alábbi típusú hibák közreadásának célja – mint említettem, – a hibaelemzés (*error analysis*), melyre a magyar hungarológiai szakirodalomban is van példa, különösen az elmúlt évtizedekből.

A Jyväskyläi Egyetem hungarológiai műhelyének kiadványa, a *Hungarologische Beiträge* 1999-es számában lengyel, német, olasz, norvég, holland, francia és finn anyanyelvű nyelvtanulók magyarnyelv-elsajátítási nehézségeit vizsgálták – itt azonban nem korpuszvizsgálatot végeztek, csak példákkal gazdagon illusztrálva csoportosították a különböző jellemző eseteket.

Korpuszjellegű vizsgálatok csak később indultak. Putz Mónika magyarul tanuló orosz és angol anyanyelvű diákok fogalmazásainak hibaelemzését végezte el (Putz 2002). Imke Rulik egy német anyanyelvű, finnugrisztika és orosz szakos hamburgi egyetemi hallgatónak a 2007/2008-as tanévben a budapesti Balassi Intézetben A2-es nyelvi szinten tanuló hallgató 23 fogalmazását vizsgálta meg köztesnyelvi szempontból (Rulik 2009). Markus Dickinson és Scott Ledbetter 2012-ben foglalta össze először az Indianai Egyetemen létrehozott magyar nyelvtanulói szövegtanulmányon végzett vizsgálatuk eredményeit (Dickinson és Ledbetter 2012). Vincze Veronika és társai 2013-ban adták közre a Szegedi Egyetemen a Zágrábi Egyetem magyar szakos, horvát anyanyelvű hallgatóinak dolgozataiból összeállított, HunLearner

elnevezésű nyelvtanulói korpusz kutatásának számszerű eredményeit (Vincze et al. 2013). 2014-ben pedig Kovács Renáta publikálta magyarul tanuló arab anyanyelvű nyelvtanulók nyelvi produkciójának ún. *köztesnyelvi hibaelemzés*en alapuló vizsgálati eredményeit (Kovács 2014).

A köztesnyelvi megnyilatkozásokban a magyar nyelvi normától való eltérés okai lényegében az alábbiak valamelyikére vezethetők vissza:

- a) a nyelvhasználó nem is ismeri a szabályt, melyet a norma szerint alkalmaznia kellene;
- b) a nyelvhasználó nem emlékszik arra, hogy lenne ez pontosan a norma szerint;
- c) a nyelvhasználatot befolyásolja a nyelvhasználó által ismert valamelyik másik nyelv (többnyire az anyanyelve);
- d) a nyelvhasználó nem értette meg, illetve félreértette a nyelvi szabályt;
- e) a nyelvhasználó valamilyen nem sztenderd normát sajátított el és használ;
- f) a nyelvtanuló elutasítja a szabályt.

A legritkábban az *e)* esettel találkozhatunk. Általában akkor fordul elő, ha a nyelvtanuló valamilyen nyelvjárás uralta közegben sajátította el a nyelvet, illetve, ha a nyelvelsajátításához rengeteg, a mai norma szerint réginek számító nyelvi szöveget használt (pl. Jókaiából tanult meg magyarul).

A szabály nemismerete (az *a)* eset) inkább kezdő nyelvtanulókra jellemző. A *b)* eset tulajdonképpen bármely nyelvtanulási szakaszban előfordulhat, de leginkább ez is kezdőknél gyakori. A *c)* és a *d)* eset az, amely a köztesnyelvi megnyilatkozások legnagyobb részét adja. Tulajdonképpen mindkettő valamilyen félreértésen alapszik. A *c)* esetben ez az, hogy egy másik ismert szabályrendszere a célnyelvre átvihető, a *d)* esetben pedig magának az adott szabálynak a meg nem értéséről, félreértéséről van szó. Speciális eset az *f)*, amikor a nyelvtanuló valamiért elutasítja a szabályt, pl. szándékosan nőneműként ragozza a németben a formailag semlegesnemű *das Mädchen* ('kislány') szót.

Tekintsük át, hogy milyen hibakategorizálási rendszert állítottak fel az említett hibaelemző dolgozatok, hogy lássuk, milyen tanulással szolgálnak az észt–magyar vizsgálat számára.

Kategorizálásában Putz szakaszonként elkülönítve ismerteti az orosz és az angol anyanyelvűek hibáit. Erre elsősorban azért van szüksége, mert külön csoportban tárgyalja a vélhetően az anyanyelv hatására elkövetett hibákat és az anyanyelvi hatással nem magyarázható hibákat. A hibákat aszerint csoportosítja, hogy melyik nyelvi szinten fordulnak elő. Ezt a fajta szétválasztást én azért nem tudtam megtenni, mert elemzéseimben én azt tapasztaltam, hogy a különböző szinteken megjelenő hibák egymással összefüggenek, pl. tárgyrag hiánya szintaktikai hibához is vezet. Szintezését és kategóriáit a 20. ábrán foglaltam össze.¹¹⁶ (Putz 2002)

---

¹¹⁶ A római számozás tőlem származik, azért láttam szükségét bevezetni, hogy ne keveredjenek össze az arab számok.

<p>PUTZ Mónika (2002) „Hibaelemzés magyarul tanuló orosz és angol anyanyelvű diákok fogalmazásai alapján”</p> <p>I. Az álszintagmák szintje</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A névelő problémája az orosz anyanyelvűeknél   <ol style="list-style-type: none"> 1. 1. A névelő elhagyása 1. 2. A névelő felesleges használata 1. 3. Más névelő használata¹¹⁷   2. A névelő problémája angol anyanyelvűeknél   <ol style="list-style-type: none"> 2. 1. Névelőproblémák az anyanyelv hatása alatt 2. 2. Névelőproblémák, amelyeket nem lehet anyanyelvi hatásból magyarázni   <p>II. A szintagmák szintje</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Vonzatok</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. 1. Az orosz anyanyelvűek hibái   <ol style="list-style-type: none"> 1. 1. 1. Alanyeset tárgyeset helyett 1. 1. 2. Tárgyeset szerepel alanyeset helyett 1. 1. 3. Nem megfelelő vonzat – az anyanyelv hatása alatt   1. 2. Angol anyanyelvűek hibái   <ol style="list-style-type: none"> 1. 2. 1. A hiba az anyanyelvi szabályok magyarban való alkalmazásából adódik 1. 2. 2. Nem az anyanyelv hatására elkövetett hibák   <ol style="list-style-type: none"> (a) alanyeset használata tárgyeset helyett (b) tárgyeset használata alanyeset helyett   2. <i>A határozott és a határozatlan igeragozás</i> <ol style="list-style-type: none"> 2. 1. Hibák az orosz anyanyelvűek dolgozataiban   <ol style="list-style-type: none"> 2. 1. 1. Tárgyas ragozás használata alanyi helyett 2. 1. 2. Alanyi használata tárgyas helyett   2. 2. Hibák az angol anyanyelvűek dolgozataiban   <ol style="list-style-type: none"> 2. 2. 1. Tárgyas ragozás használata alanyi helyett 2. 2. 2. Alanyi használata tárgyas helyett   <p>III. A mondatok szintje</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>A létige problémája</i> <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Létige az orosz nyelvben, az orosz anyanyelvűek hibái 1. 2. Létige az angol nyelvben, az angol anyanyelvűek hibái   <ol style="list-style-type: none"> 1. 2. 1. Kezdő szinten gyakori a létige elhagyása E/1-ben 1. 2. 2. E/3-ben, illetve T/3-ben kitett létige 1. 2. 3. Haladó szinten elkövetett hibák (múlt időben szükség van a kopulára) 1. 2. 4. Előfordul, hogy a nyelvtanuló kihagyja a létigének vélt <i>van-t</i>, pedig a birtoklás kifejezéséről van szó   2. <i>Szórend</i> <ol style="list-style-type: none"> 2. 1. Szórend az orosz és magyar nyelvben, orosz anyanyelvűek hibái   <ol style="list-style-type: none"> 2. 1. 1. SVO–SOV problémák 2. 1. 2. Hibák a „többi mondatrész” szórendjében 2. 1. 3. A problémás <i>kell</i> (modális segédige) 2. 1. 4. Problémás alárendelések   2. 2. Szórend az angol nyelvben, angol anyanyelvűek hibái   <ol style="list-style-type: none"> 2. 2. 1. Az angol mondat szerkezetének „lemásolása” okozza a hibát 2. 2. 2. Nem az angol mondat szerkezetének lemásolása okoz hibát   3. <i>Angol anyanyelvi szerkezetek hibás alkalmazása a magyarban, típushibák</i> <p>IV. Lexikai hibák</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Nem létező szavak alkotása, „kreatív” nyelvhasználat</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. 1. Orosz anyanyelvűek dolgozataiban 1. 2. Angol anyanyelvűek dolgozataiban   2. <i>Nem megfelelő szóválasztás</i> <ol style="list-style-type: none"> 2. 1. Orosz anyanyelvűek fogalmazásaiban   <ol style="list-style-type: none"> 2. 1. 1. Rokon értelmű szavak   2. 2. Angol anyanyelvűek fogalmazásaiban   <ol style="list-style-type: none"> 2. 2. 1. Rokon értelmű szavak alkalmazása   3. <i>Ellentétes értelmű szavak helytelen használata</i> <ol style="list-style-type: none"> 3. 1. Orosz anyanyelvűek fogalmazásaiban
---

20. ábra: PUTZ 2002-es hibaelemzésének kategóriái

¹¹⁷ Az itt felsorolt hibák voltaképpen *a/az* tévesztések. A nyelvtudás bizonyos szintjén természetesen előfordulnak ilyen hibák, ezek azonban könnyen kiküszöbölhető, alapvetően feledékenységre visszavezethető tévesztések. A tévesztések, elírások olyan hibák melyeknek elemzése más tárgykörbe tartozik, ezért más hibaelemzők ezeket nem veszik fel a tárgyalt jelenségek körébe.

Imke Rulik tanulmányának elméleti bevezetőjéből az egyik legfontosabb gondolatnak azt tartom, hogy hangsúlyozza a köztes nyelv dinamikus, állandóan változó jellegét (Rulik 2009: 108–109). Mivel ő egy nyelvtanuló különböző dolgozatait elemezte, ezek valóban jól tudják demonstrálni az egyéni fejlődést. Az én elemzésemben csupán a bilingvis gyermek megnyilatkozásai adnak némi bepillantást az *egyéni fejlődés*be. A példák többi részéhez ilyen egyéni fejlődési út nem köthető – ám a példák (sorba rendezve) ki tudják rajzolni egy tipikus nyelvtanuló portréját, aki különböző stációkon áthaladva egyre jobban megközelelti az anyanyelvi nyelvhasználatot.

Rulik hibaelemzésében az alábbi jelenségeket tárgyalja részletesebben:

1. A magánhangzók (rövid–hosszú; a–o; e–ö)
2. A névelők (határozatlan +; határozott –)
3. A birtokos konstrukció (T/3 h. E/3; stb.)
4. Az igeragozás (tárgyas/alanyi; *nincs(eneke)* h. *nem van(nak)*; igekötőhiány; előhangzó hiánya; ható ige; igeidők)
5. Szórend (ige előbbre, hátrébb; igekötő; tagadás; infinitívus)

Rulik kevésbé részletes osztályozást ad, mint Putz; érdekes, hogy az ő osztályozásának a 2–5. pontja tartalmaz olyan hibákat, melyek a determináció kérdését érintik.

Dickinson és Ledbetter (2012) dolgozata azt mutatja be, hogyan történik számítógépes korpuszukban a hibák annotációja, így hibakategorizálásuk táblázatos formájú (l. 21. ábra), és szintén a leíró rendszerhez igazodik (Dickinson & Ledbetter 2012: 3).

Category	Character (CHA)	
Subcategory	Phonology	Spelling
Type	Vowel length (CL) Vowel harmony (CV) Phon. confusion (CP) Doubling (CD)	Compounding(CC) Typo (CT)
Category	Morpheme (MOR)	
Subcategory	Agreement	Derivation
Type	Person (MAP) Number (MAN) Case (MAC) Definiteness (MAD)	Omission (MDO) Insertion (MDI) Ordering (MDS)
Category	Relation (REL.)	
Type	Case (MSC) Root (MSR) Copula (COP) Generic (MS)	
Category	Sentence (SNT)	
Type	Omission (SO) Insertion (SI) Ordering (SS)	

Table 1: The annotation scheme

21. ábra: Dickinson és Ledbetter hibakategorizációs sémája (2012: 3)

Az ő gépi osztályozásukkal szemben is az a kritika fogalmazható meg, mint Putzéval és Rulikéval szemben, tehát mintha az elemzés ahelyett, hogy feltárná, inkább eltakarja a hibákban a rendszert.

Vincze és társai számítógépes hibalemezéséről is hasonló mondható el, mint az eddigiekről. Ők szintén táblázatos formában összegzik a fellelt hibák típusait, és alapvetően – úgy tűnik – a morfológiára koncentrálnak (l. 22. ábra. Az ábra forrása: Vincze et al. 2013: 101).

Első pozíció – szótó	Kód	Magyarázat	Példa
	A	helyes	
	B	helyesírási hibát tartalmazó szótó	<i>problámát</i>
	C	többalakú tó nem megfelelő alakja	<i>kézek</i>
	X	egyéb hiba	
Második pozíció – hasonulás	1	nincs hasonulás és nem is kell	<i>kézt, kezét</i>
	2	van hasonulás, és jó, de egyéb probléma van a toldalékkal	<i>cukorran (=cukorral)</i>
	3	van hasonulás, de nem kellene	<i>hallak (=halnak)</i>
	4	nincs hasonulás, de kellene	<i>cukorval</i>
	5	van hasonulás, de hibás	<i>cukornal (=cukorral)</i>
	X	egyéb hasonulási hiba	
Harmadik pozíció – hangrend, kötőhangok, toldalékok allomorfjai	A	helyes allomorf	
	B	hangrendi hiba	<i>házben</i>
	C	rossz kötőhang	<i>házzen (=házon)</i>
	D	fölösleges kötőhang	<i>söröt</i>
	E	hiányzó kötőhang	<i>templomt</i>
	F	fölösleges j birtokjel	<i>toldalékja</i>
	G	hiányzó j birtokjel	<i>kutyáa</i>
	H	hangrendi illeszkedés egyalakú toldaléknál	<i>éjfélker</i>
	X	egyéb toldalékolási hiba	
Negyedik pozíció – toldalékok száma	0	nincs toldalék	<i>problém</i>
	1	egy toldalék	<i>házben</i>
	2	egynél több toldalék	<i>kézemben</i>

22. ábra: Vincze et al. 2013 hibakategóriái (2013: 101)

Az eddig tárgyalt elemzések mindegyike elismerést érdemel a korpuszkutatásba fektetett nagy munka miatt, ám mindegyikben az a közös, hogy nem a rendszerre, hanem az egyes elemekre koncentrálnak.

Kovács Renáta tanulmánya egészen másképpen, a hiba forrása felől kategorizálja az arab anyanyelvű nyelvtanulók hibakorpuszában fellelt hibákat (Kovács 2014):

1. Interlingvális transzferek
2. Tanítási környezetből fakadó transzfer
3. Tanulási stratégia
4. Kommunikációs stratégia
5. Túláltalánosítás

Vagyis nála elsősorban nem az a lényeges, hogy a hiba mely grammatikai szinten jelent meg, hanem az, hogy mi lehetett a hiba keletkezésének az oka. Ha a köztesnyelvi korpuszkutatás célja alapvetően metodikai jellegű, akkor Kovács osztályozását hatékonyabbnak tartom, hiszen annak feltárása, hogy mi az oka a célnyelvi normától való eltérésnek, mind a tanárnak, mind a nyelvtanulónak nagyobb segítséget jelent a hibák pusztá detektálásánál.

A fent bemutatott kategorizálásokon túl természetesen maguk a magyar mint idegen nyelvi vizsgarendszerek sem működhetnek kidolgozott mérési és értékelési rendszer nélkül.

A nyelvvizsgálók réme egy olyan vizsgarendszer, mely hibaszámláló alapú, vagyis – közkeletű megfogalmazással éve – ahol nem azt pontozzák, amit a vizsgázó tud, hanem amit nem tud. Egy abszolút hibaszámláló alapú rendszer úgy néz ki, hogy a vizsgázó 100%-os feltételezett eredménnyel lép be az ajtón, és a vizsga során ejtett minden hibája után pontlevonást kap.

Vannak ugyanis hibaszámláló részek a vizsgákon, de maga az összpontszám szerencsére nem csak ezen alapul. A nyelvvizsgák közöttett javítókulcsai abban a tekintetben nem mindig igazítanak el bennünket, hogy létezik-e hibakategorizálási rendszer a vizsgán belül. Van, ahol a javítási útmutatóban szerepel, hogy a nyelvhelyességre adható pontok számát befolyásolja a hibák száma – differenciálás nélkül.

Európában a KER-hez, azaz a Közös Európai Referenciakerethez (KER 2002, North et alii 2005) igazítják a magyar mint idegen nyelvi vizsgákat. A KER alapján működő nyelvvizsgák lényege, hogy elsősorban a tudást mérik, nem a hibát. A KER kommunikatív kompetenciáit így foglalja össze Vigh Tibor: „(1) a nyelvi kompetenciák (amelyek a lexikális, grammatikai, szemantikai, fonológiai, helyesírási kompetenciából állnak), (2) a szociolingvisztikai kompetenciák (beleértve a társadalmi viszonyok nyelvi jelölését, az udvariassági szokások, népi bölcsesség és stílusbeli különbségek ismeretét, valamint a dialektusokat és az akcentust), és (3) a pragmatikai kompetenciák (ideértve a beszédalkotási, funkcionális kompetenciákat)” (Vigh 2005: 387).

Az ECL vizsgarendszer (Szűcs 1999b, Huszti 2002, Wéber 2014) szakértőjeként Wéber Katalin így foglalja össze röviden a magyar mint idegennyelvi vizsga értékelési területeit: „A produktív készségeknél, azaz a szóbeli és az írásbeli kommunikáció feladataiban az értékelők öt paraméter mentén egy ötfokú skála segítségével értékelik a vizsgázó teljesítményt. 1. a vizsgázó nyelvtani tudását; 2. szóbeliségét (kiejtés, akcentus, folyamatosság) vagy a fogalmazásfeladatoknál az írásbeliségét (helyesírás, központosítás, szövegtagolás); 3. a szókinccs gazdagságát, adekvátságát; 4. a vizsgázó pragmatikai, regiszterbeli és stílári tudását; és 5. magát a feladatmegoldást, annak adekvátságát.” (Wéber 2015: 6)

Természetesen nem szeretnék valamilyen hibaszámláló alapú nyelvtudás-értékelési rendszerhez visszatérni, csupán a hibák elemzéséhez próbáltam segítséget találni a mérés és értékelés területén nagy gyakorlattal rendelkező vizsgarendszerek tapasztalatára is támaszkodva. Amennyiben a vizsgarendszer nem hibaszámláló alapú (Huszti 2002), elképzelhető, hogy nincsenek benne a klasszikus iskolai dolgozatok értékelésből ismerős hibakategóriák (pl. „hárompontos hiba”, l. Parapatics 2016: 102–103).

6.3. A KÖZTESNYELVI MEGNYILATKOZÁS KONTEXTUSFÜGGÉSE

Alábbi elemzésemben a hiba fogalmának definiálásához szintén Kovács Renáta cikkét használtam fel (Kovács 2014: 75–76). Vagyis hiba az a célnyelvi normától eltérő megoldás, mely nem figyelmetlenségből származik, hanem az illető nyelvtanuló legjobb tudása szerint megalkotott szövegkonstrukció.

A hibák elemzése kapcsán érdemes megjegyezni, hogy vannak olyan nyelvi megnyilatkozások, melyek csak az adott kontextusban, megnyilatkozási közegben számítanak hibának. Tipikusan ilyenek a pragmatikai és a szemantikai–szintaktikai szabályok megsértéséből eredő hibák.

6.3.1. Pragmatikai szabálysértések

Egyetlen példát hozok itt az efféle kontextusfüggő hibák bemutatására, mégpedig a magyar és az észt köszönőformulák területéről. Az észt nyelvben van egy nagyon demokratikus köszönési forma, melyet korra, nemre, a beszélők közti kapcsolat jellegére, napszakra stb. függetlenül bárki mondhat bárkinek – és ezzel már teljesítette az üdvözlésre vonatkozó mindennemű pragmatikai kötelezettségeket. Ez a „Tere!” formula. Az észt etimológiai szótár szerint az ’egész’-et jelentő „terve” szóból származik (ETY). Magyarra a *szjától* a *jó napot*-on át a *csókolomig* bármivel fordíthatjuk, pontosabban a megfelelő fordítást a magyar nyelv pragmatikai szabályai szabják meg. Az észtül tanulók helyzete jóval egyszerűbb emiatt, mint a magyarul tanuló észtké, az észtéknek ugyanis meg kell szokniuk, hogy ha magyarul a pragmatikai szabályoknak megfelelően akarnak köszönni, akkor a köszönési formula megválasztásával nemcsak az üdvözöltek száma, hanem a megszólaló és a köszöntött(ek) közt levő életkorbeli, esetleg nembeli, valamint a köztük levő társadalmi és bizalmi viszony szerint is változik, hogy melyik köszönőformula alkalmazása helyénvaló. Huszonéves fiatal lányként nem mondhatom az egyetemi könyvtárban dolgozó ismeretlen öreg bácsinak, hogy *%Szia!*, *%Szervusz!*, *%Csókolom!* – sőt, ha a bácsi nagyon öreg, akkor még a *%Jó napot!* köszönést is túlságosan flegmának találhatja. Ebben a szituációban feltehetően a *Jó napot kívánok!* köszönés a legmegfelelőbb.

(54) *%Szia!*
'Hi!'

6.3.2. Szemantikai–szintaktikai szabálysértések

Egy adott szövegben előfordulhatnak olyan mondatok, melyek nem számítanak hibának, azaz hibátlan nyelvi megnyilatkozások lennének, ha egy másik kontextusban fordultak volna elő. A magyar mint idegen nyelv esetében az előbb említett pragmatikai szabálysértések mellett tipikusan ilyenek a szórendi, névelőhasználati, illetve a nem megfelelő igeragozási paradigma használatából származó hibák.

Putz Mónika a névelő felesleges használatára említi példaként a „dolgozni a vidéken” szintagmát, ez önmagában, szövegkörnyezet nélkül természetesen nem számíthat hibának. Jólformált megnyilatkozás, ha „ezen a vidéken”, „ezen a környéken” értelemben hangzik el (l. (55) példa). Elhangozhat mondjuk egy beszélgetésben vagy egy interjúban, ahol korábban már esett szó az adott vidékről.

(55) *Pesten születtem, ott tanultam, először ott is dolgoztam.
Az egyetem után két évvel kezdtem el dolgozni a vidéken.*

Hibás viszont, ha a „vidéken [azaz nem (nagy)városban / a fővárosban] dolgozni” értelemben fordul elő (l. (56) példa).

(56) *Pesten születtem, ott tanultam, először ott is dolgoztam.
Az egyetem után két évvel kezdtem el dolgozni #a vidéken.*

Nyilvánvaló, hogy a névelő használatának helyességét vagy helytelenségét *lexikai úton*, a szóhoz kötötten *csak néhány speciális esetben* tudjuk tanítani, mint pl.:

– írásban személynév¹¹⁸ előtt nem használjuk, de a beszélt köznyelvben igen:

(57) *Balassi Bálint a 16. században élt.*

de:

(58) *Nem láttad a Bencét?*

kivéve a beszélt nyelvben a Nádasy Ádám által leírt *fesztelen társalgási névelőtörítés* eseteiben (Nádasy 2001: 52; a (61) és (62) az ő példái). Ez a jelenség mondat elején szokott előfordulni, tehát:

(59) *Ø Bencét nem láttad?*

(60) *%Nem láttad Ø Bencét?*

(61) *Ø Igazgató tud róla?*

(62) *Ø Kulcsot itt ne hagyd!*

Továbbá

– mindig névelővel használjuk az államneveket: **az** USA, **az** (Amerikai) Egyesült Államok, **a** Szovjetunió, **az** EU, **az** Egyesült Királyság, **a** Harmadik Birodalom, **a** Római Birodalom, **az** Osztrák–Magyar Monarchia, **az** Észk Köztársaság stb.

– az országneveket viszont névelő nélkül: Magyarország, Románia, Japán, Észtország, Norvégia, Új-Zéland stb.

– a felsőfokú melléknevek csak az „a” névelővel együtt fordulnak elő... stb.

¹¹⁸ Az állatneveket is hasonlóan kétféleképpen használjuk.

Magyar mint idegen nyelv tanításakor tehát célszerű pl. a felsőfokot nem pusztán úgy tanítani, hogy „*a képzése »leg...-bb«*”, hanem a határozott névelővel együtt: „*képzése »a leg...-bb«*”.

A lexikai elemekhez köthetően megjegyezhető szabályokat leszámítva viszont, tehát az esetek nagy részében a nyelvtanulónak ismernie és alkalmaznia kell tudni¹¹⁹ magát a magyar determinálási rendszert.

Nagyon gyakran viszont a „névelőhiba” sem egyszerű „névelőhiba”, hiszen a nyelv rendszer. Szintaktikai és szemantikai hiba is egyúttal pl. a jelen dolgozat korpuszának (H047) és (H048) példája.

(H047) *Jelen a tanulmány*

(H048) *azt a feltevést nem megerősíti*

A H047-es példában nem egyszerűen csak rossz helyen van a névelő. Azzal, hogy nem a „jelen” szó előtt szerepel, az anyanyelvű beszélők „jelen van a tanulmány”-ként értelmezik a szerkezetet. A (H048)-as példában sem pusztán rossz helyen van az igekötő; az igekötő helye befolyásolja a jelentést; az anyanyelvi beszélők szintaktikai jártassága azt sugallja, hogy a mondat folytatása az lesz: „*hanem cáfolja*”.

6.3.3. Morfológiai hiba

A legegyszerűbb morfológiai hiba az, amikor nem létező alakok fordulnak elő a köztesnyelvi szövegben. Ilyen a jelen korpusz (H052) példájában a **szemüvegejt* szó. A nyelvtanuló talán a „*szemüvege*” alakot hitte szótári alaknak, ezért szerepel rajta kettős birtokos személyjelezés.

(H052)	<i>Farkasnak,</i>	<i>a-ki</i>	<i>el-veszt-ett</i>	<i>*szem+üveg-e-je-t</i>	<i>kérdesz-ett:</i>
	Wolf-DAT	DET-who[NOM]	PREV-lose-PST.3SG	eye+glass-PX3SG- PX3SG-ACC	ask-PST.3SG

Ugyanebben a példában megjelenik egy másik morfológiai hiba a *Farkasnak* szóban; itt nem dativus kellene, hanem ablativus: *Farkastól*; a két igében pedig definit ragozású igerag kellene: „*elvesztette*”, illetve „*kérdeszté*”. S tulajdonképpen morfológiai hiba az is, hogy a „*farkas*” és a „*szemüveg*” elől hiányzik a névelő, a „*kérdesz*”-ről pedig hiányzik az igekötő: „*megkérdesté*”.

Magának a pusztá cserének, hiánynak vagy többletnek a detektálása azonban nem válasz arra kérdésre, hogy mi lehetett a hiba oka. Nem ismeri még a nyelvtanuló a szabályt, vagy alkalmazni nem tudja?

¹¹⁹ Hacsak szándékosan le nem mond róla, és vállaltan beszél a sztenderdeknek nem megfelelően. De ez a jelenség egy másik témához tartozik.

7. A KORPUSZ BEMUTATÁSA

Az alábbiakban összesen százegy példát fogok hibaelemzésnek alávetni. A mondatok sorrendje esetleges, mindegyik észt forrásnyelvi környezetben elhangzott magyar köztesnyelvi megnyilatkozás-elem (mondat vagy tagmondat).

Az alábbi köztesnyelvi hibaelemző korpusz legfontosabb célja az, hogy a hibajelenségek hátterét feltárja, vagyis a forrásnyelv fényében a nyelvtanulói köztes nyelv grammatikáját – ennek ütköztetése a célnyelvi grammatikával egyrészt segíti a nyelvtanárt, hogy explicit módon feltáruljanak a tanári beavatkozást (grammatikai magyarázat, drillezés, etc.) igénylő pontok, másrészt segíti a mindenkori nyelvtanulót is abban, hogy magyarázatot adjon neki arra, hogy az alábbi, illetve hasonló példamondatok miben és miért nem felelnek meg a célnyelvi normának.

Itt és a következőkben tehát a „hiba” szót mint „a mai magyar köznyelvi normától eltérő köztesnyelvi jelenség” szinonimáját használom.

Giay nyomán megkülönböztetem a (sikeres) nyelvi *transzfer* és a nyelvi *interferencia* (vagyis a sikertelen, hibás nyelvi transzfer) fogalmát. Sikeres átvitelről, transzferről akkor beszélhetünk, „ha egy adott jelenség vagy szabály azonos módon működik az anyanyelv és a célnyelv rendszerében” (Giay 1998: 250) Nyelvi interferencia pedig akkor lép fel, „amikor a célnyelv egyes jelenségcsoportjai teljes egészében vagy részben hiányoznak a forrásnyelvből, vagy megvannak, de más szabályok szerint működnek” (Giay 1998: 250).

7.1. DEKLARÁCIÓ

A 101 elemből álló korpusz mondatai (illetve szó szerkezetei) a szerző saját gyűjtéséből származnak, melyet 2009 és 2017 között gyűjtött észt forrásnyelvi környezetben. Maga a gyűjtemény ennél nagyobb; a 101 elem demonstratív céllal lett a teljes korpuszból kiemelve.

Azok a példák, melyek nem a szerzőnek írt szövegekből valók, szintén megbízható forrásból származnak. Minden példa valódi.

7.2. AZONOSÍTÓK

Minden mondatnak van egy (H001) és (H101) közti egyedi azonosító száma (sorszám), és mindegyikhez rendelék egy (vagy több) rövid hibakódot. A hibakódok rövid meghatározása után felsorolom az elemezni kívánt példákat, ezt fogja követni az elemzés, melynek során a hibakódok most ismertető rövid jelentése is valódi tartalmat nyer.

7.3. A KORPUSZ RÉSZEI

Mint korábban említettem, az alábbi korpusz három részre osztható.

A (H001)–(H050) sorszámú példák változatos, célnyelvi írásbeli kommunikációt igénylő kötött (pl. beadandó házi feladat stb.) és kötetlen (pl. e-mail, üzenet stb.) közegből valók, jellemző részük a nyelvtanulás során alkalmazott, társalgási, köztes stilisztikai tartományban született.

A (H051)–(H079)-es példák magyarul elmesélt (leírt) viccek szövegeiből valók.

A (H080)–(H101)-es példák pedig bilingvis gyermeknyelvi szövegek.

Az alábbi köztesnyelvi korpusz (H001)–(H079) sorszámú példáinak forrását (szerzőjét, azaz a nyelvhasználót, a nyelvtanulót) NYT-ként¹²⁰ fogom emlegetni, illetve a bilingvis (észt forrásnyelvi környezetben, a magyart családi nyelvként beszélő) gyermeknyelvi beszélőtől származó mondatokéét L-nek.¹²¹

7.3.1. A fogalmazások mondatai

A (H001)–(H050) sorszámú példák – mint említettem – különböző, vegyes, célnyelvi írásbeli kommunikációt igénylő feladatok vagy tevékenységek során születtek. Tipikusan fordítási jellegű műveletet a H012–H018-as mondatok létrehozása során végzett a NYT.

7.3.2. A tizenegy vicc 29 mondata

A (H51)–(H79)-es mondatokat nyelvtanulók által magyarul írt viccek szövegeiből származó mondatok alkotják. Összesen tizenegy viccet találunk itt, és 29 mondatot fogunk megvizsgálni. Látni fogjuk, ahogy *a lokúciós aktus sérülése* (grammatikailag helyes helyett grammatikailag hibás) *negatívan befolyásolja a perlokúciót* (a címzettben nem jön létre a beszélő által kiváltani szándékozott hatás) (Searle 1969).

Ez a vizsgálat – szándékaim szerint – jól illusztrálja, hogy nem lehet pusztán morfológiai és szintaktikai szinten korrigálni a szövegeket: a morfológia és a szintaxis valójában a szövegegész összefüggésében nyer értelmet. Mind a morfológiai elemek megválasztását, mind a szintaxis használatát a kívánt közlés egésze határozza meg. Minden nyelvi megszólalásunk, minden beszédforduló (*turn* – Sacks et al. 1974, illetve l.: Németh 2007), beszédcselekmény (Labov & Fanshel, 1977: 91) megformálása *relátumspecifikus*: egy olyan *relatum* (Petőfi S. 2004, Kárpáti 2005) szem előtt tartásával történik meg, mely szövegkonstrukciós elemként folyamatosan hatással van a nyelvi megformálásra.

A grammatizáló nyelvoktatás (*grammar–translation method* – Bonilla Carvajal 2013) csődje éppen abban állt, hogy lexikai és morfológiai elemek zúdultak a nyelvtanulóakra, és azok nem tudtak a végtelen sok elemmel mit kezdeni. A szándékolt közlés irányából közelítve, amikor a *differentia specifica* nyelven belüli kontrasztivitással értelmet nyer, érthetőbbé válik a NYT számára, hogy mikor melyik elemet kell használni.

¹²⁰ A „nyelvtanuló” szóból.

¹²¹ Az észt *laps*: ’gyerek’ szóból.

A magyar és az észti a mondat tárgyának kifejezésekor a tárgy egészen más sajátosságaira fókuszál. A magyarban a határozottság, az észti az egészlegesség a hangsúlyos, a kritikus elem, amire a grammatikai figyelem irányul, amiről a megnyilatkozás során ugyanúgy szót kell ejteni, mint egy aktív cselekvőt tartalmazó mondatban arról, hogy a hat grammatikai személy közül ki a cselekvő. Az egészsleges megközelítés segít megérteni ezeket a megkerülhetetlen pontokat.

A célnyelven történő vicceselés valahol a *célnyelvi komprehenzió*, a *fordítás–tolmácsolás* és az *önálló szövegalkotás* határmezsgyéjén, közös metszéspontján található. Ez a feladat leginkább a nyelvvizsgákon is gyakorta előforduló szövegösszefoglalási (komprehenziós) feladatokra emlékeztet leginkább. A legfontosabb különbség – a szituáció két fokkal kevésbé stresszes voltán belül, – hogy a *vicceselés a célnyelven* olyan szituáció, mely biztos, hogy – megfelelő (ti. célnyelven kommunikáló) társaság megléte esetén – a NY nyelvórán kívüli célnyelvi megszólalásainak is biztosan részét képezi.

Mint egyes történeteken jól is látszik (pl. Juku-viccek; Juku kb. „az észti Pistike”) ezek a viccek észti viccek, az észti anyanyelvű, észti forrásnyelvű közegben élő nyelvtanuló ezeket észti nyelvű, irodalmi–néprajzi szempontból a *városi folklórba* sorolható *szövegművekként* ismerte meg, és amikor magyarul kellett vicceket mesélnie, ezekből az általa jól ismert viccekből merített. Nem fordítás volt a feladata, hanem önálló szövegalkotás.

Megadom mindenütt a viccek észti és magyar szövegét szakaszosan, az egy-egy viccből származó mondatok előtt. Azonban tudni kell, hogy ezek a szövegváltozatok az adott NYT magyar szövege alapján visszakövetkeztetett észti viccek: mivel a feladat nem fordítás volt, hanem vicceselés magyarul, ezért a viccek biztosan egyszerűsödtek az eredetikké képest, tehát észtiül kétséget kizáróan gazdagabb szókinccsel mesélték volna őket, mint ahogyan magyarul előadták.

Ezért, ahol sikerült, az internet segítségével kinyomoztam az „eredeti” vicceket. A vicc közismerten olyan műfaj, melynek folklórműfaj lévén nincs rögzített szövege. Ugyanaz a mesélő is kisebb–nagyobb változtatásokkal adja elő időről időre.

Érdekes összevetni a magyar szövegből rekonstruálható (tkp. magyarról észti fordított) észti szövegváltozatokat az eredeti észti nyelvi környezetben fellelhető változatokkal. A szóhasználat, a mondatfűzés többnyire jóval egyszerűbb a „visszafordított” észti verziókban, mint az eredeti észti változatokban.¹²²

A viccek szövegének felkutatásában nagy segítségemre volt az Észti Irodalmi Múzeum Folklorisztikai Osztályán elérhető, Liisi Laineste oldalán működtetett *online kortárs viccedatbázis*, *Eesti kaasaegsed anekdootid* (Laineste 2004).¹²³

¹²² Nyilván minden magyar olvasónak és külföldi hungarológusnak Karinthy *Herz-féle szalámija* jut az eszébe, esetleg Varró Dániel *János vitéz*-visszafordítása angolból a *Sárkányjűben*.

¹²³ <http://www.folklore.ee/~liisi/o2/>

A szövegeket illetően közölni fogom az alábbi változatokat:

- nyelvtanulói eredeti magyar nyelvű változat
- javított magyar nyelvű változat
- a javított magyar változat észt nyelvű fordítása, illetve
- az eredeti észt nyelvű változatok, amelyek alapján a NYT a dolgozott.

A vicceket a kezelhetőség megkönnyítésére címekkel láttam el. A viccek címeit és a hozzájuk tartozó, elemzett nyelvtanulói mondatokat az 23. ábra táblázata foglalja össze.

#	Cím	H-#
1.	A róka és az egyeurós	(H051)–(H057)
2.	Nincsen kanál	(H058)–(H059)
3.	Csigabűnözés	(H060)–(H062)
4.	A medve és a nyuszi meg a sárgarépa	(H063)–(H065)
5.	Savanyú uborka	(H066)–(H067)
6.	A pszichiáternél	(H068)–(H069)
7.	Bolhás kutya	(H070)–(H072)
8.	17 szőke nő	(H073)–(H074)
9.	Kutyaidő	(H075)–(H076)
10.	Koszt pénz	(H077)–(H078)
11.	Fül	(H079)

23. ábra: A viccek címei és a hozzájuk tartozó, elemzett nyelvtanulói mondatok

7.3.3. A gyermeknyelvi példák

A H080–101-es mondatok egy Észországban élő, észt óvodába járó, kétnyelvű magyar óvodáskorú gyermek magyar nyelvű mondatai, akinek a családi nyelve a magyar volt.

Őt nem NYT-nak, hanem L-nek hívom (az észt „laps” ‘gyerek’ szóból).

L az észtrel az óvodában ismerkedett meg. Ez az ún. „konszekutív kétnyelvű nyelvelsajátítás” kategóriájának megfelelő nyelvelsajátítási modell (McLaughlin 1984; hiv. Navracsics 1999: 24; Bartha, 1999/2005: 189).

Az adatok felvétele a gyermek 6;9 és 7;2 éves kora között történt 2013 novembere és 2014 februárja között.

Az itt közölt példák hibáinak ellenére a családtagok elmondása alapján L biztosan használta mind a határozott tárgyast, mind pedig a *-lak/-lek* ragozást. A gyűjtött adatok teljes (102 elemes) korpuszában (melyből itt csak 22 példa következik) két példát találunk, mely megerősíti a családtagok beszámolóját.

Részlet egy beszélgetésből 2014. 01. 21-én:

- (63a) KUTATÓ: *Te nem tudsz autót vezetni.*
 LAPS: *Tudom!*
 KUTATÓ: *Tudsz?*
 LAPS: *Nem „tudok”, hanem „tudom”.*

A (63a) példa nagyon tudatos nyelvhasználatra utal. Ilyen szintű bizonyosságot a NYT csak a legmagasabb nyelvi szinten, kb. a C2-es szinten ér csak el, amikor az általános és a határozott ragozás megkülönböztetése már evidencia.

A következő, (63b) példa két nappal későbből való, amikor L kedvenc meséjét (Urbán Gyula: *Minden egér szereti a sajtot*) parafrázálta a kutató és L.

- (63b) KUTATÓ: *Jaj, a nagy macskamágus! Megeesz!*
LAPS: *Nem eszlek meg.*
KUTATÓ: *Kiköp!*
LAPS: *Nem kiköplek.*

Jól látszik, hogy L teljesen biztosan használja az E/2. személyű tárgy esetén a *-lak/-lek* ragot, még akkor is, ha az igekötő még nem válik nála el (V.ö. Pléh 2000: 996–999).

Anélkül, hogy itt most a kétnyelvűséggel kapcsolatos kutatásokban alaposabban elmélyednénk, szeretném idézni Kecskés és Papp könyvének Skutnabb-Kangas és Phillipson (1989) nyomán több pontba szedett „anyanyelv”-definícióját (Kecskés & Papp 2000: 1).

1. Az anyától tanult nyelv.
2. Az első tanult nyelv, attól függetlenül attól, hogy ki volt ténylegesen az a személy, akitől a gyermek a nyelvet tanulta.
3. Az erősebb nyelv – bármely életkorban.
4. A terület vagy ország nyelve.
5. Az a nyelv, melyet az adott személy a leggyakrabban használ.
6. Az a nyelv, amelyhez az illetőt a legtöbb pozitív érzés köti.

L esetében a fenti definíciós lista alapján az 1. szerint a magyar, a 4. pont szerint viszont az észt lenne „anyanyelv”-nek tekinthető.

A kétnyelvű gyermekekkel foglalkozó kutatások kimutatták az „institúciós nyelv”, vagyis annak a nyelvnek a dominanciáját, melyen a gyermek az iskolarendszerű, óvodai stb. képzésben részesült (Zirkel 1974; Nádor 2013: 2). Ezt a kognitív nyelvészet, illetve a nyelv szociális–pragmatikai megközelítése azzal magyarázza, hogy a gyermekek társadalmi lények (Tomasello, 2009: 70).

Konszekutív kétnyelvű nyelvelsajátítás esetén (Bartha, 1999) a még nem végleges belső grammatikát felül tudja írni a magasabb státusú nyelv grammatikája – erre utalnak a diaszpórában élő észtek nyelvén végzett kutatások is (Maandi 1989; Praakli & Viikberg 2010).

Vannak kutatók, akik szerint a gyermekkor kétnyelvűség során felbukkanó kódkeveredések (*code-mixing*) esetén hajlamosak mindet az ún. gyermeknyelvi univerzálék (*baby talk universals* – BTU) körébe sorolni, mondván, hogy efféle hibákat egynyelvűek is elkövetnek. A H080–101-es hibák közt azonban szép számmal akadnak olyanok, melyeket egyszerűbb levezetni a másik nyelv interferenciájából, mint gyakorlatilag megfoghatatlan univerzálékból.

8. KÓDOK ÉS RÖVIDÍTÉSEK

8.1. HIBAKÓDOK

A köztesnyelvi normától eltérő formák és struktúrák (hibák) kódolásához használt rövidítéseket a 24. ábra, a technikai jeleket pedig a 25. ábra mutatja be.

Rövidítések		
Acc	accusative	– az interferencia a célnyelvi tárgyesethasználatban nyilvánul meg
Aux	auxiliary	– segédigehasználati hiba (N.B. technikai okokból itt segédigének fogok nevezni olyan igéket is, melyeket a magyar leíró grammatikák nem [mindig] vesznek annak, pl. a létigét vagy „kell”-t stb.)
Cpl	complement	– vonzathiba
Det	determinációs hiba	– hibás névelőhasználat vagy nem megfelelő igeragozási paradigma használata
Form	formáns	– képző
Fraz	frazeológiai hiba	– a NYT/L nem a magyar köznyelvi normában megszokott kifejezést, fordulatot használja
Hyp	hiperkongruencia	– túlegyeztetés (egyeztetés a magyar köznyelvi norma szerint nem egyeztető helyeken – pl. jelzőt és jelzett szót esetben, számban stb.)
Ifr	interferencia	– nyelvi interferencia, a forrásnyelv vagy más ismert nyelv behatása a célnyelvi alakba
Ink	inkongruencia	– egyeztetési hiba (nincs egyeztetés)
miss	missing	– a pont előtti elem hiányát jelzi
Morf	morfológiai hiba	– anyanyelvi beszélő másik morfémát használna
Lex	lexikai hiba	– lexikai hiba: a frazeológiai egyik altípusa: a NYT/L nem a magyar köznyelvi normában megszokott szót használja
Mem	memóriahiba	– hibás (nem létező) morfémák felbukkanása
Ord	szórend	– szórendi hiba
Ort	ortográfiai hiba	– helyesírási hiba
Part	partitive	– az interferencia oka a forrásnyelvi partitívus
Plur	plural	– a hiba a célnyelvi többesszám-használatban jelenik meg
plus	plus	– felesleges elem
Pragm	pragmatic	– pragmatikai hiba
Prev	preverb	– igekötőhasználati hiba
Px	possesive suffix	– hiba a birtokos személyjelezésben
Sem	semantics	– szemantikai hiba (mást jelent, mint célja volt)
Syn	syntax	– szintaktikai hiba

24. ábra: A hibakódok és rövid meghatározásuk

Technikai jelek		
,	[vessző]	a hibakódok egymástól való elválasztását szolgálja; külön jelentése nincs
.	[pont]	hibakódon belül használt elem, többletet vagy hiányt fog meghatározni az utána következő „plus” vagy „miss” jelölés
:	[kettőspont]	a jel előtti kód az adja meg, hogy milyen típusú, az utána következő pedig, hogy ezen belül milyen jellegű hibáról van szó
/	[per]	a jel értelme: „illetve”

25. ábra: A hibakódokban használt technikai jelek meghatározása

A hibakódok definíciójából (24. ábra) is látszik, hogy bizonyos hibák részalmazai valamely másik hibának, illetve egyes esetekben az egyik hiba feltételezi a másikat (pl. a ható képző helyett a „tud” segédige használata egyszerre morfológiai és lexikai hiba,¹²⁴ a szórendi hibák egy önálló csoportját alkotja az igekötőhasználati hiba, stb.). Van, hogy máshogy is lehetne írni ugyanazt a hibát, pl. az egyeztetési hiba (hiányzó egyeztetés) „inkongruencia”, ami egyrészt akár egy általánosabb értelmű „szintaktikai hiba” kategóriája alatt is megjelenhetne, másrészt viszont ez a hiba is „morfológiai hiba” abban az értelemben, hogy az egyeztetési hiba valamilyen morfológiai elemben (annak hiányában, többletében, cseréjében vagy egyéb zavarában) mutatkozik meg.

Tulajdonképpen minden olyan hibát „morfológiai”-nak tekinthetnénk, ahol valamely morféma használata eltér a célnyelvi normában megszokottól. Ebben az értelemben a lexikai hiba is morfológiai, hiszen egy szabad morféma (a szó) esetében jelenik meg a célnyelvi normától való eltérés. Másfelől a frazeológiai és a lexikai hiba közti határ is mutat némi elmosódottságot, hiszen a frazémák sérülése leggyakrabban valamely lexikai elem felcserélésével jön létre.

Egyetlen új fogalmat vezettem csak be, ez a *hiperkongruencia*, vagyis a túlegyeztetés. Hiperkongruenciának nevezem azt, amikor a magyar köznyelvi norma szerint nem egyeztető helyeken (pl. jelzőt és jelzett szót esetben, számban stb.) egyeztet az adatközlő, mint pl. a (H085) példa esetében a *Bemegyek a feketébe csoportba.* mondatban. (Az inkongruenciához l.: H. Varga 2010)

Nem állítom, hogy ne lehetne finomítani, pontosítani az általam alkalmazott hibakódolási szisztémán. Igyekeztem azonban minden esetben a legpontosabban, de mégsem egyedítve megragadni és jellemezni a kódokkal az egyes köztesnyelvi jelenségeket. Ahol vagy a forrásnyelv, vagy más tanult nyelv, esetleg egyéb körülmény hatására a NYT, illetve L nem olyan vonzatot választott az igéhez, mint amelyet a magyar köznyelvi norma előír, ott nem rendeltem minden morfológiai elemhez saját kódot, mert az adott korpuszon belül az adott hiba túlságosan egyedi lett volna. Jellegzetes hiba viszont, hogy a NYT az észti partitívusi eset szabályai szerint használja a magyar accusativust – ezért ez kapott külön alkódot („Part/Acc”). Igyekeztem tehát elkerülni az egyelemű halmazokat, amennyire ez csak lehetséges volt, és inkább típusokat, mintázatokat, tendenciákat felismerni az adott köztesnyelvi hibakorpuszon belül.

8.2. A MORFOLÓGIAI ELEMZÉS RÖVIDÍTÉSEI

Minden hibát morfológiai elemzésnek vetek alá, melynek során mind a magyar, mint az észti nyelv glosszázásában igyekeztem követni nemzetközi nyelvészeti elemzésben megszokott jelöléseket mind a technikai jelek, mind a rövidítések tekintetében. Ahol ettől eltértem, ott az

¹²⁴ Maga a szó is morféma persze, illetve tágan értelmezve akár az összes morféma is tekinthető lexikai elemnek, hiszen mindek tartalmaz valami jelentésminimiumot.

egységes norma hiányában történt. Az alábbiakban ezért tételesen felsorolom mindkét nyelv elemzéséhez alkalmazott rövidítéseimet (26. ábra).

8.2.1. Kódok a morfológiai elemzésekben

KÓD	ÉRTELMEZÉS
+	szóösszetétel határa (Az igekötő és az ige összetételét nem vettem szóösszetételnek.)
=	„egybeesik”: az adott forma egyúttal más alakot is kifejez (pl. az észet „on” E/3. és T/3. jelen idejű igealakja is lehet a létigének; vagy egybeesik a magyar múlt idejű E/1. igék határozott tárgyas és alanyi ragozású alakja)
∅	zérómorféma; zéró alak pl. a magyar mondatban ki nem tett létige Pl. „Ő szép [~~van~~]/ ∅.”: „3SG beautiful [be.3SG]”
1SG_OBJ2SG	a magyar <i>-lak/-lek</i> igerag jelölése egyes számú tárgy esetén
1SG_OBJ2PL	a magyar <i>-lak/-lek</i> igerag jelölése többes számú tárgy esetén
ABE	abessivus
ABL	ablativus
ACC	accusativus
ADE	adessivus
ADJR	a magyar valahová, valahonnét vagy valamire való voltot jelző <i>-i</i> képző (pl. tartui, éti stb.)
ALL	allativus
CAUS	causativus-finalis
CNG	az észet ige (jelen idejű alakjának) tagadásánál használatos ún. <i>connegative</i> alak (gyakorlatilag ragozatlan igető), (L. Tamm 2015.)
COM	comitativus
COMP	a középfok jele
COND	feltételes mód
DAT	dativus
DEF	önállóan: a határozott (definit) névelő. igében: határozott tárgyas (definit) ragozás: pl.: DEF2SG a „nézd” szóban
DEL	delativus
DEMIN	kicsinyítő képző (deminutive)
DIS	distributivus
DIS_TEMP	distributív temporalis
ELA	elativus
EMO	essivus-modalis
EMPH	nyomatékosító elem (emphatic)
ESS	essivus, illetve essivus-formalis
EV	az észet igeragozásban az ún. <i>állítólagos mód</i> (evidential, modus obliquus)
EXCL	indulatszó (exclamative)
FOR	formális
FORM	képző (formáns)
FREQU	gyakorító
FRM	formális 2. személy, pl. „ön” jelölése: 3SG=2SG[FRM]; „Teie” jelölése: 2SG=2PL[FRM]
FUT	jövő idő (future)
GEN	genitivus
GER	gerundium, a magyar <i>-va/-ve</i> toldalék (adverbial participle)
IFRM	informális 2. személy a magyarban: „te”.
ILL	illativus
IMP	felszólító mód (imperative)

KÓD	ÉRTELMEZÉS
INDEF	önállóan: a határozatlan (indefinit) névelő. igében: általános/határozatlan (indefinit) ragozás (többnyire jelöletlen!): pl.: 2SG a „nézz” szóban, vagy INDEF2SG
INE	inessivus
INF:	főnévi igenév
INF1	az észet <i>-ma</i> infinitívus (Ezt és az alábbi jelölést technikai okokból vezettem be itt.)
INF2	az észet <i>-da</i> infinitívus
INS	instrumentalis ¹²⁵
IPS	az észet igeragozás személytelen alakja (impersonal)
MOD_ESS	modalis-essivus
MULT	multiplikatívus
NEG	tagadószó
NOM	nominatívus
PAR	partitívus
PASS	passzív igealak
PTCP	participium
PL	többes számú alak, önmagában: személyes névmás: 1PL, 2PL, 3PL; igében: igerag (az adott számmal jelzett) többes számú alakja
POSS	birtokjel (magyar: <i>-é-</i>)
POSS_PL	birtoktöbbsesítő jel (magyar: <i>-i-</i>)
POSTP	névutó
POT	a magyar ún. ható igeképző: <i>-bat/ -bet</i>
PREV	igekötő
PROH	tiltó (prohibitive)
PRS	jelen idő (present) – többnyire jelöletlen
PST	múlt idő (past)
PX	PX1SG, etc.
QUE	kérdőszó, pl. észet „ <i>kas?</i> ”, magyar „ <i>-é?</i> ”
S-FRM	(semi-formal) fél-formális 2. személy: pl. „maga” 2SG.3SG[S-FRM]
SG	egyes számú alak, önmagában: személyes névmás: 1SG, 2SG, 3SG igében: igerag (az adott számmal jelzett) egyes számú alakja
SOC	sociatívus
SUBL	sublatívus
SUBL_PREV	sublatívusi igekötő: „ <i>rá</i> ”
SUP	superessivus
TEMP	temporalis
TER	terminatívus
TOT	totalis (az észet mondat teljes tárgya)
TOT_PREV	totalitást, perfektitást, illetve nekikezdést kifejező igekötő (magyar: „ <i>meg-</i> ”)
TRA	translatívus

26. ábra: A morfológiai elemzésekben használt rövidítések

Egyrészt az összevetés megkönnyítésére, másrészt, hogy lehetőséget adjak arra, hogy a magyar nyelvben kevésbé otthonosan mozgó észet vagy más anyanyelvű kutatók is hasznosíthassák a korpusz elemeit, mind a magyar, mind az észet mondatokat angol nyelvű glosszákkal, angol nyelvű fordítással látom el.

¹²⁵ Csak szemantikailag különbözik a comitativustól.

8.2.2. Rövid megjegyzések

8.2.2.1. Az angol nyelvű helyre utaló mutatószókról

Mivel az angolban nincs irányhármasság, a magyarban és az észten viszont van, a glosszában használok pontosító megnevezéseket egyes angol kifejezések után. Pl.: *here.to.* „ide”, *here.from.* „innét” stb.

8.2.2.2. Igekötők osztályozása

Nem minden esetben van jelölve az igekötő jelentésköre, de előfordul, hogy igen, pl. külön jelöltem a magyar „meg-” igekötőt (TOT_PREV).

8.2.3. Megjegyzés a leírás mélységéről

Mivel a jelen magyar–észti kontrasztív célzatú morfológiai elemzések nem számítógépes feldolgozásra készültek, a morfológiai feltárás mélysége nem egységes, hanem kifejezetten a hangsúlyokra fókuszál – az adott példák kevésbé hangsúlyos eleme adott esetben kevésbé részletes feltárásban részesült. Különösen igaz ez olyan esetek jelölésére, mint pl. a nominativus: ezt többnyire csak akkor jelzem külön, ha az adott összevetésben szerepe van annak, hogy nominativusról van szó, különben általában jelöletlenül hagyom.

Értelemszerűen az egyes szavak esetében is csak a releváns jelentést (jelentéseket) adtam meg, nem az összes lehetségeset.

8.3. A MAGYAR ÉS AZ ÉSZT NÉVSZÓRAGOZÁSI ESETEK MEGFELELÉSEI

A magyar és az észti esetek elnevezési bizonyos esetekben gyakorlatilag ugyanazt a jelentést kifejező casus esetében is van, hogy különböznek (Tamm 2013: 24). Ezért az alábbiakban táblázatba foglalom a latinos alakú magyar és azt észti elnevezéseket, hogy az elemzésekben a különböző elnevezések miatt látszólag különböző casusok összevetését segítsen (27. ábra).¹²⁶ A magyar esetek közé némely esetben vitatott eseteket is felvettem, egyrészt a birtokos esetet, melynek létezése körül nyelvészeti vita folyik, másrészt pedig felsorolok a táblázat végén olyan „eseteket”, melyek produktivitása részleges, ez utóbbiak tehát képzőknek is tekinthetők.

Fontos, hogy az alábbi lista semmiképpen sem tekintendő állásfoglalásnak a magyar vagy azt észti esetrendszer tekintetében. Pusztán technikai jellegű csoportosítás, melynek a célja az összevetés megkönnyítése.

Természetesen óhatatlanul is felvethet az összevetés olyan kérdéseket, melyek ennek a dolgozatnak a keretén túlnyúlnak. Ha ez az összevetés segítheti valamiben a további kutatását azzal, hogy rávilágít bizonyos problémákra, az a szerzőt őszinte örömmel tölti el.

Az esetek felsorolásához használt munkák a következők voltak: Keresztes 1995a, Szili 2001, Pete 2003; Ladányi 2008, Tamm, 2013: 23.

¹²⁶ Mindkét nyelvben van belső elnevezésük is az eseteknek, mint pl. „birtokos eset” – „omastav”: ezek összevetése egy egészen más feladat.

ÉSZT ESETNÉV	EGYES SZÁM (SG)		TÖBBES SZÁM (PL)		MAGYAR ESETNÉV
	ÉSZT	MAGYAR	ÉSZT	MAGYAR	
nominativus NOM	nimi	név	nime-d	nevek	nominativus NOM
accusativus ACC / TOT	nime	neve-t	nime-d	neve-k-et	accusativus ACC
genitivus GEN	nime	név-(nek) a(z)/egy/Ø ... - a(í)/ -e(í)/ -ja(í)/ -je(í) (-m, -d, -Ø stb.)	nime-de	neve-k-(nek) a(z)/egy/Ø ... - a(í)/ -e(í), -ja(í)/ -je(í) (-m, -d, -Ø stb.)	genitivus GEN
partitivus PAR	nime	neve-t (név-ből)	nime-síd	neve-k-et (neve-k-ből)	–
illativus ILL	nime-sse	név-be	nime-de-sse	neve-k-be	illativus ILL
inessivus INE	nime-s	név-ben	nime-de-s	neve-k-ben	inessivus INE
elativus ELA	nime-st	név-ből	nime-de-st	neve-k-ből	elativus ELA
allativus ALL	nime-le	név-re	nime-de-le	neve-k-re	sublativus SUBL
	nime-le	név-nek	nime-de-le	neve-k-nek	dativus DAT
	<i>(nime juurde)</i>	név-hez	<i>(nime-de juurde)</i>	neve-k-hez	allativus ALL
adessivus ADE	nime-l	név-en	nime-de-l	neve-k-en	superessivus SUP
	<i>(nime juures)</i>	név-nél	<i>(nime-de juures)</i>	neve-k-nél	adessivus ADE
ablativus ABL	nime-lt	név-ről	nime-de-lt	neve-k-ről	delativus DEL
	<i>(nime juurest)</i>	név-től	<i>(nime-de juurest)</i>	neve-k-től	ablativus ABL
terminativus TER	nime-ni	név-ig	nime-de-ni	neve-k-ig	terminativus TER
translativus TRA	nime-ks	név-vé	nime-de-ks	neve-k-ké	translativus- factivus TRA
comitativus COM	nime-ga	név-vel	nime-de-ga	neve-k-kel	instrumentalis- comitativus INS COM
		neve-stül		–	sociativus SOC
essivus ESS	nime-na	név-ként	nime-de-na	neve-k-ként	essivus- formalis ESS
		név-ként		nevek-ként	formalis FOR
		név-képp(en)		neve-k-képp(en)	
		név-ül		neve-k-ül ¹²⁷	essivus- modalis EMO
abessivus ABE	nime-ta	név-telen	nime-de-ta	neve-k nélküli	abessivus ABE
–	<i>(nime jaoks)</i>	név-ért	<i>(nime-de jaoks)</i>	nevek-ért	causalis-finalis CAUS
–		neve-nként		nevei-nként? ¹²⁸	distributivus DISTR
–		alkalom-kor		alkalma-k-kor	temporalis TEMP
–		év-ente		?	distributiv temporalis DIS_TEMP
–		hat-an		?	modalis-essivus MOD_ESS
–		futó-lag		?	
–		hat-szor		–	multiplicativus MULT

27. ábra: A magyar és az észti névszórágózási esetek megfelelései

¹²⁷ Használata Px-es alakokkal fordul elő: „nevükül”.¹²⁸ Px-es alakokkal.

8.4. ÚTMUTATÓ AZ ÉSZT NYELVŰ SZÖVEGEK KIEJTÉSÉHEZ

Bár ez a rövid útmutató arról szól, hogyan kell kiejteni az elemzésekben szereplő észtpéldák betűit, most sem szabad elfelejtenünk, hogy a nyelvben nem a betű az elsődleges, hanem a hang (Kassai 1998/2005). Anélkül tehát, hogy mélyebben el akarnánk merülni az észtpéldák hangtanának rejtjelmeibe, ismerkedjünk meg először az észtpéldák beszédhangjaival, ennek ismeretében fogjuk tudni megérteni az ábécéhez rendelt hangok táblázatát.

Az észtpéldákban három hosszúság van:¹²⁹ rövid, hosszú és igen hosszú hang (Ariste 1953: 102). A legfrissebb irodalomban nagyon pontos mérésekkel részletesen illusztrálva ennél jóval árnyaltabb kép bontakozik ki előttünk (Asu et al. 2016: 21). Zöngés zárhangok a nyelvben gyakorlatilag nincsenek, csak ún. félzöngés lenis explozívák. Bizonyos betűket egyes jövevényszavakban megtalálható hangok jelölésére használnak csak (pl. a [ʃ] hang jele: š). Az észtpéldákban számos diftongust ismer, ezeket itt külön nem mutatom be. (A további tájékozódáshoz l. Asu et al. 2016)

Az észtpéldákban tehát mind a magán-, mind a mássalhangzók esetében három hosszúságot ismer, de a magánhangzókánál csak a rövidséget (egy betű) és a hosszúságot (hosszú vagy igen hosszú magánhangzó) jelöli (két betű).¹³⁰ etc.

A hangok és betűk alábbi táblázatait Lavotha Ödön nyelvtanának leírásai segítségével állítottam össze (Lavotha 1960: 7–15). A táblázatba nem vettem fel a kiejtésben az *w* és az azt követő magánhangzó közt keletkező bilabiális zöngés spiránst [w].

Rövid		Hosszú		Igen hosszú ¹³¹	
Hang [kijtés] (IPA)	Betű	Hang [kijtés] (IPA)	Betű	Hang [kijtés] (IPA)	Betű
ɑ	a	ɑ:	aa	ɑ:	aa
æ	ǣ	æ:	ǣǣ	æ:	ǣǣ
e	e	e:	ee	e:	ee
i	i	i:	ii	i:	ii
o	o	o:	oo	o:	oo
o	ō	o:	ōō	o:	ō
ɤ	ō	ɤ:	ōō	ɤ:	ōō
u	u	u:	uu	u:	uu
y	ü	y:	üü	y:	üü

28. ábra: Az észtpéldák beszédhangjainak megfelelő betűk I.: Magánhangzók

¹²⁹ Valójában öt fonetikai hosszúság van, de ebből csak háromnak van jelentésmegkülönböztető szerepe. (Lavotha 1960: 8)

¹³⁰ Így írásban találkozhatunk olyan *nyelvtanulói folklór*-csemegékkel, mint a

(aa) *kunnurijate tööö jööörel* [‘holdkutatók kutatóéjszakája a jég szélén’]

betűsorozat, mely magyaros ortográfiával „kúurijate töő jeerel” formára szelídülne.

A magyarban az egymás után következő magánhangzók számában a

(bb) *koreainul*

négy magánhangzója, illetve a(z) elvben) végtelenségig folytatható

(cc) *fiáiéiéiéiéiéiéiéiéiéiéié...*

viszi el a pálmát. Az -iéiéié... végtelen végződést természetesen nemcsak erre a szóra lehet rátenni. (Gyakorlatilag végtelen szót persze mégsem alkotunk.)

¹³¹ Ún. hármas hosszúság.

Rövid		Hosszú		Igen hosszú ¹³²	
Hang [kiejtés]	Betű	Hang [kiejtés]	Betű	Hang [kiejtés]	Betű
B	b	p:	p	B:	pp
ts	–	ts:	ts	ts:	ts
tʃ	–	tʃ:	tš	tʃ:	tš
D	d	t:	t	t:	tt
D'	d	t':	t	t't	tt
		dʒ	dž	dʒ:	dž
f	–	f:	f	f:	ff
G	g	k:	k	k:	kk
h	h	h:	–	h:	hh
j					
l	l	l:	ll	l:	ll
l'	–	l':	ll	l'l	ll
m	m	m:	mm	m:	mm
n	n	n:	nn	n:	nn
n'	n	n'n	nn	n'n	nn
ŋ	ng	ŋ:	nk	ŋ:	nk
r	r	r:	rr	r:	rr
ʃ	–	ʃ:	šš	ʃ:	šš
s	s	s:	ss	s:	ss
s'	s	s':	s	s's	ss
v	v	v:	–	v:	vv
z	z	z:	–		–
ʒ	ž	ʒ:	–	ʒ:	–

29. ábra: Az észti beszédhangoknak megfelelő betűk. II.: Mássalhangzók

Az észti ábécé betűi a következők:

Aa Bb Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm Nn Oo Pp Rr Ss Šš Zz Žž Tt Uu Vv Ōō Ää Öö Üü

A *q*, *x*, *y* és *w* betűk csak idegen latinbetűs nevekben fordulnak elő. A kettős betűk, mint az idegen eredetű szavakban, pl. *pítsa* ('pizza'), de ritkán észti szavakban is előforduló, pl. *mets* ('erdő') (a magyarban: „c”) hangot leíró *ts* betűkapcsolat nem számít önálló betűnek, ahogy a *džungel* ('dzsungel') *dž*-je sem stb.

Az ábécé betűinek kiejtési lehetőségeit a 30. ábra mutatja be.¹³³

A betűkettőzés az észti írásban a hosszú ejtés (kettes vagy hármas hosszúság) jelölésére szolgál – ezeket itt nem tüntettem fel külön.

A jésített hangokat a helyesírás nem jelöli; a magyarban szokásosnál jóval enyhébben palatalizált ejtés általában „i” előtt jelentkezik – a palatalizált hangok ejtésétől nyugodtan eltekinthetünk.

¹³² Ún. hármas hosszúság.

¹³³ A betűket itt „magyaros” sorrendbe raktam: a mellékeles magánhangzók itt az alapbetű után következnek.

BETŰ	HANG	KÖZELÍTŐ KIEJTÉS MAGYAROKNAK
a	[a]	mint az „a” a németben
ä	[æ]	nyílt „e” hang, mint a finn „ä”, vagy a magyar „embér” szó első hangja
b	[B]	a magyar „b”-nél zöngétebb hang
d	[D]	a magyar „d”-nél zöngétebb hang
e	[e]	zárt „e” hang, mint a finn „e”, vagy a magyar „embér” szó második „e” hangja
f	[f]	f
g	[G]	a magyar „g”-nél zöngétebb hang
h	[h]	h
i	[i]	i
j	[j]	j
k	[k]	hosszú „k” hang
l	[l]	l
m	[m]	m

BETŰ	HANG	KÖZELÍTŐ KIEJTÉS MAGYAROKNAK
n	[n]	n
o	[o]	o
õ	[ɔ]	középső nyelvvállású illabiális palatoveláris hang, kb. hátrébb képzett „ö” hang; kezdők nyugodtan ejthetik ajakkerekítés nélküli „ö”-vel
ö	[ö]	ö
p	[p]	hosszú „p” hang
r	[r]	r
s	[s]	sz
š	[ʃ]	s
z	[z]	z
ž	[ʒ]	zs
t	[t]	hosszú „t” hang
u	[u]	u
ü	[ü]	ü
v	[v]	v

30. ábra: Az észet kettőzetlen betűk kiejtése

9. A KORPUSZ ELEMZÉSE

9.1. AZ ELEMZÉSEK STRUKTÚRÁJA

---

1. CÍM

A cím a köztesnyelvi megnyilatkozás sorszámát, szövegét és hibakódját tartalmazza.

2. MORFOLÓGIAI ELEMZÉS

Az adott köztesnyelvi megnyilatkozás morfológiai elemzése

3. HIBATÍPUS

Az adott köztesnyelvi megnyilatkozásban szereplő hiba rövid leírása.

4. A CÉLNYELVI (MAGYAR) MONDAT

A hibajelenségek elemzésében (J001)–(J101)-es sorszámmal jelölt mondatok mutatják be azt, hogy egy anyanyelvi beszélő milyen mondatokat hozott volna létre. Természetesen vannak olyan esetek, amikor nemcsak egyféleképpen lehet a mondatot megalkotni, ezeket vagy feltüntettem, vagy nem – attól függően, hogy az adott kontextus mit kívánt meg: csak egyféle, vagy esetleg többféle lehetséges mondat is beilleszthető volt-e az adott narratív vagy dialogikus szövegbe.

A célnyelvi mondatokhoz is tartozik morfológiai elemzés.

4. A FORRÁSNYELVI (ÉSZT) MONDAT

(É001)–(É101)-es sorszámmal jelölt mondatok, az adott mondat észti forrásnyelvi megfelelői. Erre a részre is igazak a célnyelvi mondatokról az előző bekezdésekben elmondottak. Az észti mondatokhoz is tartozik morfológiai elemzés.

5. RÖVID ELEMZÉS

Rövid narratív elemzés. Az elemzésben (Pot###)¹³⁴ számozással láttam el a célnyelvi mondatok közt fel nem sorolt egyéb lehetőségeket.

Terjedelmi okokból igyekeztem arra törekedni, hogy lehetőség szerint minden hibaelemzés beleférjen 1–1 oldalba. Ezt nem lehetett mindig megoldani.

---

¹³⁴ A „potenciális”, azaz ’lehetséges’ szó rövidítéséből.

9.2. A KÖZTESNYELVI PÉLDÁK

A korpusz példái a következők:

#	Példa	Hibakód
(H001)	Tudjuk együtt menni a koncertre.	Det, Ifr:Ord, Prev.miss, Fraz:Morf
(H002)	Nyugodtan tudjátok telefonálni.	Det, Fraz:Morf
(H003)	Nekem 17-ig előadások vannak.	Px.miss, Pragm
(H004)	Vagy mit gondolsz, mit csinálni?	Fraz:Aux.miss/Lex-Morf
(H005)	félek, hogy 1-kor nem ráér	Prev:Ord
(H006)	Mit gondolsz, mikor jó lenne vasárnap találkozni?	Ifr:Ord, Fraz:Lex
(H007)	(A magyar nyelv régi és érdekes nyelv.) Azt mondja elég sok embereket.	Sem; Ifr:Part/Acc
(H008)	(Tartu városában élek.) Itt van sok híd – az embereknek és a járműveknek.	Fraz, Ifr:Ord
(H009)	Én nem tanulom a Tartu egyetemen.	Det, Fraz, Ort
(H010)	Én szeretek A Magyarországon és a magyar nyelv, de a magyarul nyelv nagyon nehéz.	Fon-Ort, Det, Acc.miss, Morf
(H011)	Hiszem, hogy soha nem fog meghízni.	Fraz
(H012)	az észt férfi vagyok	Det, Fraz
(H013)	mi a neve volt ez, Noorhein vagy Noorleib?	Det, Ord, Fraz
(H014)	Noorlein, tessék ezt emlékezni	Fraz:Morf, Lex
(H015)	ez maradt nálam mind nyári lesülés	Det, Ord, Ort, Lex
(H016)	az apám nem válaszolta	Det
(H017)	magyarázta, hogy ezt szerez neki örömet	Fon-Ort, Morf:Acc
(H018)	bámulta engem	Det
(H019)	Ís maga?	Ort, Ord-Fra
(H020)	Rabolták a Mikulást	Prev.miss
(H021)	kérdezt rendőr	Det, Mem:Morf
(H022)	Pihentük baratommal Balatonnál.	Fon-Ort, Det, Ord, Fraz:Lex
(H023)	Bicikliztük és napoztunk.	Det, Mem:Morf
(H024)	vett Mikulást vele és préselt ő abba az autóba	Lex, Det, Fraz
(H025)	rendszámát sajnos nem emlékszem	Ifr:Fraz, Mem:Morf
(H026)	aláírásd itt írd	Ifr:Ort, Ifr:Fraz
(H027)	Remélek, hogy megtaláltok Mikulást.	Fraz:Det
(H028)	A Corkban nagyon sokat büfék, hol emberek ülünk	Det, Ifr:Part/Acc, Ifr:Lex-Det
(H029)	hol fiatal emberek szeretnek táncolni	Ifr:Lex-Det, Mem:Morf:Ort-Ord, Fraz:Inf.miss
(H030)	Ezek sokat kicsik uszodák	Ifr:Part-Acc/Mem:Plur, Ifr:Plur, Fon-Ort
(H031)	hol emberek fürdik és úszik	Ifr:Lex-Det, Fraz:Morf/Ink
(H032)	megyek a Tartui Egyetem	Fraz:Lex, Fraz:Morf
(H033)	Én vagyok a második évben egyetemista.	Syn
(H034)	Én nem működik.	Ifr:Lex, Ink, Ort
(H035)	Nekünk még is egy macska és egy kutya.	Hyp, Ifr:Fraz:Px, Ifr:Ord
(H036)	Szeretek időt tölteni a családjával és nekünk kedvenc állattal.	Px, Fraz:Morf-Px, (Det.miss), Fraz
(H037)	jó lenne a minél gyorsabban	Det.plus
(H038)	Bocsi, hogy olyan későn hívtam.	Det:Morf, Ort
(H039)	az ajtó volt nyitva	Ord
(H040)	ezután tudjuk menni	Det, Ifr:Aux
(H041)	Mennünk ide?	Imp.miss-Mem?
(H042)	Internet keresztül egy kicsit nehéz.	Det.miss, Morf.miss
(H043)	elég modern van	Aux.plus
(H044)	lehet megpróbálni	Ifr:Ord.Prev
(H045)	nekem nincs kutyát	Ifr:Part/Acc, Px.miss
(H046)	fogok kérdezni azt	Ord.Prev, Det:Morf-Lex
(H047)	Jelen a tanulmány	Ord:Det
(H048)	azt a feltevést nem megerősíti	Ord:Prev

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: A hibakódok, illetve 26. ábra: A morfológiai elemzésekben használt rövidítések

#	Példa	Hibakód
(H049)	most már archaikusnak tartanak a magyar nyelvszokásban	Det
(H050)	magyar nyelv kifejezésbeli és gazdag	Det.miss, Ifr:Lex
(H051)	A Róka megtalált egy euro.	Prev.plus, Ifr:Morf
(H052)	Farkasnak, aki elveszített szemüvegét kérdezz:	Morf, Det.miss
(H053)	Ez nagy pénz?	Lex
(H054)	Akkor Róka Ford Mustangot akar venni.	Det.miss
(H055)	Ad egy eurot eladónak.	Prev.miss, Ort, Det.miss
(H056)	Eladó nagyon furcsán néz.	Fon-Ort, Det.miss
(H057)	De mi ez 00000 olvas?	Ifr:Sem, Det.miss, Acc.miss
(H058)	Ügyfél mond pincernek:	Lex, Det.miss, Fon-Ort
(H059)	Izlelj ezt a levest!	Pragm, Lex, Prev.miss
(H060)	A csiga megy rendőrségre, mert három csiga megtámadottak.	Prev.miss, Det.miss, Ort, Ord, Morf:Ink
(H061)	Mit csinálnak?	Morf
(H062)	Nem tudom, minden hogy gyorsan ment.	Lex-Fraz
(H063)	A medve kérdezi: „Nyúl, sárgarépat akarsz?”	Det.miss, Ord, Pragm:Lex
(H064)	Biztony akarom.	Lex, Det.plus, Ort
(H065)	Ez csak a kérdés volt.	Det.plus
(H066)	Miért az orosz nem eszik a savanyú uborkát?	Ord, Det.plus, Ink
(H067)	De feje nem befér dobozba.	Lex, Det.miss, Ord
(H068)	Nekem a gondom van.	Pragm:Ord, Det.plus
(H069)	A bátyám azt gondol, hogy ő a mandarin van.	Det.miss, Det.plus, Aux.plus
(H070)	Juku, a kutyádnak bolhái van?	Ifr:Aux.Ink
(H071)	De mivel te gyógyítasz bolhák?	Ifr:Lex, Det.miss, Ifr:Acc.miss
(H072)	Én nem gyógyítok, ők égeszek.	Det.miss, Fon-Ort, Ifr:Fraz
(H073)	Miért 17 szőke nő van a klub előtt?	Ord
(H074)	De le 18 tilos.	Ifr:Lex
(H075)	Drágám, menj boltba!	Det.miss, Prev.miss
(H076)	De hogy rosszú az idő, hogy jó családfő nem hajta a kutyát ki.	Lex, Morf, Ord, Px.miss
(H077)	Juku, miért te etted ezt a penszt?	Ord, Prev.miss, Lex, Ort
(H078)	Te olvastál, hogy ez a étpenszem.	Lex, Det.miss, Lex-Morf, Fon, Ort
(H079)	– Milyen fül nem hallgat? –Bögréje.	Lex, Det.miss, Morf/Ort
(H080)	Mi ez van?	Ifr:Aux.plus, Ifr:Ord
(H081)	Hova felejtetted?	Ifr:Cpl
(H082)	Mi van itt írva?	Ifr:Cpl
(H083)	Hova visszamenni akarsz?	Prev:Ord
(H084)	Elfelejtettem nagyon.	Lex, Ord
(H085)	Bemegyek a feketébe csoportba.	Ifr:Hyp
(H086)	Mi ezek?	Ifr:Ink
(H087)	Ki ezek?	Ifr:Ink
(H088)	A gyerekek, aki itt volt.	Ifr:Ink
(H089)	Van nekem agy.	Ifr:Px.miss
(H090)	enyim házam	Fraz-Morf
(H091)	nekem a házam	Fraz-Morf
(H092)	Akarok mindig gyerek lenni!	Ifr:Ord
(H093)	Túl sok ékszer van nekem.	Ifr:Fraz.plus–Px.miss
(H094)	Neked kalap van, nekem pedig masni.	Ifr:Px.miss
(H095)	Hú, de nagy van itt a melegség!	Ifr:Aux.plus, Form.plus
(H096)	Az utálom.	Ifr:Morf:Acc
(H097)	Mi volt nekem hiba?	Ifr:Fraz, Det.miss, Px.miss
(H098)	Akarok már végre elutazni!	Ifr:Prev:Ord
(H099)	Annyira gonoszak, hogy nem látták meg, hogy ott van a szegény mókusok!	Ifr:Morf:Ink
(H100)	Itt vannak a nevük.	Ifr:Hyp/Ink
(H101)	Ne’ettem.	Ifr:Morf

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: A hibakódok, illetve 26. ábra: A morfológiai elemzésekben használt rövidítések

9.2.1. Nyelvtanulói önálló magyar nyelvű szövegalkotás (50 példa)

A (H001)–(H050)-ös számú mondatok különféle műfajú és különböző nyelvi szintű NY-i magyar nyelvű írásművekből valók.

(H001) Tudjuk együtt menni a koncertre. – Det, Ifr:Ord, Prev.miss, Fraz:Morf

(H001) *Tud-juk*   *együtt*   *men-ni*   *a*   *koncert-re.*
 can-DEF1PL   together   go-INF   DEF   concert-SUBL

Hibatípus:

Determinációs hiba; szórendre kiható nyelvi interferencia; igekötőhiány; morfológiában megjelenő frazeológiai hiba: *-hat/-bet* képző helyett „tud” segédige használata.

A mondat helyesen így hangzana magyarul:

(J001) *(El)me-bet-ünk*   *együtt*   *a*   *koncert-re.*
 (away).go-POT-1PL   together   DEF   concert-SUBL
 'We can go together to the concert.'

A mondat így hangzana észtil:

(É001) *Saa-me*   *koos*   *min-na*   *kontserdi-le.*
 can-1PL   together   go-INF2   concert-ALL
 'We can go together to the concert.'
 tud-1PL   együtt   megy-INF2   koncert-ALL

Rövid elemzés:

A NYT determinált igeragozást használt, feleslegesen. Valószínűleg bővítőmennyben szereplő determináns zavarhatta meg, az azonban csak akkor befolyásolná az ige ragozását, ha tárgyesetben állna a „koncert” szó. Mivel az ige nem tárgyat vonz, így hibás a tárgyas/határozott/definit/determinált ragozás használata.

Egy anyanyelvi beszélő nem a „tud menni” szerkezetet választja ebben a szituációban, hanem a *-hat/-bet* képzőt – ez frazeológiai, illetve morfológiai hiba. Morfológiai, mert az egyik morféma helyett egy másik kellett volna, de a morfológiai differencia tulajdonképpen csak a frazeológiai hiba típusa. Az „elmehet” ún. ható ige, melyet a *-hat/-bet* képzővel képezünk. A magyar nyelvészeti irodalomban folyt vita róla, hogy a *-hat/-bet* esetleg nem is képző, hanem jel. A HL2 oktatásában fontos szerepe van a *-hat/-bet* tanításának, hiszen a forrásnyelvek jellemzően önálló igével, segédigével fejezik ki ugyanezt a jelenéstartalmat. (Szerepéről a HL2-

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok,* illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

ben l.: Csonka 1998) Ebből a szempontból hasonló jelenségről van szó, mint a birtokos személyjelek esetében, ahogy a forrásnyelvekben¹³⁵ szintén általában a birtokos névmás, vagyis egy szabad morféma használta a jellemző a magyarban használt kötött morfémmal (Px) szemben.

A mondat szórendjén észrt forrásnyelvi behatás (interferencia, hibás nyelvi transzfer)¹³⁶ mutatható ki, az észrt mondat *saame koos minna* szórendjét követi a H001-es magyar mondat szórendje.

A H001-es mondatból hiányzik az igekötő. Igaz, hogy a (Pot001) is egy lehetséges jó magyar mondat, itt viszont a „tudunk” olyan hangsúlyt kap, mely módosítja a jelentést, így pragmatikailag az (itt meg nem) adott kontextusban nem fordul elő.

(Pot001) *Tudunk együtt menni a koncertre.*

Valamilyen belső körülmény elhárulásáról vagy meg nem létről lenne a (Pot001) használata esetén szó, pl: *'Nem utáljuk egymást; (tehát) tudunk együtt menni a koncertre.'*

---

¹³⁵ Természetesen ez nem minden forrásnyelvre igaz (pl. finn, török, etc.), az állítás arra vonatkozik, hogy a legtöbb NYT forrásnyelve nem használ birtokos személyjeleket vagy birtokos személyragokat.

¹³⁶ Az „interferencia” és a „transzfer” terminusok használatában itt nem követem teljesen sem Giay (1998) sem Kovács (2014) szóhasználatát. Előbbinél a „transzfer” a *sikeres átvitel* szakszava, tehát a forrásnyelvről a célnyelvre egy az egyben átvihető nyelvi jelenségek tartoznak ide; utóbbinál azonban „hibás megfeleltetés” értelemben találkozhatunk a kifejezéssel. A transzfer szót én itt „(nyelvi) átvitel” jelentésben fogom használni.

(H002) Nyugodtan tudjátok telefonálni. – Det, Fraz:Morf

(H002)	<i>Nyugodtan</i>	<i>tud-já-tok</i>	<i>telefonál-ni.</i>
	calmly	can-DEF-2PL	phone-INF

Hibatípus:

Determinációs hiba, morfológiában megjelenő frazeológiai hiba: *-bat/-bet* képző helyett „tud” segédige használata.

A mondat helyesen így hangzana magyarul:

(J002)	<i>Nyugodtan</i>	<i>telefonál-bat-tok.</i>
	calmly	phone-POT-1PL
	’You are free to make a call.’	

A mondat így hangzana észtil:

(É002)	<i>Vői-te</i>	<i>rabulikult</i>	<i>helista-da.</i>
	can-2PL	calmly	phone-INF2
	’You are free to make a call.’		

Rövid elemzés:

A legnagyobb hiba itt is a feleslegesen határozott igeragozási formában van. Kevésbé feltűnő hiba a frazeológiai hiba: a tud + inf. szerkezet helyett magyarosabb a *-bat/-bet* képző használata, mely a (H001)-es példánál leírt módon működik.

A hiperkorrektnek tűnő definalak-használat feltehetően arra vezethető vissza, hogy a NYT szerint a megszólított egy bizonyos konkrét dologról beszélne, amikor telefonál. A magyar nyelv szemlélete szerint itt viszont az igének nincs tárgya, mert erről van szó, hogy magának a telefonálásnak a lehetősége van biztosítva, vagyis az „Újra látok!” típusú mondatokhoz hasonló jelentéstartalmat fejez ki. Nyilván az „Újra látok!” példa beszélője is meghatározott, konkrét dolgokat lát, a hangsúly azonban nem ezen van. (Lehetne persze pl. „Újra látok!” is, ahol már nem a képesség, hanem az E/2. tárgy a hangsúlyosabb a mondandó szempontjából.)

(H003) Nekem 17-ig előadások vannak. – Px.miss, Pragm

(H003)	<i>Ø-Nek-em</i>	<i>17-ig</i>	<i>előadás-ok</i>	<i>van-nak.</i>
	1SG-DAT-PX1SG	17-TER	lecture-PL	be-3PL

Hibatípus:

Hiányzó birtokos személyjel. Pragmatikai hiba: „17” helyett „5 órá”-t szokás mondani (egyébként az észben is).

A mondat helyesen így hangzana magyarul:

(J003)	<i>Ø-Nek-em</i>	<i>5-ig</i>	<i>előadás-a-i-m</i>	<i>van-nak.</i>
	1SG-DAT-PX1SG	5-TER	lecture-PX-POSS_PL-1SG	be-3PL
	' I have classes until 5 p.m.'			

A mondat így hangzana észtil:

(É003)	<i>Mul</i>	<i>on</i>	<i>kell-a</i>	<i>17-ni</i>	<i>loeng-ud.</i>
	1SG.ADE	be.3SG	hour-GEN	17-TER	class-PL
	' I have classes until 5 p.m.'				

Rövid elemzés:

Ebben a példában magyarosabb lenne birtokos személyjelet használni; elképzelhető azonban – főleg előszóban – akár magyar anyanyelvi beszélőtől is a Px nélküli alak, így ez semmiképpen sem súlyos hiba, ugyanakkor jellegzetes, hiszen az észben nincs birtokos személyragozás/jelezés.

Nyelvhasználati sajátosság, mely nem nyelvenként, hanem inkább a nyelven belül különbözhet az egyes nyelvváltozatokban: a semleges, köznyelvi forma az „5 órá”; „17” órát csak egyes hivatalos nyelvváltozatokban használnak. Többnyire olyan nyelvváltozatok ezek, melyekben a pontosságnak és az egyértelműségnek nagy szerepe van. A NYT nyilván a félreérthetőség elkerülésére használta a „17” órás változatot – bár az adott kontextusban nyilván feleslegesen, hiszen nagyon furcsa lenne, ha valakinek hajnali ötig lennének órái.

(H004) Vagy mit gondolsz, mit csinálni? – Fraz:Aux.miss/Lex-Morf

(H004)	<i>Vagy</i>	<i>mi-t</i>	<i>gondol-sz</i>	<i>mi-t</i>	<i>csinál-ni?</i>
	or	what-ACC	think-2SG	what-ACC	do-INF

Hibatípus:

Frazeológiai (lexikai–morfológiai) hiba: hiányzik a segédige (J004a-hoz képest) vagy az ige ragozása (J004b-hez képest).

A mondat helyesen így hangzana magyarul:

(J004a)	<i>Vagy</i>	<i>mi-t</i>	<i>gondol-sz</i>	<i>mit</i>	<i>kellene</i>	<i>csinál-ni?</i>
	or	what-ACC	think-2SG	what-ACC	can/should.COND	do-INF
	'Or, what do you think, what can/should we do?'					

(J004b)	<i>Vagy,</i>	<i>mit</i>	<i>gondol-sz</i>	<i>mi-t</i>	<i>csinál-j-unk?</i>
	or	what-ACC	think-2SG	what-ACC	do-DEF-1PL
	'Or, what do you think, what can/should we do?'				

A mondat így hangzana észtül:

(É004)	<i>Või</i>	<i>mis</i>	<i>sina</i>	<i>arva-d,</i>	<i>mis / mida</i>	<i>teha?</i>
	or	what	you	think-2SG	what / what.PAR	do-INF2
	'Or, what do you think, what can/should we do?'					

Rövid elemzés:

A H004-es példának két jellegzetes megoldási lehetősége van, az egyikben azt feltételezzük, hogy a mondatból hiányzik a „kell” segédige.¹³⁷ Ekkor a mondat helyesen:

(J004a) *Vagy mit gondolsz, mit kellene csinálni?*

Egy anyanyelvi beszélő valószínűleg inkább a következő megoldást választja:

(J004b) *Vagy, mit gondolsz, mit csináljunk?*

Az utóbbi esetben a hibát morfológiai jellegű frazeológiai hibának tekinthetjük. Akár lexikai, akár morfológiai szinten, de alapvetően frazeológiai jellegű hibáról beszélhetünk – forrásnyelvi interferenciával, hiszen az észt „Või mis sa/sina arvad, mis/mida teha?” mondat struktúrájának átültetéséről van szó.

¹³⁷ A „kell” leíró nyelvtani besorolása vitatott. Segédige, segédigeszerű ige vagy ige? (I. Lengyel 1999)

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok,* illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

(H005) Félek, hogy 1-kor nem ráér. – Prev:Ord

(H005)	<i>Fél-ek,</i>	<i>hogy</i>	<i>1-kor</i>	<i>nem</i>	<i>rá-ér-Ø.</i>
	afraid-1SG	that	1-TEMP	NEG	SUBL_PREV-last/take/reach-3SG

Hibatípus:

Szórendi hiba: az igekötő és a tagadószó nem lehet egyszerre fókuszban, ezért hagyományos értelmezésben tagadáskor az igekötő elválik és az ige mögé kerül (Pléh 2000: 996–997).¹³⁸ Magyar anyanyelvű kisgyermekeknél is tipikus hiba (Pléh 2006: 768–770).

A mondat helyesen így hangzana magyarul:

(J005a)	<i>Fél-ek,</i>	<i>hogy</i>	<i>1-kor</i>	<i>nem</i>	<i>ér-Ø</i>	<i>rá.</i>
	afraid-1SG	that	1-TEMP	NEG	last/take/reach-3SG	SUBL_PREV
	'I am afraid that (s)he is busy at 1 p.m.'					

(J005b)	<i>Fél-ek,</i>	<i>hogy</i>	<i>nem</i>	<i>ér-Ø</i>	<i>rá</i>	<i>1-kor.</i>
	afraid-1SG	that	NEG	last/take/reach-3SG	SUBL_PREV	1-TEMP
	'I am afraid that (s)he is busy at 1 p.m.'					

A mondat így hangzana észtil:

(É005a)	<i>Karda-n,</i>	<i>et</i>	<i>kell</i>	<i>1</i>	<i>ei</i>	<i>sobi.</i>
	afraid-1SG	that	hour[NOM]	1[NOM]	NEG	fit.CNG
	'I am afraid that (s)he is busy at 1 p.m.'					

(É005b)	<i>Karda-n,</i>	<i>et</i>	<i>kell</i>	<i>1</i>	<i>(ta-lle)</i>	<i>ei</i>	<i>sobi.</i>
	afraid-1SG	that	hour[NOM]	1[NOM]	3SG-ALL	NEG	fit.CNG
	'I am afraid that (s)he is busy at 1 p.m.'						

Viszont a *tal ei ole aega* (3SG.ADE NEG be.CNG time.PAR) 'nincs ideje' az igazán tipikus észti kifejezés.

Rövid elemzés:

Frazeológiailag rendben van a mondat, detektálható a „ráérni” szó ismerete. Nem beszélhetünk hibás transferről, vagyis nyelvi interferenciáról, mert az észtben egy másik kifejezést használnak: „neki nem alkalmas/megfelelő/jó” kifejezést használnák. A szórend

¹³⁸ Generatív szempontból az igekötő (AdvP) a V mögül mozog az ige elé, ha kell. (L. Alberti és Medve 2005/I: 53–56, 2005/II: 17–20.)

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok,* illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

viszont jó példa az igekötős igék használatának nehézségére. Az igekötős igék szórendjének helyes alkalmazása, az igekötők mozgatása még a magyar anyanyelvű gyerekek számára is feladja a leckét: csak egy bizonyos életkor után tudják megfelelő sorrendbe rakni az igekötős igéket tartalmazó kifejezések elemeit (Pléh 2006: 768–770).

Anyanyelvi beszélő az alábbi változatok valamelyikét használta volna: (J05a) *félek, hogy 1-kor nem ér rá*, vagy (J05b) *félek, hogy nem ér rá 1-kor*. Az a) esetben az idő, a b) esetben a rá nem érés kap nagyobb hangsúlyt. A b) megoldás neutrálisabb variáns. Az a) változatban az „1-kor” újabb információ, mint a b) esetben: az előzményekben kevesebb szeri előfordulást valószínűsíthetünk, vagy (és persze ez is járhat kevesebb előfordulással) a másik beszélő (ha van ilyen) által csak nemrég felvetett vagy erősen preferált lehetőséget.

(H006) Mit gondolsz, mikor jó lenne vasárnap találkozni? – Ifr:Ord, Fraz:Lex

(H006)	<i>Mi-t</i>	<i>gondol-sz₂</i>	<i>mikor jó</i>	<i>lenne</i>	<i>vasárnap</i>	<i>találko_z-ni?</i>
	what-ACC	think-2SG	when good	be.COND	Sunday	meet-INF

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: szórendi hiba; frazeológiai hiba: feleslegesen használt szó a mondatban, hiányzó külön mondatot igénylő információs elem.

A mondat magyarul:

Nehéz egyetlen mondatba sűrítve megjeleníteni az összes mozzanatot, vagyis hogy

- a kérdező udvariasan érdeklődik
- afelől, hogy a kérdezettnek mi a véleménye
- hánykor vagy melyik napszakban (?) lenne alkalmas neki a vasárnapi találkozó.

Valószínűleg két mondatba fér mindez bele, ha nem akarunk nagyon körülményesek lenni. Nyilvánvalóan helyes a redundanciát kerülni, tehát az, hogy mit gondol a kérdező, hogy neki mikor lenne jó, fölösleges óvatoskodás, hiszen feltételezzük, hogy arról beszél, hogy neki mikor lenne alkalmas, illetve azt mondja, amit ő gondol. Magát a témát, a vasárnapi találkozó tényét pedig nem szükséges mindenáron beletenni a mondatba.

Első lépésben (J006a) ezért csak a tipikus szórendi hibát nézzük meg.

(J006a)	<i>mikor</i>	<i>lenne</i>	<i>jó</i>
	when	be.COND	good
	'when would it good'		

Néhány kétmondatos megoldás, melynek zárójeles mondatai felcserélhetők:

(J006b) *Mit gondolsz, mikor találkozunk vasárnap? (Mikor lenne jó neked?)*

(J006c) *Mit gondolsz, vasárnap mikor találkozunk? (Ne ked mikor lenne jó?)*

Talán jó magyar megoldás:

(J006d)	<i>Szerint-ed</i>	<i>Ø-nek-ed</i>	<i>mi-kor</i>	<i>lenne</i>	<i>jó</i>	<i>vasárnap-Ø?</i>
	by-PX2SG	2SG-DAT-PX2SG	when-TEMP	be.COND	good	Sunday-[SUP]
	'What do you think, when would it good [to meet] on Sunday?'					

(J006e)	<i>Mi-t</i>	<i>gondol-sz₂</i>	<i>mi-kor</i>	<i>lenne</i>	<i>jó</i>	<i>Ø-nek-ed</i>	<i>vasárnap-Ø?</i>
	what-ACC	think-2SG	when-TEMP	be.COND	good	2SG-DAT-PX2SG	Sunday-[SUP]

’What do you think, when would it good [to meet] on Sunday?’

A mondat így hangzana észtil:

(É006)	<i>Millal</i>	<i>sobi-ks</i>	<i>su</i>	<i>meele-st</i>	<i>püühapäeva-l</i>	<i>kokkeu</i>	<i>saa-da?</i>
	when	fit-COND	your	mind-ELA	Sunday-ADE	together(PREV)	get-INF2

’What do you think, when would it good to meet on Sunday?’

Rövid elemzés:

A H006-os szórendi hiba esetén egy jellegzetes hiperkorrekciós nyelvi interferencia-jelenséggel van dolgunk. Azt észtl ún. speciális kérdő mondatban (*eriküsilause*), mely kérdő és személyes vagy mutató névmást is tartalmaz, az ige a mondat végén található (Metslang 2017: 524–525).

Vagyis a

(64)	<i>Mi</i>	<i>volt</i>	<i>ez?</i>
	what	be.PST.3SG	this

’What was that?’

kérdés szerkezete észtil a következő:

(65)	<i>Mis</i>	<i>see</i>	<i>oli?</i>
	what[NOM]	it[NOM]	be.PST.3SG
	mi[NOM]	ez[NOM]	van.PST.3SG

’What was that?’

Vagy a

(66)	<i>Mikor</i>	<i>jön/érkezik?</i>
	when	come.3SG / arrive.3SG

’When will (s)he arrive?’

észtil:

(67)	<i>Millal</i>	<i>ta</i>	<i>tule-b?</i>
	when	3SG[NOM]	come-3SG
	mikor	3SG[NOM]	jön-3SG

’When will (s)he arrive?’

A

(68)	<i>[te]</i>	<i>Hol</i>	<i>vagy?</i>
	2SG[NOM]	where	be.2SG

’Where are you?’

észtil:

(69)	<i>Kus</i>	<i>sa</i>	<i>oled?¹³⁹</i>
------	------------	-----------	----------------------------

¹³⁹ „Kus oled sa?” szórend versben fordul elő.

where	2SG[NOM]	be.2SG
hol	2SG[NOM]	van.2SG

Mivel a magyar nem használja itt az észet „sobib”-nak (‘alkalmas’) szerkezetében megfelelő, de stíluszintjében eltérő „klappol” igét, de a „megfelel”-t is inkább csak formálisabb kommunikációban, az idiomatikus „Millal sulle sobiks?” (‘Mikor lenne alkalmas neked?’) helyett csak egy köztes észet „millal oleks hea” (‘mikor lenne jó’) segítené a NYT-t. Ez jelen esetben szóról szóra megfelel a helyes magyar szórendnek: „*mikor lenne jó*”. Az, hogy a NYT mégsem ezt használta, feltehetően annak tudható be, hogy az olyan, gyakran előforduló kérdéseknél, mint a „mi ez” és társai, megszokta, hogy a magyar szórend más, mint az észet.

Magyarosabb fordulat viszont a (J006b) *Mit gondolsz, mikor találkozunk vasárnap?* (Mikor lenne jó neked?) vagy a (J006c) *Mit gondolsz, vasárnap mikor találkozunk?* (Neked mikor lenne jó?) A c) változat időhatározója („vasárnap”) hangsúlyt kap, ezért mozog a kérdőszó („mikor”) elé. Lexikai és morfológiai különbséggel is jár a frazeológiailag különböző, magyarosabb változat. A zárójelbe tett mondatok olyan megoldások, amely a „neked mikor lenne jó” szerkezet „mikor jó” elemét is megtartják: a „mikor találkozunk” és a „mikor jó” mindkét kérdőszava fókuszot kíván a magyarban, ezért nem hangzik jól ugyanabban a mondatban. Nem lenne szerencsés, ha megpróbálnánk ebben a konstrukcióban egy mondatba sűríteni a vasárnapi találkozóra való emlékeztetőt és a találkozó időpontjára vonatkozó kérdésünket.

? *Neked mikor lenne jó vasárnap találkozni?*

? *Neked mikor lenne jó, hogy vasárnap találkozunk?*

Ezekben a mondatokban mintha ugyanabban a mondatban lenne benne a kérdés („mikor”) és a válasz („vasárnap”). Ezért inkább az igenévből névszót, a főnévből melléknevet csinálunk: *Neked hánykor lenne jó/alkalmas a vasárnapi találkozó?* Itt viszont már-már a stilisztika határait súroljuk. A kezdő nyelvtanulónak nincs még olyan gazdag elsajátított célnyelvi szövegbázisa, korpusza, amelyre alapozva stilisztikai kérdésekben érdemi véleményt tudna mondani a célnyelvi szövegről. Számtalan ilyen jellegű hibával találkozunk a NYT-i korpuszban. Valószínű, hogy ezen legkönnyebben a célnyelvi környezetben való huzamosabb idejű tartózkodás segíthet. A továbbiakban ezért nem vállalkozunk ilyen hibák mélyebb pragmatikai elemzésére, és inkább a morfoszintaktikai hibákra koncentrálnak.

(H007) A magyar nyelv régi és érdekes nyelv. Azt mondja elég sok embereket.
– Sem, Ifr:Part/Acc

(H007)	<i>A</i>	<i>magyar</i>	<i>nyelv</i>	<i>régi</i>	<i>és</i>	<i>érdekes</i>	<i>nyelv.</i>
	DEF	Hungarian	language	old	and	interesting	language
	<i>Az-t</i>	<i>mond-ja</i>	<i>elég</i>	<i>sok</i>	<i>ember-ek-et.</i>		
	that-ACC	tell-DEF3SG	enough	many	human-PL-ACC		

Hibatípus:

Szemantikai nehézség: magyarban nem létező észt *evidenciális* kifejezésének kísérlete. Nyelvi interferencia: az észt partitivusnak megfeleltetett magyar accusativus.

A mondat így hangozhatna magyarul:

(J007)	<i>Sokan</i>	<i>mond-ják,</i>	<i>bogy</i>	<i>a</i>	<i>magyar</i>	<i>régi</i>	<i>és</i>
	many	say-DEF3PL	that	DEF	Hungarian	old	and
	'Lots of people say, that Hungarian is an old and						
	<i>érdekes</i>	<i>nyelv</i>	<i>Ø.</i>				
	interesting	language	[be.3SG]				
	interesting language.'						

A mondat szerkezete észtül:

(É007a)	<i>Ungari</i>	<i>keel</i>	<i>on</i>	<i>/</i>	<i>ole-vat</i>	<i>vana</i>	<i>ja</i>
	Hungarian.GEN	language	be.3SG		be-EV	old	and
	'Hungarian is an old and						
	<i>huvitav</i>	<i>keel,</i>	<i>räägi-takse</i>	<i>/</i>	<i>ütle-b</i>	<i>palju</i>	<i>inimesi.</i>
	interesting	language	speak-IPS		say-3SG	many	human.PL.PAR
	interesting language, they say.'						
(É007b)	<i>Ungari</i>	<i>keel</i>	<i>pid-i</i>		<i>vana</i>	<i>ja</i>	<i>huvitav</i>
	Hungarian.GEN	language	must-PST.3SG		old	and	interesting
	'Hungarian language must be an old and interesting						
	<i>keel</i>	<i>ole-ma,</i>	<i>räägi-takse</i>	<i>/</i>	<i>ütle-b</i>	<i>palju</i>	<i>inimesi.</i>
	language	be-INF1	speak-IPS		say-3SG	many	human.PL.PAR
	language, they say.'						

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: A hibakódok, illetve 26. ábra: A morfológiai elemzésekben használt rövidítések

(É007c)	<i>Ungari</i>	<i>keel</i>	<i>olla</i>	<i>vana</i>	<i>ja</i>		
	Hungarian.GEN	language	be.EV_INF	old	and		
	'Hungarian is an old and						
	<i>huvítav</i>	<i>keel,</i>	<i>rüägi-takse</i>	/	<i>ütle-b</i>	<i>palju</i>	<i>inimes-i.</i>
	interesting	language	speak-IPS		say-3SG	many	human-PL.PAR
	interesting language, they say.'						

Rövid elemzés:

Szemantikai nehézség: magyarban nem létező észt ún. *evidenciális*, illetve a személytelen kifejezésének kísérlete.

Az észt nyelvben létezik egy különleges szemantikai megoldás a hírből hallott és nem közvetlenül szerzett információk közlésére. Ezeket a formákat evidenciálisnak (angolul: evidential) nevezik (Erelt et al. 2007b). Kijelentő módú állítások közlésére az észt leíró grammatikákban latinosan *modus obliquus*-nak nevezett *állítólagos mód* (Kippasto–Nagy, 1995/2002: 208–209), *quotative mood* szolgál a morfológiai paradigmákban (Erelt et al. 2007a: 126) képzése minden személyben és számban a *-vat* morfémával történik, ez kerül szuffixumként az igetőre. Az evidenciálisnak személy- és számbeli ragozása nincs; morfológiailag (a legfrissebb irodalomban is) azonos egy melléknévi igenév partitívusos alakjával: *va-t*, és szemantikailag is rész-egész viszonyokat fejez ki (Tamm 2009b). (Magyar ismertetőt az evidenciális alak kialakulásáról az észtben l. Tamm 2009a)

(72) *Mari tule-b.*
 Mari[NOM] jön-3.SG
 'Jön (a) Mari. / Mari jön.'

(73) *Mari tule-va-t.*
 Mari[NOM] jön-PERS.PRS.PTCP-PTV
 jön.PTV_EV
 'Mari állítólag jön.'

(Tamm 2013: 112 és 22)

Tamm szerint „A „teljes” bizonyosság hiányát a partitívusos *evidenciális* (*-va-t*) jelöli, a „teljes” bizonyosságot e jelölés hiánya (a partitívusos evidenciális (*-va-t*) hiánya) jellemzi.” (Tamm 2013: 112) A bizonyossági fokozatok és az észt partitívusos evidenciális összefüggését a 31. számú ábra táblázata mutatja (Tamm 2013: 112).

Teljes bizonyosság	Nincs teljes bizonyosság
Nincs partitívus	Partitívus

31. ábra: A bizonyossági fokozatok és az észt partitívusos evidenciális közötti reláció
 (Forrás: Tamm 2013: 112)

A fenti példában az észti evidenciálist, amely alaktanilag a jelen idejű melléknévi igenév partitivusi alakja (*tule-va-t*), körülbelül úgy lehetne lefordítani magyarra, hogy: *jö-vő-ből* (Tamm 2013: 112).

Példánknál maradva „a magyar nyelv érdekes”: „ungari keel on huvitav” esetében az „on” helyett az „olevat” evidenciális alak kerül a mondatba: „ungari keel olevat huvitav”. Magyarra csak körülírással tudjuk áthozni ezt a jelentéstartalmat: „úgy hírlík/azt mondják/azt hallottam, hogy a magyar nyelv érdekes”.

Míg tehát a forrásnyelv ismerete nélkül azt gondolhatnánk, hogy arról van szó, hogy az észti NYT szerint a magyar nyelvet sokan beszélik, s csak a megfelelő kifejezés („beszélik”) hiányában használta a NYT a „mondják” szót, valójában arról van szó, hogy az előző mondat állítása („régí és érdekes”) az, amelyet sokan mondanak.

A forrásnyelvi *nyelvszokást* követve a NYT igyekszik magyarul kifejezni, hogy nem tudja pontosan, saját tapasztalataiból, hogy mik is az érdekességek a magyarban. Az evidenciálissal elismeri, hogy a tudása hiányos, és ezzel (szintén *a forrásnyelv pragmatikai gyakorlatát követve*) invitálja a beszélőpartnert, hogy bővebben beszéljen erről, mármint, hogy mik az érdekes tények a magyart illetően.

Nyelvi interferencia az észti partitivusnak megfelelő tetett magyar accusativus. A forrásnyelv ismerete nélkül az „embereket” forma alkalmazása egyszerű *lapsus*-nak tűnhet, vagy memóriahibának. Azonban itt másról van szó, egy sajátos észti–magyar interferenciajelenségről.

Azt észti nyelvben a számnevek után partitivust használunk. A „sok” szó után ez lehet nemcsak egyes számú partitivus, mint a tőszámnevek után, hanem többes partitivus is, tehát „mitu inimest”¹⁴⁰ vagy „palju inimesi”.¹⁴¹ Az észti egyes számú partitivus végződése történelmi okokból, a nyelvben lezajlott nagymértékű szóvég-lekopás miatt lehet $\emptyset$ (azaz zérus), *-t*, *-d* vagy *-da*. Ezek közül a zérus után leggyakrabban a *-t* változat fordul elő. Az észti nincs accusativus, viszont számos olyan esetben, amikor az észti partitivust használunk, a magyarban tárgyeset jelenik meg, ezért a magyar tárgyeset *-t* ragját a magyarul tanuló észtek gyakran kontaminálják az észti partitivussal, és olyan esetekben is az észti partitivushasználat szabályai szerint járnak el, amikor a magyarban tárgyesetre nincs szükség. Érdekes módon észtil sem a „seda räägib palju inimesi” megoldást várnánk, a „sok embereket” hibája mögött viszont egyértelműen ez a logika érhető tetten.

---

¹⁴⁰ Google: 1.750 találat. (Hf.: 2017. 08. 15.)

¹⁴¹ Google: Nagyjából 277.000 találat. (Hf.: 2017. 08. 15.)

(H008) (Tartu városában élek.) Itt van sok híd – az embereknek és a járműveknek. – Fraz, Ifr:Ord

(H008)	<i>Itt</i>	<i>van</i>	<i>sok</i>	<i>híd</i>	–	<i>až</i>	<i>ember-ek-nek</i>
	here	be.3SG	many	bridge		DEF	human-PL-DAT
	’There are many bridges – for pedestrians						
	<i>és</i>	<i>a</i>	<i>járműv-ek-nek.</i>				
	and	DEF	vehicle-PL-DAT				
	and for vehicles.’						

Hibatípus:

frazeológiai–szórendi hiba; szórendre kiható nyelvi interferencia.

A mondat így hangozna magyarul:

(J008)	<i>Itt</i>	<i>sok</i>	<i>híd</i>	<i>van</i>		<i>a</i>	<i>gyalogos-ok-nak</i>
							<i>járókelő-k-nek</i>
	here	many	bridge	be.3SG		DEF	pedestrian-PL-DAT
	’There are many bridges – for pedestrians						
	<i>és</i>	<i>a</i>	<i>járműv-ek-nek.</i>				
	and	DEF	vehicle-PL-DAT				
	and for vehicles.’						

A mondat így hangzana észtil:

(É008)	<i>Siin</i>	<i>on</i>	<i>mitu</i>	<i>silda</i>	/	<i>palju</i>	<i>sild-u</i>	–
	here	be.3SG	many	bridge.PAR		many	bridge-PL.PAR	
	’There are many bridges –							
	<i>nii</i>	<i>jalakäija-te-le</i>	<i>kui</i>	<i>sõiduki-te-le.</i>				
	as	pedestrian-PL-ALL	as	vehicle-PL-ALL				
	for pedestrians and for vehicles.’							

Rövid elemzés:

A mondatban frazeológiai („gyalogos” helyett „ember”) és szórendi hiba („sok híd van” helyett „van sok híd”) is szerepel. Ez utóbbi tulajdonképpen beszélői szándékot is kifejezhetne, vagyis a NYT hangsúlyozhatná, hogy „itt (bizony/bezzeg) van sok híd”. A nyelvtanulásnak abban a szakaszában viszont, amikor a NYT a „gyalogos” szót még nem ismeri, valamivel valószínűbb a neutrális szórend, mint közlési szándék. (Természetesen ez az állítás nem feltétlenül igaz.

Attól, hogy valakinek a nyelvi kifejezőkészlete korlátozott, szándékozhat kifejezni bonyolult dolgokat is. Nyelvvizsgán készített fogalmazási feladatban ezt a szórendet a javítók nem tekintenék hibásnak. Nyelvórán viszont fel kell hívni a NYT figyelmét arra, hogy a neutrális szórendtől való eltérés hangsúlyossá teszi a fókuszba került kifejezést.)

Fontos felhívni arra is a figyelmet, hogy egy rövidebb mondatban valószínűleg nem is szerepelne a létige. A (74) mondat helyett gyakran a (75) használatos.

(74) *Itt sok híd van.*

(75) *Itt sok [Ø ~~van~~] a híd.*

Ez a mondattípus *gyakorisági preferenciával*¹⁴² az alábbi példákkal lenne talán a legjobban tanítható:

(76) *sok Ø a hiba*

(77) *sok Ø az ember*

(78) *kevés Ø a gyerek*

(79) *Sok Ø a szöveg!*

---

¹⁴² Gyakorisági preferencia a nyelvtanításban: olyan kifejezések előnyben részesítése a tanítás során, melyek gyakran előfordulnak az adott nyelv mindennapi kommunikációs aktsaiban.

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok*, illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

(H009) Én nem tanulom a Tartu egyetemen. – Det, Fraz, Ort

(H009)	<i>Én</i>	<i>nem</i>	<i>tanul-om</i>	<i>a</i>	<i>Tartu</i>	<i>egyetem-en.</i>
	1SG	NEG	learn-DEF1SG	DEF	Tartu	university-SUP

Hibatípus:

Hiba a determinációban; frazeológiai és ortográfiai hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J009)	<i>Én</i>	<i>nem</i>	<i>a</i>	<i>Tartu-i</i>	<i>Egyetem-en</i>	<i>tanul-ok.</i>
	1SG	NEG	DEF	Tartu-ADJR	university-SUP	learn-1SG
	'I do not study at the University of Tartu'.					

A mondat így hangzana észtlül:

(É009)	<i>Mina</i>	<i>ei</i>	<i>õpi</i>	<i>Tartu</i>	<i>Ülikoolis.</i>
	1SG	NEG	tanul.CNG	Tartu.GEN	egyetem-INE
	'I do not study at the University of Tartu'.				

Rövid elemzés:

A tulajdonnév előtt nagyon szép a kitett determináns, azonban valószínűleg éppen ez a determináns okozta, hogy determinált igeragozást használt a NYT, jöllehet a tulajdonnév nem tárgyasetben áll. (Mint említettük, az észteknek nehéz felismerni a tárgyasetet.) A vonzat azonban a magyar nyelv szokásnak megfelelő (inessivus: „iskolában”, de superessivus: „főiskolán”, „egyetemen”). A szórend észtlül forrásnyelvi hatást mutat. („*Ma ei õpi Tartu Ülikoolis.*”)

A szóban forgó egyetem neve magyarul helyesen: Tartui Egyetem; a NYT vélhetően nem ismerte a magyar megfelelőt. Helyesírási hiba a tulajdonnévben az „Egyetem” szó kiskezdőbetűs írásmódja, azonban ez is interferencia, lévén hogy az észtlülben az intézményneveknek ezt a részét nem írják nagy kezdőbetűvel (Erelt et al. 2007b).¹⁴³

¹⁴³ <https://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=7>

(H010) Én szeretek A Magyarországot és a magyar nyelv, de a magyarul nyelv nagyon nehéz. – Fon–Ort, Det, Acc.miss, Morf

(H010)	<i>Én</i>	<i>szeret-ek</i>	<i>A</i>	<i>Magyar+ország</i>	<i>és</i>	<i>a</i>	<i>magyar</i>
	1SG	like-1SG	DEF	Hungarian+country[NOM]	and	DEF	Hungarian[NOM]
	<i>nyelv,</i>	<i>de</i>	<i>a</i>	<i>magyar-ul</i>	<i>nyelv</i>	<i>nagyon</i>	<i>nehéz</i> Ø.
	language[NOM]	but	DEF	Hungarian-EMO	language	very	difficult [be.3SG]

Hibatípus:

Fonológiai–ortográfiai hiba; hiba a determinációban; hiányzó tárgyeset; felesleges morféma: hibás vonzat.

A mondat így hangozna magyarul:

(J010)	<i>Szeretem</i>	<i>Magyar+ország-ot</i>	<i>és</i>	<i>a</i>	<i>magyar</i>	<i>nyelv-et,</i>
	like-DEF1SG	Hungarian+country-ACC	and	DEF	Hungarian[NOM]	language-ACC
	‘I like Hungary and Hungarian,					
	<i>de</i>	<i>a</i>	<i>magyar</i>	<i>nyelv</i>	<i>nagyon</i>	<i>nehéz</i> Ø.
	but	DEF	Hungarian[NOM]	language[NOM]	very	difficult[NOM] [be.3SG]
	but Hungarian is a very difficult language.’					

A mondat így hangzana észtil:

(É010)	<i>Ungari</i>	<i>ja</i>	<i>ungari</i>	<i>keel</i>	<i>meeldi-vad</i>	<i>mulle,</i>
	Hungary[NOM]	and	Hungarian.GEN	language[NOM]	pleasant-3PL ¹⁴⁴	1SG.ALL
	‘I like Hungary and Hungarian,					
	<i>aga</i>	<i>ungari</i>	<i>keelt</i>	<i>on</i>	<i>raske</i>	<i>rääki-da.</i>
	but	Hungarian.GEN	language.PAR	be.3SG	difficult	speak-INF2
	but Hungarian is a very difficult language.’					

Rövid elemzés:

Stilisztikai jellegű hiba az én (felesleges) kitétele, hiszen nincs szükség kontrasztra. (Típusosan akkor jelenik meg a személyes névmás a mondatban, ha hangsúlyos, pl. kontrasztra van szükség: „én szeretem, a többiek nem”.)

A legszembetűnőbbek persze a helyesírási hibák: a nagybetűs „A” névelő a „Magyarország” előtt – talán túl hamar nyomta le a NYT a Shift billentyűt; kérdés, hogy akkor miért nem javította.

¹⁴⁴ Az észtil „mulle meeldib X” szerkezet gyakorlatilag ugyanaz, mint a magyar „nekem tetszik X” szerkezet.

Érdekes a „Magyarország” szóban írt hosszú „ó” – talán csak egyszerű memóriahiba: az illető rosszul emlékszik. Esetleg a szóban esetleg hallott mellékhangsúlyt konvertálta valahogy „ó” betűre. (A spanyol nyelv oktatásában, illetve bizonyos országokban a latin nyelv tanításánál használnak a magyar hosszú ékezetekre hasonlító hangsúly-, illetve hosszúságjeleket.)

A példára azonban fonológiai magyarázatot is adhatunk, ugyanis az észtbén (az idegen származású szavakat leszámítva) hosszú szótagok csak a szó elején, az első szótagban találhatók (Asu és tsai. 2016: 35). Összetett szavakban természetesen a szóhatáron is előfordulhat (megmarad) a hosszú szótag. Ez is magyarázhatja a hibát, mert a hosszú hang itt egy olyan szótagban van, ami a szóösszetétel második részének elejét képezi, tehát a *forrásnyelvi behatás* a szókezdethez járulékos tulajdonságként a hosszúságot is társítja.

Észt anyanyelvű nyelvtanulóknál gyakran előforduló hiba, főleg a nyelvtanulás kezdetén, hogy nem tudják megjegyezni, melyik magánhangzó hosszú a magyar szóban.

Visszatérve a példánkhoz: az országnév előtt felesleges a determináns. Hiányzik viszont a tárgyeset mindkét tárgyról. (Az észtbén itt partitívus lenne.)

Nem világos, miért használta a NYT a „magyarul” formát a második tagmondatban.

(H011) Hiszem, hogy soha nem fog meghízni. – Fraz

(H011)	<i>Hisz-em,</i>	<i>hogy</i>	<i>soha</i>	<i>nem</i>	<i>fog</i>	<i>meg-bíz-ni.</i>
	belive-1SG	that	never	NEG	shall	TOT_PREV-grow.fat-INF

Hibatípus:

Frazeológiai hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J011)	<i>Azt</i>	<i>hisz-em,</i>	<i>sohasem</i>	<i>fog</i>	<i>meg-bíz-ni.</i>
	that	believe-1SG	never	shall	TOT_PREV-grow.fat-INF
	'I think he ¹⁴⁵ will never gain weight.'				

A mondat így hangzana észtil:

(É011)	<i>Ma</i>	<i>arva-n,</i>	<i>kunagi</i>	<i>ei</i>	<i>läbe</i>	<i>paksu-ks.</i>
	1SG	think-1SG	never	NEG	go.CNG	fat-TRA
	'I think he will never gain weight.'					

Rövid elemzés:

A H011-es mondatban frazeológiai hiba van. A példa teljesen tökéletes lenne egy 19. századi magyar szövegben. Ma viszont az „azt” nélküli „hiszem” jelentése inkább: „vallom”. Az észtilben azonban mindkét jelentés kifejezhető a pusztán „usun” igével (l. UES 2015). Elképzelhető azonban, hogy észtil inkább a „ma arvan” – „azt gondolom” változatot használná a NYT. Jelen hiba valószínűleg akkor fog eltűnni a NYT nyelvhasználatából, ha elegendő számú

(80) *azt hiszem, hogy ...*

kezdetű példamondattal találkozott már.

¹⁴⁵ Roberto Benigniről van szó.

A (H012)–(H018)-as mondatok egy szépirodalmi szöveg észtről magyarra fordítása során születtek. A szöveg Andrus Kivirähk észt kortárs író „Liblikas” [’pillangó’] c. írása.¹⁴⁶

(H012) az észt férfi vagyok – Det, Fraz

(H012)	<i>az</i>	<i>észt</i>	<i>férfi</i>	<i>vagy-ok</i>
	DEF	Estonian[NOM]	man[NOM]	be-1SG

Hibatípus:

hiba a determinációban; frazeológiai hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J012a)	<i>észt</i>	<i>vagy-ok</i>	
	Estonian[NOM]	be-1SG	
	’I am Estonian’		
(J012b)	<i>észt</i>	<i>férfi</i>	<i>vagy-ok</i>
	Estonian[NOM]	man[NOM]	be-1SG
	’I am an Estonian man’		

A mondat észt eredetije:

(É012)	<i>ma</i>	<i>ole-n</i>	<i>eesti</i>	<i>mees</i> ¹⁴⁷
	I	be-1SG	Estonian[NOM]	man[NOM]
	’I am an Estonian man’			

Rövid elemzés:

A H012-es példa is jellegzetes hibát tartalmaz. Kézenfekvőnek tűnik a lehetőség, hogy azt mondjuk, hiperkorrekciós jelenséggel van dolgunk: mivel a beszélő számára (még) rejtély a magyar névelőhasználat, ezért túlkompensálja, hogy az észtben ez a szófaj ismeretlen, és akkor is használja, amikor nem kell.

Ám vélhetően inkább arról van szó, hogy a kezdő NYT magyar nyelvi produkciójába a NYT által beszélt angol idegen nyelv is behat, és tévesen a határozatlan névelőnek (a/an) felelteti magyar „a/az”-t. Az angol ebben az esetben használná is a határozatlan névelőt, ez az oka annak, hogy a NYT használja.

¹⁴⁶ <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/raamatukatkend-nadala-digiraamatust-andrus-kivirahk-liblikas?id=69944473>

¹⁴⁷ Andrus Kivirähk: „Liblikas”

A determináns hibás használatán túl frazeológiai típusú pragmatikai hibával is találkozunk. Magyarul ugyanis – néhány extrém esetet leszámítva¹⁴⁸ – nem mondjuk meg a nemünket. Akinek van szeme, láthatja, hogy nők vagy férfiak vagyunk-e. Tehát nem mondjuk azt, hogy

(81) % *Észt férfi/nő vagyok.*

Olyat sem igazán mondunk, – talán, mert nem is kell gyakran mondanunk, – hogy

(82) ? *Én (egy) magyar lány/fiú/diák/orvos [stb.] vagyok.*

Ha nagyon szeretnénk, hogy a kezdő magyar nyelvkönyveinkben a nemzetiségüket és a foglalkozásukat is megmondják a szereplők, akkor is csak úgy életszerű, ha valami ilyesmit mondanak:

(83) *Magyar vagyok. Orvos.*

vagy:

(84) *Orvos vagyok. Magyar.*

Vagy kicsit bővebb mondattal:

(85) *Anna vagyok, elsőéves magyar egyetemista.*

Visszatérve jelen példánkhoz: nyilvánvaló tény, hogy a szépirodalmi szövegek nyelvhasználata tele van olyan megfogalmazásokkal, ami élőszóban biztosan nem hangzik el. Legjellemzőbb példa, hogy az irodalmi művekben és a filmekben a szereplők folyton kimondják egymást nevét. Ez sem a magyar, sem az észt élőbeszédre nem jellemző – sőt, mindkét nyelvben inkább kerülni igyekszünk a másik nevének kimondását. (Vannak persze esetek, amikor ez nem kerülhető el: amikor az illetőt hívjuk.) Szépirodalmi szöveg fordításánál ezért kreálhatunk olyan mondatokat, melyek élőbeszédben valószínűleg nem hangzanának el.

---

¹⁴⁸ Ilyen pl. ha valamilyen hivatalos úrlapon kell megadni, vagy száz évvel ezelőtti heves udvarlás esetén pl. egy filmben: „Te férfi vagy, én pedig nő!”

(H013) mi a neve volt ez, Noorhein vagy Noorleib? – Det, Ord, Fraz

(H013)	<i>mi</i>	<i>a</i>	<i>nev-e</i>	<i>vol-t-Ø</i>	<i>eş</i>	<i>Noorhein</i>	<i>vagy</i>	<i>Noorleib?</i>
	what	DEF	name-PX.3SG	be-PST-3SG	this	Noorhein	or	Noorleib

Hibatípus:

hiba a determinációban; szórendi és frazeológiai hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J013a)	<i>Mi</i>	<i>is</i>	<i>vol-t-Ø</i>	<i>a</i>	<i>nev-ed:</i>	<i>Noorhein</i>	<i>vagy</i>	<i>Noorleib?</i>
	what	also	be-PST-3SG	DEF	name-PX.2SG	Noorhein	or	Noorleib
	‘What was your name again: Noorhein or Noorleib?’							

(J013b)	<i>Hogy</i>	<i>is</i>	<i>vol-t-Ø</i>	<i>aş</i>	<i>a</i>	<i>név</i>
	how	also	be-PST-3SG	that	DEF	name

‘What was your name again:

<i>aş</i>	<i>imént:</i>	<i>Noorhein</i>	<i>vagy</i>	<i>Noorleib?</i>
DEF	just now	Noorhein	or	Noorleib

Noorhein or Noorleib?’

A mondat észet eredetije:

(É013)	<i>mis</i>	<i>nimi</i>	<i>see</i>	<i>nüüd</i>	<i>olı,</i>	<i>Noorhein</i>	<i>või</i>	<i>Noorleib?¹⁴⁹</i>
	what	name	this/that	now	be.PST.3SG	Noorhein	or	Noorleib

‘What was your name again: Noorhein or Noorleib?’

Rövid elemzés:

A NYT a determinánst jól használta, a segédigét viszont nem. Nyilvánvaló nehézséget okoz a „nüüd” – „most” szó fordítása, illetve az, hogy a kérdező nem azt kérdezi Karltól, akit tegez, hogy mi volt a *neved*, hanem, hogy „mi is volt az a név az imént”. Szépirodalmi szövegben ezt számos formában ki lehet fejezni, pl.

(86) *Mi is most a neved?*

vagy

(87) *Mit is mondtál, mi a neved?*¹⁴⁹ Forrás: Andrus Kivirähk: „Liblikas”

(H014) Noorlein, tessék ezt emlékezni – Fraz:Morf, Lex

(H014)	<i>Noorlein,</i>	<i>tessék</i>	<i>ež-t</i>	<i>emlékež-ni</i>
	Noorlein[NOM]	liked-IMP.3SG	this-ACC	remember-INF
		'please'		

Hibatípus:

Morfológiában megjelenő frazeológiai hiba: hibás vonzat, illetve hibás lexikai választás.

A mondat így hangozna magyarul:

(J014)	<i>Noorlein,</i>	<i>tessék</i>	<i>ež-t</i>	<i>meg-jegyež-ni</i>
	Noorlein[NOM]	liked.IMP.3SG	this-ACC	TOT_PREV-remember-INF
		'please'		
	'Noorlein, please don't forget it'			

A mondat észt eredetije:

(É014)	<i>„Noorlein,</i>	<i>ja</i>	<i>palun</i>	<i>see</i>	<i>meele-s</i>	<i>pidada</i> ” ¹⁵⁰
	Noorlein[NOM]	and	please.1SG	this/that	mind-INE	keep-INF2
			'please'			
	'Noorlein, please don't forget it'					

Rövid elemzés:

Az „emlékezni” szó vonzata „erre” (sublativus) lenne, és nem „erre” (accusativus). Mégis inkább a „megjegyezni” szó illik jobban a magyar fordításba. Emlékezni inkább valamilyen eseménysorra vagy személyre, képre szokás, megjegyezni pedig *item*eket lehet. A név inkább *itemszerű*, nem pedig eseménysor vagy kép.

A fenti mondat fordítása elsősorban pragmatikai feladat: hogyan lehet sértetten, de mégis udvariasan válaszolni az É013-ban elhangzott kérdésre. Az észt „palun” és a magyar „tessék” mondható olyan személynek is, akivel az ember tegeződik. A magyarban ez az eredetileg felszólító módó, E/3. alak magázó és tegező alakokkal is állhat: „X tessék neked” és „X tessék önnek”. Tegező konstrukcióban ritkábban használjuk, infintivusos használata is általában magázásban gyakori: „tessék leülni”, „tessék vigyázni”, „tessék kapaszkodni” stb.

¹⁵⁰ Forrás: Andrus Kivirähk: „Liblikas”

(H015) – ez maradt nálam mind nyári lesülés – Det, Ord, Ort, Lex

(H015)	<i>ez</i>	<i>maradt-t-a</i>	<i>Ø-nál-am</i>	<i>mind</i>	<i>nyar-i</i>	<i>lesülés</i>
	this	remain-PST-DEF3SG	1SG-ADE-PX1SG	all	summer-ADJR	sunburn

Hibatípus:

hiba a determinációban; szórendi hiba, helyesírási hiba, vonzathiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J015)	<i>ez</i>	<i>Ø-vel-em</i>	<i>maradt-t-Ø,</i>	<i>mint</i>	<i>a/egy</i>
	this	1SG-COM-PX1SG	remain-PST-3SG	as	DEF/INDEF
	'it remained with me, as a				
	<i>nyári</i>	<i>lesülés/leégés</i>			
	summer-ADJR	sunburn			
	sunburn from summer'				

A mondat észti eredetije:

(É015)	<i>see</i>	<i>jä-i</i>	<i>mulle</i>	<i>külge</i>	<i>nagu</i>	<i>swi-ne</i>	<i>päevitus¹⁵¹</i>
	this/that	remain-PST.3SG	1SG.ALL	POSTP	as	summer-ADJR	sunburn
	'it remained with me, as a sunburn from summer'						

Rövid elemzés:

A „nálam maradt” igéjének definitté tétele („maradta”) talán az „ez” határozott voltára vezethető vissza – a NYT valószínűleg elfelejtette, hogy csak a tárgy határozottsága befolyásolja az igeragozást, az alanyé nem. Egyébként hiányzik a központozás (vessző), hiányzik a „nyári” szó hosszú ékezte.

A „mind”–„mint” lexikai cserének tűnik, de feltehetően pusztán helyesírási hiba: az észten nincs olyan zöngés „d” hang, mint a magyarban (l. Asu és tsai. 2016: 65–66). Amit „d”-vel jelölnek, az a magyar fül számára egy rövid „t” hang („zöngétlenített d: D”). Az észti iskolában „erős” és „gyenge” „t”-ként tanulják a „t” és a „d” betűt. Ezért az észteknek néha nagyon nehéz ezeket a hangokat megkülönböztetni a magyarban, különösen, hogy a „mint” szó utolsó hangja a magyar kiejtésben rendszerint zöngésül, ha magánhangzó vagy zöngés mássalhangzó (pl. „dal”) következik utána.

A „velem” és a „nálam” maradt közti stilisztikai különbség lényege, hogy a „nálam” esetében a távolság nagyobb az „én” és az objektum között.

¹⁵¹ Forrás: Andrus Kivirähk: „Liblikas”

(H016) de az apám nem válaszolta mást, mint, hogy – Det

(H016)	<i>de</i>	<i>az</i>	<i>apá-m</i>	<i>nem</i>	<i>válaszol-t-a</i>	<i>más-t,</i>	<i>mint,</i>	<i>hogy</i>
	but	DEF	father-PX1SG	NEG	answer-PST-DEF3SG	else-ACC	as	that

Hibatípus:

felesleges determináció.

A mondat így hangozna magyarul:

(J016)	<i>de</i>	<i>az</i>	<i>apá-m</i>	<i>nem</i>	<i>válaszol-t-Ø</i>	<i>mást,</i>	<i>mint,</i>	<i>hogy</i>
	but	DEF	father-PX1SG	NEG	answer-PST-INDEF3SG	else-ACC	as	that
	’but my father did not answer anything else, just like’							

A mondat észt eredetije:

(É016)	<i>aga</i>	<i>isa</i>	<i>ei</i>	<i>vasta-nud¹⁵²</i>	<i>muud,</i>	<i>kui</i>	<i>et¹⁵³</i>
	but	father	NEG	answer-PST.CNG	else.PAR	like	that
	’but my father did not answer anything else, just like’						

Rövid elemzés:

Az apa nyilván „egy bizonyos”, „meghatározott” (etc.) választ adott, mégis a „mást” tárgy úgy viselkedik, mint a „valamit”, nem pedig, mint az „azt” vagy „ezt” – a határozottsággal járó *rámutatás gesztusa* (l. Bánhidi 1972: 439) a „mást” szóból is hiányzik.

¹⁵² participle past active¹⁵³ Forrás: Andrus Kivirähk: „Liblikas”

(H017) magyarázta, hogy ezt szerez neki örömet – Fon-Ort, Morf:Acc

(H017)	<i>magyaráz-t-a,</i>	<i>hogy</i>	<i>ez-t</i>	<i>szerez</i>	<i>Ø-nek-i</i>	<i>öröm-öt</i>
	explain-PST-DEF3SG	that	this-ACC	gain-3SG	3SG-DAT-PX3SG	joy-ACC

Hibatípus:

Fonológiai-ortográfiai hiba; morfológiai hiba: felesleges accusativus.

A mondat így hangozna magyarul:

(J017)	<i>elmagyaráz-t-a,</i>	<i>hogy</i>	<i>ez</i>	<i>szerez-Ø</i>	<i>Ø-nek-i</i>	<i>öröm-öt</i>
	explain-PST-DEF3SG	that	this[NOM]	gain-3SG	3SG-DAT-PX3SG	joy-ACC
	'[father] explained that it/this makes him happy'					

A mondat észt eredetije:

(É017)	<i>seleta-s,</i>	<i>et</i>	<i>see</i>	<i>tee-b</i>	<i>talle</i>	<i>rõõmu¹⁵⁴</i>
	explain-PST.3SG	that	this/that[NOM]	make-3SG	3SG.ALL	joy.PAR
	'[father] explained that it/this makes him happy'					

Rövid elemzés:

A „magyarázta” szóból hiányzik a hosszú ékezet. Az „ez” szót felesleges accusativusba tenni – az észt eredetiben is nominativusban van.

A fonológiai–ortográfiai hiba magyarázatához l. (H010), illetve Asu et alii 2016: 35.

¹⁵⁴ Forrás: Andrus Kivirähk: „Liblikas”

(H018) bámulta engem – Det

(H018)	<i>bámul-t-a</i>	<i>engem</i>
	gaze-PST-DEF3SG	1SG.PX1SG.ACC

Hibatípus:

hiba a determinációban.

A mondat így hangozna magyarul:

(J018)	<i>bámul-t-Ø</i>	<i>engem</i>
	gaze-PST-INDEF3SG	1SG.PX1SG.ACC
	'he gazed at me'	

A mondat észt eredetije:

(É018)	<i>vabti-s</i>	<i>ta</i>	<i>mind!</i> ¹⁵⁵
	gaze- PST.3SG	3SG[NOM]	1SG.PAR
	'he gazed at me'		

Rövid elemzés:

Magyar nyelvészeknek is fejtörést okoz (Kiefer 1998/1999²: 210; É. Kiss 2003a: 321, Wéber 2011: 2), miért nem használunk határozott ragozást olyan, logikailag egészen nyilvánvalóan határozott mondatbeli tárgyak esetében, mint amilyen az „én”. Miért a „bámult engem” a helyes, és nem a „bámulta engem”? A NYT hajlamos a feledékenységre, így az az információmorzsa, hogy 3. személyű tárgy esetén használatos a határozott tárgyas igeragozás, könnyen kiesik az emlékezetéből.

¹⁵⁵ Forrás: Andrus Kivirähk: „Liblikas”

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok*, illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

(H019) Ís maga? – Ort, Ord-Fra

(H019)	<i>Ís</i>	<i>maga?</i>
	also	2SG.3SG[S-FRM] ¹⁵⁶

Hibatípus:

Ortográfiai; szórendi–frazológiai hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J019)	<i>Maga</i>	<i>is?</i>
	2SG.3SG[S-FRM]	also
	'You too?'	

A mondat észtil így hangzana:

(É019a)	<i>Teie</i>	<i>ka?</i>
	2SG=2PL[FRM]	also
	'You too?'	

(É019b)	<i>Ka</i>	<i>Teie?</i>
	also	2SG=2PL[FRM]
	'You too?'	

Rövid elemzés:

A hiba forrása, hogy észtil mindkét szórend elképzelhető. A magyarban azonban az „is” csak az után a szó után következhet, amelyre vonatkozik.

A „maga” szó használatát bizonyos H2L nyelvkönyvek igyekeznek kerülni, és helyette a nyelvőrök által szebbnek tartott „ön”-t abszolútizálni. Praktikus szempontokból ez nem helyeselhető, hiszen Magyarországra jöve a NYT legfeljebb idősebb egyetemi professzorok szájából fogja hallani a NYT az önöző alakokat, mindenki más, aki nem tegeződik vele, az magázódní fog.

¹⁵⁶ semi-formal

(H020) Rabolták a Mikulást – Prev.miss

(H020)	<i>Rabol-t-á-k</i>	<i>a</i>	<i>Mikulás-t</i>
	abduct-PST-DEF-3PL	DEF	Santa.Claus-ACC

Hibatípus:

hiányzó igekötő.

A mondat így hangozna magyarul:

(J020)	<i>El-rabol-t-á-k</i>	<i>a</i>	<i>Mikulás-t</i>
	away(PREV)-abduct-PST-DEF-3PL	DEF	Santa.Claus-ACC
	'Santa Claus was kidnapped'		

A mondat észtlül így hangzana:

(É020)	Jõulvana	rõõvi-ti	ära
	Santa.Claus[NOM]	abduct-IPS	away
	'Santa Claus was kidnapped'		

Rõvid elemzés:

Az észtl személytelen (*impersonal*) alakból a magyar aktív igealakba való transzformálás tõkéletesen sikerült. Különõs, hogy az igekõtõ elmaradt a magyar fordításban.

(H021) kérdezt rendőr – Det, Mem:Morf

(H021)	<i>kérdezt-Ø</i>	<i>rendőr</i>
	ask-PST-INDEF3SG	policeman

Hibatípus:

hiba a determinációban; morfológiai alak felidézésében megjelenő memóriahiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J021)	<i>kérdezt-e</i>	<i>a</i>	<i>rendőr</i>
	ask-PST-DEF3SG	DEF	policeman[NOM]
	'the policeman asked'		

A mondat észtlül így hangzana:

(É021)	<i>kéisi-s</i>	<i>politsei</i>
	ask-PST.3SG	police / policeman[NOM]
	'the policeman asked'	

Rövid elemzés:

A „kérdezt” alak sem határozott, sem határozatlan ragozó alaknak nem jó: „kérdezett” vagy „kérdezte” alakok közül választhat a NYT. Feltehetően határozatlan ragozású alakot próbált képezni a NYT, sajnos nem teljes sikerrel. Ráadásul ebben a helyzetben, vagyis szó szerinti idézetet követően mindenképpen a határozott tárgyas alakot kellett volna használni.

(H022) Pihentük barátommal Balatonnál. – Fon-Ort, Det, Ord, Fraz:Lex

(H022)	<i>Piben-t-ük</i>	<i>barat-om-mal</i>	<i>Balaton-nál.</i>
	relax-PST-DEF1PL	friend/boyfriend-PX1SG-COM	Balaton ¹⁵⁷ -ADE

Hibatípus:

hiba a determinációban; fonológiai-ortográfiai, szórendi és frazeológiai (lexikai) hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J022a)	<i>A</i>	<i>barát-om-mal</i>	<i>a</i>	<i>Balaton-nál</i>	<i>pihen-t-ünk.</i> <i>nyaral-t-ünk.</i>
	DEF	boyfriend-PX1SG-COM	DEF	Balaton-ADE	relax-PST-1PL be.on.holiday-PST-1PL
	'we were having a vacation at Lake Balaton with my boyfriend'				

(J022b) <*A nyáron*> *a Balatonnál pihentünk a barátommal.*(J022c) [*Mit csináltam a nyáron?*] *Pihentünk a barátommal a Balatonnál.*

A mondat észtlül így hangzana:

(É022)	<i>Oli-me</i>	<i>(poiss)sõbra-ga</i>	<i>Balatoni</i>	<i>ääres</i>	<i>puhka-ma-s</i>
	be.PST-1PL	(boy)friend-COM	Balaton.GEN	beside	relax-INF1_INE

Rövid elemzés:

Fonológiai-ortográfiai hiba a „barátommal” szóból hiányzó hosszú ékezet. (A magyarázatot l. a H010-es példánál.)

A „barátommal” és a „Balatonnál” elől hiányzik a határozott névelő. A „barátommal” szó szemantikai különlegessége, hogy határozott névelővel (ha fiúra, férfira utal,¹⁵⁸ akkor) az angol megfelelője a „boyfriend”, határozatlan névelővel („egy”) vagy „az egyik” kifejezéssel pedig az angol megfelelője a „friend” – vagyis a névelő jelzi a kapcsolat minőségét.

A definit igeragozás használata nem feltétlenül arra utal, hogy a mondatnak van egy ki nem tett „magunkat” tárgya is, melyhez a NYT a H018-hoz hasonlóan határozott igeragozást kapcsolt (tévesen), elképzelhető, hogy a hiba oka egyszerű feledékenység, az *-ük* és az *-ünk* személyragok felcserélése.

Lexikai hiba is van a mondatban, magyarul ugyanis az észtl „puhkama” ige nemcsak a ’pihenni’, hanem (többek közt) a ’nyaralni’ szóval is fordítható. A magyar mondatba kétségtelenül jobban illik frazeológiailag az utóbbi változat.

¹⁵⁷ Name of a lake.¹⁵⁸ Elfordul olyan használata is, hogy nőre utal, pl. egy férfi beszélő a félreértések elkerülése végett nem „barátnóm”-nek, hanem „barátom”-nak nevezi egy nőnemű barátját.

(H023) Bicikliztük és napoztük. – Det, Mem:Morf

(H023)	<i>Bicikliz-t-ük</i>	<i>és</i>	<i>napoz-t-ük.</i>
	cycle-PST-DEF1PL	and	sun-bathe-PST-DEF1PL

Hibatípus:

hiba a determinációban; morfológiai alak felidézésében megjelenő memóriahiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J023)	<i>Bicikliz-t-ünk</i>	<i>és</i>	<i>napoz-t-ünk.</i>
	cycle-PST-1PL	and	sun.bathe-PST-1PL
	'We were biking and sunbathing.'		

A mondat észtül így hangzana:

(É023)	<i>Sõit-si-me</i>	<i>ratta-ga</i>	<i>ja</i>	<i>võt-si-me</i>	<i>päikest.</i>
	drive-PST-1PL	bike-COM	and	take-PST-1PL	sun.PAR
	'We were biking and sunbathing.'				

Rövid elemzés:

Mivel ez a mondat a H022 folytatása, ezért valószínűleg arról van szó, hogy a NYT rosszul tanult meg valamit: határozott ragozású igealakokat használ ott is, ahol nem kellene.

Memóriahiba lehet a hangrend szerinti illeszkedés („*napoztük*”) elrontása.

(H024) vett Mikulást vele és préselt ő abba az autóba – Lex, Det, Fraz

(H024)	<i>vett</i>	<i>Mikulás-t</i>	<i>Ő-vel-e</i>	<i>és</i>	<i>présel-t</i>
	take-PST.3SG	Santa.Claus-ACC	3SG-COM-PX3SG	and	press-PST
	<i>ő</i>	<i>abba</i>	<i>aç</i>	<i>autó-ba</i>	
	3SG	that.ILL	DEF	car-ILL	

Hibatípus:

hiba a determinációban; lexikai és frazeológiai hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J024)	<i>el-hurcol-t-a / el-ragad-t-a</i>	<i>a</i>	<i>Mikulás-t</i>	<i>és</i>
	away-drag-PST-DEF3SG	DEF	Santa.Claus-ACC	and
	'he/she took Santa Claus with him/her			
	<i>betuszkol-t-a</i>	<i>aç</i>	<i>autó-já-ba</i>	
	bundle-PST-DEF3SG	DEF	car-PX3SG-ILL	
	and squeezed him into his/her car'			

A mondat észtl így hangzana:

(É024)	<i>vii-s</i>	<i>Jõuluvana</i>	<i>kaasa</i>	<i>ja</i>
	take-PST.3SG	Santa.Claus.TOT	with	and
	'he/she took Santa Claus with him/her			
	<i>suru-s</i>	<i>oma</i>	<i>auto-sse</i>	
	press-PST.3SG	own.GEN	car-ILL	
	squeezed him into his/her car'			

Rövid elemzés:

A „vele vitte” tkp. az észtl kifejezés tükörfordítása, viszont a magyarban nincs ilyen kifejezés arra, hogy „elragadta”. Lehetne „magával vitte”, de az nem fejez ki erőszakosságot. Létezik olyan kifejezés, hogy „bepréselni” valakit az autóba, de csak igekötővel. A „betuszkol” választékosabb. (Szintén igekötős kifejezés.)

A birtokos személyjelek használata gyakran okoz gondolt olyan NYT-knak, akiknek az anyanyelvében nem létezik ilyen. Ez néha nagyon körülményes köztesnyelvi megoldásokat eredményez. A példában is valószínűleg ilyet láthatunk. Ha nem erről van szó, akkor talán azt akarta mondani a NYT, hogy „egy ott álló autóba”, vagy „az autójába, ami ott állt” az általa használt „ő abba az autóba” szóssorral.

(H025) rendszámát sajnos nem emlékszem – Ifr:Fraz, Mem:Morf

(H025)	<i>rendszám-át</i>	<i>sajnos</i>	<i>nem</i>	<i>emlékszem</i>
	number-PX3SG-ACC	unfortunately	NEG	remember-1SG

Hibatípus:

hibás vonzat; morfológiai alak felidezésében megjelenő memóriahiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J025)	<i>a</i>	<i>rendszám-(á)-ra</i>	<i>sajnos</i>	<i>nem</i>	<i>emlékszem</i>
	DEF	number-(PX3SG)-SUBL	unfortunately	NEG	remember-1SG
	'unfortunately I cannot remember the number on the number plate'				

A mondat észtlül így hangzana:

(É025a)	<i>numbri-t</i>	<i>kahjüks</i>	<i>ei</i>	<i>mäleta</i>
	number-PAR	unfortunately	NEG	remember.CNG
	'unfortunately I cannot remember the number on the number plate'			

(É025b)	<i>number</i>	<i>kahjüks</i>	<i>ei</i>	<i>jää-nudl¹⁵⁹</i>	<i>meelde</i>
	number[NOM]	unfortunately	NEG	remain-PST.CNG	mind.ILL
	'unfortunately I cannot remember the number on the number plate'				

Rövid elemzés:

Az „emlékezni” szó nem accusativust vonz, hanem sublativust. Ez nyelvi interferencia annak ellenére, hogy az észtl mondatban (É025a) partitívusi tárgy van, hiszen ennek megfelelője (többnyire, az általános esetekben) accusativus a magyarban.

Az igező végződését (nem „z”, hanem „sz”) valószínűleg azért is nehéz egy észtl NYT-nak felidéznie, mert az észtlben nincs meg jópár szibiláns, ami a magyarban megvan (Asu és tsai. 2016: 65–66). Nincs „s”, „z”, „zs”, „cs”, „dz”, „dzs”. (Csak az „sz” van meg, melyet ők is „s” betűvel írnak, mint általában a latinbetűs írásokban.)¹⁶⁰

¹⁵⁹ participle past active

¹⁶⁰ Technikai okokból nem IPA-jelekkel, hanem a magyar ábécé betűivel jelöltem itt a kérdéses hangokat.

(H026) aláírásd itt írijál – Ifr:Ort, Ifr:Fraz

(H026)	<i>aláírá-s-d</i>	<i>itt</i>	<i>ír-j-ál</i>
	signature-?	here	write-IMP-2SG
	signature-?ACC?		

Hibatípus:

nyelvi interferencia az ortográfiában (*d-t* csere) és a frazeológiában.

A mondat így hangozna magyarul:

(J026a)	<i>itt</i>	<i>ír-j-a</i>	<i>alá</i>
	here	write-IMP-DEF3SG	under.to
	' please sign here' [formal]		
J026b)	<i>itt</i>	<i>ír-d</i>	<i>alá</i>
	here	write-IMP.DEF2SG	under.to
	' please sign here' [informal]		

A mondat észtlül így hangzana:

(É026)	<i>allkiri</i>	<i>pane</i>	<i>sia</i>
	signature.TOT ¹⁶¹	put.IMP2SG	here.ILL
	' please sign here' [informal]		

Rövid elemzés:

A magyarban nincs olyan idiomatikus kifejezés, hogy „ide írd/tedd az aláírá(s)od-at”, az ennek megfelelő magyar kifejezés az: „itt írd alá”. Ez frazeológiai hiba, melynek forrása az anyanyelvi kifejezés hibás transfere.

Első pillantásra az E/2. birtokos személyjel megjelenésének tűnhet a „d” az „aláírásd” köztelenyelvi szóban – azonban ez minden bizonnyal az accusativus jele. Korábban már volt rá példa a H015-ös mondatban, hogy az észtlül anyanyelvű NYT a magyar helyesírásra is az észtlül gyenge és erős „t”-re vonatkozó szabályokat alkalmazta. Mivel itt észtlül füllel egy gyenge „t” hallatszik, a NYT automatikusan „d”-vel írta le a szót.

Nem észtlül-specifikus, de említést érdemel, és érdemes lenne alaposabb vizsgálatnak alávetni a jelenséget, mely az észtlül NYT szövegében is fellelhető: két ismeretlen személy, méghozzá egy rendőr és egy rablás bejelentője, pár mondat után automatikusan tegezésre váltanak, anélkül, hogy ebben formálisan megállapodnának.

¹⁶¹ A szemantikai *totalis* eset itt morfológiailag *nomitivus*ban testesül meg, mivel az *imperativussal* nominativusi tárgy jár együtt az észtlülben.

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok*, illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

(H027) Remélek, hogy megtaláltok Mikulást. – Fraz:Det

(H027)	<i>Remél-ek,</i>	<i>hogy</i>	<i>meg-talál-tok</i>	<i>Mikulás-t.</i>
	hope-1SG	that	TOT_PREV-find-2PL[IFRM]	Santa.Claus-ACC

Hibatípus:

frazeológiában is megjelenő determinációs hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J027a)	<i>Remél-em,</i>	<i>hogy</i>	<i>meg-talál-ják</i>	<i>a</i>	<i>Mikulást.</i>
	hope-DEF1SG	that	TOT_PREV-find-DEF3PL=2PL[FRM]	DEF	Santa.Claus-ACC
	'I hope you will find Santa Claus.' [formal]				

(J027b)	<i>Remél-em,</i>	<i>hogy</i>	<i>meg+talál-já-tok</i>	<i>a</i>	<i>Mikulást.</i>
	hope-DEF1SG		TOT_PREV-find-DEF-2PL[IFRM]	DEF	Santa.Claus-ACC
	'I hope you will find Santa Claus.' [informal]				

A mondat észtl így hangzana:

(É027)	<i>Looda-n,</i>	<i>et</i>	<i>leia-te</i>	<i>Jõulwana</i>	<i>üles.</i>
	hope-1SG	that	find-2PL	Santa.Claus.TOT	up
	'I hope you will find Santa Claus.' [formal=informal]				

Rövid elemzés:

Az észtl kifejezés: „üles leia” magyarul szó szerint azt jelenti „fellelni” – a régi magyar nyelv is használta ezt a kifejezést.

A magyar „remélem, hogy x” kifejezésben nincs kitéve az „azt” utalószó – ha benne lenne, akkor a NY-k valószínűleg nem rontanák el a ragozást.

A Mikulás nevét mindig határozott névelővel használjuk.

Érdekesség, hogy – mint az É027-es példából is látszik, – az észtl nyelvben a formális megszólítás, akárcsak az oroszban a T/2-es ragozású igealakokkal történik. Ezért alakilag nincs különbség az [ön] „megtalálja” és az [önök] „megtalálják” valamint a [ti] „megtaláljátok” alakok között, mindhárom úgy hangzik, hogy „leiate”.

(H028) A Corkban nagyon sokat büfék, hol emberek ülünk – Det, Ifr:Part/Acc, Ifr:Lex-Det

(H028)	<i>A</i>	<i>Corkban</i>	<i>nagyon</i>	<i>sok-at</i>	<i>büfék,</i>
	DEF	Cork-INE	very	many-ACC	buffet-PL
		<i>hol</i>	<i>ember-ek</i>	<i>ül-ünk</i>	
		where	human-PL	sit-2PL	

Hibatípus:

felesleges determináció; nyelvi interferencia: az észti partitivusnak megfeleltetett magyar tárgyeset; nyelvi interferencia: lexikai–determinációs hiba.

A mondat így hangozna magyarul:

(J028)	<i>Cork-ban</i>	<i>nagyon</i>	<i>sok</i>	<i>bár</i>	<i>van,</i>
	Cork-INE	very	many	bar	be.3SG
	'In Cork there are many bars				
	<i>a-bova</i>	<i>be</i>	<i>lehet</i>	<i>ül-ni</i>	
	DEF-where	to	may.3SG	sin-INF	
	where one can sit down'				

A mondat észtil így hangzana:

(É028)	<i>Corki-s</i>	<i>on</i>	<i>palju</i>	<i>baar-e,</i>	<i>kus</i>	<i>inimes-te-ga</i>
	Cork-INE	be.3SG	many	bufe-PL.PAR	where	human-PL-COM
	'In Cork there are many bars where one					
	<i>maha</i>	<i>istu-da</i>	<i>saa-b</i>			
	down	sit-INF2	may-3SG			
	can sit down'					

Rövid elemzés:

A városnév előtt felesleges a határozott névelő. Kérdés, hogy a magyar határozott névelő megjelenése lehet-e az észti tulajdonnevek előtt is előforduló „see” (‘ez’) mutatószó interferenciális hatása.

Nyelvi interferencia a vélhetően az észti partitivusnak megfeleltetett magyar accusativus, bár a köztesnyelvi „nagyon sokat büfék” megoldás nem követi egyik nyelv szabályait sem pontosan.

Az első tagmondatban van egy zéró formájú létige, de nem lehet megmondani, hogy melyik szó (Corkban? büfék?) után.

Mivel az észten nincs különbség a „hol” és az „ahol” között, a „kus” szó egyszerre kérdő és vonatkozó névmás, ezért forrásnyelvi környezetben viszonylag sok időbe telik, amíg a NYT-k megszokják a használatát.

Sajátos konstrukció a „hol emberek ülünk”. A NYT köztesnyelvi grammatikájában a magyar anyanyelvi beszélő számára poétikusnak tűnő olvasat „mi, emberek” nagy valószínűséggel nem volt jelen. – Ezen a ponton be kell látnunk azt is, hogy köztesnyelvi elemzéseink a magyar (sztenderd) nyelv grammatikáján alapulnak, nem pedig a NYT-k (különbféle) köztesnyelvi grammatikáin. A köztesnyelvi példákat a sztenderd grammatika szerint elemezve, és azt sztenderd grammatikával összehasonlítva próbálunk végtelen sok köztesnyelvi grammatikát felvázolni, azonban a) a köztesnyelvi grammatikák száma gyakorlatilag végtelen, b) folyamatosan változó, nem állandó rendszerek, c) s nem árt leszögezni azt sem, hogy a megoldások egy része „jobb híján” született: a NYT tudta, hogy úgy nem jó, ahogy mondja, viszont nem tudta, hogyan kellene szabályosan mondani, vagyis van, hogy pszeudo-grammatikák nyomait tárjuk fel.

(H029) hol fiatal emberek szerentuk táncol – Ifr:Lex-Det, Mem:Morf:Ort-Ord, Fraz:Inf.miss

(H029)	<i>hol</i>	<i>fiatal</i>	<i>ember-ek</i>	<i>szerentuk</i> (<i>szeret-ünk</i>)	<i>táncol-Ø</i>
	where	young	human-PL	love-2PL	dance-3SG?

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: lexikai–determinációs hiba; memóriahiba: morfológiai alakban megjelenő helyesírási és szórendi hiba; frazeológiai hiba: hiányzó infinitívus.

A mondat így hangozna magyarul:

(J029a)	<i>a-hol</i>	<i>a</i>	<i>fiatal-ok</i>	<i>szeret-nek</i>	<i>táncol-ni</i>
	DEF-where	DEF	young-PL	love-3PL	dance-INF
	'where young people like to dance'				

(J029b)	<i>a-hol</i>	<i>mi,</i>	<i>fiatal-ok</i>	<i>szeret-ünk</i>	<i>táncol-ni</i>
	DEF-where	1PL[NOM]	young-PL	love-3PL	dance-INF
	'where young people like to dance'				

A mondat észtl így hangzana:

(É029)	<i>kus</i>	<i>noor-te-l</i>	<i>Ø</i>	<i>bea</i>	<i>tantsi-da</i>
	where	young-PL-ADE	[be.3SG]	good	dance-INF2
	'where young people like to dance'				

Rövid elemzés:

A „szerentuk” valószínűleg gépelési hiba „szeretünk” helyett, ebben az ékezet hiánya ortográfiai hiba. A „táncol” alak nehezen értelmezhető. Biztosan nem szánta a NYT E/3. alaknak, ám másként hiányos alak.

Elképzeltető „a fiatalok szeretnek táncolni” és a „mi, fiatalok szeretünk táncolni” intenció is.

(H030) Ezek sokat kicsik uszodak – Ifr:Part-Acc/Mem:Plur, Ifr:Plur, Fon-Ort

(H030)	<i>Ez-ek</i>	<i>sok-at</i>	<i>kicsi-k</i>	<i>uszoda-k</i>	Ø
	this-PL	many-ACC?	small-PL	swimming.pool-PL	[be.3PL]?
		many-PL?			

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: forrásnyelvi partitivusnak megfeleltetett magyar accusativus; a „sok” után használt többes szám. Memóriahiba is lehet a „sokat” alak: rosszul képzett pluralis. Fonológiai-ortográfiai hiba: hiányzó ékezet az „uszodák” szóban.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J030)	<i>ez</i>	<i>sok</i>	<i>kicsi</i>	<i>uszoda</i>	Ø
	this	many	small	swimming.pool	[be.3SG]
	'these are many small swimming pools'				

A mondat így hangzana észtil:

(É030a)	<i>need</i>	<i>on</i>	<i>palju</i>	<i>väikese-d</i>	<i>ujula-d</i>
	those	be.3	many	small-PL.NOM	swimming.pool-PL.NOM
	'these are many small swimming pools'				
(É030b)	<i>need</i>	<i>on</i>	<i>palju-d</i>	<i>väikes-ed</i>	<i>ujula-d</i>
	those	be.3	many-PL	small-PL.NOM	swimming.pool-PL.NOM
	'these are many small swimming pools'				

Rövid elemzés:

A „sokat” szó valószínűleg a forrásnyelvi partitivusnak megfeleltetett magyar accusativus – nem világos, hogy miért. Esetleg rosszul képzett magyar pluralis is lehet.

Vagy forrásnyelvi, vagy más ismert nyelvből (angolból pl.) történő behatás, nyelvi interferencia a „sok” után használt többes szám.

Fonológiai-ortográfiai hiba a hiányzó ékezet az „uszodák” szóban. (L. H010. példa, valamint Asu és tsai. 2016: 35).

(H031) hol emberek fürdik és úszik – Ifr:Lex-Det, Fraz:Morf/Ink

(H031)	<i>hol</i>	<i>ember-ek</i>	<i>fürdik</i>	<i>és</i>	<i>úszik</i>
	where	human-PL	bath.3SG	and	swim.3SG

Hibatípus:

Lexikai hiba a kötőszó determináns nélküli használata. Inkongruencia: számban nem egyeztetett alany és állítmány.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J031)	<i>a-hol</i>	<i>az</i>	<i>ember-ek</i>	<i>fürde-nek</i>	<i>és</i>	<i>úsz-nak</i>
	DEF-where	DEF	people-PL	bath-3PL	and	swim-3PL
	' where one can have a bath or swim'					

A mondat így hangzana észtil:

(É031)	<i>kus</i>	<i>supel-da</i>	<i>ja</i>	<i>uju-da</i>	<i>saa-b</i>
	where	bath-INF2	and	swim-INF2	may-3SG
	' where one can have a bath or swim'				

Rövid elemzés:

Korábbi példákban is előfordult már, hogy „ahol” helyett „hol” kötőszót használt a NYT, mivel az észtilben csak a determinánst nem tartalmazó alak fordul elő. A „fürdik” és „úszik” inkongruens alakok elképzelhető, hogy a NYT köztesnyelvi grammatikájában nem -ikes igék, hanem többes számú alakok: „ők fürdik”.

(H032) megyek a Tartui Egyetem – Fraz:Lex, Fraz:Morf

(H032)	<i>megy-ek</i>	<i>a</i>	<i>Tartu-i</i>	<i>Egyetem</i>
	go-1SG	DEF	Tartu-ADJR	University[NOM]

Hibatípus:

Frazeológiai–lexikai hiba a „járok” helyett a „megyek” szó használata. Hiányzó morfológiai elem a vonzatban.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J032)	<i>a</i>	<i>Tartui</i>	<i>Egyetem-re</i>	<i>jár-ok</i>
	DEF	Tartu-ADJR	University-SUBL	go&come-1SG
	'I study at the University of Tartu'			

A mondat így hangzana észtil:

(É032)	<i>käi-n</i>	<i>Tartu</i>	<i>Ülikooli-s</i>
	go&come-1SG	Tartu.GEN	University-INE
	'I study at the University of Tartu'		

Rövid elemzés:

Az angol nyelvű glosszából nem derül ki, de frazeológiai–lexikai hiba a „járok” helyett a „megyek” szó használata. A NYT a vonzatban talán azért használt nominativust, mert tudta, hogy nem ugyanaz az eset, mint az észtilben, de nem emlékezett, hogy pontosan mi.

(H033) Én vagyok a második évben egyetemista. – Syn

(H033)	<i>Én</i>	<i>vagy-ok</i>	<i>a</i>	<i>második</i>	<i>év-ben</i>	<i>egyetemista.</i>
	1SG	be-1SG	DEF	second	year-INE	student[NOM]

Hibatípus:

Szintaktikai hiba.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J033)	<i>Másodéves</i>	<i>egyetemista</i>	<i>vagy-ok.</i>
	Second-year	student[NOM]	be-1SG
	'I am a second-year student.'		

A mondat így hangzana észtil:

(É033)	<i>Ole-n</i>	<i>teise</i>	<i>kursuse</i>	<i>üliöpilane.</i>
	be-1SG	second.GEN	course.GEN	student[NOM]
	'I am a second-year student.'			

Rövid elemzés:

A mondat elején a névelő felesleges – fókuszba kerül, holott nem hangsúlyos elem. A személyes névmás kitétele vsz. a NYT által beszélt angol nyelv hatása, valamint a nyelvkönyveknek a „csak teljes mondattal” beszéltető, a grammatikalizáló nyelvoktatásból visszamaradt zárvány-hatása lehet.

Figyelmet érdemel, hogy a J033 mondatban a mondat végén, az É033-ban pedig az elején található a ragozott igealak.

(H034) Èn nem működik. – Ifr:Lex, Ink, Ort

(H034) Èn nem működik.
1SG NEG work.3SG

Hibatípus:

A forrásnyelv igealakjának magyar megfelelői közül nem a megfelelő alak lett kiválasztva, ennek folytán inkongruencia a mondatban. Ortográfiai hiba a nagy „È” betű ékezében.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J034) (én) nem dolgoz-om
(1SG) NEG work-1SG
'I do not work.'

A mondat így hangzana észtil:

(È034) Ma ei tööta.
1SG NEG work.CNG
'I do not work.'

Rövid elemzés:

Lexikai hiba: az észtil igében jelen lévő poliszémiát a NYT nem ismerte (fel), vagy feltételezte, hogy ugyanez a poliszémia a magyar „működik” igében is jelen van. A magyarban ez az ige viszont csak szerkezetekkel kapcsolatban használható. Szellemi értelemben is „konstrukciókra”, pl. egy tervre mondhatjuk, hogy „nem működik”. Észtil a gép „nem dolgozik”, vagyis ’nem működik’.

(H035) Nekünk még is egy macska és egy kutya. – Hyp, Ifr:Fraz:Px, Ifr:Ord

(H035)	<i>Ø-Nek-ünk</i>	<i>Ø</i>	<i>még</i>	<i>is</i>	<i>egy</i>	<i>macska .</i>
	1PL-DAT-PX1PL	[be.3SG]	plus	also	INDEF	cat[NOM]
	<i>és</i>	<i>egy</i>	<i>kutya.</i>			
	and	INDEF	dog[NOM]			

Hibatípus:

Hiperkorrekció a ki nem tett létige. Forrásnyelvi interferencia: *possessive suffix* nélküli szóalakok; valamint az „is” elhelyezése a szórendben.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J035)	<i>Van</i>	<i>még</i>	<i>egy</i>	<i>macská-nk</i>	<i>és</i>	<i>egy</i>	<i>kutyá-nk</i>	<i>is.</i>
	be.3SG	also	INDEF	cat-PX1PL	and	INDEF	dog-PX1PL	too
	’We have a cat and a dog as well.’							

A mondat így hangzana észtil:

(É035)	<i>Meil</i>	<i>on</i>	<i>veel</i>	<i>iiks</i>	<i>keas</i>	<i>ja</i>	<i>koer</i>	<i>ka.</i>
	1PL.ADE	be.3SG	more	one	cat[NOM]	and	dog[NOM]	too
	’We have a cat and a dog as well.’							

Rövid elemzés:

A birtoklást kifejező dativus + 3. személyű létigés szerkezetben nem kell törölni a létigét. Ezt a szabályt külön meg kell tanítani a NYT-knak. Mivel sok hangsúlyt kap a H2L oktatásában az azonosító és jelzős névszói–igei szerkezetekből 3. személyben hiányzó létige („ez fiú Ø”, „a cicák cukik Ø”), külön kell hangsúlyozni, hogy nem minden esetben tűnik el.

A birtokos személyjelenek hiánya annak is betudható, hogy a NYT esetleg attól félt, hogy ebben az esetben fölösleges ismétlés lenne a használatuk.

(H036) Szeretek időt tölteni a családjával és nekünk kedvenc állattal. – Px, Fraz:Morf–Px, (Det.miss), Fraz

(H036)	<i>Szeret-ek</i>	<i>idő-t</i>	<i>tölte-ni</i>	<i>a</i>	<i>család-já-val</i>
	like-1SG	time-ACC	spend-INF	DEF	family-PX3SG-COM
	<i>és</i>	<i>Ø-nek-ünk</i>	<i>kedvenc</i>	<i>állat-tal.</i>	
	and	1PL-DAT-PX1PL	pet	animal-COM	

Hibatípus:

Problémák a birtokos szerkezetekben; hiányzó névelő, magyarul nem létező kifejezés.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J036)	<i>Szeret-ek</i>	<i>a</i>	<i>család-om-mal</i>	<i>len-ni</i>	<i>és</i>	<i>a</i>
	like-1SG	DEF	family-PX1SG-COM	be-INF	and	DEF
	'I like to spend time with my family and our favorite pet.'					
	<i>ház-i kedvenc-ünk-ke-l</i>			/	<i>ház-i+állat-unk-ke-l.</i>	
	house-ADJR	pet-PX1PL-COM			house-ADJR+animal-PX1PL-COM	

A mondat így hangzana észtil:

(É036)	<i>Mulle</i>	<i>meeldi-b</i>	<i>pere</i>	<i>ja</i>	<i>meie</i>	<i>pere</i>
	1SG.ALL	pleasant-3SG	family.GEN	and	our.GEN	family.GEN
	'I like to spend time with my family and our favorite pet.'					
	<i>lemmik+looma-ga</i>		<i>olla.</i>			
	pet+animal-COM		be.INF2			

Rövid elemzés:

Hibás birtokos személyjel-használat (E/1. helyett E/3. alak). Frazéológiai hiba jelenik meg a birtokos személyjel helyett történő névmáshasználatban (a személyes névmás *-nak/-nek* ragos alakja). Szokatlan kifejezés a „szeretek időt tölteni” ebben a kontextusban. Bár a „nekünk kedvenc állat” fordulat gyakorlatilag nem létezik a magyar nyelvben, de grammatikailag akár létezhetsen is (igaz, mást értelemben, mint amilyenben a NYT használni kívánta), – ha lenne, akkor biztos, hogy határozott névelő lenne előtte.

Nehéz kérdés, hogy a magyarban az egyes számú „házikedvenc” vagy a többes számú „házikedvencek” alakot használjuk-e.

(H037) jó lenne a minél gyorsabban – Det.plus

(H037)	<i>jó</i>	<i>len-ne</i>	<i>a</i>	<i>mi-nél</i>	<i>gyors-abb-an</i>
	good	be-COND3SG	DEF	what-ADE	quick-COMP-FORM

Hibatípus:

Felesleges határozott névelő.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J037)	<i>jó</i>	<i>len-ne</i>	<i>mi-nél</i>	<i>gyors-abb-an</i>	
	good	be-COND3SG	what-ADE	quick-COMP-FORM	
	'It would be nice as soon as possible.' / 'the sooner the better'				

A mondat így hangzana észtil:

(É037)	<i>hea</i>	<i>ole-ks,</i>	<i>kei</i>	<i>saa-ks</i>	<i>ni</i>
	good	be-COND	if	may-COND	as
	'It would be nice as soon as possible.' / 'the sooner the better'				
	<i>ruttu,</i>	<i>kei</i>	<i>võimalik</i>		
	quick	as	possible		

Rövid elemzés:

A határozott névelő felesleges a szerkezetben, megjelenése talán hiperkorrekció.

(H038) Bocsi, hogy olyan későn hívtam. – Det:Morf, Ort

(H038)	<i>Bocs-i,</i>	<i>hogy</i>	<i>olyan</i>	<i>késő-n</i>	<i>hív-ta-m.</i>
	sorry-DEMIN	that	like	late-SUBL	call-PST.DEF-1SG

Hibatípus:

Morfológiai elembe megjelenő determinációs hiba („hívtam” használata „hívtalak” helyett); helyesírási hiba: (rövid „i” a „hívtam” szóban hosszú helyett).

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J038)	<i>Bocs(i),</i>	<i>hogy</i>	<i>olyan</i>	<i>késő-n</i>	<i>hív-ta-lak.</i>
	sorry-DEMIN	that	like	late-SUBL	call-PST.DEF-1SG_OBJ2SG
	‘Sorry that I called so late.’				

A mondat így hangzana észtil:

(É038)	<i>Vabandus-t,</i>	<i>et</i>	<i>nii</i>	<i>hijja</i>	<i>helista-si-n.</i>
	sorry-PAR	that	like	late	call-PST-1SG
	‘Sorry that I called so late.’				

Rövid elemzés:

E/2. személyre utaló tárgy esetén E/1. személyű beszélő megszólaltatásakor a *-lak/-lek* ragot kell használni. Enélkül formális beszélgetésnek tűnik: ki nem tett „önt” tárgyat érzékelünk. Írásban ritkán fordul elő a *-lak/-lek* rag – szóbeli kommunikációban pedig a NY gyakran elfelejti, hogy ezt kell használni. (L. még 5.3. és 10.5.1. fejezet)

Stilisztikai döntés, nyelvhasználati norma, illetve természetesen pragmatikai szabályok függvénye, hogy a „bocsánat”, „bocs” és „bocsi” alakok közül melyiket használjuk. jelen dolgozat szerzőjének nyelvhasználatától idegen a „bocsi” alak használata, ő maga ezt a formát inkább csak egyszavas mondatban használná – de elképzelhető, hogy van olyan nyelvhasználói közösség, amely más normát követ.

(H039) az ajtó volt nyitva – Ord

(H039)	<i>az</i>	<i>ajtó</i>	<i>volt</i>	<i>nyit-va</i>
	DEF	door[NOM]	be.PST3SG	open-GER ¹⁶²

Hibatípus:

Szórendi hiba miatt az alany került a fókuszba.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J039a)	<i>nyit-va</i>	<i>volt</i>	<i>az</i>	<i>ajtó</i>
	open-GER	be.PST3SG	DEF	door[NOM]
	'the door was open'			

(J039b)	<i>az</i>	<i>ajtó</i>	<i>nyit-va</i>	<i>volt</i>
	DEF	door[NOM]	open-GER	be.PST3SG
	'the door was open'			

A mondat így hangzana észtil:

(É039)	<i>ukés</i>	<i>ol-i</i>	<i>ava-tud¹⁶³</i>	/	<i>labti</i>
	door[NOM]	be-PST3SG	open-PST.PTCP.PASS		open
	'the door was open'				

Rövid elemzés:

Nyelvi interferencia az észti mondat szórendjének átültetése a magyarba. Így viszont a magyar mondatban az alany fókuszba került, a mondat értelme tehát az, hogy nem valami más, hanem az ajtó volt nyitva.

¹⁶² gerundium

¹⁶³ participle past passive

(H040) ezután tudjuk menni – Det, Ifr:Aux

(H040)	<i>ez+után</i>	<i>tud-juk</i>	<i>men-ni</i>
	this+after	can-DEF1PL	go-INF

Hibatípus:

Feleslegesen használt határozott igeragozás. Nyelvi interferencia: segédige használata *ható képző* helyett.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J040a)	<u><i>aztán</i></u> ¹⁶⁴	<i>tud-unk</i>	<i>men-ni</i>
	after.that	can-INDEF1PL	go-INF
	' <u>after that</u> we can go'		

(J040b)	<i>aztán</i>	<i>me-het-ünk</i>
	after.that	go-POT-INDEF1PL
	'after that we can go'	

A mondat így hangzana észtil:

(É040)	<i>pärast</i>	<i>seda</i>	<i>saa-me</i>	<i>minna</i>
	after	this/that.PAR	can-1PL	go.INF2
	'after that we can go'			

Rövid elemzés:

Feleslegesen használt határozott ragozás; a forrásnyelvből átsugárzó segédigehasználat a *ható képző* használata helyett.

¹⁶⁴ Az aláhúzás az erős nyomatékokat jelzi.

(H041) Mennünk ide? – Imp.miss–Mem?

(H041) *Mennünk ide?*
 go.INF.1PL here.to

Hibatípus:

A mondatba T/1. felszólító módú ige kell. (Elképzelhető az is, hogy a NYT nem emlékezett arra, hogy ezt hogyan kell képezni az adott szó esetében.)

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J041) *Ide men-jünk?*
 here.to go-IMP-1PL
 'Shall we go here?'

A mondat így hangzana észtil:

(É041) *Kas läb-me sïia?*
 QUE go-1PL here.to
 'Shall we go here?'

Rövid elemzés:

A magyar „felszólító”-nak nevezett mód csak az esetek egyik részében fejez ki felszólítást. Ezeket a módjeleket használjuk olyan esetekben is, amikor egyes indoeurópai nyelvek ún. „kötő” módot használnak. Kifejezhetünk vele buzdítást („gyerünk”); kérdésben kifejezhetünk vele lehetőséget.

A NYT itt viszont az infinitívus személyragos alakját használta.

(H042) Internet keresztül egy kicsit nehéz. – Det.miss, Morf.miss

(H042)	<i>Internet</i>	<i>keresztül</i>	<i>egy</i>	<i>kicsi-t</i>	<i>nehéz</i>	<i>Ø.</i>
	Internet	via	INDEF	little-ACC	difficult	[be.3SG]

Hibatípus:

Hiányzik a határozott névelő; hiányzik a „keresztül” névutóval álló szóról a superessivusi végződés.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J042)	<i>Az</i>	<i>internet-en</i>	<i>keresztül</i>	<i>egy</i>	<i>kicsi-t</i>	<i>nehéz</i>	<i>Ø.</i>
	DEF	Internet-SUP	via	INDEF	little-ACC	difficult	[be.3SG]
	’It is a bit difficult via Internet.’						

A mondat így hangzana észtil:

(É042)	<i>Interneti</i>	<i>kaudu</i>	<i>on</i>	<i>veidi</i>	<i>raske.</i>
	Internet.GEN	via	be.3SG	a.bit	difficult
	’It is a bit difficult via Internet.’				

Rövid elemzés:

Hiányzik a határozott névelő – mivel tulajdonnévből lett köznévről van szó, nem könnyű feladat. Az, hogy hiányzik a „keresztül” névutóval álló szóról a superessivusi végződés, szintén nem meglepő, hiszen analógiás módon gondolkodhatott a NYT: a legtöbb magyar névutó nominativusban álló szóhoz járul.

(H043) elég modern van – Aux.plus

(H043)	<i>elég</i>	<i>modern</i>	<i>van</i>
	quite	modern	be.3SG

Hibatípus:

Feleslegesen kitett létige.

A szerkezet helyesen így hangozna magyarul:

(J043)	<i>elég</i>	<i>modern</i>	Ø
	quite	modern	[be.3SG]
	'it is quite modern'		

A szerkezet így hangzana észtil:

(É043)	<i>see</i>	<i>on</i>	<i>üisna</i>	<i>moodne</i>
	this/that	be.3SG	quite	modern
	'it is quite modern'			

Rövid elemzés:

Hiperkorrekció: a NYT tudja, hogy a magyar mondat szórendje más, mint az észtilé, azonban feleslegesen kiteszi a jelen idejű magyar mondatba az E/3. létigét.

(H044) lehet megpróbálni – Ifr: Ord.Prev

(H044) *lehet meg-próbál-ni*
 may TOT_PREV-try-INF

Hibatípus:

Szórendi hiba, nyelvi interferencia.

A szerkezet helyesen így hangozna magyarul:

(J044) *meg lehet próbál-ni*
 TOT_PREV may try-INF
 'one can try it'

A szerkezet így hangzana észtil:

(É044a) *vői-b proovi-da / ürítá-da*
 can-3SG try-INF2 try-INF2
 'one can try it'

(É044b) *vői-b ära proovi-da*
 can-3SG away try-INF2
 tud-3SG meg próbál-INF2
 lehet-3SG
 'one can try it' / 'meg lehet próbálni'

Rövid elemzés:

Hiba az igekötő és az ige szórendjében. A „lehet” az igekötő és az ige közé ékelődik. Ezt a szórendet a magyar anyanyelvű gyerekek is csak viszonylag későn sajátítják el teljesen. Általában NYT-knál is gyakori hiba.

Mint az É044b példa mutatja, a nyelvi transzfer kísérlete eredményezett interferenciát.

(H045) Nekem nincs kutyát. – Ifr:Part/Acc, Px.miss

(H045)	<i>Ø-Nek-em</i>	<i>nincs</i>	<i>kutyát.</i>
	1SG-DAT-PX1SG	NEG	dog-ACC

Hibatípus:

Nyelvi interferencia. Hiányzó birtokos személyjel.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J045)	<i>(Ø-nek-em)</i>	<i>Nincs</i>	<i>kutyám.</i>
	(1SG-DAT-PX1SG)	NEG	dog-PX1SG
	'I do not have a dog.'		

A mondat így hangzana észtil:

(É045)	<i>Mul</i>	<i>ei</i>	<i>ole</i>	<i>koera.</i>
	1SG.ADE	NEG	be.CNG	dog.PAR
	'I do not have a dog'			

Rövid elemzés:

Gyakori eset az észti anyanyelvű nyelvtanulóknál, hogy a magyar accusativust az észti partitivus megfelelőjének gondolják. Ennek oka, hogy az észti partitivust accusativussal tudjuk magyarra fordítani. Emellett az észti partitivus egyik lehetséges morfológiai jele szintén *-t*. Könnyen kontaminálódhat a NYT köztes nyelvi modelljében a két nyelv két esete. Ezért jelenik meg olyan esetekben is észti anyanyelvűek magyar szövegprodukciónak tagadásakor is a tárgyeset.

Érdekes ugyanakkor megfigyelni, hogy többnyire olyankor fordul ez elő, amikor a magyarban névelőtlen kifejezést használunk.

Hasonló jelenséggel találkozhatunk a partitivust szintén ismerő finn forrásnyelvi környezetben történő magyarnyelv-elsajátításnál. Az alábbi példa Máté József tanulmányából való (Máté 1999:102).

(88)	finn				
	<i>Minulla</i>	<i>on</i>	<i>nyt</i>	<i>paljon</i>	<i>työtä.</i>
	1SG.ADE	van.3SG	now	sok	munka.PAR
	köztesnyelvi				
	<i>*Most</i>		<i>nekem</i>	<i>sok</i>	<i>munkát</i>

(Máté 1999:102)

A birtokos személyjel az észti ismeretlen, ezért éppolyan nehezen használják az észti NYT-k, mint a névelőket.

(H046) fogok kérdezni azt – Ord.Prev, Det:Morf-Lex

(H046)	<i>fog-oké</i>	<i>kérdező-ni</i>	<i>azt</i>
	shall-1SG	ask-INF	that-ACC

Hibatípus:

Szórendi hiba a determináns (határozott névelő) és a determinánst igénylő névszói csoport szórendjében. Determinációs hiba: határozott igeragozás kellett volna a szerkezetbe. Felesleges lexikai elem az „azt” szó, elégséges (lett volna) a tárgy / határozott / definit / determinált igeragozás használata.

A mondatrészlet helyesen így hangozna magyarul:

(J046)	<i>meg</i>	<i>fog-om</i>	<i>kérdező-ni</i>
	TOT_PREV	shall-DEF1SG	ask-INF
	'I will ask it'		

(Az itt nem prezentált kontextus hiányában természetesen más szintaktikai konstrukciókat is helyesnek tarthatnánk, mint pl.: „*azt fogom megkérdezni, hogy*”, stb.)

A mondat így hangzana észtil:

(É046)	<i>küsi-n</i>	<i>seda</i>	<i>süis</i>
	ask-1SG	this/that.PAR	then
	'I will ask it'		

Az észti mondatban a jövő idejűséget a „süis” szócska segítségével tudjuk megjeleníteni ebben a mondatban.

Rövid elemzés:

A „kérdezni” és a „megkérdezni” jelentésárnyalatában – tehát használatában különbözik. A „meg-” igekötő leggyakrabban *perfektáló*, azaz a cselekvés befejezettségét jelző tartalommal bír („*ír*”–„*megír*”, „*számol*”–„*megszámol*”); észti megfelelője többnyire az „*ära*” (‘el’) igekötő. Ám lehet *inchoatív*, a cselekvés megkezdését kifejező jelentéstartalma is („*mozdul*”–„*megmozdul*”) (cf. Kreinin 2004: 15). Ez utóbbi jelentésben a „kérdezni” és a „megkérdezni” különbsége némiképp az észti „*hakkama*” (‘hozzáfogni, nekilátni’) szóval és az anélkül előforduló infinitívusos szerkezetekhez hasonlítható. (Bizonyos esetekben tehát a magyar „meg-” igekötő észti megfelelője a „*hakkama*” ige.) A „megkérdez” esetében tehát nem a tipikus perfektáló funkció van jelen, hanem a cselekvés inchoativitását kifejező funkció.

A „fogok”–„fogom” közti választást a köztesnyelvi példában kitett „azt” is kellett volna, hogy segítse. A másik ragozási paradigmasor alakjának választása talán annak tudható be, hogy a NYT valószínűleg a nyelvtanulási folyamat viszonylag kései állomásán találkozott a jövő idő kifejezési lehetőségeivel, és talán akkor már nem volt idő vagy mód arra, hogy hangsúlyt kapjon az a tény, hogy ennek az igének (segédigének) is van határozott ragozása.

(H047) Jelen a tanulmány – Ord:Det

(H047) *Jelen a tanulmány*
 this DEF study

Hibatípus:

Szórendi hiba a determináns (határozott névelő) és a determinánst igénylő névszói csoport szórendjében.

A mondatrészlet helyesen így hangozna magyarul:

(J047) *A jelen tanulmány*
 DEF this study
 'this study' / 'the present study'

A mondat így hangzana észtül:

(É047) *Käesolev uurimus*
 present study
 'this study' / 'the present study'

Rövid elemzés:

Aprócska, de nagyon tanulságos hiba. Egyrészt jól látható, hogy az észet eredetiből angol nyelvi közvetítésen keresztül valószínűleg nem ékelődik a köztesnyelvi változatban a jelző és a jelzett szó közé a névelő. Azonban van egy út, melyen keresztül jól rekonstruálható a hiba keletkezése.

	käesolev	uurimus
[FORDÍTÁS]	↓	↓
	ez	a tanulmány
[SZINONÍMA]	↓	
	jelen	a tanulmány

Viszont a „jelen a tanulmány” olyan szórendi konstrukció, melyben a magyar anyanyelvi beszélő egy zéró formában levő létigei alakot („van”) feltételez, mint az „Itt ~~van~~ az idő!” típusú mondatokban.

(Pot047) *Jelen Ø a tanulmány*
 ###
 present [be.3SG] DEF study
 'the study is present'

(H048) azt a feltevést nem megerősíti – Ord:Prev

(H048)	<i>az-t</i>	<i>a</i>	<i>feltevést</i>	<i>nem</i>	<i>meg-erősít-i</i>
	that-ACC	DEF	assumption-ACC	NEG	TOT_PREV-confirm-DEF3SG

Hibatípus:

Szórendi hiba: a tagadószó és az igekötő nem lehet egyszerre a fókuszban.

A mondatrészlet helyesen így hangozna magyarul:

(J48)	<i>nem</i>	<i>erősít-i</i>	<i>meg</i>	<i>azt</i>	<i>a</i>	<i>feltevést</i>
	NEG	confirm-DEF3SG	TOT_PREV	that-ACC	DEF	assumption-ACC

'does not support this statement/assumption/thesis/hypothesis'

A mondat így hangzana észtil:

(É048)	<i>seda</i>	<i>oletus-t</i>	<i>ei</i>	<i>kinnita</i>
	this/that.PAR	statement-PAR	NEG	confirm.CNG

'does not support this statement/assumption/thesis/hypothesis'

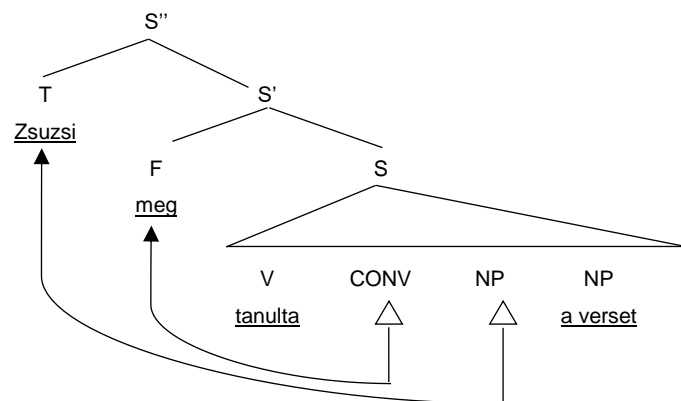
Rövid elemzés:

Korábbi példában is talákoztunk hasonló esettel. A magyar mondat fókuszának pozíciójában (az állítmány előtti helyen) az állítmány egyszerű tagadáskor nem lehet ott az igekötő is.

Generatív nyelvészeti értelmezésben abban az állító mondatban, hogy „megerősíti azt a feltevést” az igekötő az ige mögül mozog a fókuszba.¹⁶⁵ Ezt egy É. Kiss Katalin elemzéséből vett példával illusztrálom (32. ábra). (É. Kiss 1983: 39)

(89) *Zsuzsi megtanulta a verset.*

(É. Kiss 1983:39 – 100a példa)

32. ábra: É. Kiss 1983:39 – 100a példa

¹⁶⁵ Az újabb értelmezésekben az igekötő egy *AdvP* pozíciót foglal el az ige előtt. L.: É. Kiss 1992/1995²: 128, Alberti és Medve 2005/I: 53–56, 2005/II: 17–20. A MINY oktatásban generatív alapok nélkül egyszerűbb a fókuszos értelmezéssel megtanítani.

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok*, illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

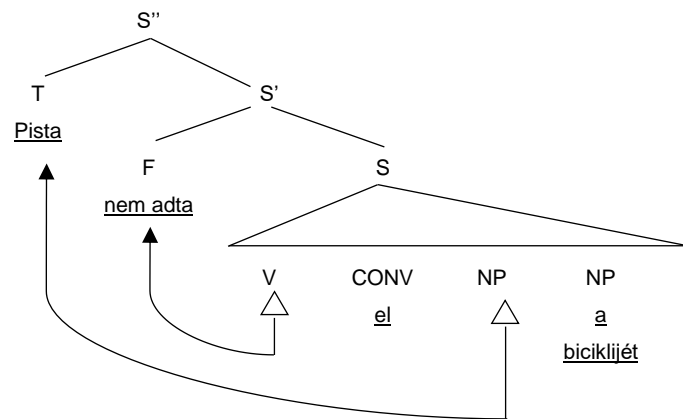
A NYT viszont fordított irányú mozgatóként találkozunk az igekötő mozgásával. A NYT ugyanis az igekötős igéket szótári formában tanulja meg, tehát igekötő+ige formájú összetett szóként. A NYT ezért először ezt a szótári formát fogja használni mindenütt – vagyis azt kell neki megtanítani, hogy ha az igekötő nincs fókuszban, akkor *tegye* az igekötőt az ige mögé.

Az igekötő mozgásának megtanulása az anyanyelvi beszélők nyelvészajátítási folyamatában is hosszabb időt vesz igénybe (Pléh 2006: 768–770).

Igekötős igei állítmány tagadásakor a generatív nyelvészeti elemzés szerint a tagadott igekötő nélküli igealak mozog a fókuszba, a igekötő viszont a helyén marad. Ezt ismét É. Kiss idézett művének példájával illusztrálom (É. Kiss 1983: 50).

(90) *Pista nem adta el a biciklijét.*

(É. Kiss 1983: 50 – 138c példa)

33. ábra: É. Kiss 1983: 50 – 138c példa

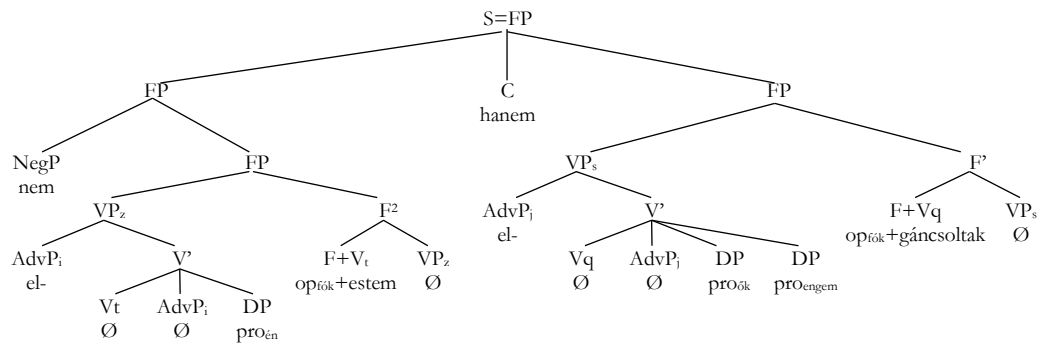
A H048-as mondatban előforduló szórend csak akkor lenne tökéletes, ha utána a „hanem” szóval bevezetett ellentétes értelmű tagmondat következne, abban az esetben ugyanis az igekötő – generatív nyelvészeti szakszóval – a módosítóban foglal helyet (Alberti és Medve 2005²/I.: 131).

(Az É. Kiss 1983 és Alberti – Medve 2005² munkák közti elméleti különbségek tárgyalása jelen rövid elemzés kereteit szétfeszítené, tárgyalásuktól ezért eltekintek.)

(91) *Nem elestem, hanem elgáncsoltak.*

(Alberti és Medve 2005²/I.: 131, P5.9)

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok,* illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

34. ábra: *Nem elestem, hanem elgáncsoltak* (Alberti és Medve 2005²/II.: 89, P5.9)

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok*, illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

(H049) most már archaikusnak tartanak a magyar nyelvszokásban – Det

(H049)	<i>most</i>	<i>már</i>	<i>archaikus-nak</i>	<i>tarta-nak</i>	<i>a</i>	<i>magyar</i>	<i>nyelvszokás-ban</i>
	now	already	archaic-DAT	consider-3PL	DEF	Hungarian	language.usage-INE

Hibatípus:

Hiányzó determináns: a határozott tárgyú igeragozás

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J049)	<i>most</i>	<i>már</i>	<i>archaikus-nak</i>	<i>tart-já-k</i>	<i>a</i>	<i>magyar</i>	<i>nyelvszokásban</i>
	now	already	archaic-DAT	consider-DEF-3PL	DEF	Hungarian	language.usage-INE

'in Hungarian language use it is considered archaic'

A mondat így hangzana észtil:

(É049)	<i>juba</i>	<i>peeta-ke</i>	<i>ungari</i>	<i>keelekasutuse-s</i>	<i>arbailise-ks</i>
	already	consider-IPS	Hungarian	language.usage-INE	archaic-TRA

'in Hungarian language use it is considered archaic'

Rövid elemzés:

A mondatban szöveg szintjén meg nem jelenő határozott tárgy is határozott igeragozást kíván meg. Ha ez nem történik meg, akkor a magyar anyanyelvű beszélő automatikusan a beszélőt („én”) tekinti a mondat tárgyának, vagyis az „engem” szót érzékeli a mondatban szöveg szintjén meg nem jelenő tárgynak.

(H050) magyar nyelv kifejezésteli és gazdag – Det.miss, Ifr:Lex

(H050)	<i>magyar</i>	<i>nyelv</i>	<i>kifejezés+teli</i>	<i>és</i>	<i>gazdag</i>
	Hungarian	language	expression+ful	and	rich

Hibatípus:

Hiányzó determináns a határozott névelő; lexikai hiba: nemlétező szó alkotása – interferencia.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J050a)	<i>a</i>	<i>magyar</i>	<i>nyelv</i>	<i>kifejezés+rendszer-e</i>	<i>gazdag</i>	$\emptyset$
	DEF	Hungarian	language	expression+system-PX3SG	rich	[be.3SG]
	'the expression system of the Hungarian language is rich'					

Szebb megoldás a következő.

(J050b)	<i>a</i>	<i>magyar</i>	<i>nyelv</i>	<i>nagyon</i>	<i>kifejező</i>	$\emptyset$
	DEF	Hungarian	language	very	expressive	[be.3SG]
	'Hungarian is an expressive language'					

A mondat így hangzana észtil:

(É050)	<i>ungari</i>	<i>keel</i>	<i>on</i>	<i>väljendus+rikas</i>
	Hungarian.GEN	language	[be.3SG]	expression+ful/rich
	'Hungarian is an expressive language'			

Rövid elemzés:

A nyelvi érintkezés során gyakori jelenség az ún. tükörfordítás (*metaphrase, loan translation*) jelensége. Ez gyakran megjelenik a nyelvtanulói köztes nyelvben is. A „kifejezésteli” kifejezés egyrészt tükörfordítás az észtből; másrészt megfelel ugyan egy magyar szónak, ám az nagyjából a 19. századi magyarban létezett csak. A netes keresők így megtalálják, előfordul a nagyobb szótárakban is, de maga szó elavult.

A létege egyes szám harmadik személyű alakjának meg nem jelenése mutatja, hogy nem abszolút kezdő nyelvtanulóról van.

Észt forrásnyelvi környezetből jövőknél tipikus hiba a határozott névelő elhagyása.

9.2.2. Tizenegy vicc (29 példa)

A (H051)–(H079) sorszámú példák szintén nyelvtanulói szövegművekben születtek. Önálló csoportba emelésüket csupán az indokolja, hogy ezek a mondatok észt viccek magyar nyelvű újramesélései: nem tipikusan fordítások, ám nem is teljesen szabad szövegalkotás során láttak napvilágot.

**1. A RÓKA ÉS AZ EGYEURÓS
(H051)–(H057)**

A (H051)–(H057)-es mondatok tehát egy észt vicc magyar fordítása során keletkeztek. A vicc teljes szövege a NYT megfogalmazásában a következőképp szól.

A Róka megtalált egy euro. Farkasnak, aki elveszített szemüvegét kérdezett: „Ez nagy pénz?” „Igen, nagyon nagy.” Akkor Róka Ford Mustangot akar venni. Ad egy eurot eladónak. Eladó nagyon furcsán néz. „De mi ez 00000 olvas?”

A vicc nyilvánvalóan nem működik. Egy kivétellel minden mondatban találunk az anyanyelvi nyelvhasználó számára feltűnő hibákat, melyek az utolsó mondat hibájának kivételével még nem értelemzavaróak. Éppen az utolsó mondat, a vicc poénja az, ami olyan hibát tartalmaz, ami érthetlenné teszi a szöveget.

A vicc eredetinek nevezhető észt szövegét magyar fordítással közlöm.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
Rebane leidis ühe euro. Ta küsis hundilt, kes oli prillid ära kaotanud: „Kas see on suur raha?” Hunt vastab: „On küll, väga suur.” Siis tahab rebane osta Ford Mustangi. Ta annab müüjale ühe euro, mille peale müüja vaatab teda kummalise pilguga. Selle peale küsib rebane: „Aga mis see 00000 loeb?”	A róka talált egy eurót. Megkérdezi a farkastól, aki elvesztette a szemüvegét: – Ez nagy pénz? A farkas azt feleli: – Ez bizony nagyon nagy. / Igen, nagyon nagy. Akkor a róka egy Ford Mustangot akar venni. Odaadja az egy eurót az eladónak, mire az fura arcot vág. Erre azt kérdi a róka: – Mit számít ez a sok 00000?

(H051) A Róka megtalált egy euro. – Prev.plus, Ifr:Morf

(H051)	<i>A</i>	<i>Róka</i>	<i>meg-talál-t-Ø</i>	<i>egy</i>	<i>euro.</i>
	DEF	Fox[NOM]	TOT_PREV-find-PST-3SG	INDEF / one[NOM]	euro[NOM]

Hibatípus:

Felesleges igekötő. Interferencia a mondat tárgyának kifejezésében.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J051)	<i>A</i>	<i>Róka</i>	<i>talál-t-Ø</i>	<i>egy</i>	<i>euró-t.</i>
	DEF	Fox[NOM]	find-PST-3SG	INDEF / one	euro-ACC
	’The fox found one euro.’				

A mondat így hangzik észtil:

(É051)	<i>Rebane</i>	<i>leid-is</i>	<i>üibe</i>	<i>euro.</i>
	Fox[NOM]	find-PST.3SG	one.TOT	euro.TOT
	’The fox found one euro.’			

Rövid elemzés:

Angol vagy olasz anyanyelvű beszélő esetén egyszerű nominativusi transzferrel állnánk szemben az „euro” szóban. Az észtil esetében ez egy kicsit összetettebb.

Az észtil a teljes tárgy kifejezésére totális esetet használ, mely alakilag a genitivusszal esik egybe. (Ez az „euro” szó esetében egyúttal a szó nominativusával is azonos.) Mivel a magyarban genitivus nincs, s többnyire nominativusban álló szó szerepel ott, ahol az észtilben valódi genitivust találunk, a nyelvtanuló feltehetően hibás nyelvi transzfer (interferencia) folytán választotta az észtil teljes tárgy (genitivus alakú totalis) kifejezésének a magyar nominativust (nominativus alakú genitivus). – Újabb szemléletes példát láthatunk itt arra, hogy a NYT köztesnyelvi grammatikája egészen másként működik, mint ahogy mi anyanyelvi kompetenciánk alapján azt értelmeznénk.

(H052) Farkasnak, aki elveszített szemüvegejt kérdezt: – Morf, Det.miss

(H052)	<i>Farkasnak,</i>	<i>a-ki</i>	<i>el-veszít-ett</i>
	Wolf-DAT	DET-who[NOM]	PREV-lose-PST.3SG

szem+üveg-e-je-t   *kérdezt-ett:*
 eye+glass-PX3SG-PX3SG-ACC   ask-PST.3SG

Hibatípus:

Morfológiai hiba: hibás vonzat; hibás Px. Határozott ragozása hiánya.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J052)	<i>Meg-kérdezt-e</i>	<i>a</i>	<i>farkas-tól,</i>	<i>a-ki</i>
	TOT_PREV-ask-PST-DEF3SG	DEF	wolf-ABL	DEF-who[NOM]

'He asked the wolf, who had lost his glasses'

el-vesztette   *a*   *szem+üveg-é-t:*
 PREV-lose.PST.DEF3SG   DEF   eye+glass-PX3SG-ACC

A mondat így hangzik észtül:

(É052)	<i>Hundi-lt,</i>	<i>kes</i>	<i>olí</i>	<i>oma</i>	<i>prilli-d</i>
	wolf-ABL	who[NOM]	be.PST.3SG	own	eyeglasses-PL.NOM

ära   *kaota-nud*   *küsi-s*   *jünes.*
 ptc   lose-PST.PART   ask-PST.3SG   hare[NOM]

'The hare asked the wolf who had lost his glasses'

Rövid elemzés:

Hiányzó determinánsok mindenütt. A „megkérdez” ige vonzatának dativust megtenni szokatlan. A szemüveg szón kettős birtokos személyjelezés, talán a „szemüvege” szót hitte a szótári alaknak.

(H053) Ez nagy pénz? – Lex

(H053)	<i>Ez</i>	<i>nagy</i>	<i>pénz</i>	<i>Ø?</i>
	this	big	money	[be.3SG]

Hibatípus:

Lexikai hiba.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J053)	<i>Ez</i>	<i>sok</i>	<i>pénz</i>	<i>Ø?</i>
	this	many	money	[be.3SG]
	'Is this a lot of money?'			

A mondat így hangzik észtl:

(É053)	<i>Kas</i>	<i>see</i>	<i>on</i>	<i>suur</i>	<i>raba?</i>
	QUE	this/that	be.3SG	big	money
	'Is this a lot of money?'				

Rövid elemzés:

A „pénz” szó írásmódjáról, a „sz–z” tévesztésről a H025-ös példánál már volt szó.

A „sok” helyett „nagy” használata nyelvi interferencia. (Bár előfordul magyarul is a „nagy pénz” kifejezés, ám ebbe a kontextusba talán kevésbé illik.)

(H054) Akkor Róka Ford Mustangot akar venni. – Det.miss

(H054)	<i>Akkor</i>	<i>Róka</i>	<i>Ford Mustang-ot</i>	<i>akar</i>	<i>venni.</i>
	then	Fox	Ford.Mustang-ACC	want.3SG	buy.INF

Hibatípus:

Hiányzó névelők.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J054)	<i>Akkor</i>	<i>a</i>	<i>Róka</i>	<i>egy</i>	<i>Ford Mustang-ot</i>	<i>akar</i>	<i>venni.</i>
	then	DEF	Fox	INDEF	Ford.Mustang-ACC	want.3SG	buy.INF
	’Then the fox wants to buy a Ford Mustang.’						

A mondat így hangzik észtül:

(É054)	<i>Süs</i>	<i>taba-b</i>	<i>Rebane</i>	<i>osta</i>	<i>Ford Mustangi.</i>
	then	want-3SG	Fox	buy.INF2	Ford.Mustang.PAR
	’Then the fox wants to buy a Ford Mustang.’				

Rövid elemzés:

A H054-es mondatból hiányzik mindkét névelő. A „Róka” szó akkor is határozott névelővel áll, ha a szót nagy kezdőbetűvel írjuk, kvázi név gyanánt – ez a vicc műfaji követelményeiből következik.

(H055) Ad egy eurot eladónak. – Prev.miss, Ort, Det.miss

(H055)	<i>Ad</i>	<i>egy</i>	<i>euro-t</i>	<i>eladó-nak.</i>
	give.3SG	one	euro-ACC	salesman-DAT

Hibatípus:

Hiányzik az igekötő. Hiányoznak a névelők és a határozott tárgyas igeragozás. Ortográfiai hiba: hiányzik az „eurót” szó hosszú ékezeete.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(H055)	<i>Oda-ad-ja</i>	<i>az</i>	<i>egy</i>	<i>euró-t</i>	<i>az</i>	<i>eladó-nak.</i>
	PREV-give-DEF3SG	DEF	one	euro-ACC	DEF	salesman-DAT
	'He gives his one euro to the salesman.'					

A mondat így hangzik észtil:

(É055)	<i>Anna-b</i>	<i>übe</i>	<i>euro</i>	<i>müüja-le.</i>
	give-3SG	one.TOT	euro.TOT	salesman-ALL
	'He gives his one euro to the salesman.'			

Rövid elemzés:

A H051-es mondatban, mely a vicc kezdőmondata, az „egy” sajátos módon egyszerre érhető még határozatlan névelőnek és számnévnek. Itt már csak számnév lehet. A NYT számára külön magyarázatot igényel, hogy a magyarban a számnevek előtt is előfordulhatnak névelők. A határozott névelős számnévre példa a J055-ös mondat. Határozatlan névelősre pedig: „Híztam egy húsz kilót.” Az „egy” jelentése itt: 'körülbelül'.

Az észtil és a magyar nyelvészeti rendszer néha eltérő latinos *terminus technicus*okkal látja el ugyanazokat a grammatikai eseteket. A magyar *dativus* ebben az esetben csak gyakorlatilag ugyanaz, mint az észtil *allativus*. A különbség abban áll, hogy az észtil *allativus* a magyar *sublativus*nak megfelelő helyviszonyt is kifejezi.

(H056) Eladó nagyon furcsán néz. – Fon-Ort, Det.miss

(H056)	<i>Eladó</i>	<i>nagyon</i>	<i>furcsán</i>	<i>néz.</i>
	salesman	very	strange.ADV	look.3SG

Hibatípus:

Fonológiai-ortográfiai hiba: hiányzó ékezet a „furcsán” szóban. Determinációs hiba: hiányzó névelő.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J056)	<i>Az</i>	<i>eladó</i>	<i>nagyon</i>	<i>furcsán</i>	<i>néz.</i>
	DEF	salesman	very	strange.ADV	look.3SG
	’The salesman looks surprised.’				

A mondat így hangzik észtil:

(É056)	<i>Müüja</i>	<i>vaata-b</i>	<i>kummalise</i>	<i>pilgn-ga.</i>
	salesman	look-3SG	strange.GEN	glance-COM
	’The salesman looks surprised.’			

Rövid elemzés:

Az ékezet hiánya gyakran előforduló fonológiai eredetű ortográfiai hiba a nem első szótagokban. Magyarozatát l.: (H010), illetve Asu és tsai. 2016: 35.

A névelő hiánya az előző mondatok névelőhiányai után nem meglepő.

Stilisztikailag természetesen más variációk is elképzelhetőek, pl. „*Az eladó csodálkozik.*” stb.

(H057) De mi ez 00000 olvas? – Ifr:Sem, Det.miss, Acc.miss

(H057)	<i>De</i>	<i>mi</i>	<i>ež</i>	<i>00000</i>	<i>olvas?</i>
	but	what[NOM]	this[NOM]	00000	read.INDEF3SG

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: át nem vihető szemantikai tartalom. Hányzó névelő. Hiányzó accusativus.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J057)	<i>Ugyan</i>	<i>mi-t</i>	<i>számít</i>	<i>ež</i>	<i>a</i>	<i>soké</i>	<i>nulla?</i>
	though	what-ACC	count/make.INDEF3SG	this[NOM]	DEF	many	zero/o[NOM]
	'Does it matter, these lots of zeroes?'						

A mondat így hangzik észtil:

(É057)	<i>Aga</i>	<i>mis</i>	<i>see</i>	<i>00000</i>	<i>loe-b.</i>
	but	what[NOM]	this / that[NOM]	00000	read/count/make-3SG
	'Does it matter, these lots of zeroes?'				

Rövid elemzés:

Az „olvas” szónak a régi magyar nyelvben is volt „számol” értelme, pl.: „megolvassa a pénzt”. Ez azonban különbözik a „számít: ’ér valamit’” szemantikai tartalomtól. Az észtil „lugema” ige mindhárom jelentést ki tudja fejezni. A H007-es példa mellett ez volt a másik olyan nyelvi transzfer az eddigi példák során, mely észtil jól nem beszélő nyelvhasználó számára kikövetkeztethetetlené tette a szándékolt jelentést a magyar köztesnyelvi szövegben.

2. NINCSEN KANÁL (H058)–(H059)

A (H058)–(H059)-es mondatok is egy észt vicc magyar fordítása során keletkeztek.

A vicc szövege így szólhatott észtül és így szólhatna magyarul:

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
Klient lausub kelnerile: „Maitske seda suppi!“ „Kas liiga kuum?“ „Maitske ise!“ „Liiga kuum?“ „Noh, maitske ometi!“ „Hästi, aga kus on lusikas?“ „Just nimelt!“	A vendég így szól a pincérhez: – Kóstolja meg ezt a levest! – Túl forró? – Kóstolja meg. – Túl forró? – Kóstolja csak meg! – Jó, de hol a kanál? – Hát ez az!

Ennek a viccnek az EKA adatbázisa a dolgozat írásakor két változatát tartotta számon, az egyiket # 42843, a másikat # 8582 sorszám alatt. Ezenkívül kisebb-nagyobb változtatásokkal pár további szövegváltozatát is megtaláltam az interneten.

Klient restoranis: "Kelner! Palun maitske mu suppi." "See pole meil lubatud!" vaidleb kelner vastu. "Maitske, maitske, ma luban!" "Noh, hea küll, aga kus lusikas on?" "Vaata, seda minagi!"	A vendég az étteremben: – Pincér! Kérem, kóstolja meg a levesemet! – Azt nekünk nem szabad – ellenkezik a pincér. – Kóstolja csak meg, én megengedem. – Hát rendben van, de hol a kanál? – Ezt kérdem én is!
Restoranis. Kelner! Maitske palun minu suppi! No kuulge, nii ei tehta! Maitske, maitske! See ei ole meil lubatud! Maitske, palun! No hea küll, aga kus lusikas on? Vot, seda minagi!	Étteremben – Pincér! Kérem, kóstolja meg a levesemet! – De kérem, azt nem lehet! – Kóstolja csak meg! – De nekünk nem szabad! – Kóstolja meg, kérem. – Hát rendben van, de hol a kanál? – Ezt kérdem én is!
Klient kutsub restoranis kelneri enda laua juurde ja lausub: „Palun maitske seda suppi!“ „Mis on? Kas liiga kuum?“ „Noh, maitske ise!“ „Liiga kuum?“ „Noh, maitske ometi!“ „Hästi, aga kus on lusikas?“ „Just nimelt!!!“	A vendég odahívja a pincért az asztalához, és így szól: – Kérem, kóstolja meg ezt a levest! – Mi a baj? Túl forró? – Kóstolja csak meg. – Túl forró? – Na, kóstolja már meg! – Jó, de hol a kanál? – Hát ez az!
Restorani stammkunde pöördub kelneri poole: “Oober! Proovige, palun, minu suppi!” “Mis viga on? See on täpselt sama supp, mis iga kord! Eile tellisite sama supi ja jäite väga rahule!” “Proovi!” “Ma olen alati toonud head suppi!” “Ma ütlen viimast korda, proovi suppi!” “Hea küll, hea küll, kohe proovin. Aga kus on lusikas?” “Seda ma ju räägingi!”	Az étterem törzsvendége a pincérhez fordul: – Főúr! Kóstolja meg, kérem a levesemet! – Mi a baj vele? Pontosán ugyanolyan a leves, mint máskor. Tegnap ugyanezt a levest rendelte és nagyon elégedett volt. – Kóstolja meg. – Mindig jó leveseket szoktam hozni. – Utoljára mondom, kóstolja meg a levest! – Rendben, rendben, máris kóstolom. De hol a kanál? – Erről beszéljek!

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: A hibakódok, illetve 26. ábra: A morfológiai elemzésekben használt rövidítések

mees laheb restorani ja tellib supi
ta hyiab kelnerit:palun maitske seda suppi!
mix, kas midagi on korrast Ëþara?¹⁶⁶
maitske seda suppi!
kas see on liiga kuum?
maitske seda suppi!
kas on liiga kylm?
maitske ykskord sda suppi!
olgu, aga kus on lusikas?
ahaaaa!

Az ember elmegy az étterembe és levest rendel.
Odahívja a pincért:
– Kérem, kóstolja meg ezt a levest!
– Miért, valami nincs rendben?
– Kóstolja meg ezt a levest!
– Talán túl forró?
– Kóstolja meg ezt a levest!
– Talán túl forró?
– Még egyszer: kóstolja meg ezt a levest!
– Rendben, de hol a kanál?
– Ahhaaa!

---

¹⁶⁶ ära – Kódolási különbségből eredő hiba a weboldalon.

(H058) Ügyfél mond pincernek: – Lex, Det.miss, Fon-Ort

(H058)	<i>Ügyfél</i>	<i>mond</i>	<i>pincer-nek:</i>
	client	say.3SG	waiter-DAT

Hibatípus:

Fonológiai-ortográfiai hiba az ékezet hiánya a „pincérnek” szóban. (L. H010) Determinációs hiba: hiányoznak a névelők és a határozott tárgyas ragozás. Lexikai hiba: „vendég” helyett „ügyfél” szó használata.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J058)	<i>A</i>	<i>vendég</i>	<i>(az-t)</i>	<i>mond-ja</i>	<i>a</i>	<i>pincér-nek:</i>
	DEF	guest[NOM]	(that-ACC)	say-DEF3SG	DEF	waiter-DAT
	’The client tells the waiter:’					

A mondat így hangzik észtül:

(É058)	<i>Klient</i>	<i>ütle-b</i>	/	<i>lausu-b</i>	<i>kelneri-le:</i>
	guest[NOM]	say-3SG		say-3SG	waiter-ALL
	’The client tells the waiter:’				

Rövid elemzés:

A határozottság minden formája mintha csak negligálva lenne: hiányzik a határozott tárgyas igeragozás, és a két határozott névelő. A J058-as mondatban zárójelbe tett utalószó a mondat határozott tárgya – ez sok esetben elmaradhat a mondatból, ezt nehéz megérteni a NYT-nak, hiszen (főleg kezdőként) nehéz megérteni, hogyan hat valami a mondatban, ami (látszólag) nincs is ott. Érdemes ezért a közvetlen, szó szerinti idézeteket bevezető mondatokat, amilyen a jelen példában is található, típusmondatként tanítani a határozott tárgyas igeragozás használatára.

(H059) Izlelj ezt a levest! – Pragm, Lex, Prev.miss

(H059)	<i>Izlelj</i>	<i>ez-t</i>	<i>a</i>	<i>leves-t!</i>
	taste-IMP.2SG[IFRM]	this-ACC	DEF	soup-ACC

Hibatípus:

Pragmatikai hiba: formális–informális ragozás felcserélése. Lexikai hiba: a „kóstol” helyett az „ízlel” ige használata. Hiányzó igekötő.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J059)	<i>Kóstol-j</i>	<i>meg</i>	<i>ez-t</i>	<i>a</i>	<i>levest!</i>
	taste-IMP.3SG=2SG[FRM]	TOT_PREV	this-ACC	DEF	soup-ACC
	”Taste this soup!”				

A mondat így hangzik észül:

(É059)	<i>Maits-ke</i>	<i>seda</i>	<i>suppi!</i>
	taste-IMP.2SG=2PL[FRM]	this.PAR	soup.PAR
	”Taste this soup!”		

Rövid elemzés:

A NYT az igeragozásban pragmatikai hibát követett el: felcserélte a formális és az informális ragozást. Lexikai hiba a „kóstol” helyett az „ízlel” ige használata. (Túl választékos.) Az ige mellől hiányzik az igekötő.

3. CSIGABŰNÖZÉS (H060)–(H062)

A (H060)–(H062)-es mondatok is egy észt vicc magyar fordítása során keletkeztek.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
Tigu läheb politsei juurde, sest teda ründavad kolm tigu/kassi. „Mis nad tegid?“ „Ei tea, sest kõik see toimus nii kiiresti!“	A csiga bemegey a rendőrségre, mert megtámadta három csiga/cica: – Mit csináltak? – Nem tudom, minden olyan gyorsan történt.

Az EKA gyűjteményében a # 35920, # 36079 és a # 36142 számon találtam meg a viccet. Az interneten fellelhető további változatokban is három csiga az elkövető, és mindenütt egy teknős a panaszos.

Kilpkonn kõnnib metasas ja järsku tuleb talle kallale tigu. Noh, peksab läbi ja pärast läheb kilpkonn politsei juurde. Politsei küsib kilpkonna käest: "Kas te nägite, kes teid peksis?" "Kahjuks ei näinud, kõik toimus liiga kiiresti!"	A teknősbéka sétál a erdőben, és egyszer csak a nyakába pottyan egy csiga. Megveri, aztán teknősbéka bemegey a rendőrségre. A rendőr megkérdi a teknőst: – Láttá, hogy ki támadta meg? – Sajnos nem láttam, minden olyan gyorsan történt!
Kõmbib kilpkonn Kilpa mõõda õhtust teed. Märkamatul hüppab tihnikust välja tigu ja vägistab kilpkonna. Järgmisel päeval politseis küsiti seletust: "Kuidas see juhtus?" "See toimus nii kiiresti..."	Sétálgat a teknős teknősbéka módjára este az úton. A bozótból hirtelen kiugrik egy csiga és megerőszkolja a teknőst. Másnap a rendőrségen keresik a magyarázatot: – Hogyan történt? – Olyan gyorsan történt az egész.
Kilpkonna ründavad kolm tigu. Jaoskonnas küsib uurija: "Kas te tunneksite kurikaelad piltide pealt ära?" "Ei, ma ei saa, sest kõik see toimus nii kiiresti!"	A teknősbékát megtámadta három csiga. Az ügyosztályon kérdi a nyomozó: – Fotóról tudná azonosítani a tetteseket? – Nem, nem tudom, mert minden olyan gyorsan történt!
Kilpkonna ründavad kolm tigu. Politseijaoskonnas küsib uurija kannatanult: "Kas te tunneksite need kurjategijad pildi pealt ära?" "Ei, ei tunneks, sest see kõik toimus nii kiiresti!" vastab kilpkonn ohtes.	A teknősbékát megtámadta három csiga. A rendőrségen azt kérdi a nyomozó a sértettől: – Tudná azonosítani az elkövetőket fényképről? – Nem, nem tudnám, mert minden olyan gyorsan történt! – válaszolja a teknős sóhajtozva.

(H060) A csiga megy rendőrségre, mert három ciga megtámadottnak – Prev.miss, Det.miss, Ort, Ord, Morf:Ink

(H060)	<i>A</i>	<i>csiga</i>	<i>megy</i>	<i>rendőrség-re,</i>	<i>mert</i>
	DEF	snail[NOM]	go.3SG	police.office-SUBL	because
		<i>három</i>	<i>ciga</i>	<i>meg-támad-ott-nak</i>	
		three[NOM]	snail[SG.NOM]	TOT_PREV-attack-PST.3SG-3PL	

Hibatípus:

Hiányzó igekötő, hiányzó névelő. Szórendi hiba. Ortográfiai hiba a „három” és a „csiga” szóban. Inkongruencia: morfológiai hiba a „megtámadta”–„megtámadták” igében.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J060)	<i>A</i>	<i>csiga</i>	<i>be-megy</i>	<i>a</i>	<i>rendőrségre,</i>	<i>mert</i>
	DEF	snail[NOM]	PREV-go.3SG	DEF	police.office-SUBL	because
		’The snail goes to the police office, because				
		<i>meg-támad-ta</i>	<i>három</i>	<i>(másik) / (ismeretlen)</i>	<i>csiga.</i>	
		TOT_PREV-attack-PST.DEF3SG	three[SG.NOM]	other / unknown[SG.NOM]	snail[SG.NOM]	
		he has been attacked by three snails.’				

A mondat így hangzik észtil:

(É060)	<i>Tigu</i>	<i>lähe-b</i>	<i>politsei-sse</i>	<i>sest</i>
	snail[NOM]	go-3SG	police office-ILL	because
	’The snail goes to the police office, because he has been attacked by three snails.’			
	<i>teda</i>	<i>riinda-si-d</i>	<i>kolm</i>	<i>tigu.</i>
	3SG.PAR	assail-PST-3PL	three[NOM]	snail.SG.PAR

Rövid elemzés:

Gyakori hiba a hiányzó igekötő, a hiányzó névelő, és az ortográfiai hiba (itt a „három” és a „csiga” szóban). Szintén jellegzetes hiba a szórendi hiba: a NYT-k általában ragaszkodnak ahhoz, hogy a mondatban az alany előbb szerepeljen, mint az állítmány.

Érdekes az inkongruencia a köztesnyelvi mondatban: a nyelvtanuló a logikai alany többes számával egyezteteti az igét, nem pedig a grammatikai egyes számú alanyhoz.

Az észtilben – mint a példa mutatja – az egytől különböző számnevek esetében a jelzett szó egyes partitívusba kerül, ez azonban nem akadály a többes számú állítmánynak.

(H061) Mit csináltak? – Morf

(H061)	<i>Mi-t</i>	<i>csinál-t-nak?</i>
	what-ACC	do-PST-PRS.3PL

Hibatípus:

Morfológiai hiba: szintetikus toldalékképzés (múlt idő jele + személyrag használata a célnyelvi alak helyett).

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J061)	<i>Mi-t</i>	<i>csinál-tak?</i>
	what-ACC	do-PST.3PL
	'What did they do?'	

A mondat így hangzik észtül:

(É061)	<i>Mis</i>	<i>nad</i>	<i>teg-i-d?</i>
	what[NOM]	they	do-PST-3PL
	'What did they do?'		

Rövid elemzés:

A NYT szabálykövető: megtanulta, hogy az egyes szám 3. személyű igei személyrag a *-nak/-nek*, a múlt idő jele pedig a *-t/-tt* és ebből a két szabályból megalkotja a **,-t-nak* végződést. (N.B.: több példa, kevesebb szabály!)

(H062) Nem tudom, minden hogy gyorsan ment. – Lex-Fraz

(H062)	<i>Nem</i>	<i>tud-om,</i>	<i>minden</i>	<i>hogy</i>	<i>gyorsan</i>	<i>ment.</i>
	NEG	know-DEF1SG	everything	that	quickly	go.PST.3SG

Hibatípus:

Lexikai frazeológiai hiba: „ment” helyett „történt”, „hogy” helyett „olyan” kellene.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J062)	<i>Nem</i>	<i>tud-om,</i>	<i>minden</i>	<i>olyan</i>	<i>gyorsan</i>	<i>történt.</i>
	NEG	know-DEF1SG	everything	so	quickly	happen.PST.3SG
'I don't know, because everything happened so fast.'						

A mondat így hangzik észtil:

(É062)	<i>Ei</i>	<i>tea,</i>	<i>sest</i>	<i>kõik</i>
	NEG	know.CNG	because	everything
'I don't know, because everything happened so fast.'				
	<i>see</i>	<i>toimu-s</i>	<i>ni</i>	<i>kiiresti!</i>
	this/that[NOM]	happen-PST.3SG	so	quickly

Rövid elemzés:

A példában két egyszerű frazeológiai hibát találunk.

**4. A MEDVE ÉS A NYUSZI MEG A SÁRGARÉPA
(H063)–(H065)**

A (H063)–(H065)-ös mondatok is egy észt vicc magyar fordítása során keletkeztek.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
Karu küsib: „Jānes, kas porgandit tahad?“ „Ikka tahan!“ „See oli ju ainult küsimus.“	A medve megkérdezi a nyulat/azt kérdi a nyúltól: – Nyuszi, akasz sárgarépát? – Igen, akarok! – Csak kérdeztem.

Ennek a viccnek sem találtam szövegváltozatait az interneten.

(H063) A medve kérdez: „Nyúl, sárgarépat akarsz?” – Det.miss, Ord, Pragm:Lex

(H063)	<i>A</i>	<i>medve</i>	<i>kérdez:</i>	„Nyúl,	<i>sárgarépa-t</i>	<i>akar-sz?</i> ”
	DEF	bear	ask.3SG	Rabbit	carrot-ACC	want-2SG

Hibatípus:

Determinációs hiba az igeragozásban. Hiányzik az utalószó. Szórendi hiba a második tagmondatban. Pragmatikai hiba: „Nyúl” szerepel „Nyuszika” helyett.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J063)	<i>A</i>	<i>medve</i>	<i>az-t</i>	<i>kérdezi:</i>	„Nyuszika,	<i>kér-sz</i>	<i>sárgarépa-t?</i> ”
	DEF	bear	that-ACC	ask.3SG	little.Rabbit	want-2SG	carrot-ACC

The bear asks: “Rabbit, do you want a carrot?”

A mondat így hangzik észtil:

(É063)	<i>Karu</i>	<i>küsi-b:</i>	„Jänes,	<i>kas</i>	<i>porgandi-t</i>	<i>taba-d?</i> “
	bear	ask-3SG	hare[NOM]	QUE	carrot-PAR	want-2SG

The bear asks: “Hare, do you want a carrot?”

Rövid elemzés:

A korábban is többször előforduló hiba a determinációban, mely kiküszöbölhető lenne az „X azt mondta/kérdezte/felelte/válaszolta/stb., hogy *blablaba?*” -típusú kifejezések egészes tanításával.

A mellékmondatban jól látszik a magyar és az észtil szórend különbsége.

Érdekes pragmatikai, illetve fordítástudományi adalék, hogy a magyar viccek nyúlhőse: Nyuszika, az észtilké viszont a mezei nyúl (a „jänes” mezei nyulat jelent, az üregi nyúl viszont „küülik”).

(H064) Biztomy akarom. – Lex, Det.plus, Ort

(H064) *Biztomy akarom.*
 certainly (?) want-DEF1SG

Hibatípus:

Lexikai hiba: romlott szóalak. Felesleges determináció. Helyesírási hiba.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J064) *Akar-omk (bizony).*
 want-INDEF1SG certainly
 'I sure do.'

A mondat így hangzik észtül:

(É064) *Ikká taban!*
 certainly want-1SG
 'I sure do.'

Rövid elemzés:

Forrásnyelvi behatás. Ez a szórendben is megmutatkozik – bár kétségtelenül helyes lehet (más kontextusban) a „bizony akarok” szórend is. (Itt az „akarok” hangsúlya dönti el a szórendet.)

(H065) Ez csak a kérdés volt. – Det.plus

(H065)	<i>Ez</i>	<i>csak</i>	<i>a</i>	<i>kérdés</i>	<i>volt.</i>
	this[NOM]	just	DEF	question[NOM]	be.PST.3SG

Hibatípus:

Felesleges determináció.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J065)	<i>Ez</i>	<i>csak</i>	$\emptyset$ /	<i>egy</i>	<i>kérdés</i>	<i>volt.</i>
	this[NOM]	just	$\emptyset^{167}$	INDEF	question[NOM]	be.PST.3SG
	'It was just a question.'					

A mondat így hangzik észtül:

(É065)	<i>See</i>	<i>ol-i-gi</i>	<i>ainult</i>	<i>küsimus.</i>
	this[NOM]	be-PST.3SG-EMPH	just	question[NOM]
	'It was just a question.'			

Rövid elemzés:

Csak akkor kellene határozott névelő a „kérdés” szó elé, ha *valamilyen külső referencia alapján azonosítható* dologról van szó. Például, ha kérdezz–felelek típusú társasjátékot játszanak, akkor a játék szabályai (vagyis a külső ref.) alapján világos, hogy egy elhangzó kérdés „a” kérdés, tehát olyan, ami a játék része (pl. „Mi Észtország fővárosa?”), vagy a játéktól független kérdés (pl.: „Kényelmesen ülsz?”) Itt ilyen külső referencia nincsen, tehát ez csak „egy” kérdés volt.

---

¹⁶⁷ No article.

5. SAVANYÚ UBORKA (H066)–(H067)

A (H066)–(H067)-es mondatok is egy észet vicc magyar fordítása során keletkeztek.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
„Miks venelane ei söö hapukurki?“ „Pea ei mahu purki.“	– Mért nem eszik az orosz savanyú uborkát? – Mert a feje nem fér be az üvegbe.

Ezt a viccet három forrásból ismeri az EKA. Sorszámuk: # 21582; # 7822; # 31728. Ebből kettőben csukcs, egyben pedig rendőr rovására viccelődnek. Az interneten másutt is többnyire a csukcsos verzió fordul elő.

Miks tšuktš ei söö hapukurki? Pea ei mahu purki...	– Mért nem eszik a csukcs savanyú uborkát? – Mert a feje nem fér be az üvegbe.
---	---

Miks politseinik ei söö hapukurki? Pea ei mahu purki.	– Mért nem eszik a rendőr savanyú uborkát? – Mert a feje nem fér be az üvegbe.
--	---

(H066) Miért az orosz nem eszik a savanyú uborkát? – Ord, Det.plus, Ink

(H066)	<i>Miért</i>	<i>az</i>	<i>orosz</i>	<i>nem</i>	<i>eszik</i>
	why	DEF	Russian	NEG	eat.3SG
	<i>a</i>	<i>savanyú</i>	<i>uborká-t?</i>		
	DEF	sour[NOM]	cucumber-ACC		

Hibatípus:

Szórendi hiba. Felesleges determináció. Inkongruencia.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J066)	<i>Miért</i>	<i>nem</i>	<i>eszik</i>	<i>az</i>	<i>orosz</i>	<i>savanyú</i>	<i>uborká-t?</i>
	why	NEG	eat.3SG	DEF	Russian	sour[NOM]	cucumber-ACC
	’Why don’t Russians eat pickles?’						

A mondat így hangzik észtil:

(É066)	<i>Miks</i>	<i>venelane</i>	<i>ei</i>	<i>söö</i>	<i>hapu+kurki?</i>
	why	Russian	NEG	eat.CNG	sour+cucumber.PAR
	’Why don’t Russians eat pickles?’				

Rövid elemzés:

A magyar és az észtil kérdő sorrendről l. a 3.3.3. fejezetet. A H066-os mondatban feleslegesen kap hangsúlyt „az orosz”, így mintha az lenne a kérdés, hogy miért az orosz az, aki nem eszi, miért nem más (svéd, spanyol stb.) A hangsúly valójában viszont azon van, hogy miért nem eszik. A „savanyú uborka” azért névelőtlen, mert egyrészt új elemként van bevezetve, másrészt általános értelmű: generálisan állítja a mondat, hogy ilyet nem eszik. A határozott tárgy határozott tárgyas igeragozást követelne („eszi meg”) – így a H066-os mondat inkongruens.

(H067) De feje nem befér dobozba. – Lex, Det.miss, Ord

(H067)	<i>De</i>	<i>fej-e</i>	<i>nem</i>	<i>be-fér-Ø</i>	<i>doboz-ba.</i>
	but	head-PX3SG	NEG	prev-fit-3SG	box-ILL

Hibatípus:

Több lexikai hiba. Hiányzó határozott névelő. Szórendi hiba az igekötős ige tagadásakor.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J067)	<i>Mert</i>	<i>a</i>	<i>fej-e</i>	<i>nem</i>	<i>fér-Ø</i>	<i>be</i>	<i>az</i>	<i>üveg-be.</i>
	because	DEF	head-PX3SG	NEG	fit-3SG	PREV	DEF	jar-ILL
	'Because their head does not pass through the neck of the jar.'							

A mondat így hangzik észtül:

(É067)	<i>Aga</i>	<i>pea</i>	<i>ei</i>	<i>mahu</i>	<i>purki.</i>
	but	head[NOM]	NEG	fit.CNG	jar.ILL
	'Because their head does not pass through the neck of the jar.'				

Rövid elemzés:

A „de” helyett „mert”, a „doboz” helyett „üveg” kell, ezek lexikai hibák.

Mivel az észti „aga” ('de') használatában és jelentésében inkább a magyar „pedig”-gel állítható párhuzamba, nyelvtanulók köztesnyelvi produkciójában megfigyelhető, hogy a célnyelvi magyarhoz képest egészen szokatlan helyeken fordulnak elő a „de”-k. (Pl. é. *Aga sina?* (a. 'And you?', m. 'És te?') – köztesnyelvi: **De te?*)

Ami a „doboz”-t illeti, a NYT talán konzervdobozra gondolt, ezért került a magyar változatba „doboz” „befőttés üveg” helyett.

Miért kell határozott névelő a „feje” és az „üveg” elé? Az angol a „his head” vagy „their head” (névelő nélküli!) alakokkal fejezi ki azt, amit a magyar a névelővel. Határozott névelő nélkül nem világos a magyar mondatban, hogy azoknak a fejről van szó, akiről az előző kérdésben szó esett. Emiatt kell az „üveg” szó elé is névelő. Erről szó ugyan nem esett, viszont ahogyan tudjuk, hogy az oroszoknak van fejük, ugyanúgy tudjuk, hogy a savanyú uborka üvegben van – a határozott névelő mutatja meg, hogy arról az üvegről van szó, amiben a savanyú uborka található.

Az igekötős ige tagadásakor fellépő szórendi művelet itt is nehézséget okozott, ahogy korábban már láthattuk több példában is.

6. A PSZICHIÁTERNÉL (H068)–(H069)

A (H068)–(H069)-es mondatok is egy észti vicc magyar fordítása során keletkeztek.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
Mees on arsti juures. „Mul on mure. Mu vend peab end mandariiniks.“ „Kus ta praegu on?“ „Siin on, minu kotis.“	Az ember az orvosnál van. – Nagy gondom van. A bátyám mandarinnak képzeli magát. – És hol van most? – Itt nálam, a táskámban. / Itt van. A táskámban.

A vicc poénja magyarul és észtil is ugyanaz, a gyümölcsöt és a magasrangú kínai államhivatalnokot jelentő *m. mandarin* – *é. mandariin* szó homonímiáján alapul.

Ennek a viccnek számtalan netes oldalon megtaláltam, de mindenütt az alábbi szövegváltozatát.

Mees on psühhiaatri juures. "Mul on mure. Mu vend peab end mandariiniks." "Lugu on tõsine. Kus ta praegu on?" "Siin, minu kotis."	Az ember az pszichiáternél van. – Gondom van. A bátyám mandarinnak képzeli magát. – Súlyos eset. És hol van most? – Itt, a táskámban.
--	--

(H068) Nekem a gondom van. – Pragm: Ord, Det.plus

(H068)	<i>Ø-Nek-em</i>	<i>a</i>	<i>gond-om</i>	<i>van.</i>
	1SG-DAT-PX1SG	DEF	problem-PX1SG	be.3SG

Hibatípus:

Pragmatikai hiba: szórendi hiba. Felesleges determináció.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J068)	<i>Van</i>	<i>egy</i>	<i>(nagy)</i>	<i>gond-om / problémá-m.</i>
	be.3SG	INDEF	(big)	problem-PX1SG
	'I have a specific problem.'			

A mondat így hangzik észtl:

(É068)	<i>Mul</i>	<i>on</i>	<i>mure.</i>
	1SG.ADE	be.3SG	problem[NOM]
	'I have a specific problem.'		

Rövid elemzés:

A H068-os példa szórendi és determinációs hibája egy alapvetően pragmatikai problémát érint. Az észtl és a magyar pszichiátriai rendelésekről szóló forgatókönyvek (*scriptek*, l. Tomkins 1979) nyilván eléggé hasonlóak. A páciens fel kell, hogy vezesse mondandóját egy ilyesféle mondattal, hogy „van egy problémám” – jóllehet minden szereplő tudja, hogy éppen ezért van ott. A H068-as példa arra világít rá, hogy egyrészt a *beszélők közös tudása* mennyire alapvető kritériuma a határozott névelő használatának. Ha az orvos azzal kezdi, hogy „Mi a panasz?” ott a panasz a forgatókönyvből, mint közös tudásból ismert panasz. Másrészt a „*nekem van X*” típusú *mondatokban* X helyére nem kerülhet határozott névelős kifejezés, sem az ennek megfelelő névelőtlen kifejezések.

(92a) **Nekem van a kutyám.*(92b) *Nekem van (egy) kutyám.*(93a) **Nekem van a házam.*¹⁶⁸(93b) *Nekem van Ø / egy / két házam.*(94a) **Nekem van a Kata.*¹⁶⁹(94b) *Nekem van Ø / egy Kata nevű lányom.*

Érdeemes ezt „nekem van egy ...” szerkezetben egészen taníttatni a NYT-nak.

¹⁶⁸ Szemantikailag más eset, amikor a „van a(z)” kifejezés nem a „nekEM van”, hanem „item” értelemben szerepel: „Van a házad, felújítod, meghirdeted, eladod.”

¹⁶⁹ A mondat „Nekem ott van a Kata” jelentésű változata mást jelent, szemantikailag az is más eset.

(H069) A bátyám azt gondol, hogy ő a mandarin van. – Det.miss, Det.plus, Aux.plus

(H069)	<i>A</i>	<i>bátyá-m</i>	<i>az-t</i>	<i>gondol-Ø,</i>	<i>hogy</i>
	DEF	older.brother-PX1SG	that-ACC	think-3SG	that
	<i>ő</i>	<i>a</i>	<i>mandarin</i>	<i>van.</i>	
	3SG	DEF	mandarin ¹⁷⁰ / tangerine	be.3SG	

Hibatípus:

Hiányzó határozott igeragozás, felesleges határozott névelő. Feleslegesen kitett létige.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J069)	<i>A</i>	<i>bátyá-m</i>	<i>az-t</i>	<i>gondol-ja,</i>	<i>hogy</i>
	DEF	older.brother-PX1SG	that-ACC	think-DEF3SG	that
					'My brother thinks that he is a mandarin/tangerine.'
	<i>ő</i>	<i>egy</i>	<i>mandarin</i>	<i>Ø.</i>	
	3SG	INDEF	mandarin ¹⁷¹ / tangerine	[be.3SG]	

A mondat így hangzik észtil:

(É069)	<i>Mu</i>	<i>vend</i>	<i>pea-b</i>	<i>end</i>	<i>mandarini-ks.</i>
	my	brother	think-3SG	3SG.PAR	mandarin-TRA / tangerine-TRA
					'My brother thinks that he is a mandarin/tangerine.'

Rövid elemzés:

Az E és T/3. létigét *azonosító* („apa sofőr”) és *leíró* mondatokban („kék az ég”, „a fiúk hülyék”) nem tesszük ki.

Felesleges a határozott névelő a „mandarin” szó előtt, így ugyanis vagy azt jelenti, hogy a) csak egyetlen mandarin van, vagy azt, hogy b) erről korábban már volt szó a társalgásban, vagy c) valamilyen közös tudásnak része ([ez]az egyetlen) mandarin. Nem erről van szó, a beszélő bátyja egyetlen mandarinnak képzei magát – a sok közül.

A főmondatban szereplő „azt gondolja, hogy” szerkezetileg ugyanaz a képlet, mint az „*azt mondta, hogy*” stb. melyekről korábban már volt szó.

Remek fordítás a „vend” (szó szerint: „fivér”) „bátyám”-nak. A magyar társalgási nyelvben nem használjuk a „fivér” szót. Ha a testvér, akiről szó van, a beszélő idősebb testvére, hatásosabb a vice.

¹⁷⁰ bureaucrat in the government of imperial China

¹⁷¹ bureaucrat in the government of imperial China

7. BOLHÁS KUTYA (H070)–(H072)

A (H070)–(H072)-es mondatok is egy észt vicc magyar fordítása során keletkeztek.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
„Juku, kas su koeral kirpe on?“	– Juku, a kutyádnak bolhája van?
„Ikka on.“	– Igen.
„Millega sa neid ravid?“	– És mivel kezeled őket?
„Ei millegagi, nad on terved.“	– Semmivel, hiszen egészségesek.

Ennek a viccnek két szövegváltozatát találtam az interneten, az első változatot több helyen is, a másodikat csak egyetlen oldalon.

"Juku, kas su koeral kirpe on?"	– Juku, van a kutyádnak bolhája / bolhás a kutyád?
"Ikka on."	– Igen, van/az.
"Millega sa neid ravid?"	– És mivel kezeled őket?
"Ei millegagi, nad on ju terved kui purikad."	– Semmivel, hiszen egészségesek, mint a makk [csuka].

Mari: Juku kas su koeral kirpe kah on?	Mari: Juku, a te kutyádnak is vannak bolhái?
Juku: ikka.	Juku: Igen.
Mari: aga millega sa neid ravid ?	Mari: És mivel kezeled őket?
Juku: ei millegagi nad on ju terved kui purikad.	Juku: Semmivel, hiszen egészségesek, mint a makk [csuka].

(H070) Juku, a kutyádnak bolhái van? – Ifr:Aux.Ink

(H070)	<i>Juku,</i>	<i>a</i>	<i>kutyá-d-nak</i>	<i>bolhá-i</i>	<i>van?</i>
	Juku	DEF	dog-PX2SG-DAT	flea-POSS_PL	be.3SG

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: inkongruencia a segédigében.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J070)	<i>Juku,</i>	<i>a</i>	<i>kutyá-d-nak</i>	<i>bolhá-i</i>	<i>van-nak?</i>
	Juku	DEF	dog-PX2SG-DAT	flea-POSS_PL	be-3PL
	'Juku, does your dog have fleas?'				

A mondat így hangzik észtil:

(É070)	<i>Juku,</i>	<i>kas</i>	<i>su</i>	<i>koera-l</i>	<i>kírþ-e</i>	<i>on?</i>
	Juku	QUE	your	dog-ADE	flea-PL.PAR	be.3
	'Juku, does your dog have fleas?'					

Rövid elemzés:

Az inkongruencia oka egyértelműen az észtil nyelv egyik jellegzetessége, nevezetesen, hogy a jelen idejű, egyes és többes szám, 3. személyű létige azonos, mindkét esetben: „on”.

(95a)	<i>Tüdruk</i>	<i>on</i>	<i>ilus.</i>
	girl	be.3	beautiful
	'The girl is beautiful.' / 'Szép a lány.'		

(95b)	<i>Tüdruku-d</i>	<i>on</i>	<i>ilusa-d.</i>
	girl-PL.NOM	be.3	beautiful-PL.NOM
	'The girls are beautiful.' / 'Szépek a lányok.'		

(96a)	<i>Siin</i>	<i>on</i>	<i>auto.</i>
	here	be.3	car
	'Here is a car.' / 'The car is here.' / 'Itt van egy autó.' / 'Itt van az autó.' / 'Itt egy autó van.' / 'Itt az autó van.' ¹⁷²		

(96b)	<i>Siin</i>	<i>on</i>	<i>auto-d.</i>
	here	be.3	car-PL.NOM
	'Here are the cars.' / 'Itt vannak az autók.'		

¹⁷² Az 'Az autó itt van.' mondat más szórenddel így hangzana: „Auto on siin.”

(H071) De mivel te gyógyítasz bolhák? – Ifr:Lex, Det.miss, Ifr:Acc.miss

(H071)	<i>De</i>	<i>mi-vel</i>	<i>te</i>	<i>gyógyít-asz</i>	<i>bolhá-k?</i>
	but	what-INS	you	cure-INDEF3SG	flea-PL

Hibatípus:

Lexikai hibák, hiányzó határozott névelő, hiányzó accusativus-jel a tárgyon.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J071)	<i>És</i>	<i>mi-vel</i>	<i>kezeled</i>	<i>ő-k-et?</i>
	and	what-INS	treat-DEF2SG	3SG-PL-ACC
	'But how are you treating them?'			

A mondat így hangzik észtül:

(É070)	<i>Aga</i>	<i>mille-ga</i>	<i>sa</i>	<i>neid</i>	<i>ravi-d?</i>
	but	what-COM	you	3PL.PAR	cure-2SG
	'But how are you treating them?'				

Rövid elemzés:

Lexikai hiba: a fordításban használt „gyógyítod” helyett jobban előkészíti a csattanót a „kezeled”, a „gyógyít ugyanis egyértelműen arra utal, ahogy Juku a mondatot érti, vagyis, hogy a bolhákat gyógyítja, nem a kutyát kezeli. A „kezeled” után ki kell tenni a tárgyat „a bolhákat” vagy névmási formában: „őket” – enélkül a kutya kezelésére vonatkozhat csak a mondat, és nem lehet félreérteni. A konkrét szerre rákérdező „mivel” helyett lehetne akár „hogyan” is a magyarban, ez viszont félreértésképesen Juku attitűdjére kérdezne rá („barátságosan” lehetne pl. a válasz – csak az se igaz, se vicces nem lenne).

(H072) Én nem gyógyítok, ők egészszek. – Det.miss; Fon-Ort; Ifr:Fraz

(H072)	<i>Én</i>	<i>nem</i>	<i>gyógyít-ok,</i>	<i>ők</i>	<i>égesz-ek.</i>
	1SG	NEG	cure-INDEF1SG	3PL	whole-PL

Hibatípus:

Hiányzó határozott igeragozás. Fonológiai-ortográfiai hiba: rossz helyre tett ékezet az „egész” szóban. (L. H010-es példa.) Frazeológiai hiba: „egész” helyett „egészséges” kellene.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J072)	<i>Semmi-vel;</i>	<i>ők</i>	<i>egészséges-ek.</i>
	nothing-INS	3PL	healthy-PL
	’I don’t treat them, they are in good health.’		

A mondat így hangzik észtil:

(É072)	<i>Ei</i>	<i>mille-ga-gi,</i>	<i>nad</i>	<i>on</i>	<i>terve-d.</i>
	NEG	what-INS-NEG ¹⁷³	3PL	be.3PL	whole-PL healthy-PL
	’I don’t treat them, they are in good health.’				

Rövid elemzés:

A H072 mondat fordítási hibája abból ered, hogy észtil ugyanaz a szó jelenti az „egész”-et és az „egészséges”-et. (A magyarban is látható az összefüggés a két jelentés között.)

Stilisztikai kérdés: a „Nem gyógyítom őket, hiszen egészségesek.”-típusú válasz túl hosszú egy vicchez. Frappánsabb és kevésbé iskolás válasz a „Semmivel, mert / ők egészségesek.” Az észtil válasz sem az igét ismétli, ott a „semmivel” kifejezés szerepel a válaszban.

A „nem gyógyítok” itt egyértelműen olyasmit jelent, hogy „nem végzek gyógyító tevékenységet”; míg a „nem gyógyítom” az előző mondatban megnevezett tárgyra utal.

¹⁷³ Negative pronoun form. Cf. Miestamo et al. 2015.

8. TIZENHÉT SZŐKE NŐ (H073)–(H074)

A (H073)–(H074)-es mondatok is egy észtvicccel magyar fordítása során keletkeztek.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
„Miks klubi ukse taga seisab 17 blondiini?” „Sest alla 18. ei lasta sisse.”	– Miért áll/vár 17 szőke nő a klub ajtaja előtt? – Mert 18 alatt tilos (a bemenet).

Ezt a viccet 6 forrásból tartja számon az EKA, ott mindegyikben diszkó szerepel. Ebből az egyik változat szórendje, illetve a várakozás helye (az ajtó *előtt* vagy *mögött*) különbözik, a többi pedig teljesen azonos. Az alábbi sorszámú szövegekről van szó: # 12832; # 33702; # 13187; # 9603; # 6029; # 2403. Az interneten megtalálható *bár*, *klub*, *kaszinó* és *öökklub* (éjszakai klub, mulató, sztiptízbár) változatokkal is.

Miks seisavad 17 blondiini diskoteegi ukse ees? Sest alla 18 sisse ei lasta.	– Miért áll/vár 17 szőke nő a diszkó ajtaja előtt? – Mert 18 alatt tilos a bemenet.
Miks 17 blondiini seisavad diskoteegi ukse taga? - Sest alla 18 sisse ei lasta.	– Miért 17 szőke nő áll a diszkó ajtaja mögött? – Mert 18 alatt tilos a bemenet.
Miks ootavad 17 blondiini baari ukse taga? Baari ukse on kirjas alla 18 keelatud.	– Miért áll/vár 17 szőke nő a bár ajtaja mögött? – A bár ajtaján az áll, hogy 18 alatt tilos (a bemenet).
- Miks seisavad 17 blondiini casino ukse taga - Sest alla 18 ei lasta sisse.	– Miért áll/vár 17 szőke nő a kaszinó ajtaja mögött? – A bár ajtaján az áll, hogy 18 alatt tilos (a bemenet).
Küsimus: Miks öökklubi ukse taga seisab 18 blondiini? Vastus: Seepärast, et alla 18 ei lasta sisse.	Kérdés: Miért áll/vár 17 szőke nő az éjszakai klub ajtaja mögött? – A bár ajtaján az áll, hogy 18 alatt tilos (a bemenet).

(H073) Miért 17 szőke nő van a klub előtt? – Ord

(H073)	<i>Miért</i>	<i>17</i>	<i>szőke</i>	<i>nő</i>	<i>van</i>	<i>a</i>	<i>klub</i>	<i>előtt?</i>
	why	17	blonde[SG.NOM]	woman[SG.NOM]	be.3SG	DEF	club/ disco	in.front.of

Hibatípus:

Szórendi hiba: nem megfelelő elem fókuszban.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J073)	<i>Miért</i>	<i>áll</i>	<i>17</i>	<i>szőke</i>	<i>nő</i>	<i>a</i>	<i>klub</i>	<i>előtt?</i>
	why	stand.3SG	17	blonde[SG.NOM]	woman[SG.NOM]	DEF	club/ disco	in.front.of

‘Why are there 17 blondes standing in front of a club door?’

A mondat így hangzik észtil:

(É073)	<i>Miért</i>	<i>klub</i>	<i>uk.se</i>	<i>taga</i>	<i>seisa-b</i>	<i>17</i>	<i>blondiini?</i>
	why	club.GEN / disco.GEN	door.GEN	behind	stand-3SG	17	blonde.PAR

‘Why are there 17 blondes standing in front of a club door?’

Rövid elemzés:

Jól látszik, hogy az észtil mondat állítmánya is egyes számú, hiába többes számú logikailag az alany. A magyarban a kérdőszó az ige előtti pozícióban foglal helyet, ezért a „miért áll”, nem pedig a „miért 17 szőke nő áll” a helyes szórendű kérdés. (A „miért 17 szőke nő áll” kérdés arra kíváncsi, hogy *miért nem* „1 vagy 16 vagy 18 vagy 132 stb.”) (L. még: Sakhai és Tamm 2017.)

(H074) De le 18 tilos. – Ifr:Lex, Ord

(H074)	<i>De</i>	<i>le</i>	<i>18</i>	<i>tilos.</i>
	but	down.to	18	not.allowed

Hibatípus:

Lexikai hiba: „alatt” helyett „le”-t írt a NYT. Szórendi hiba.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J074)	<i>Mert</i>	<i>18</i>	<i>alatt</i>	<i>tilos.</i>
	because	18	under.on	not.allowed
	'Because it is not allowed under 18.'			

A mondat így hangzik észtil:

(É074)	<i>Sest</i>	<i>alla</i>	<i>18</i>	<i>ei</i>	<i>lasta</i>	<i>sizse.</i>
	because	under.to	18	NEG	let.CNG	in.to
	'Because it is not allowed under 18.'					

Rövid elemzés:

Nyelvi interferencia az észtil kifejezés („alla 18”) szórendjének átvitele a magyarra. Az észtil „alla” magyar megfelelője lehet „le”, „alá”, „alul” vagy „alatt” is, illetve kifejezésekben egészen más is, pl. a magyar „felad” észtil megfelelője az „alla andma” szó szerint „lead” – kérdés persze, hogy szabad-e kifejezéseket tagonként összerakni.) Az „alla 18” is kifejezés, ezért kockázatos az elemeit külön–külön fordítani.

9. KUTYA EGY IDŐ (H075)–(H076)

A (H075)–(H076)-os mondatok is egy észtt vicc magyar fordítása során keletkeztek.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
„Kallis, kai poes ära! “ „Aga väljas on selline ilm, et hea peremees ei aja koeragi välja. “ „Mine süis ilma koerata!“	– Drágám, menj el a boltba! – De hát olyan rossz az idő, a jó gazda még a kutyáját se veri ki ilyenkor / hogy még a kutyát se verik ki ilyenkor! – Akkor menj kutya nélkül!

Ezt a viccet az EKA 8 forrásból ismeri, ezek szövege mindenben ugyanúgy szerepel (leszámítva a tipografizálási eltéréseket.) Az EKA adatbázisában szereplő változatok azonosító száma: # 16510; # 13430; # 12560; # 6327; # 14853; # 5295; # 15408; # 949; # 19765; # 13609. Az interneten találtam még egy változatot, de ezt leszámítva – úgy tűnik – mindenhol az EKA által begyűjtött megszövegezésben terjed a vicc.

„Kallis, kai poes ära! “
 „Aga mu kullake, väljas on selline ilm, et hea peremees ei aja koeragi välja. “
 „Heldeke, mine süis ilma koerata!“

– Drágám, menj el a boltba!
 – De kincsem, olyan rossz idő van kint, hogy a jó gazda még a kutyáját se veri ki (ilyenkor)/ hogy még a kutyát se verik ki (ilyenkor)!
 – Édesem, menj akkor kutya nélkül!

Müüja käsib mehel poodi minna. Mees ajab vastu:
 "No kuhu ma lähen! Öues on nüisugune ilm, et hea peremees ei aja sellisega koeragi välja."
 "Taevalke, eks sa mine süis ilma koerata," vastab naine.

Az eladó (!) / árus boltba küldi a férjét. A férje visszavág:
 – Dehogy megyek! Olyan az idő kint, hogy a jó gazda még a kutyáját se veri ki ilyenkor/ hogy még a kutyát se verik ki ilyenkor!
 – Istenkém, hát akkor menj kutya nélkül! – válaszolja az asszony.

(H075) Drágám, menj boltba! – Det.miss, Prev.miss

(H075)	<i>Drágá-m,</i>	<i>men-j</i>	<i>bolt-ba!</i>
	dear-PX1SG	go-IMP2SG	shop-ILL

Hibatípus:

Hiányzó névelő és igekötő.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(H075)	<i>Drágá-m,</i>	<i>men-j</i>	<i>el</i>	<i>/</i>	<i>le</i>	<i>a</i>	<i>bolt-ba!</i>
	dear-PX1SG	go-IMP2SG	away		down	DEF	shop-ILL
	'Go to shop, sweetheart!'						

A mondat így hangzik észtül:

(É075a)	<i>Kallis,</i>	<i>mine</i>	<i>poodi!</i>
	dear	go.IMP2SG	shop-ILL
	'Go to shop, sweetheart!'		

(É075b)	<i>Kallis,</i>	<i>käi</i>	<i>poe-s</i>	<i>ära!</i>
	dear	go&come.IMP2SG	shop-INE	PTC
	'Go to shop, sweetheart!'			

Rövid elemzés:

A H075-ös mondat tulajdonképpen maradhatna így is, ahogy van – nem nagyon furcsa így, csak egy picit. A H075-ös nem a célt hangsúlyozza („bevásárolni”), hanem a cselekvést magát („ne legyél itthon”).

(H076) De hogy rosszú az idő, hogy jó családfő nem hajtja a kutyát ki. – Lex, Morf, Ord, Px.miss

(H076)	<i>De</i>	<i>hogy</i>	<i>rossz-ú</i>	<i>az</i>	<i>idő,</i>	<i>hogy</i>	<i>jó</i>
	but	that	bad-FORM	DEF	weather	that	good
		<i>családfő</i>	<i>nem</i>	<i>hajt-a</i>	<i>a</i>	<i>kutyá-t</i>	<i>ki.</i>
		pater.familias	NEG	impel-PX3SG	DEF	dog-ACC	out

Hibatípus:

Lexikai, illetve morfológiai hibák: nem létező szóalakok, illetve nem megfelelő szó, illetve morfológiai eszköz választása. Szórendi hiba. Hiányzó birtokos személyjel.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J076)	<i>De</i>	<i>olyan</i>	<i>rossz</i>	<i>az</i>	<i>idő,</i>	<i>hogy</i>	<i>jó</i>	<i>gazda</i>
	but	so	bad	DEF	weather	that	good	master
	<i>még</i>	<i>a</i>	<i>kutyá-já-t</i>		<i>se</i>	<i>ver-né</i>		<i>ki.</i>
	even	DEF	dog-PX3SG-ACC		neither	expel-COND.DEF3SG		out

'But the weather is so bad that a good man does not even let his dog out!'

A mondat így hangzik észtil:

(É076)	<i>Aga</i>	<i>välja-s</i>		<i>on</i>	<i>selline</i>	<i>ilm,</i>	<i>et</i>
	but	outside-INE		be.3SG	such	weather	that
	<i>isegi</i>		<i>koera</i>	<i>ei</i>	<i>aja</i>		<i>välja.</i>
	even		dog.PAR	NEG	impel.CNG		out

'But the weather is so bad that a good man does not even let his dog out!'

Rövid elemzés:

A legfontosabb hiba a mondatban a „még a kutyáját sem hajtja ki” szórend helyett használt köztesnyelvi „nem hajtja a kutyát ki”. Ez alapvetően három hibát tartalmaz: az egyik a birtokos személyjel hiánya. A birtokos személyjelezés annyira fontos a magyarban, hogy bizonyos szavak csak birtokos személyjeles alakban fordulnak elő – ez néha olyannyira így van, hogy mindenki zavarba jön, ha az adott szavak szótári alakját kell megadni, ilyen az „öccse”, a „bátyja” és a „fia” szavak esete. Szilágyi N. Sándor bizonyította, hogy az „öccse” szó szótári alakja nem az „öcs”, hanem az „öcse” (Szilágyi N., 2004: 34–35). A „fia” Px nélküli alakja pedig nem a „fiú”, hiszen annak a Px-es alakja: „fiúja”, hanem a „fi”, mely olyan összetett szavakban is megtalálható, mint a „baromfi” vagy a „Petőfi” stb.

10. KOSZTPÉNZ (H077)–(H078)

A (H077)–(H078)-as mondatok is egy észtvicccel magyar fordítása során keletkeztek.

A vicc így szólhatott észtvül és így szólhatna magyarul:

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
„Juku, miks sa selle raha ära sõid?”	– Juku, mért etted meg a pénzt?
„Sa (ise) ütlesid, et see on mu sõõgiraha.”	– Te (magad) mondtad, hogy ez a kosztpénzem.

Magyarul a vicc nem annyira működik, mert a „koszt” szó jelentése elhalványulóban van, csak frazeológiailag kötött helyzetekben, a „kosztpénz”, illetve a „kosztot és kvártélyt” kifejezésben fordul elő a mai magyar köznyelvben.

A „sõõgiraha” voltaképpen az iskolában befizetendő étkezési térítési díj, magyarul viszont a „kosztpénz” ugyan kissé nehézkes, ám az „ebédpénz” szó még nehézkesebb fordítás lenne.

Ennek a viccnek az alábbi szövegváltozatait találtam az interneten.

<p>Ema küsib Jukult: “Miks sa selle raha ära sõid?” Juku vastab: “Aga sa ju ütlesid, et see on mu sõõgiraha!”</p>	<p>Az anya megkérezi Jukutól: – Mért etted meg a pénzt? Juku azt feleli: – De hiszen te mondtad, hogy ez kosztpénz.</p>
<p>Ema küsib: Juku miks sa selle raha ära sõid? Juku: sa ütlesid et see on mu sõõgiraha!</p>	<p>Az anya kérdezi: – Juku, mért etted meg a pénzt? Juku: – Te mondtad, hogy ez kosztpénz.</p>
<p>"Pojake, miks sa selle raha ära sõid, mis ma sulle andsin???" imestab ema. "Aga sa ju ise ütlesid, et see on mu sõõgiraha..." kogeleb poiss vastu.</p>	<p>– Kisfiam, mért etted meg a pénzt, amit adtam neked? – csodálkozik az anya. – De hiszen te magad monstad, hogy ez a kosztpénz – hebegi válaszul a fiú.</p>

(H077) Juku, miért te etted ezt a penszt? – Ord, Prev.miss, Lex, Ort

(H077)	<i>Juku, miért te etted</i>	<i>ez-t</i>	<i>a</i>	<i>pensz-t?</i>
	Juku why you eat.PST.DEF2SG	this-ACC	DEF	money-ACC

Hibatípus:

Szórendi hiba és hiányzó igekötő. Lexikai hiba. Helyesírási hiba: hiányzó ékezet és z–sz cseréje.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J077)	<i>Juku, miért etted</i>	<i>(te)</i>	<i>meg</i>	<i>a-z-t</i>	<i>a</i>	<i>pénz-t?</i>
	Juku why eat.PST.DEF2SG	(you)	TOT_PREV	that-acc	DEF	money-ACC
	’Juku, why did you eat up the money?’					

A mondat így hangzik észtil:

(É077)	<i>Juku,</i>	<i>miks</i>	<i>sa</i>	<i>selle</i>	<i>raba</i>	<i>ära</i>	<i>sői-d?</i>
	Juku	why	you	this/that.TOT	money.TOT	PTC	eat-PST2SG
	’Juku, why did you eat up the money?’						

Rövid elemzés:

Nyelvi interferencia az észtil szórend követése („miks sa” – „miért te”) – a magyarban viszont ezzel a személyes névmás fókuszba került, vagyis így a kérdés arra vonatkozik, miért te etted meg, és nem más (pl. az apád). A magyar mondatban felesleges a „te”, anélkül is érthető. Az, hogy az észtilben ki van téve, nyomatékosítja a beszélő felháborodását (emfatikus használat), ami a magyarra nem jellemző.

Hiányzik az igekötő, – pedig az észtilben is kell („meg” – „ära”) – a cselekvés perfektálásához.

Az észtil „see” elsősorban „ez” jelentésű, de kifejezi a magyar „az” jelentését is. Ebben a mondatban a már megevett pénzre magyarul nem az „ez”, hanem az „az” szóval utalunk.

A szórendet illetően l. a 3.3.3. fejezetet.

(H078) Te olvastál, hogy ez a étpenszem. – Lex, Det.miss, Lex-Morf, Fon, Ort

(H078)	<i>Te</i>	<i>olvas-tál,</i>	<i>hogy</i>	<i>ez</i>	<i>a</i>	<i>ét+pensz-em.</i>
	you	read-PST.2SG	that	this	DEF	eating+money-PX1SG

Hibatípus:

Lexikai hiba: „mond” helyett „olvas” használata. Hiányzó határozott tárgyas ragozás. Lexikai–morfológiai hiba a „kosztpénz” helyett új (nem létező) szó alkotása. Fonetikai hiba: „az” helyett „a”. Helyesírási hiba: z–sz cseréje.

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J078)	<i>Te</i>	<i>mond-tad,</i>	<i>hogy</i>	<i>ez</i>	<i>a</i>	<i>koszt+ pénz-em.</i>
	you	read-PST.DEF2SG	that	this	DEF	food+money-PX1SG
	‘You said that this is the money for my school lunches.’					

A mondat így hangzik észtl:

(É078)	<i>Sa</i>	<i>ütle-si-d,</i>	<i>et</i>	<i>see</i>	<i>on</i>	<i>mu</i>	<i>söögi+raba.</i>
	you	read-PST-2SG	that	this	be.3SG	my	food.GEN+money
	‘You said that this is the money for my school lunches.’						

Rövid elemzés:

A mondat érdekessége, hogy azon mondatok közé tartozik, ahol a magyar (J078) és az észtl mondat szórendje párhuzamos – leszámítva, hogy az észtlben a létige E/3. alakja szerepel ott, ahol a magyarban az eredetileg mutató névmásból lett határozott névelő. Az, hogy a magyar mondatban az „az” az észtl „on” „fordítása”, máskor is előfordul (l. 97–100).

(97) – *Kas see on koer?*

(98) – *On, küll.*

(99) – *Egy (egy) kutya?*

(100) – *Igen, az.*

11. FÜL (H079)

A (H079)-es példa is egy észtvicccs magyar fordítása során keletkezett.

A VICC ÉSZTÜL	MAGYAR FORDÍTÁSBAN
„Mis(sugune) kõrv ei kuule?“ „Kruusikõrv“	– Melyik fülel nem lehet hallani? / Melyik fül nem hall? – A bögre fülel. / A bögre füle.~A bögrée.

Ennek a viccnek az alábbi szövegváltozatait találtam az interneten.

„Missugune kõrv ei kuule?“
„Kruusikõrv.“

– Melyik fül nem hall?
– A bögre füle.

Milline kõrv ei kuule? – Kruusikõrv?

Milyen fül nem hall? – A bögre füle.

Küsimus: Missugune kõrv ei kuule?
Vastus: Toobrikõrv.

Kérdés: Melyik fül nem hall?
Válasz: A dézsa füle.

Missugune kõrv ei kuule?
Poti kõrv.

Melyik fül nem hall?
A fazék/lábas füle.

(H079) – Milyen fül nem hallgat? – Bögréje. – Lex, Det.miss, Morf/Ort

(H079)	– <i>Milyen</i>	<i>fül</i>	<i>nem</i>	<i>hall-gat?</i>	– <i>Bögré-je.</i>
	what.kind.of	ear	NEG	hear-FREQU.3SG	mug-PX3SG

Hibatípus:

Lexikai hiba. Hiányzó névelő. Hibásan képzett (morfológiai hiba) vagy felcserélt toldalék (ortográfiai hiba).

A mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J079)	– <i>Milyen</i>	<i>fül</i>	<i>nem</i>	<i>hall?</i>	– <i>A</i>	<i>bögré-é.</i>
	what.kind.of	ear[NOM]	NEG	hear.3SG		mug-POSS ¹⁷⁴
	’What kinds of ears do not hear?’					

A mondat így hangzik észül:

(É079)	<i>Mis(sugune)</i>	<i>kõrv</i>	<i>ei</i>	<i>kuule?</i>	–	<i>Kruusi+kõrv.</i>
	what.kind.of	ear[NOM]	NEG	hear.CNG		mug.GEN+ear
	’What kinds of ears do not hear?’					

Rövid elemzés:

Lexikai hiba: „hall” és „hallgat” felcserélése. A „hallgat” vagy azt jelenti, hogy valaki nem beszél, vagy azt, hogy valakire figyel, és hallgatja, amit mond.

A „bögréje” – „bögréé” morfológiai cseréje E/3. birtokos személyjel használata *-é* birtokjel helyett. A „bögréje” azt jelenti, hogy egy harmadik személynek a tulajdona a bögre. A „bögréé” viszont azt jelenti, hogy a szóban forgó dolog (itt: a fül) a bögre tulajdona, sajátja. Ez a hiba morfológiai tévesztés helyett lehet szimpla ortográfiai hiba is (vö. magyar kisiskolások: „teja”, „fiju”, etc.)

¹⁷⁴ POSS: possession suffix

9.2.3. Bilingvis gyermeknyelvi példák (22 mondat)

A (H080)–(H101) sorszámú példák – értelemszerűen – nem írásban születtek, hiszen egy kétnyelvű, óvodáskorú gyermek szájából hangzottak el. A példák lejegyzése viszont az elhangzás után azonnal megtörtént.

(H080) Mi ez van? – Ifr:Aux.plus, Ifr:Ord

(H080)	<i>Mi</i>	<i>ež</i>	<i>van?</i>
	what	this	be.3SG
	'What is this?'		

Hibatípus:

Feleslegesen kitett létige. Szórendi hiba.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J080a)	<i>Mi</i>	$\emptyset$	<i>ež?</i>
	what	[be.3SG]	this
(J080b)	<i>Ež</i>	<i>mi</i>	$\emptyset?$
	this	what	[be.3SG]
	'What is this?'		

A mondat így hangzik észtil:

(É080)	<i>Mis</i>	<i>see</i>	<i>on?</i>
	what	this	be.3SG
	'What is this?'		

Rövid elemzés:

Nyelvi interferencia: a H080-as mondat egy az egyben az észtil mondat szó szerinti fordítása.

Ha a magyar mondatban csak annyi hiba lenne, hogy kitesszük a létigét, az a következőképpen hangzana. (Azaz: így mondjuk magyarul rosszul.)

(101) *	<i>Mi</i>	<i>van</i>	<i>ež?</i>
	what	be.3SG	this
	'What is this?'		

Ezt onnét tudjuk, hogy múlt és jövő időben 3. személyben is megjelenik a létige a mondatban, illetve jelen időben az 1. és 2. személyű alakoknál is ezen a helyen találjuk a ragozott létigét.

(102)	<i>Mi</i>	<i>volt</i>	<i>ež?</i>
	what	be.PST.3SG	this
	'What was this?'		

(103)	<i>Mi</i>	<i>lesz</i>	<i>ež?</i>
	what	be.FUT.3SG	this

'What will be this?'

A „mi+ez+van” szórend az angolban is megjelenhet bizonyos kérdő mondatokban.

(104) angol
Do you know what this is?

A magyar megfelelőikben viszont a mutató névmás nem kerül soha az ige elé, ha a mondat kérdőszót is tartalmaz.

(105) *Tudod, (bogy) mi Ø ez?*
 know.2SG that what [be.3SG] this
 'Do you know what this is?'

(106) *Tudod, (bogy) ez mi Ø?*
 know.2SG that this what [be.3SG]
 'Do you know what this is?'

Ha netán egy egynyelvű angol gyermek azt mondaná *,*What this is?*” ahelyett, hogy „*What's this?*” – az legfeljebb ennek a (104) példában található valóságos mellékmondatnak a beszűrődése, önállósítása lenne, nem valamilyen képzetes, az adott nyelvterületen sosem hallott univerzálé megtestesülése.

A magyarban a „mi” és a „van”, illetve az „ez” és a „van” egymás mellé kerülésének lehetőségeit a következő példák mutatják be.

(107) *Mi van?*
 what be.3SG / exist.3SG
 'What?'
 'What do you want?'
 'What is the situation?, What happened?'

(108) *Ez van.*
 this be.3SG / exist.3SG
 'This is the situation. (We can not do anything against this.)'

A magyar kérdő mondatban a kérdőszó helyét szigorúan megszabják a szintaktikai szabályok, és ez csak az ún. fókuszmodosító „Spec,FP” pozíció lehet (É.Kiss 2002: 98; Alberti – Medve 2005²/I.:120–121), az észben viszont nincs ilyen pozíció (Ehala 2006).

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok,* illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

(H081) Hova felejtetted? – Ifr:Cpl

(H081) *Hova felejt-etted?*
 where.to forget-PST.DEF2SG
 'Where did you leave it?'

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: vonzat.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J081) *Hol hagy-tad?*
Hol felejt-etted ott?
 where.on leave-PST.DEF2SG there
 'Where did you leave it?'

A mondat így hangzik észtil:

(É081) *Kubu sa selle jät-si-d?*
 where.to 2SG this.TOT forget-PST-2SG
 'Where did you leave it?'

Rövid elemzés:

Az észti ige vonzata a *hová?* kérdésre válaszol: pl. „*polcra*”, „*padba*”, a magyar igéé viszont a *hol?* kérdésre: pl. „*polcon*”, „*padban*”.

(H082) Mi van itt írva? – Ifr:Cpl

(H082)	<i>Mi</i>	<i>van</i>	<i>itt</i>	<i>ír-va?</i>
	what	be.3SG	here.on	write-GER ¹⁷⁵
	‘What is written here?’			

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: vonzat.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J082)	<i>Mi</i>	<i>van</i>	<i>ide</i>	<i>ír-va?</i>
	what	be.SG3	here.to	write-GER
	‘What is written here?’			

A mondat így hangzik észtil:

(É082)	<i>Mi</i>	<i>on</i>	<i>siin</i>	<i>kírja-s?</i>
	what	be.3SG	here.on	writing-INE
	‘What is written here?’			

Rövid elemzés:

Nagyon hasonlít az előző példához, bár logikailag szinte fordított a két vonzat valóság-leképezése. Az észtil írás „valamin”, a magyar pedig „valamire” van írva.

¹⁷⁵ adverbial participle

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok*, illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

(H083) Hova visszamenni akarsz? – Prev:Ord

(H083)	<i>Hova</i>	<i>vissza-men-ni</i>	<i>akar-sz?</i>
	where.to	back(PREV)-go-INF	want-2SG
	‘Where do you want to go back to?’		

Hibatípus:

Hibás szórendű igekötő.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J083)	<i>Hova</i>	<i>akar-sz</i>	<i>vissza-men-ni?</i>
	where.to	want-2SG	back(PREV)-go-INF
	‘Where do you want to go back to?’		

A mondat így hangzik észtil:

(É083)	<i>Kuhu</i>	<i>sa</i>	<i>tabad</i>	<i>tagasi</i>	<i>minna?</i>
	where.to	2SG	want.2SG	back	go.INF2
	‘Where do you want to go back to?’				

Rövid elemzés:

A H083-as mondat szórendje (az el nem váló igekötővel) gyakori (l. még H098) mind az egynyelvű magyar kisgyermeknél (Pléh 2006: 768–770), másrészt számos példát láttunk rá a magyart mint idegen nyelvet tanuló észt diákok nyelvi megnyilatkozásai között is (pl. H005, H048; H067).

(H084) Elfelejtettem nagyon. – Lex, Ord

(H084)	<i>El-felejt-ettem</i>	<i>nagyon.</i>
	away(PREV)-forget-PST.1SG (DEF=INDEF)	very
	'I completely forgot it.'	

Hibatípus:

Szórendi és lexikai (frazeológiai) hiba.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J084)	<i>Teljesen</i>	<i>elfelejtettem.</i>
	completely	forget.PST.1SG (DEF=INDEF)
	'I completely forgot it.'	

A mondat így hangzik észtül:

(É084)	<i>Unustasin</i>	<i>täesti / täitsa</i>	<i>ära.</i>
	forget.IND.IMP.ACT.1SG	completely	away.
	'I completely forgot it.'		

Rövid elemzés:

A magyarban a „teljesen elfelejtettem” a bevett kifejezés; „nagyon” nem lehet valamit elfelejteni.

A szórendet magyarázhatja, hogy a H084-es mondat első szava egy kérdés (az „Elfelejtetted?”) E/1-re konvertált személyű megismétlése („Elfelejtettem”), ami mentálisan gyorsabb folyamat, mint a konvertált szó tárolása, míg megtörténik elé a retorikai fokozás („Teljesen”) beszúrása, s ez után jöhet és a konvertált kérdőszó („elfelejtettem”) kimondása. Ezt a (feltételezett) mentális folyamatot az „Elfelejtettem – teljesen!” írásmóddal lehetne érzékeltetni. (Nem tudunk viszont bizonyosságot szerezni arról, hogy ez valóban így zajlott-e le a gyermek fejében.)

(H085) Bemegyek a feketébe csoportba. – Ifr:Hyp

(H085)	<i>Be-megy-ek</i>	<i>a</i>	<i>feketé-be</i>	<i>csoport-ba.</i>
	in(PREV)-go-1SG	DEF	black-ILL	group-ILL
	'I am going into the Black Group.'			

Hibatípus:

Jelző és jelzett szó eseteinek felesleges egyeztetése (hiperkongruencia).

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J085)	<i>Be-megy-ek</i>	<i>a</i>	<i>fekete</i>	<i>csoport-ba.</i>
	in(PREV)-go-1SG	DEF	black[NOM]	group-ILL
	'I am going into the Black Group.'			

A mondat így hangzik észtil:

(É085)	<i>Läbe-n</i>	<i>musta</i>	<i>riihma.</i>
	go-2SG	black.ILL	group.ILL
	'I am going into the Black Group.'		

Rövid elemzés:

A „csoport” szó itt szimbolikus névadás: természetesen nem volt „Fekete Csoport” az óvodában. A „Fekete Csoport” elnevezésben a „fekete” a gyász és a szomorúság kulturálisan kötött jelképe, a fekete szín a bánat szimbóluma. L. a saját szomorú hangulatát (nem akart aznap [sem] óvodába menni) vetítette ki a csoportra.

Az észben a jelzőt és a jelzett szót esetben is egyeztetni kell, a magyarban viszont jelzőt sem számban, sem esetben nem egyeztetjük a jelzett szóval. Egynyelvű magyar gyermekeknél (tudomásom szerint) nem fordult elő ilyen jellegű spontán (< BTU) egyeztetés.

(H086) Mi ezek? – Ifr:Ink

(H086)	<i>Mi</i>	$\emptyset$	<i>ez-ek?</i>
	what[SG.NOM]	[be.3SG]	this-PL
	'What are these?'		

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: inkongruencia.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J086)	<i>Mi-k</i>	$\emptyset$	<i>ez-ek?</i>
	what-PL.NOM	[be.3PL]	this-PL
	'What are these?'		

A mondat így hangzik észtl:

(É086)	<i>Mis</i>	<i>need</i>	<i>on?</i>
	what[SG.NOM]	this.PL	be.3
	'What are these?'		

Rövid elemzés:

Jól látszik, hogy a H086-os példa a H085-ös példa ellentéte: a magyarban az előző hiperkongruencia volt (az észtl nyelvben szabályos formát követve), jelen példa pedig inkongruencia, szintén az észtl nyelvben szabályos formát követve.

A jelen idejű E/3. és T/3. személyű létige az észtlben – mindkét esetben – „on”. (Az észtl létige jelen idejű alakjait l. a 35. ábrán.) Bár a mutatószó („need”) többes számú, a kérdőszó egyes számú alakban marad: „mis”. (Többes számú alakja nincs is, hiszen elegendő az egyes számú alak is a lehetséges kérdésekhez. L.: 36. ábra, a H087-es példa elemzésénél.)

sing.	1.	olen	plur.	1.	oleme
	2.	oled		2.	olete
	3.	on		3.	on

35. ábra: Az észtl létige jelen idejű alakjai.

(H087) Ki ezek? – Ifr:Ink

(H087)	<i>Ki</i>	$\emptyset$	<i>ez-ek?</i>
	who[SG.NOM]	[be.3SG]	this-PL
	’Who are they?’		

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: inkongruencia.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J087)	<i>Ki-ek</i>	$\emptyset$	<i>ez-ek?</i>
	who-PL.NOM	[be.3PL]	this-PL
	’Who are they?’		

A mondat így hangzik észtil:

(É087)	<i>Kes</i>	<i>need</i>	<i>on?</i>
	who[SG.NOM]	this.PL	be.3
	’Who are they?’		

Rövid elemzés:

Erről a mondatról ugyanaz mondható el, mint a H086-os számúróól, csak nem a „mis”, hanem a „kes” kérdőszóval kapcsolatban. Ismétlés helyett inkább táblázatba foglaltam az észtil, az angol és a magyar tárgyra, illetve személyre kérdező „mi”, illetve „ki” jelentésű szavakat. (36. ábra).

	egyes szám	többes szám
észtil	<i>mis</i>	<i>mis</i>
angol	<i>what</i>	<i>what</i>
magyar	<i>mi</i>	<i>mi</i>
	egyes szám	többes szám
észtil	<i>kes</i>	<i>kes</i>
angol	<i>who</i>	<i>who</i>
magyar	<i>ki</i>	<i>ki</i>

36. ábra: A „mi” és a „ki” kérdő névmások egyes és többes száma (alanyesetben) az észtilben, az angolban és a magyarban.

(H088) A gyerekek, aki itt volt. – Ifr:Ink

(H088)	<i>A</i>	<i>gyerek-ek,</i>	<i>a-ki</i>	<i>itt</i>	<i>volt.</i>
	DEF	child-PL	DEF-who[SG.NOM]	here.on	be.PST.3SG
	'Children who were here.'				

Hibatípus:

Inkongruencia.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J088)	<i>A</i>	<i>gyerek-ek,</i>	<i>a-ki-k</i>	<i>itt</i>	<i>volt-ak.</i>
	DEF	child-PL	DEF-who-PL.NOM	here.on	be.PST-3PL
	'Children who were here.'				

A mondat így hangzik észtül:

(É088)	<i>Lapse-d</i>	<i>kes</i>	<i>ol-i-d</i>	<i>siin.</i>
	child-PL	who	be-PST-3PL	here
	'Children who were here.'			

Rövid elemzés:

Ez a hiba viszont első pillantásra nem tűnik nyelvi interferenciának, egyszerűen csak – kongruencia hiányában – agrammatikusnak. Elképzelhető viszont, hogy a mellékmondat egyes száma nem egyszerű agrammatizmussal jött létre, hanem az anyanyelv elsajátításának egyik fázisa.

(H089) Van nekem agy. – Ifr:Px.miss

(H089)	<i>Van</i>	<i>Ø-nek-em</i>	<i>agy.</i>
	be.3SG / exist.3SG	1SG-DAT-PX1SG	brain
	'I have brains. / I do have a brain.'		

Hibatípus:

Nyelvi interferencia: hiányzó birtokos személyjel. (Felnőttnél frazeológiai hiba is lenne a mondatban, gyermeknél ezt nem lehet még számon kérni.)

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J089)	<i>Van</i>	<i>Ø-nek-em</i>	<i>agy-am.</i>
	be.3SG / exist.3SG	1SG-DAT-PX1SG	brain-PX1SG
	'I have brains. / I do have a brain.'		

A mondat így hangzik észtül:

(É089)	<i>Mul</i>	<i>on</i>	<i>aju.</i>
	1SG.ADE	be.3SG / exist.3SG	brain
	'I have brains. / I do have a brain.'		

Rövid elemzés:

Azt észtben nincs birtokos személyjelezés (vagy -ragozás). A magyarban viszont el nem hagyható a birtokról a birtokos személyének jelzése.

(Frazeológiai megjegyzés: A magyarban nincs olyan kifejezés, hogy „van agyam”. A gyermeki beszélő szándéka itt annak közlése volt, hogy „nem vagyok buta”.)

(H090) enyim házam – Fraz-Morf

(H090)	<i>enyim</i>	<i>házam</i>
	mine	house
	'my house'	

Hibatípus:

Frazeológiai hiba. (Esetleg appozíció, l. H084)

A kifejezés helyesen így hangozna magyarul:

(J090)	<i>az</i>	<i>én-Ø</i>	<i>ház-am</i>
	DEF	1SG-[NOM]	house-PX1
	'my house'		

A kifejezés így hangzik észtül:

(É090)	<i>minu</i>	<i>maja</i>
	1SG.GEN	house[NOM]
	'my house'	

Rövid elemzés:

A szerkezetben határozott névelős személyes névmás („az én”) kellene birtokos névmás helyett. (A magyar nyelvészek egyelőre vitatkoznak arról, hogy a J090-es példában zérójeles genitivusban vagy egyszerű nominativusban van-e a személyes névmás.)

Ha a gyermek az „az én” kifejezésben nem érzi a birtokosságot sehol kifejeződni, akkor a birtoklás kifejezésének helyettesítésére próbálkozhat a birtokos névmással. Az „enyim házam” ennek a pontosító törekvésnek lehet a példája.

Másrészt lehet az „enyém ... ti. házam” formával interpretálható appozíció is.

(H091) nekem a házam – Fraz-Morf

(H091)	<i>Ø-nek-em</i>	<i>a</i>	<i>ház-am</i>
	1SG-DAT-PX1SG	DEF	house-PX1SG
	'my house'		

Hibatípus:

Frazeológiai hiba.

A kifejezés helyesen így hangozna magyarul:

(J091)	<i>až</i>	<i>én-Ø</i>	<i>ház-am</i>
	DEF	1SG-[NOM]	house-PX1
	'my house'		

A kifejezés így hangzik észtil:

(É091)	<i>minu</i>	<i>maja</i>
	1SG.GEN	house[NOM]
	'my house'	

Rövid elemzés:

A H091-es példa valószínűleg a „nekem van házam” szerkezetből elvont alak. L. bizonyára kevesellte a szimpla ragozatlan személyes névmást (észt mintára, ahol genitivus van), és megpróbált valami egyértelműbbet és ragozottabbat (t.i. jelöltebbet) alkotni, akárcsak a H090-es példában.

A (H090) és a (H091) mondat kísérletei a gyermek nyelvi fejlődésének különböző stádiumaiban születtek.

(H092) Akarok mindig gyerek lenni! – Ifr:Ord

(H092)	<i>Akar-ok</i>	<i>mindig</i>	<i>gyerek</i>	<i>len-ni!</i>
	want-1SG	forever	child	be-INF
	'I will always be a child!'			

Hibatípus:

Szórendi hiba.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(H092)	<i>Mindig</i>	<i>gyerek</i>	<i>akar-ok</i>	<i>len-ni!</i>
	always	child	want-1SG	be-INF
	'I will always want to be a child!'			

A mondat így hangzik észtl:

(É092)	<i>Taba-n</i>	<i>olla</i>	<i>alati</i>	<i>laps.</i>
	want-1SG	be-INF2	always	child
	'I will always want to be a child!'			

Rövid elemzés:

A magyar bilingvis gyermeknyelvi H092-es példa nem szó szerinti fordítása az É092-es mondatnak. Annak mondatkezdő elemét, az „akarok” szót teszi a mondat elejére, ezzel viszont kikerül a fókuszról a mondandó lényege („mindig gyerek”). Ebben a korban még az egynyelvű magyar gyermekek sem tudják tökéletesen használni a fókuszot (Pintér 2017: 71–72).

(H093) Túl sok ékszer van nekem. – Ifr:Fraz.plus–Px.miss

(H093)	<i>Túl</i>	<i>sok</i>	<i>ékszer</i>	<i>van</i>	<i>Ø-nek-em.</i>
	too	many	jewelry	be.3SG	1SG-DAT-PX1SG
	'I have too much jewelry.'				

Hibatípus:

Hiányzó birtokos személyjel miatt felesleges fraezológiai elem megjelenése.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J093)	<i>Túl</i>	<i>sok</i>	<i>ékszer-em</i>	<i>van.</i>
	too	many	jewelry-PX1SG	be.3SG
	'I have too much jewelry.'			

A mondat így hangzik észtil:

(É093)	<i>Mul</i>	<i>on</i>	<i>liiga</i>	<i>palju</i>	<i>ehte-id.</i>
	1SG.ADE	be.3SG	too	many	jewelry-PL.PAR
	'I have too much jewelry.'				

Rövid elemzés:

Mivel az észtben nincsenek birtokos személyjelek (vagy -ragok), az ékszerek birtokosának személyét csak az adessivusban álló személyes névmás tudja jelezni. Ennek frazeológiai és morfológiai megfelelője a magyar dativusos személyes névmás („nekem”), amely megjelenik a H093-as mondatban.

(H094) Neked kalap van, nekem pedig masni. – Ifr:Px.miss

(H094)	<i>Ø-Nek-ed</i>	<i>kalap</i>	<i>van,</i>	<i>Ø-nek-em</i>	<i>pedig</i>	<i>masni.</i>
	2SG-DAT-PX2SG	hat	be.3SG	1SG-DAT-PX1SG	in.turn	ribbon.bow
	'You have a hat, and I have a ribbon bow.'					

Hibatípus:

Hiányzó birtokos személyjelek.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(H094)	<i>Ø-Nek-ed</i>	<i>kalap-od</i>	<i>van,</i>
	2SG-DAT-PX2SG	hat-PX2SG	be.3SG
	'You have a hat, and I have a ribbon bow.'		
	<i>Ø-nek-em</i>	<i>pedig</i>	<i>masni-m.</i>
	1SG-DAT-PX1SG	in.turn	ribbon.bow-PX1SG

A mondat így hangzik észtlül:

(É094)	<i>Sul</i>	<i>on</i>	<i>kübar,</i>
	2SG.ADE	be.3SG	hat
	'You have a hat, and I have a ribbon bow.'		
	<i>mul</i>	<i>aga</i>	<i>kikilips.</i>
	1SG.ADE	but	ribbon.bow

Rövid elemzés:

A H094-es példamondat tökéletes (birtokos személyjelek nélküli) magyar fordítása az észtl mondatnak.

(H095) Hú, de nagy van itt a melegség! – Ifr:Aux.plus, Form.plus

(H095)	<i>Hú,</i>	<i>de</i>	<i>nagy</i>	<i>van</i>	<i>itt</i>	<i>a</i>	<i>melegség!</i>
	EXCL	how	big	be.3SG	here	DEF	warmth
	'OMG, how warm is here!'						

Hibatípus:

Feleslegesen kitett segédige. Felesleges formáns.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J095a)	<i>Hú,</i>	<i>de</i>	<i>nagy</i>	<i>Ø</i>	<i>itt</i>	<i>a</i>	<i>meleg!</i>
	EXCL	how	big	[be.3SG]	here	DEF	warm
	'OMG, how warm is here!'						

(J095b)	<i>Hű,</i>	<i>de</i>	<i>nagy</i>	<i>meleg</i>	<i>van</i>	<i>itt!</i>
	EXCL	how	big	warm	be.3SG	here
	'OMG, how warm is here!'					

A mondat így hangzik észtil:

(É095)	<i>Oi,</i>	<i>kui</i>	<i>suur</i>	<i>palav/soe</i>	<i>on</i>	<i>siin!</i>
	EXCL	how	big	warm	[be.3SG]	here
	'OMG, how warm it is here!'					

Rövid elemzés:

Mint a J095a mondat mutatja, a H095-ös példában hiperkorrekt a kitett létige. A „meleg” szó többnyire melléknévként szerepel, de használjuk főnévi értelemben is. (A gyermeknyelvi fejlődés egyik fontos állomása a hiperkorrekció. – Mitrang 2003)

(H096) Az utálom. – Ifr:Morf:Acc

(H096)	<i>Az</i>	<i>utál-om.</i>
	that[NOM]	hate-DEF1SG
	'I hate that/it.'	

Hibatípus:

Hiányzó accusativus.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(H096)	<i>Az-t</i>	<i>utál-om.</i>
	that-ACC	hate-DEF1SG
	'I hate that/it.'	

A mondat így hangzik észtül:

(É096)	<i>Ma</i>	<i>vibka-n</i>	<i>seda.</i>
	1SG	hate-1SG	this /that.PAR
	'I hate that/it.'		

Rövid elemzés:

Kérdés, hogy miért hiányzik az accusativus a H096-os mondatban. A NYT-knak inkább a határozott tárgyas ragozással szoktak nehézségeik lenni. Egy NYT-tól a hipotetikus Pot096-os példára számítanánk.

(Pot096)	NYT-i köztesnyelvi	
	<i>Az-t</i>	<i>utál-ok.</i>
	that-ACC	hate-INDEF1SG
	'I hate that/it.'	

Ezen a ponton tehát feltételezhetően nagy különbség van a NYT-i és az L-i nyelvhasználat között.

(H097) Mi volt nekem hiba? – Ifr: Fraz, Det.miss, Px.miss

(H097)	<i>Mi</i>	<i>volt</i>	<i>Ø-nek-em</i>	<i>hiba?</i>
	what	be.PST.3SG	1SG-DAT-PX1SG	fault
	‘Where did I make a mistake?’			

Hibatípus:

Frazeológiai hiba. Hiányzó névelő és birtokos személyjel.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J097)	<i>Mi</i>	<i>volt</i>	<i>a</i>	<i>hibá-m?</i>
	what	be.PST.3SG	DEF	fault-PX1SG
	‘Where did I make a mistake?’			

A mondat így hangzik észtil:

(É097)	<i>Mis</i>	<i>mul</i>	<i>viga</i>	<i>oli?</i>
	what	1SG.ADE	fault[NOM]	be.PST.3SG
	‘Where did I make a mistake?’			

Rövid elemzés:

A H097-es mondatban frazeológiai hiba van, hiányzik a határozott névelő és birtokos személyjel; felesleges benne a „nekem”. A magyar „nekem” az észtil „mul” megfelelője. Ez nyilván azért szerepel, mert birtokos személyjel hiányában enélkül nem lenne érthető a mondat. Wéber megfigyelése szerint: „a magyar gyermekek már a határozott névelő megjelenése előtt elkezdik használni külön-külön mindkét igeragozást” (Wéber 2007: 219) Ebből a névelőhiányos mondatból nem tudunk semmit mondani Wéber nagyon fontos állítására vonatkozóan.

(H098) Akarok már végre elutazni! – Ifr:Prev:Ord

(H098)	<i>Akar-ok</i>	<i>már</i>	<i>vég-re</i>	<i>el-utaz-ni!</i>
	want-1SG	already	end-SUBL	away(PREV)-travel-INF
	'Finally I want to travel somewhere else!'			

Hibatípus:

Szórendi hiba.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(H098)	<i>El</i>	<i>akar-ok</i>	<i>utaz-ni</i>	<i>már</i>	<i>vég-re!</i>
	away(PREV)	want-1SG	travel-INF	already	end-SUBL
	'Finally I want to travel somewhere else!'				

A mondat így hangzik észtil:

(É098)	<i>Taba-n</i>	<i>juba</i>	<i>lőpu-ks</i>	<i>ára</i>	<i>sőita!</i>
	want-1SG	already	end-TRA	away(PREV)	travel-INF2
	'Finally I want to travel somewhere else!'				

Rövid elemzés:

A H098-as mondat szóról szóra az észtil mondat sorrendjét követi. Ez a magyarban szórendi hibás mondat.

(H099) Annaira gonoszak, hogy nem látták meg, hogy ott van a szegény mókusok! – Ifr:Morf:Ink

(H099)	<i>Annyi-ra</i>	<i>gonosz-ak</i>	$\emptyset$,	<i>hogy</i>	<i>nem</i>	<i>lát-ták</i>	<i>meg,</i>
	so much-SUBL	cruel-PL	[be.3PL]?	that	NEG	see-PST.3PL	TOT_PREV
	'They are so cruel, that they did not notice						
	<i>hogy</i>	<i>ott</i>	<i>van</i>	<i>a</i>	<i>szegény</i>	<i>mókus-ok!</i>	
	that	there	be.3SG	DEF	poor[SG.NOM]	squirrel-PL	
	that the poor squirrels are there!						

Hibatípus:

Morfológiai hiba: T/3. helyett E/3. szerepel.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(H099)	<i>Annyi-ra</i>	<i>gonosz-ak</i>	$\emptyset$,	<i>hogy</i>	<i>nem</i>	<i>lát-ták</i>	<i>meg,</i>
	so much-SUBL	cruel-PL	[be.3PL]	that	NEG	see-PST.3PL	TOT_PREV
	'They are so cruel, that they did not notice						
	<i>hogy</i>	<i>ott</i>	<i>van-nak</i>	<i>a</i>	<i>szegény</i>	<i>mókus-ok!</i>	
	that	there	be-3PL	DEF	poor[SG.NOM]	squirrel-PL.NOM	
	that the poor squirrels are there!						

A mondat így hangzik észtil:

(É099)	<i>Nad</i>	<i>on</i>	<i>nü</i>	<i>paba-d,</i>	<i>et</i>	<i>ei</i>	<i>näi-nud</i>	/	<i>märga-nud,</i>
	3PL	be.3	so	cruel-PL.NOM	that	NEG	see-PST.CNG		notice-PST.CNG
	'They are so cruel, that they did not notice								
	<i>et</i>	<i>seal</i>	<i>on</i>	<i>need</i>	<i>vaese-d</i>	<i>orava-d.</i>			
	that	there	be.3	this.PL	poor-PL.NOM	squirrel-PL.NOM			
	that the poor squirrels are there!								

Rövid elemzés:

Ebben a mondatban is „van” szerepel „vannak” helyett. Mivel az észtilben egybeesik a kettő (l. H086), valószínűnek tűnik, hogy az észtil „on” hatására redukálódott L magyar nyelvben csak egyetlen alakra, a „van”-ra a létige jelen idejű harmadik személyű alakjainak a száma.

(H100) Itt vannak a nevük. – Ifr:Hyp/Ink

(H100)	<i>Itt</i>	<i>van-nak</i>	<i>a</i>	<i>nev-ük.</i>
	here	be-3PL	DEF	name-PL
	'Here are their names.'			

Hibatípus:

Hiperkongruencia vagy inkongruencia.

A mondat helyesen így hangozna magyarul:

(J100a)	<i>Itt</i>	<i>van</i>	<i>a</i>	<i>nev-ük.</i>
	here	be.3SG	DEF	name-PL
	'Here are their names.'			

(J100b)	<i>Itt</i>	<i>van-nak</i>	<i>a</i>	<i>neve-i-ük.</i>
	here	be-3PL	DEF	name-POSS_PL-PL
	'Here are their names.'			

A mondat így hangzik észtül:

(É100)	<i>Sitt</i>	<i>on</i>	<i>nende</i>	<i>nime-d.</i>
	here	is.3	3PL.GEN	name-PL.NOM
	'Here are their names.'			

Rövid elemzés:

A H100-as példa lehet hiperkongruencia, ha J100a mondathoz hasonlítjuk, illetve inkongruencia, ha a J100b mondattal vetjük össze. (Érdekes lenne megvizsgálni, hogy a felnőtt magyar anyanyelvű beszélők a J100a vagy a J100b mondatot fogadják-e el tökéletesnek. Jelen dolgozat szerzője inkább a J100b mondatot használná.)

Elképzelhető, hogy L még nem vonta el a magyar -i-, ún. birtoktöbbsesítő jelet, ezért keveredik a H100-as mondatban a J100a és b mondat megoldása.

(H101) Ne'ettem. – Ifr:Morf

(H101)	<i>Ne'ettem.</i>
	PROH? / NEG? eat.PST.1SG
	PREV?-eat.PST.1SG

Hibatípus:

Különleges nyelvi interferencia: morfológiai összeolvadás.

A lehetséges két mondat helyesen így hangozhatna magyarul:

(J101a)	<i>Nem ettem.</i>
	NEG eat.PST.1SG
	'I did not eat.'
(J101b)	<i>Meg-ettem.</i>
	TOT_PREV eat.PST.1SG
	'I ate it (up).'

Két forrásmondat így hangzik észtlül:

(É101a)	<i>Ära söö.</i>
	PROH.2SG eat
	'Do not eat (it up)!'
(É101b)	<i>Söö ära.</i>
	eat.IMP.2SG away(PREV)
	'Eat (it) up!'

Rövid elemzés:

Ez a mondat többször is elhangzott L szájából, nem egyszeri esetről van szó. A kifejezést hol „megettem”, hol pedig „nem ettem” értelemben használta.

Az észtlben van egy homonim szópár, mely hatással lehetett a H101-es mondat megalkotásában L-re. Erre látunk példákat az É101-es mondatokban.

Az É101a mondat a tiltást kifejező segédige E/2-es alakját tartalmazza.¹⁷⁶ Az É101b mondat pedig a magyar „el-”, illetve „meg-” igekötőkkel párhuzamba állítható „ära”

¹⁷⁶ Míg a finnben személyben és számban ragozott tagadóiéget találunk (*en, et, ei, emme, ette, eivät syö:* 'nem ettem, ettél...', stb.), az észtlben minden számban és esetben az „ei” alak használatos. Ezzel szemben az észtlben ragozódik

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok,* illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

aspektuális és akcióminőségi igei partikula használatát mutatja be egy példán (l. Metslang 2001, Tamm 2004, illetve az aspektus és az akcióminőség különbségéről és a magyar igeötökről l. Kiefer 2006, 2007).

A észt tiltó segédige („ära” – ’ne’) és az igei partikula („ära” – kb. ’meg’, illetve ’el’) homonímiája (l. Tamm 2015) hathatott L-re, amikor magyar gyermeknyelvi kommunikációjában megalkotta a *ne*’ szócskát ebben az egységesített jelentésben.

---

a tiltó segédige. (Paradigmájáról l. Erelt 2017a: 183–184, Tamm 2015: 410). Kétségtelenül az E/2. alakkal lehet a legtöbbször találkozni – főleg gyerekkorban.

A rövidítések feloldását l. a 8. fejezetben: 24. ábra: *A hibakódok*, illetve 26. ábra: *A morfológiai elemzésekben használt rövidítések*

10. KONKLÚZIÓK

Ebben a részben a hibaelemzés eredményeit foglalom össze.

10.1. AZ ADATOK

A véletlenszerűen kiválasztott nyelvtanulói szövegek és a célzottan csak a nyelvi interferencia nyomait mutató, illetve a nyelvtanulói korpusszal összevetve más szempontból érdekes bilingvis gyermeknyelvi szövegek a leggyakrabban az alábbi hibajelenségeket mutatták (37. ábra). A 101 példa összesen 202 hibát tartalmazott.

E 202 különböző hibából a tíz leggyakoribbat a 37. ábra táblázata foglalja össze. Nem számoltam össze, hogy hány lexikai vagy morfológiai hibát találtam, mert ez az adat önmagában nem releváns. A hibák között vannak jelentős átfedések is, elsősorban emiatt közelíti meg a leggyakoribb hibák összege a teljes összes hibaszámot.

#	Hibatípus	Ö (101)	NYT (79)	L (22)
1.	determinációs hiba (birtokos szerk. nélk.):	47	46	1
2.	interferencia:	46	27	19
3.	szórendi hiba:	29	25	4
4.	igekötőhiba:	12	10	2
5.	ortográfiai hiba:	20	20	–
6.	px-hiba:	10	7	3
7.	inkongruencia:	9	5	4
8.	accusativushiba:	9	8	1
9.	segédige-hiba:	7	5	2
10.	fonológiai hiba:	5	5	–
A leggyakoribb hibák:		194	158	36

37. ábra: A tíz leggyakoribb hibatípus

10.2. A VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK

A hibák százalékos megoszlását a 38.a) és b) ábra táblázatán mutatom be. Természetes, hogy az ortográfiai és a fonológiai hibák 100%-át a nyelvtanulók követték el. (A bilingvis gyermek óvodás volt, nem írt.)

#	Hibatípus	Ö (101)	%	NYT (79)	%	L (22)	%
1.	determinációs hiba (birtokos szerk. nélk.):	47	100	46	98	1	2
2.	interferencia:	46	100	27	59	19	41
3.	szórendi hiba:	29	100	25	86	4	14
4.	igekötőhiba:	12	100	10	83	2	17
5.	ortográfiai hiba:	20	100	20	100	–	0
6.	px-hiba:	10	100	7	70	3	30
7.	inkongruencia:	9	100	5	56	4	44
8.	accusativushiba:	9	100	8	89	1	11
9.	segédigehiba:	7	100	5	71	2	29
10.	fonológiai hiba:	5	100	5	100	–	0
A leggyakoribb hibák:		194	100	158	81	36	19

38.a) ábra: A tíz leggyakoribb hibatípus százalékos megoszlása – összegeekkel

#	Hibatípus	100%	78%	22%
		Ö (101)	NYT (79)	L (22)
1.	determinációs hiba (birtokos szerk. nélk.):	100	98	2
2.	interferencia:	100	59	41
3.	szórendi hiba:	100	86	14
4.	igekötőhiba:	100	83	17
5.	ortográfiai hiba:	100	100	0
6.	px-hiba:	100	70	30
7.	inkongruencia:	100	56	44
8.	accusativushiba:	100	89	11
9.	segédigehiba:	100	71	29
10.	fonológiai hiba:	100	100	0
A leggyakoribb hibák:		100	81	19

38.b) ábra: A tíz leggyakoribb hibatípus százalékos megoszlása – összegeekkel

Ha a hibák az adott halmaz (nyelvtanulói, bilingvis gyermeknyelvi) példáinak *arányában* oszlanának meg, akkor azok 78%-át a nyelvtanulói és 22%-át a bilingvis gyermeknyelvi példák adnák.

10.2.1. Óvatosan kezelendő adatok

A vizsgálatnak két olyan része van, melynek adataival óvatosan kell bánni. Az egyik terület a *-lak/-lek* ragozást érintő hibázások viszonylag alacsony száma. Ez az alacsony szám alapvetően két okra vezethető vissza. Az egyik, hogy a nyelvtanulói adatok írott produkciókból származnak, ahol ez az élőnyelvi, szemtől szembeni kommunikációban gyakori alak nagyságrendekkel ritkábban jelenik meg. A másik ok pedig az, hogy a beszélt nyelvi adatok bilingvis gyermektől származtak, aki, mint látható, összehasonlíthatatlanul jobban használja a determinált alakokat, mint a felnőtt nyelvtanulók.

Fontos azt is számításba vennünk az adatok elemzésekor, hogy a bilingvis gyermeki hibakorpuszból a mennyiségarányos 22% helyett *az interferenciahibák* kb. 40%-os aránya nem értékelhető adat, hiszen a bilingvis gyermeki hibakorpuszból pár kivételtől eltekintve eleve csak *a nyelvi interferencia nyomait mutató példák kerültek be* ebbe a vegyes korpuszba, és mind a *birtokos személyjeleket érintő hibák* esetében (30%), mind az *inkongruencia-hibák* (44%) mind pedig az egyeztetési hibákkal összefüggésben levő *segédige-hibák* (29%) mindegyikét nyelvi interferenciára vezettük vissza, így ezek adata a nyelvtanuló korpuszsal való összevetésben nem releváns.

Ezen jelenségek látszólagos felülreprezentáltsága az összevetésben tehát csupán annak tudható be, hogy a gyermeknyelvi korpuszból szándékosan az interferenciahibák kerültek be ebbe a vizsgálatba, hiszen észt–magyar nyelvi összevetésben elsősorban ezek tűntek érdekesnek, nem pedig az olyan gyermeknyelvi produkciók, melyeket egynyelvű magyar gyermekek is produkálnak. Ezen a téren mindazonáltal egy érdekes *jövőbeni vizsgálat* alapja lehet a bilingvis korpusz belső elemzése, valamint egynyelvű gyermeknyelvi korpuszsal való összevetése.

10.2.2. Értékelhető adatok

A *birtokos szerkezetek nélküli determinációs hibák* 98%-át a nyelvtanulók követték el. Az ő köztesnyelvi teljesítményük itt látványosan eltér a bilingvis kisgyermek nyelvi teljesítményétől. Bár olyan példa a rendelkezésre álló 22 példából álló gyermeknyelvi anyagban nem volt, mely érdemben hozzá engedne szólni Wéber Katalin megfigyeléséhez, mi szerint „a magyar gyermekek már a határozott névelő megjelenése előtt elkezdik használni külön-külön mindkét igeragozást” (Wéber 2007: 219), mégis tanulságos, hogy az igeragozást és a névelőket érintő hibák gyakorlatilag mindegyikét a nyelvtanuló felnőttek nyelvi produkciójában találjuk.

Értékelhető adat az is, hogy bár a bilingvis gyermek szórendi hibái nagyon látványosak voltak, mégis a nyelvtanulók követtek el nagyságrendileg több hibát: a célnyelvi normától eltérő megnyilatkozások 86%-a volt az övék.

Bár azt is tudjuk, a gyermekek anyanyelvi beszédében is viszonylag későn válik el az igekötő az igétől (2000: 996–999, Pléh 2006: 768–770), az összes igekötőhiba arányosan nagyobb részét, 83%-át a nyelvtanulók produkálták.

Várható volt az is, hogy az accusativust érintő hibák túlnyomó többségét is a nyelvtanulók követik el (89%).

10.3. IGAZOLÁSOK ÉS MEGLEPETÉSEK

Összességében a nyelvtanulók számára a vizsgálatot megelőzően is nehezen elsajátíthatónak tartott anyagokról, mint a *determináció* (összetett igeragozás, birtoklás és névelők), valamint *szórend* (szintaxis) elsajátítása a várakoznak megfelelően valóban kiderült, hogy nehézségeket okoz. Mégis talán ezek közül a birtoklással kapcsolatos kifejezések elsajátítása volt a legkevésbé problémás, feltehetően egyrészt az észttel azonos szerkezetű birtokos konstrukció miatt, másrészt a birtokos személyjelek esetében pedig talán a sokak által már – vagy korábban vagy éppen a magyarral párhuzamosan – tanult finn nyelvből ismerős jelenségre, illetve, esetleg saját, a sztenderd észttől eltérő módon a Px-eket megőrző nyelvjárásukra támaszkodva közelítették meg összességében inkább sikeresen, mint sikertelenül a célnyelvi normát.

Arányait tekintve viszonylag elenyésző mennyiségű *accusativussal* kapcsolatos hibát, illetve *segédigével* kapcsolatos hibát találhattunk.

A legnagyobb meglepetést az *ortográfiai hibák* okozták. Az észtt és a magyar ortográfia viszonylag könnyűnek tűnő kölcsönös elsajátíthatósága ellenére meglepően sok volt az ortográfiai hiba. Ezek egy része fonológiai eredetű hiba volt. Ezek kiküszöbölése célzott felkészülést és gyakoroltatást kíván. Felmerülhet az is, hogy magyar forrásnyelv felől indulva talán esetleg könnyebb az észtt ortográfia elsajátítása, mint viszont. Ez a téma mindenképpen érdemes lenne a *további alkalmazott és elméleti kutatásra* is.

10.4. AZ EREDMÉNYEK ÉS A TOVÁBBI KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK

- 1.) Mindenképpen további vizsgálatok szükségesek a *magyar és az észtt szintaxis összehasonlító (kontrasztív) kutatása* terén. Láthattuk, hogy az elmúlt években a kutatások örvendetesen megindultak ezen a téren is, de egyelőre még inkább csak az első fecskék szárnypróbálgatásainál tartunk.

JELEN KUTATÁS EREDMÉNYEI: A jelen dolgozat talán egy két ponton előbbre tudta vinni a kutatást

– a *források célzott összeszedésével és kiválogatásával*.

- Az eddigi eredmények összefoglalásával kiindulópontot tudott adni a folytatáshoz,
- és nem utolsó sorban az itt először közreadott 101 elemű köztesnyelvi megszólalást tartalmazó, több részkorpuszból álló anyagával jó forrása lehet a további *ész-t–magyar / magyar–ész-t*
  - összehasonlító (kontrasztív)
  - nyelvtanulói köztesnyelvi
  - és bilingvis gyermeknyelvi szintaktikai kutatásoknak.

2. A gyermeknyelvi részkorpusz nyelvi produkcióját illetően mindenképpen ígéretes lenne *egyrészt a teljes korpusz vizsgálatát elvégezni*, melyből az itt szereplő 22 példát a szerző kiválasztotta. Mivel ez saját gyűjtése, ezért a további vizsgálat elvégzése már elsősorban csak idő kérdése.

Másrészt hasznos lenne a teljes *magyar–ész-t bilingvis gyermeknyelvi korpuszt* egynyelvű magyar gyermeknyelvi korpusszal tételesen egybevetni. Ez segítene finomítani az eddigi eredményeket, és optimális esetben a *bilingvis interferenciák* és a *gyermeknyelvi univerzálék* kérdésében is további hasznos mondanivalóval szolgálhatna.

JELEN KUTATÁS EREDMÉNYEI:

- 1.) A *magyar–ész-t bilingvis gyermeknyelvi részkorpusz* közreadásával egy eddig még soha nem publikált nyelvi viszonylatban vártak elérhetővé nagyobb mennyiségben *magyar–ész-t bilingvis gyermeknyelvi szövegek*.
- 2.) A nyelvtanulói korpusz mellett való megjelenítésük látványosan igazolta, hogy *a determinált alakokat érintő nyelvtanulói köztesnyelvi megszólalások mennyiségileg látványosan felülmúlják a gyermeknyelvi determinációs hibákat*.
- 3.) JELEN KUTATÁS EREDMÉNYEI – mind a várhatóak, mind pedig a meglepőek (ortográfia) – *segítséget jelenthetnek* a kifejezetten ész-t anyanyelvű magyar nyelv-tanulókat megcélzó *további tankönyvek és egyéb oktatási anyagok fejlesztésében*. Hiszen egyértelműen érdemes úgy folytatni a jövőbeni tananyagok és oktatási segédanyagok készítését, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek a szerzők a (jelen dolgozat által is) bizonyítottan nehezebben elsajátítható nyelvi anyagrészek gyakoroltatására és alaposabb, részletesebb, áttekinthetőbb grammatikai magyarázatára.

10.5. AZ EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

A tanulói köztesnyelv és a célnyelv közt a legfontosabb eltéréseket a határozottsággal (definitésséggel, determinációval) kapcsolatban látom. Az eredmények azt mutatják, hogy az észtek esetében ez nem csak az összetett magyar igerparadigma (általános, határozott tárgyias, -*lak/-lek* ragozás) elsajátításában mutatkozik meg, mely egy jól ismert tanulói nehézség (még akkor is, ha egyébként poliperszonális nyelvből „érkezik” a tanuló, pl. erza nyelv az anyanyelve – l. Durst és Janurik 2011). Elemzéseimben több síkon is radikális határozottságbeli különbségekre bukkantam észt–magyar viszonylatban, melyek a következők:

- a névelő hiánya az észtben,
- a diskurzustól függő szórend eltérően működő szintaktikai alapjai,
- a morfológiai esetek másfajta kapaszkodót adnak a határozottság kifejezéséhez.

Az itt következő alfejezetekben a határozottság kifejezésével kapcsolatos hibákat és javaslatokat három, egymással kapcsolatos csoportra osztom.

1. Az összetett igerparadigma mint poliperszonális ragozás (10.5.1.)
2. A határozottság kifejezése névelőkkel vagy más módon, partitívus és a határozatlanság konceptuális összekapcsolása, amely accusativusos alanyokhoz vezet a köztes nyelvben (10.5.2.)
3. A diskurzus-konfigurációs nyelvek szabadnak tűnő szórendje, amely különböző módokon „szabad” (10.5.3.)

10.5.1. Az összetett igerparadigma mint poliperszonális ragozás

Mint korábban – az 5.3. fejezetben – bemutattam, a szakirodalom egy részében terjedőben van az utóbbi évtizedekben (pl. Aronson 1997; Kalinina et al. 2006: 460; Beuls 2011: passim) a poliperszonális (‘több személyhez történő’) egyeztetés, poliperszonális ragozás kifejezések használata a magyarral kapcsolatban is. Az észti magyarnyelv-tanulók köztesnyelvi példanyaga alapján ezt jó iránynak tartom.

A csak az igeragozással v. a névelővel kapcs. összesen 46 determinációs hiba részletes tárgyalását l. fent. Itt most csak pár példát idéznék fel újra (l. 39. ábra: *Néhány példa a korpuszból a köztesnyelvi igeragozást illetően*).

Mint a példákból kiderült, gyakran „cserélődnek fel” a határozott és határozatlan alakok. Frazeológiai egységként tanítva az „*[azt] remélem, hogy...*”, „*[azt] kérdezte / felelte / válaszolta / mondta / kiáltotta / írta / gondolta / látta [stb.], hogy ...*” kifejezéseket, segíthet az ezekben a gyakran előforduló formulákban történő normatív nyelvhasználat elsajátításában.

Kérdés, hogy frazeológiai egységben, vagy inkább az É. Kiss (2003, 2015) által leírt *inverz egyeztetési tilalom* szabályával (bemutatását l. az 5.3.3. fejezetben) érdemes-e tanítani az 1. és 2. személyű tárgy esetén alkalmazandó igeradigmát.

#	Köztesnyelvi példa a korpuszból	Célnyelvi norma szerint
(H002)	<i>Nyugodtan tudjátok telefonálni.</i>	Nyugodtan telefonálhattok.
(H009)	<i>Én nem tanulom a Tartu egyetemen.</i>	Én nem a Tartui Egyetemen tanulok.
(H015)	<i>ez maradt nálam</i>	ez nálam maradt
(H018)	<i>bámulta engem</i>	bámult engem
(H022)	<i>Pibentük barátommal Balatonnál.</i>	A barátommal a Balatonnál nyaraltunk.
(H027)	<i>Remélek, hogy megtaláltok Mikulást.</i>	Remélem, hogy megtaláljátok a Mikulást.
(H038)	<i>Bocsi, hogy olyan későn hívtam.</i>	Bocsi, hogy olyan későn hívtalak.
(H046)	<i>fogok kérdezni azt</i>	meg fogom kérdezni

39. ábra: Néhány példa a korpuszból köztesnyelvi igeragozást illetően

A magyar igeragozás poliperszonális keretben történő tárgyalása segíthet a nyelvoktatás posztkommunikatív korszakában csökkenteni az ún. *nyelvi plató* (Richards 2008, Mirzaei & Zoghi 2017) és a *nyelvi fosszilizáció* (Selinker 1972, Mirzaei & Zoghi 2017) megjelenését. Annak tudatosítása, hogy tárgyas ige esetében az igealak megválasztására a tárgy személye (és néha: száma), valamint 3. személyű tárgy esetében a tárgy határozottsága alapján kell ügyelni, már a tanulás kezdetén csökkentheti a nyelvtanulói bizonytalanságot, és később a hibázásokat.

Az utóbbi időben a szakirodalomban egyre többen beszélnek nem két-, hanem háromféle igeradigmáról a magyarban. (Részletesen l. az 5.2.2. fejezetben.) H2L szempontból ezt mindenképpen követendő iránynak tartom.

Míg a jelenlegi tankönyvek és nyelvtanok nagy részében általában különálló fejezetek tárgyalják a különböző magyar igeragozási paradigmákat, az összefüggések és a kontrasztok kiemelésére mind a 3. személyű tárgyat tartalmazó esetek, mind pedig az 1. és 2. személyű tárgyak együttes láttatása volna célszerű.

Niina Aasmäe erza nyelvkönyve a determinált igeragozású erza nyelv igeradigmáinak bemutatásakor a tárgy személyét is feltünteti (Aasmäe 2012). Ez a tárgyalásmód a magyar igeragozás összetett rendszerének bemutatására is alkalmas és hasznos lenne.

Nézzünk néhány példát a „lát” ige ragozására különböző személyű tárgyakkal. (Elemzésüket részben l. az 5.3.3. fejezetben.)

A példákból az is kiderül, hogy érdemes a tárgy és a megfelelő igeragozás tanításakor időt szánni a visszaható névmásokkal kapcsolatos tudnivalónak, illetve az inkluzív és exkluzív többes számok tárgyalásának.

1SG alany → 1SG / 1PL tárgy

(109) *Nem látom magam / magunkat a Facebookon!*

1SG alany → 2SG / 2PL tárgy

(110) *Nem látlak (téged) / titeket a listán!*

1SG alany → 3SG / 3PL tárgy

(111a) *Látok egy nőt is a templomban.*

(111b) *Látok nőket is a templomban.*

(112) *Már látom a hibát / a hibákat.*

2SG alany → 1SG / 1PL tárgy

(113) *Látsz engem / minket a Facebookon?*

2SG alany → 2SG / 2PL tárgy

(114) *Látod magadat / magatokat a Facebookon?*

2SG alany → 3SG / 3PL tárgy

(115a) *Látsz egy nőt is a templomban?*

(115b) *Látsz nőket is a templomban?*

(116) *Látod már a hibát / a hibákat?*

3SG alany → 1SG / 1PL tárgy

(117) *Lát engem / minket a Facebookon?*

3SG alany → 2SG / 2PL tárgy

(118) *Lát téged / titeket a Facebookon.*

3SG alany → 3SG / 3PL tárgy

(119a) *Lát egy nőt is a templomban.*

(119b) *Lát nőket is a templomban.*

(120) *Látja már a hibát / a hibákat.*

(121) *Nem látja magát / magukat a Facebookon.*

1PL alany → 1SG tárgy

(122) *Tényleg látunk engem koronával a fejemen?*

1PL alany → 1PL tárgy

(123) *Már szinte látjuk magunkat a Paradicsomban.*

1PL alany → 2SG / 2 PL tárgy

(124a) *Remélem, látunk téged a kiránduláson!*

1PL alany → 2SG / 2 PL tárgy

(124b) *Remélem, látunk titeket a kiránduláson!*

(125) *Majd látjuk egymást!*

1PL alany → 3SG / 3 PL tárgy

(126a) *Nem látok ebben semmi rosszat.*

(126b) *Nem látok itt semmiféle földönkívülieket.*

(127) *Nem látom sehol a kutyát / kutyákat!*

2PL alany → 1SG / 1PL tárgy

(128) *Ezen a képen ti hol láttok engem / minket?*

2PL alany → 2SG tárgy

(129) *?Tényleg láttok téged koronával a fejeden?*

2PL alany → 2PL tárgy

(130) *Látjátok magatokat a listán?*

2PL alany → 3SG / 3PL tárgy

(131) *Láttok macskát / macskákat is a képen?*

(132) *Nem látjátok valahol a telefonomat / a színeseket?*

3PL alany → 1SG / 1PL tárgy

(133) *Látnak engem / minket a Facebookon?*

3PL alany → 2SG / 2PL tárgy

(134) *Látnak téged / titeket a Facebookon?*

3PL alany → 3SG / 3 PL tárgy

(135) *Látnak egeret / egereket a macskánál?*

(136) *Nem látják sehol sem az egeremet / a képeimet.*

(137) *Már látják (ön)magukat a Facebookon.*

A következőkben bemutatok egy lehetséges összefoglaló táblázatot, mely segédanyagként szolgálhat a tudnivalók együttes, poliperszonális keretben történő szemléltetéséhez (l. 40. a)–b) ábra).

SUBJ.		OBJ.					
		1.		2.		3. (=FORMAL 2.)	
		Sing.	Plur.	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
Sing.	1.	lát-om magam magunkat		lát-lak (téged) titeket		lát-om őt őket önt önöket a(z) ...-t a(z) ...-kAt	
						lát-ok valamit valamiket egy ...-t	
Sing.	2.	lát-sz engem minket		lát-od magad magatokat		lát-od őt őket önt önöket a(z) ...-t a(z) ...-kAt	
						lát-sz valamit valamiket egy ...-t	
Sing.	3. (=FORMAL 2.)	lát-Ø engem minket		(téged) a(z) ...-kAt		lát-ja őt őket önt önöket a(z) ...-t a(z) ...-kAt	
						lát-Ø valamit valamiket egy ...-t	

40.a) ábra: A magyar igeragozás poliperszonális keretben (egyes számú alanyok esetében)

SUBJ.		OBJ.						
		1.		2.		3.		
		Sing.	Plur.	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.	
Plur.	1.	lát-unk engem	lát-juk magunkat	lát-unk (téged) titeket		lát-juk		
						őt	őket	
						önt	önöket	
							a(z) ...-t	a(z) ...-kAt
	lát-unk valamit egy ...-t		lát-unk valamiket					
					lát-játok			
					őt	őket		
	2.	lát-tok engem minket		lát-tok téged	lát-játok magatokat	lát-játok		
						önt	önöket	
a(z) ...-t						a(z) ...-kAt		
lát-tok valamit egy ...-t		lát-tok valamiket						
				lát-ják				
				őt	őket			
3. (=FORMAL 2.)	lát-nak engem	lát-nak minket	lát-nak (téged)	lát-nak tieket	lát-ják			
					önt	önöket		
					a(z) ...-t	a(z) ...-kAt		
lát-nak valamit egy ...-t		lát-nak valamiket						

40. b) ábra: A magyar igeragozás poliperszonális keretben (többes számú alanyok esetében)

10.5.1.1. Konklúzió

A fentiekben elmondottak alapján javaslom, hogy a magyarul tanulók számára a magyar igeragozás tanítása mint poliperszonális ragozás történjék.

A hármas felépítésű, a tárgy személyétől és határozottságától függő *poliperszonális igeragozás* terminusának bevezetése, és az igeragozás ilyen összefüggésben történő tárgyalása véleményem szerint a következő előnyökkel járna:

1. a helyére kerül a *-lak/-lek* rag a rendszerben, vagyis tovább már nem egyik vagy másik igeragozási sor szervesen független függeléke lenne a leírásban.
2. ez a hármas felépítésű, a tárgy személyétől és határozottságától függő poliperszonális ragozás a tárgy személyére vonatkozóan szervesen be tudja illeszteni az É. Kiss Katalin által leírt *inverz egyeztetési tilalom* szabályát (É. Kiss 2003) és az általa Comrie 1980 nyomán bemutatott *aktivitási hierarchiát* is (É. Kiss 2015: 115).
3. nem kell tárgyérzékeny és tárgyra nem érzékeny rendszerről beszélni. Hiszen akkor is érzékeny a rendszer a tárgyra, ha a határozatlan 3. személyű tárgy mellett az A) paradigma lép működésbe – éppen a tárgy jellegzetességei miatt kell ezt a paradigmát választani.
4. A magyar igeragozás poliperszonális keretben történő tárgyalása segíthet a nyelvoktatás posztkommunikatív korszakában csökkenteni az ún. *nyelvi plató* (Richards 2008, Mirzaei & Zoghi 2017) megjelenését és a *nyelvi fosszilizáció* (Selinker 1972, Mirzaei & Zoghi 2017) előfordulását. Annak tudatosítása, hogy tárgyas ige esetében az igealak megválasztására a tárgy személye (és néha: száma), valamint 3. személyű tárgy esetében a tárgy határozottsága alapján kell ügyelni, már a tanulás kezdetén csökkentheti a nyelvtanulói bizonytalanságot, és később a hibázásokat.

10.5.2. Névszói determináció

Észt forrásnyelv felől indulva a határozottság–határozatlanság kifejezésének elsajátítása is átlagosnál több erőfeszítést kíván a nyelvtanulótól. Ez alapvetően a teljes névszói paradigmát érinti, de legnyilvánvalóbban a tárgy esetében detektálható, ugyanis itt az észtt szemlélet mind a morfológiai esetek, mint a szórend mögött álló szintaxis szempontjából látványos *esztónianizmusokhoz* vezet.

A korpusz példái közül emlékeztető gyanánt az alábbiakat emelném ki (41. ábra).

#	Köztesnyelvi példa a korpuszból	Célnyelvi norma szerint
(H007)	<i>Azt mondja elég sok embereket.</i>	sokak szerint / sokaktól hallani
(H012)	<i>az észtt férfi vagyok</i>	észtt férfi vagyok
(H017)	<i>magyarázta, hogy ezt szerez neki örömet</i>	magyarázta, hogy ez szerez neki örömet
(H021)	<i>kérdeztt rendőr</i>	kérdezte a rendőr
(H022)	<i>Pibentük barátommal Balatonnál.</i>	A barátommal a Balatonnál nyaraltunk.
(H027)	<i>Remélek, hogy megtaláltoz Mikulást.</i>	Remélem, hogy megtaláljátok a Mikulást.
(H036)	<i>Szeretek időt tölteni a családjával és nekiünk kedvenc állattal.</i>	Szeretek a családommal és a kedvenc háziállatunkkal lenni.
(H037)	<i>jó lenne a minél gyorsabban</i>	jó lenne minél gyorsabban
(H042)	<i>Internet keresztül egy kicsit nehéz.</i>	Az interneten keresztül egy kicsit nehéz.
(H045)	<i>nekem nincs kutyát</i>	nekem nincs kutyám
(H051)	<i>A Róka megtalált egy euro.</i>	A Róka talált egy eurót.
(H065)	<i>Ez csak a kérdés volt.</i>	Ez csak egy kérdés volt.
(H068)	<i>Nekem a gondom van.</i>	Van egy nagy gondom.

41. ábra: Néhány példa a korpuszból köztesnyelvi névszó-determinálást és -ragozást illetően

Az észtt mondat alapvetően nem a határozottság–határozatlanság koncepciója felől közelíti és jeleníti meg a tárgyat, illetve bizonyos esetekben az alanyát, hanem annak teljessége vagy részlegessége szerint (l. 3.2. fejezet). A köztes nyelvben végbe megy a partitívus és a határozatlanság konceptuális összekapcsolása, amely accusativusos alanyokhoz vezet a köztes nyelvben. Szintén problémát jelenthet az észttben az „egy” számnév után megjelenő nominativusi alakú teljes tárgynak megfelelő eset megtalálása a magyarban.

A példák azt mutatják, hogy az észtt forrásnyelv hatására mindez

- *accusativusos alanyokhoz* (H007, H028, H045 sz. példák a korpuszban), illetve
- *nominativusos tárgyakhoz* (H051, H071, H096 sz. példák a korpuszban) vezet a köztes nyelvben.

Ez a markáns szemléletmódbeli különbség a magyar nyelvtanulók számára is komoly nehézséget jelent, amikor észttül tanulnak. Az észttül tanuló magyaroknak is egy egészen új szemléletet kell elsajátítaniuk, melynek során mindig szem előtt kell tartaniuk a tárgy részleges vagy egész voltát, illetve egyéb megfontolásokat (pl. tagadás stb.). A magyart mint idegen

nyelvet tanuló észteknek annak ellenére nehéz a partitívus és totalis koordinátarendszerét elhagyni, hogy a magyarban látszólag nagyon egyszerű a tárgy kifejezése.¹⁷⁷ Mindez arra vezethető vissza, hogy a két nyelv összevetésében nem is lehet egyszerűen definiálni, hogy mit jelent az, hogy tárgy.

10.5.2.1. Konklúzió

Hasznosnak tartanám – különösen a többnyire nyelvészeti stúdiumaik részeként magyart tanuló észteknél – a nyelvtannal való kiemelt foglalkozást, melynek során valódi elemzésekre és valódi magyarázatokra van szükség az adott grammatikai elem használati körét illetően. Ha csak annyit mondunk, illetve a nyelvtani magyarázatok nélkül hagyott diák magától következtet ki annyit, hogy a magyarban az accusativus fejezi ki azt, amit az észtben a partitívus vagy a totalis, az nyelvi interferenciához vezet. Fel kell pl. hívni a figyelmet azokra az esetekre is, amikor az észti mondatban nem a mondat tárgyának megfelelő esetben találunk partitívust. Tipikusan ilyen eset a *tagadás* (l. H045), vagy a(z) egynél nagyobb vagy kisebb *számokat kifejező számnevek után* álló partitívusi esetben álló logikai alanyok esete, amikor a magyar mondatban itt (singularis) nominativust használnánk (l. H007, H028 sz. példa.)

10.5.3. Köztesnyelvi szórend

A dolgozat bemutatta, hogy a magyar és azt észti, mint (különböző mértékben, de) diskurzus-konfigurációs nyelvek „szabad”-nak tűnő szórendjeik mögött különböző szerkezetek húzódnak meg, a két nyelv szórendje különböző módokon „szabad” (l. 3.3. fejezet).

Mint a szintaktikai bevezetőben és az egyes ide tartozó elemzéseknél is láhattuk, az észti és a magyar szórend felszíni egyezéseit strukturális különbségek hozzák létre.

A példák azt mutatták, hogy ezek a strukturális különbségek mind a tanulók, mind a bilingvis gyermek magyar nyelvében is interferenciát okoznak. (Néhány példát l. emlékeztetőül a 42. ábrán.)

#	Köztesnyelvi példa a korpuszból	Célnyelvi norma szerint
(H005)	<i>félek, hogy 1-kor nem ráér</i>	Félek, hogy egykor nem ér rá.
(H022)	<i>Pibentük barátommal Balatonnál.</i>	A barátommal a Balatonnál nyaraltunk.
(H039)	<i>az ajtó volt nyitva</i>	nyitva volt az ajtó
(H044)	<i>lehet megpróbálni</i>	meg lehet próbálni
(H048)	<i>azt a feltevést nem megerősíti</i>	nem erősíti meg azt a feltevést
(H066)	<i>Miért az orosz nem eszik a savanyú uborkát?</i>	Miért nem eszik az orosz savanyú uborkát?
(H067)	<i>De feje nem befér dobozba.</i>	Mert a feje nem fér be a dobozba.
(H098)	<i>Akarok már végre elutazni!</i>	El akarok már utazni végre!

42. ábra: Néhány példa a korpuszból köztesnyelvi szórendet illetően

¹⁷⁷ Csak egyetlen morfológiai eset tartozik ide.

A leggyakrabban az igekötős és a kérdő mondatokban találkozhatunk a célnyelvi normától szórendi megoldásokkal a köztesnyelvi produkcióban. Mindkét esetben az lehet a megoldás kulcsa, ha már a tanítás kezdetén ügyelünk arra, hogy valamilyen, kezdetben igen egyszerűsített módon felhívjuk a figyelmet a magyar nyelv ige előtti fókuszpozíciójára. Jó szolgálatot tehetnek ebben a jelenség kontrasztív bemutatására szolgáló példamondatok. A homogén gátlás (l. Ranschburg 1914/1988) elkerülése érdekében a teljes kontrasztivitást kerülni kell, jóllehet anyanyelvi tanulók esetében segít a jelenség elméleti magyarázatának megértésében. Az alábbiakban javaslok néhány egyszerű példamondatot az A1-es szintű nyelvtanításhoz (43. a)–b) ábra).

PÉLDÁK A NEUTRÁLIS SZÓRENDRE
(EXTRA NYOMATÉK NÉLKÜL EJTETT SZAVAK)

Kijelentő mondat – semleges szórend.

(138) *Kata szereti a csokit.*

Tagadó mondat:

(139) *Kata nem szereti a csokit.*

Kérdő mondat:

(140) *Szereti Kata a csokit?*

Kijelentő mondat igekötős igével – semleges szórend.

(141) *Bence este megnézi a filmet.*

Tagadó mondat:

(142) *Bence este nem nézi meg a filmet.*

Kérdő mondat:

(143) *Megnézi este Bence a filmet?*

43. a) ábra: Példák a neutrális szórendre

PÉLDÁK A FÓKUSZOS SZÓRENDRE
(EXTRA NYOMATÉK A FÓKUSZBAN ÁLLÓ SZÓN)

Kijelentő mondat – fókuszos szórend.

(144) *Kata **a csokit** szereti. (És nem a cukorkát.)*

Tagadó mondat:

(145) *Kata **nem a csokit** szereti. (Hanem a cukorkát.)*

Kérdő mondat:

(146) ***A csokit** szereti Kata? (Vagy a cukorkát?)*

Kijelentő mondat igekötős igével – fókuszos szórend.

(147) *Bence este **a filmet** nézi meg. (És nem a színházi előadást.)*

Tagadó mondat:

(148) *Bence este **nem a filmet** nézi meg. (Hanem a színházi előadást.)*

Kérdő mondat:

(149) ***A filmet** nézi meg este Bence? (Vagy a színházi előadást?)*

43. b) ábra: Példák a fókuszos szórendre

10.5.3.1. Konklúzió

Ha a fenti, vagy ehhez hasonló példákön már az elején bemutatjuk a fókusz és az igekötős igék működést, csökkenthetőek lesznek a hibázások.

Mindenképpen hasznos felhívni arra is a figyelmet, hogy a magyar és az észt mondatok mögött egészen más szintaktikai struktúra húzódik meg, akkor is, ha a magyar és az észt mondatok szórendje éppen egybeesik.

10.6. ZÁRSZÓ

A dolgozat végén néhány nagyon fontos tendenciára szeretném felhívni a figyelmet. Ezek jó részét az elemzések során is említettem már, a legfontosabb tanulságokat azonban nem árt itt újra elővenni és áttekinteni.

1. Az észt anyanyelvű felnőtt nyelvtanulók professzionális nyelvtanulónak számítanak, hiszen magyar nyelvű tanulmányaik megkezdésekor legalább két–három, de valójában ennél valamivel több, körülbelül öt–hat másik idegen nyelvet biztosan tanultak már, és ezek közül legalább kettőt már el is sajátítottak.
2. A magyarul tanuló észteknek annak ellenére nehéz elsajátítaniuk a magyar névszói és igei determinációs rendszert, hogy a névszók determinálására az általában első idegen nyelvként elsajátított angolból már kaptak mintát, tehát maga a rendszer mögött rejlő logika már nem teljesen ismeretlen számukra.
3. N.B. A magyar nyelvtanulók számára is komoly nehézséget jelent az észttanulásban, hogy a magyarban tulajdonképpen igen egyszerű tárgyesetnek nincs egyetlen kizárólagos megfelelője az észtből. Az észtl tanuló magyaroknak egy egészen új szemléletet kell elsajátítaniuk, melynek során mindig szem előtt kell tartaniuk a tárgy részleges vagy egész voltát, illetve egyéb megfontolásokat.
4. A magyart mint idegen nyelvet tanuló észteknek annak ellenére nehéz a partitívus és totalis koordinátarendszerét elhagyni, hogy a magyarban látszólag nagyon egyszerű a tárgyeset – mert a két nyelv összevetésében nem lehet egyszerűen definiálni, hogy mit jelent az, hogy tárgy.
5. Hasznosnak tartanám – különösen a többnyire nyelvészeti stúdiumaik részeként magyart tanuló észteknél – a nyelvtannal való kiemelt foglalkozást, melynek során valódi elemzésekre és valódi magyarázatokra van szükség az adott grammatikai elem használati körét illetően. Ha csak annyit mondunk, illetve a nyelvtani magyarázatok nélkül hagyott diák magától következett ki annyit, hogy a magyarban az accusativus fejezi ki azt, amit az észtből a partitívus vagy a totalis, az nyelvi interferenciához vezet.
6. A késleltetve bevezetett határozott tárgyas igeragozást nagyon bátortalanul használják, vannak, akik elkerülési stratégiával élve inkább nem is használják, és vannak, akik túlzásba esnek a használatában. Mindkét jelenség arra utal, hogy erős bennük a bizonytalanság a rendszer használatát illetően.
7. Ennek a bizonytalanságnak az okát valahol a tanítási (nyelvelsajátítási) módszereinkben kellene keresni, hiszen a kevésbé tapasztalt nyelvtanulók, az észt–magyar bilingvis gyermekek kontrollanyagként bemutatott példái is jelzik, hogy ők jól eligazodnak a magyar igeragozás összetett paradigmájában.
8. A *-lak/-lek* ragozás sem tűnik első pillantásra nehezebbnek a tárgyesetnél („ez is csak egyszerű toldalék”), használata aktívan mégis jószerivel csak a frazémaként elsajátított szavakban (pl. „szeretlek”) mutatható ki. Talán a *-lak/-lek* ragot a hagyományos igei táblázatok jelentéktelennek tűnő soraiba biggyesztő oktatási metódusunk a felelős érte, hogy könnyen a feledésbe merül ez az egyébként nagyon érdekes és az indoeurópai nyelvi közegben különleges nyelvi jelenség.
9. Mindenek előtt azonban fontos lenne, hogy legalább a magyar mint idegen nyelv grammatikájában valamivel plasztikusabban tudjuk összefoglalni, tálalni és értelmezni a magyar igeragozás összetett paradigmáját. Az összetett magyar igeragozási rendszerben való eligazodást véleményem szerint némileg megkönnyítené, ha a szakirodalom egy részében már elindult tendenciát akceptálva poliperszonális ragozásként tanítanánk a magyar igeragozás rendszerét a nyelvtanulóknak.

F.1. Egy példa a párhuzamos lexikai átvételekre: tubi és tuvi

Jelen alfejezet alapvető célkitűzése az, hogy az észet „tubi” (‘galamb’) szó etimológiájának segítségével és az elméleti alapok bizonyos mértékű tisztázásával, valamint gyakorlati példák szemrevételezésével magyar „tubi” (‘galamb’) szó etimológiáját illetően megpróbálja igazolni, hogy a szó a magyarban is német eredetű átvétel.

Ez a vizsgálat szükségszerűen érinti a hangutánzó szavak kérdéskörét, és kiterjed a hangutánzó szavaknak az etimológiai vizsgálatokban betöltött szerepét meghatározó elméleti megfontolásokra.

F.1.1. A hangutánzás és a nyelv

I.) Hangutánzó eredetű állatnevek, állathang-szavak esetében a jelölő és a jelölt kapcsolata *per definitionem* motivált.

Miről árulkodnak egy nyelv hangutánzó szavai? Ha erre a kérdésre keressük a választ, nehezen kerüljük el az alábbi *circulus vitiosus*:

1. A nyelvek születése a *nyelvi jel önkényes voltának* (Saussure, 1916) ellenére is valószínűleg nem lehetett teljesen független a természeti hangok utánzásától.

Ezt a gondolatot Platón *Kratülosz*ából eredeztetik, majd Leibnizen és Herderen keresztül élt tovább (KULCSÁR, 1909; ZLINSZKY, 1937; PLÉH, É.n.). A nyelvek hangutánzó eredetű szavait a saussure-i önkényesség tézise ellenére is – logikus módon – mind a mai napig az adott természeti hang utánzására vezetik vissza (KISS, 2010: 36), sőt, elméleti keretbe is igyekeznek ezeket foglalni, ilyenek pl. az Ullmann-féle *fonetikai motiváció*, vagy a Károly Sándor-féle *közvetlenül motivált szavak* (SZILI, 2009: passim) kategóriái.

Másrészt viszont a nyelvek hangutánzó szavai megmutatják, hogy milyennek hallja a nyelv az adott természeti hangot, zajt vagy zörejt. Azt, hogy a nyelv milyennek hallja, nyilván korlátozzák a nyelv fonetikai és fonológiai lehetőségei, a nyelv hangrendszere, valamint szó- és szótagalkotási szabályai. Vagyis ahhoz, hogy a *kakas kukorékolását* „*kukorikú*”-nak halljuk, szükség van arra, hogy mindezek a hangok meglegyenek a nyelvünkben, és a hangutánzó szó meg kell, hogy feleljen a nyelv szó- és szótagalkotási szabályainak. A fenti példában természetesen nem csak maga a „kukorikú” hangutánzó szó, hanem a „kukorékolás” és a „kakas” is.

Vagyis – a hangutánzó eredetű szavak esetében – minden nyelv kétségkívül a természetet, az adott természeti jelenséget, illetve élőlényt, annak hangját utánozza, viszont az adott természeti hang nyelvbeli utánzata nyelvenként más és más.

A nyelvek egymásra hatása az állathang-utánzó szavak esetében is megfigyelhető. Comenius *Orbis sensualium pictura* (Nürnberg, 1658), a képes szótárak és nyelvkönyvek prototípusa, mely háromszáz év alatt több mint háromszáz kiadásban jelent meg, nem csupán a latinoktatást forradalmasította. Ahogy Dömötör Ákos írja: „Comenius a latin nyelv tanításának hatásos módszerét akarta kidolgozni és közben az *Orbis pictus*szal felfedezte a nemzeti nyelvek oktatásának alapvető lehetőségét.” (Dömötör Á., 1996: 169)

Az *Orbis pictus* a beszéd hangjait a természet hangjaiból, többnyire az állatok által kiadott hangokból vezeti le. Az *F1. ábra* táblázata az egyik többnyelvű kiadás latin és magyar ábécéjét mutatja be.

latin	Cornix cornicatur,	á á	A a
magyar	<i>A varju káakog,</i>		
latin	Agnus balat,	bé é é	B b
magyar	<i>A bárány béget,</i>		
latin	Cicada stridet,	cí cí	C c
magyar	<i>A priütsök tsörög,</i>		
latin	Upupa dicit,	du du	D d
magyar	<i>A babuk¹⁷⁸ dudul,</i>		
latin	Infans ejulat,	éi éi	E e
magyar	<i>A csöcsemő gyermek siránkozik, (koákol)</i>		
latin	Ventus flat	fi fi	F f
magyar	<i>A szél fúy,</i>		
latin	Anser gingrit,	gæ gæ	G g
magyar	<i>A lud gágog,</i>		
latin	Os halat,	háh háh	H h
magyar	<i>A száy lehel,</i>		
latin	Mus mintrit,	í í í	I i
magyar	<i>Az egér cziczeg,</i>		
latin	Anas tetrinnit,	kha kha	K k
magyar	<i>A rétze rétzeg, (a kácsa kacsog)</i>		
latin	Lupus ululat,	lu ulu	L l
magyar	<i>A farkas ordét,</i>		
latin	Ursus murmurat,	mum	M m
magyar	<i>A medve dörömböl,</i>		
latin	Felis clamat,	nau nau	N n
magyar	<i>A matska miog,</i>		
latin	Auriga clamat,	ó ó ó	O o
magyar	<i>A szekeres kiált,</i>		
latin	Pullus pipit,	pi pi	P p
magyar	<i>A pise piseget,</i>		
latin	Cuculus cuculat,	kuk ku	Q q
magyar	<i>A kackuk kackukol,</i>		
latin	Canis ringitur	err err	R r
magyar	<i>Az eb erreget,</i>		
latin	Serpens sibilat,	si	S s
magyar	<i>A kígyo süvölt,</i>		
latin	Graculus clamat,	tae tae	T t
magyar	<i>A szaykó kiált,</i>		

¹⁷⁸ Búbos banka. Nyelvjárásban ma is él pl. a „kontyos babuta” név. (É–ÉK-Zala m., saját gyűjtés)

latin	Bubo ululat,	ú ú	U u
magyar	<i>Az eijeli bagoly hubol,</i>		
latin	Lepus vagit,	vá	V v
magyar	<i>A nyul vákog, (nyí.)</i>		
latin	Rana coaxat,	coax	X x
magyar	<i>A béka rekeg,</i>		
latin	Asinus rudit,	y y y	Y y
magyar	<i>A szamár ordít,</i>		
latin	Tabanus dicit,	ds ds	Z z
magyar	<i>A bögöly szeszéget,</i>		

F1. ábra: *Az Orbis pictus latin–magyar ábécéje* (Brassó 1675; reprint: Bp. 1970.)

A logopédusok ma is az állathangok utánoztatásával tanítják a gyermekeknek a beszéd hangjait (Bittera–Juhász, 1991: 11–15). A magyar állathang-utánzó szavak a felsőfokú magyarnyelv-könyvben is helyet kaptak (Novotny–Nagy, 2000–2001: 50). Az Adelaide-i Egyetemen Derek Abbott szedte össze – több tucat közreműködő segítségével –, hogy a különböző nyelvekben mit mondanak az állatok (Abbott, 2001). Véleményem szerint a nyelvek állathangutánzó szavainak kutatása még sok érdekességet rejthet.

II.) Hangutánzó eredetű szavak esetében a *lex parsimoniae* távoli nyelvek hasonló hangzású szavainak esetében az egymástól független belső keletkezés feltételezést írja elő.

A nyelvek és velük az egyes nyelvek hangjai sokat változtak a kezdetektől fogva, de arra vonatkozóan, hogy a hangutánzó szavakban milyen módon és mértékben következtek be a nyelvtörténeti hangváltozások, a kutatók még becsléseket sem mernek tenni. Ezeket a szavakat legtöbbször egyszerűen kizárják a nyelvtörténeti komparatív vizsgálatokból, főleg, ami a nyelvek rokonságával kapcsolatos kutatásokat illeti. Az uralisztika klasszikus példája a hangutánzó szavak kizárására a „kakukk” szó (Bereczki 1980/1986:13), mely a világ számos nyelvében nagyon hasonlóan hangzik, ugyanis a madarat megnevező szó a legtöbb helyen a madár jellegzetes hangjának utánzásával alakult ki. Az F2. ábra bemutat néhány példát arra, hogy különböző nyelveken hogy nevezik a kakukkot.

NYELV	ELNEVEZÉS
magyar	<i>kakukk</i>
latin	<i>cuculus</i>
angol	<i>cuckoo</i>
német	<i>Kuckuck</i>
svéd	<i>gök</i>
ír	<i>chuthag</i>
lett	<i>dzeguze</i>
orosz	<i>кукушка</i>
finn	<i>käki</i>
észti	<i>kägu</i>
erza	<i>күко</i>
udmurt	<i>күкы</i>
török	<i>guguk</i>
csuvas	<i>күккүк</i>
baszk	<i>kukua</i>
indonéz	<i>kangkok</i>
vietnami	<i>cu cu</i>

F2. ábra: *A kakukk elnevezései különböző nyelveken* (Saját gyűjtés)

A német „*Kuckuck*” és a csuvas „*күкүк*”, valamint a magyar nyelvjárási „*kukuké*” szó szinte a megszólalásig hasonló. Ez a hasonlóság motivált ugyan, ám az is biztosra vehető, hogy mindhárom nyelvben belső keletkezésű, szóalkotással keletkezett szóról van szó. Konkrét bizonyítékok hiányában természetesen elsősorban logikai érvek mentén kell belátnunk az egymástól független, közvetlenül a madár hangjára, illetve annak utánzására visszamenő etimológiát. Mivel a kölcsönzés nehezen bizonyítható, és akár átvétel, akár közös alapnyelvi eredeztetés esetében *valamilyen* mértékig – éppen ez a baj, hogy hangutánzó szavak esetében nehéz ezt a mértéket meghatározni – a hangtörvényekkel is számolnunk kell, Occam borotvájával (*lex parsimoniae*) vághatjuk át a gordiuszi csomót: egyszerűen az egyszerűbb magyarázatot fogadjuk el, vagyis az egymástól független eredeztetés, a belső keletkezés hipotézisét.

F.1.2. A hangutánzó szavak és az etimológia szabályai

III.) Hangutánzó eredetű szavak esetében a *lex parsimoniae* közeli rokon nyelvek hasonló hangzású szavainak esetében a közös nyelvi ősrre visszamenő eredet feltételezést írja elő abban az esetben, ha a hangváltozás törvényei ezt a lehetőséget megengedik.

Néha azonban a hangutánzó szavak etimológizálásból való kizárásának szabálya alól is kivételt kell tennünk; mint például G. Bogár Edit teszi a finnségi nyelvek „kakukk”-jai esetében. Ő a lapp különböző nyelvjárásaiban előforduló „kakukk”-ot jelentő szavak etimológiája kapcsán a közfinn idején történt átvételt valószínűsíti, vagyis azt, hogy a mai finnségi nyelvek nem egymástól függetlenül, párhuzamosan, belső keletkezéssel alkották meg a kérdéses szavakat (G. Bogár, 2008: 77–78).

„N *giehka* ~ S *giege* ~ *gieke* ~ U *giahka* ~ P, L *kiehka* ~ I *kieha* ~ Ko., Kld., T k'io'kk 'Cuculus canorus, kakukk'; vö. finn *käki* 'ua', észt *kägu*, karj. *kägi*, aun. *kägi* ~ *kägöi*, lúd *kägi* ~ *kägöi* ~ *kägöiti*, vepsze *k'ägi* ~ *käggi*, vót *žäko* ~ *tsako*, lív ke`G ~ *kä* G. A korai közfinnben talán balti jövevényszó, vö. litv. *gegė*. SKES, SSA. (A SSA a balti kölcsönzést bizonytalannak tartja, mivel a litván alak kései elvonás eredménye, vö. lett *dzeģuģe*, a korai közfinn eredetet ez azonban nem kérdőjelezi meg.)”¹⁷⁹ (G. Bogár, 2008: 77–78)

¹⁷⁹ A rövidítések magyarázata: északi (N), déli (S), pitei (P), umei (U), lulei (L), inari (I), kolta (Ko.), kildini (Kld.) és ter (T); a K az oroszországi (keleti) nyelvjárások összefoglaló rövidítése. SKES = Toivonen, Y. H. – Itkonen, E. – Joki, A. J. – Peltola, R. (szerk.) 1955:78: Suomen kielen etymologinen sanakirja. I.VI. Lexica Societatis fenno-Ugricae 12. Helsinki. SSA = Itkonen, Erkki – Kulonen, Ulla-Maija (päätoim.) 1992: Suomen sanojen alkuperä. SKS: n toimituksia 556. KOTUS: n julkaisuja 62. KOTUS ja SKS. Helsinki. UEW = Rédei K. et al. (szerk.) 1986–88: Uralisches etymologisches Wörterbuch. Akadémiai Kiadó. Budapest.

A szó közfinn eredete azt jelenti, hogy akár belső keletkezésű szóként, akár jövevényszóként jelent meg ott, a mai finnségi nyelvek közös ősében (közfinn) létező szónak a mai leszármazottait láthatjuk a közfinn leánnyelveiben. Vagyis nem eshetünk át a ló másik oldalára: az sem lenne helyes, ha minden esetben kizárnánk a hangutánzó szavakat az etimológiai vizsgálatokból. Azokban az esetekben, amikor az adott hangutánzó szó közeli rokon nyelvekben fordul elő különböző (hasonló) formákban, a *lex parsimoniae* a közös eredetet és nem az egymástól független belső keletkezés vagy külső átvétel lehetőségét támogatja. Bár a magyar és az észti rokon nyelvek, a „tubi” és a „tuvi” közös finnugor eredetének feltételezését nem támogatja a) a két nyelvterületet elválasztó nagy távolság, és lényegében kizárja b) a mindkét nyelvterülettel érintkező, feltételezhető átadó nyelv, a német nyelvterület közvetlen szomszédsága, valamint c) a két nyelv, az észti és a magyar története során végbement hangváltozások sora.

IV.) A hangutánzás szóalakvédő szabálya kimondja, hogy hangutánzó eredetű szavak esetében a hangváltozás törvényei által előírt hangváltozások csak akkor következnek be, ha a szó hangutánzó eredete a beszélők számára már elhomályosult.

Ahogy az imént már utaltam rá, a hangutánzó szavak kevésbé engedelmeskednek a nyelvekben az idők során végbemenő hangváltozásoknak. Éppen azért, mert hangutánzó szavak. A hangutánzó szavak – a szó erős motiváltsága folytán – jóval ellenállóbbak azoknál a szavaknál, ahol a jelölő és a jelölt kapcsolata nem effajta jól hallható hasonlóságon alapul. Ahogy G. Bogár Edit a számi madárnevekről szóló monográfiájában írja: „A madárnevek etimologizálását – a többi természeti jelenségtől, a többi állattól vagy a növényektől eltérően – az is külön nehezíti, hogy közöttük igen sok a hangutánzó elem, hangutánzás pedig a keletkezési típusok bármelyikében előfordulhat. Vannak hangutánzó eredetre visszamenő jövevényszavak is a madárnevek között, de találkozunk onomatopoeitikus összetevőkkel az összetett és képzett madárnevek körében is [...]. Az alapnyelvben is természetszerűleg megjelentek a hangutánzó elemek, s az ilyen szavak gyakran mutatnak a szabályostól eltérő hangfejlődést, ami viszont az etimológiát bizonytalanná teheti.” (G. Bogár, 2009: 78) Ezt nevezhetjük a *hangutánzás szóalakvédő szabályának*.

Ám csak a példa kedvéért, hogy a hangutánzó szavak és a hangtörvények kapcsolatát megvilágítsuk: ha mondjuk feltennénk, hogy a magyarban a „kakukk” finnugor eredetű szó, akkor ennek a fi. „kota” – m. „ház”, illetve a fi. „kala” – m. „hal” stb. mintájára a *szabály szerint* ma már nem „k”-val, hanem „h”-val kellene kezdődnie; a szóbelseji „-k”-nak pedig zöngésülés és spirantizálódás után „-v-” alakban vagy az előtte álló magánhangzó hosszúságában kellene megmutatkoznia, vagyis szabályosan legalábbis valami „hav-” vagy „hev-” kezdetű szónak

kellene a kakukkot jelölne. (Ezt a kis – egyébként igazság szerint voltaképpen áltudományos okoskodáson alapuló – példát csak azért mertem felhozni, hogy ennek fényében még jobban láthassuk, mennyire összetett problémáról van szó, és hogy egyáltalán nem elég a tudományosan is meggyőző állításhoz pusztán egyetlen törvénytípus szabályait alkalmaznunk.)

Mindebből talán az is jól látszik, hogy ha a magyar „tubi” és az észt „tuvi” szó kontrasztív etimológiai vizsgálatába vágunk bele, akkor semmiképp sem lesz könnyű dolgunk. A nyelvtörténésznek (beleértve az etimológusokat is) általában amúgy is korlátozott az eszközkészlete; ahogy Dömötör Adrienne írta: a nyelvtörténeti kutatásokban „nem működtethető az introspekció, az intuíció; gond van a kompetenciával éppúgy, mint a verifikációval és a falszifikációval, a deduktivitás igénye és a determinisztikusság feltételezése pedig komoly csapdákat rejt.” (Dömötör A., 2012: 45)

V. A genuinitás előnyben részesítésének szabálya a belső keletkezést, öröklést preferálja az átvétellel szemben.

VI. A Malkiel-féle areális norma törvénye szerint: ha az area különböző nyelveiben előforduló hasonló hangzású szó az area többi nyelve esetében egy további nyelvből származó átvétel, akkor a vizsgált nyelv megfelelő szava esetében is ezt kell valószínűsíteni.

VII. A genuinitás előnyben részesítésének szabálya gyakorlatilag ellentmond a Malkiel-féle areális norma törvényének.

Ha az etimológiai disciplina módszertanát vesszük górcső alá, itt is találkozhatunk olyan – önmagukban egymásnak ellentmondani látszó – szabályokkal, elvekkel, melyeknek Schyllája és Charybdise között nehéz megtalálnunk a célra vezető, helyes utat. *A genuinitás előnyben részesítésének szabálya* egyértelműen ellentmond a *Malkiel-féle areális norma* törvényének. „Mindjobban tért hódít az a módszertani elv, hogy két, egyébként egyenrangú etimológiai lehetőség közül annak adjunk előnyt, amelyik szerint az illető szó az ősi örökségből maradt fenn vagy belső szóalkotással keletkezett, nem pedig idegen nyelvből átvett jövevény” – írta negyven éve Kiss Lajos (Kiss, 1976: 37). Ez azonban ellentmond a *Malkiel-féle areális norma* 1955-ben megfogalmazott törvényének: „ha valamely szóról nem dönthető el egyértelműen, hogy genuin-e vagy jövevény, legyünk tekintettel az area többi nyelvének egyenértékű szavaira, mert ha azok átvételek egy bizonyos nyelvből, valószínűleg onnan való a mi szavunk is.” (Kiss, 1976: 35)

A genuinitás előnyben részesítésének szabálya alapján a hangutánzó szavak esetében akkor is belső keletkezést kell feltételezni, ha azok esetleg átvételnek tűnnek. Kiss Jenő a magyar madárnevekkel foglalkozó monográfiájában például megjegyzi, hogy TESz-szel ellentétben, mely hangutánzó eredetű szónak mondja, ő (Benkővel egyetértve) az ófelnémet és

középfelnémet megfelelők miatt a magyar „tuba” szót német eredetűnek tartja a magyarban (Kiss 1984: 193), de annak ellenre, hogy mind ő, mind mások – személy szerint – így gondolták, a *genuinitás előnyben részesítésének szabálya* értelmében a szó mind a mai napig belső keletkezésű hangutánzó eredetű szóként van nyilvántartva etimológiai szótárainkban (Szarvas–Simonyi 1890–1893: III/782; TESZ 1967–1984; Zaicz 2006: 869; Falk 2009, etc.). Vagy még pontosabban: mindeddig nem sikerült meggyőző módon bizonyítani a szó német eredetét.

F.1.3. Az észti „tuvi” és a magyar „tubi”

VIII. A mai nyelvek hasonló hangzású és jelentésű szavai még rokon eredetű nyelvek esetében sem biztos, hogy a kérdéses nyelvek közös ősére vezethetők vissza. (Két nyelv hasonló hangzású és jelentésű szavai önmagukban nem bizonyítják sem e nyelvek rokon voltát – sem pedig ennek ellenkezőjét.)

IX. Két nyelv hasonló hangzású és jelentésű szavai csak akkor vezethetők vissza közös ősre, ha ezt a) támogatják a nyelvtörténet hangtörvényei, b) nem zárják ki egyéb nyelvi vagy történeti megfontolások.

Az észti „tuvi” szó első hallásra is meglepően hasonlít a magyar „tubi” szóra. A közös finnugor eredet azonnal kizárható, bár ugyan a mind a magyar, mind az észti megőrizte a szókezdő *t-
ket (Hajdú, 1966/1989⁵: 99; Uő, 1981/1988²: 112; Bereczki, 2000: 42), l.: UEW № 1034: U *„tä”, „te”, „ti” > é. „tema”, m. „té-”: „tétova”, „télkül”, „tégnap”; UEW № 1035: FU *„täje” > é. „täi”, m. „tetü”; UEW № 1037: FU *„tälvä” > é. „talv”, m. „tél”; UEW № 1025: U *„tappa” > é. „tapa-”, m. „tapod-”, „tapos-”, „tapsol-”; UEW № 1043: U *„täwe” > é. „täü”, „tävi”, m. „tüdő”; etc.; (Uralonet, 2011), ám a FU szóbeljei *-mp- zárhang + nazális kapcsolat folytatója a magyar szóbeljei -b-; (Hajdú, 1966/1989⁵: 109; Uő, 1981/1988²: 112) ezen a helyen viszont az észti lényegében változatlanul *-mp- hangot találunk, mely írásban -mb- formában jelenik meg, illetve fokváltakozással -mm- alakban létezik (Bereczki, 2000: 42). Lásd pl.: UEW № 394: U *„kumpa” > m. „hab”, é. „kummu-” (Uralonet, 2011) Az „u”-„i” magánhangzók pedig – lényegében – a rokonságot kizáró módon azonosak, v.ö. pl.: UEW № 497 FU *„lunta” > m. „lúd”, é. „lind” stb. (Uralonet, 2011).

Vagyis vagy *véletlen hasonlóságot* vagy nem véletlen hasonlóságot, hanem *egymástól független átvétel* kell feltételeznünk. Egymástól független átvétel esetében a szavak eredete voltaképpen közös: az átadó nyelv mindkét esetben vagy ugyanaz a nyelv volt, vagy egymással közeli rokonságban álló nyelvekből származik mind az észti, mind a magyar szó.

Ha belső keletkezésű véletlen hasonlóságot feltételezünk, ennek a véletlennek „kakukk”-típusúnak, vagyis egymástól függetlenül keletkezőnek kell lennie, s *mindkét esetben* motivált jelölt–jelölő-viszonyt kell megkövetelnünk, hiszen a szó valóban emlékeztet a galamb

búgó hangjára, vagyis ekkor hangutánzó szóval kell, hogy szemben álljunk mindkét nyelv esetében.

A galamb hangadása természetesen nem annyira jellegzetes, mint a kakukké, így az állat neve nem szükségszerűen hangutánzó eredetű a különböző nyelvekben (L. F3. ábra)

NYELV	ELNEVEZÉS
magyarul	<i>galamb</i> , bec. <i>tuba / tubi / tubica</i>
észtil	<i>tubi</i> , kék galamb (<i>Columba oenas</i>): <i>meigas / mōo / meikas</i>
latinul	<i>columba</i>
angolul	(francia eredetű szóval) <i>pigeon</i> vagy (germán eredetű szóval) <i>dove</i>
németül	<i>Taube</i>
svédül	<i>duvor</i>
írül	az (örvös) galamb (<i>Columba palumbus</i>): <i>Ysgutban</i>
lettül	<i>karvelis</i>
oroszul	<i>голубь</i>
újgörögül	<i>περιστέρι</i>
finnül	<i>kyybkky</i>
törökül	<i>güvercin</i>
baszkul	<i>uso</i> vagy <i>urzo</i>
szomáliul	<i>xamaam</i>
indonézül	<i>merpati</i>
navajoul	<i>hasbidi</i>
tagalog nyelven	lehet <i>kalapati</i> , <i>pitson</i> , <i>paloma</i> vagy <i>batubato</i>

F3. ábra: A galamb elnevezései különböző nyelveken (Saját gyűjtés)

Érdekeség, hogy az észtilben az ún. kék galamb (*Columba oenas*) neve finn-volgai eredetű (UEW № 1410: FW *”mečä”> é. „meigas”, „mōo”, „meikas”; Uralonet, 2011).

A mai magyar köznyelvben a zool. latin *Columba* megnevezése a szláv eredetű „galamb” szóval történik, de számos más faj, *Macropygia*, *Geotrygon*, *Treron* etc. esetében is a „galamb” szót alkalmazzuk az állatra. A hozzá hasonló madarat jelző „gerle” szót pedig a zool. latin *Zenaida*, *Streptopelia* és *Turtur* fajokra alkalmazzuk. A „gerle”, vagy „gerlice”, „gilice” a németben „Girlitz” alakban él; ott is szláv jövevényszó (v.ö.: horv., szlovén „grlica”; Kluge, 2001).

A „tuba” a mai magyarban a galamb becézőneve, és ennek kicsinyítőképzős alakja a „tubi”. Ez utóbbi, a „tubi” egyben a galambra vonatkozó állathívogató szó is: „tubi-tubi-tubi” repetitív formában.

Annak ellenére, hogy a magyar etimológia szakvéleménye a „tubi” szót belső keletkezésű hangutánzó szónak tartja, a galamb magyarul „búg”, „turbékol” vagy „burukkol”, vagyis a galamb hangadásának magyar megnevezése a „tuba” szóra nem hasonlító, egészen más hangalakú szavakkal történik. A kutatók pedig *pro domo* már nem belső keletkezésű, hanem német jövevényszóról beszélnek (Kiss 1984: 193).

F.1.4. Az észti „túvi” etimológiája

Az észti etimológiai szótár (Metsmägi–Sedrik–Soosaar 2012: 560) a „túvi”-t középalnémet (alamsaksa, Mittelniederdeutsch, German Middle Low) jövevényszónak tartja. A középalnémetet afféle északi *lingua franca*ként tartják számon, mely a 13–17. században a Hanza-városok közös és közvetítő nyelve volt. A középalnémet (Mittelniederdeutsch, mnd.) „duve” szó az észti nyelv fonetikájához igazodva változott az észti „túvi”-vá. Észti nyelvjárásokban a szó „túi” és „tuuvi” alakban is megjelenik (Uo.).

Bár az észti írásban létezik „d” betű, ez voltaképpen, mint az általában zöngés zárhangokat jelölő betűk az észti: zöngétlenítve ejtendő. Az észti írott „d” ejtése jobban hasonlít a magyar „t”, mint a magyar „d” ejtéséhez. Nagyon kevés zöngével ejtett (zöngétlen média): [D] (Lavotha, 1960: 11). A hasonló zöngkülönbségeket jól példázza – a változást az írásban is megjelenítő – „elevant” szó, ahol a „v” eredetileg szintén egy zöngétlenített rövid „f”-et jelölhetett, nem függetlenül egyébként az [f]-nek ejtett német „v”-tól.

A német „Turteltaube” (zool. lat. „Streptopelia turtur”; m. „vadgerle”) az észti „turteltúvi” formában él, a finnben pedig „turturikyhykky” a madár neve. Ezen összetett szavak első elemüket a németre ható középlatin „tortella, turtella” szavaknak köszönhetik. (A lat. „turtur” kicsinyítőképzős alakja.)

Vajon volt-e a mai irodalmi németben található „Taube” szónak a magyar nyelvterülettel érintkező részen élő „tube” – esetleg „tuba” – változata?

F.1.5. QED: a „túbá”-tól a „tubá”-ig

VIII. Popper falszifikáció-elméletéből kiindulva a történetileg elképzelhető átvétel esetében a bizonyíthatatlan igazolásához szükségünk van a cáfolat falszifikációjára.

Kluge német etimológiai szótára (1883/1967: 772) szerint a mai „Taube”, illetve a „Turteltaube” szavak őse a középfelnémet (Mittelhochdeutsch: mhd.) „túbe”, ófelnémet (Althochdeutsch: ahd.) „túba”; ószász (altsächsisch: as.) megfelelője a „düba”, középalnémet változata a „düve”, etc., illetve a „Turteltaube” esetében a mhd. „turteltúbe”, „turteltúbe”, ahd. „turtul(a)túba”, „turtiltúba” volt. (A korai kiadásokban az „ü” „û” alakban szerepelt.)

A Word Finderben (<http://findwords.info/term/dove>) azt találjuk, hogy az *Oxford English Dictionary* szerint a mai német „Taube” az ófelnémet „túba, túpa”, illetve a középfelnémet „túbe” szavakra megy vissza; s nagyjából ugyanez a *Webster’s Third New International Dictionary* definíciója is (azzal a különbséggel, hogy ott az ófelnémet szó „túba” formában írva szerepel).

A Partridge által szerkesztett angol etimológiai szótár szerint az angol „dove” családjába tartozik az ófelnémet „túba”, illetve a középfelnémet „túbe” szó (Partridge, 1958/2006: 165).

Gyakorlatilag ennél tovább nem is kellene mennünk, hiszen a „tūba” > „tuba” átvétel az ómagyar–ófelnémet nyelvi érintkezés korában *bekövetkezhetett*. Ez a nyelvi érintkezés legkésőbb a honfoglalás korától az ófelnémet kor fennállásáig (kb. 11. sz.: Meineke–Schwerdt, 1974/2003: 1) legalább egy kétszáz éves időintervallumot ad a szó átvételére.

Meg lehet-e cáfolni az ófn. „tūba” > m. „tuba” eredeztetést?

Először is meg kell vizsgálnunk, hogy a magyarban mikortól vannak adataink a szó meglétére. Bár erre a kérdésre valóban fontos választ adnunk, meg kell jegyeznünk, hogy mivel állatbecéző szóról van szó, a „tuba” korai feljegyzéseinek hiánya nem perdöntő a szó korai meglétének kérdésében. Hiszen az állatbecéző szavak, mint a „coca”, „cica”, „paci” vagy „tuba” a régiségben nem szükségszerűen jelennek meg írásban, hiszen e szavak nem részei az írásra szánt *a) magas presztízsű* vagy *b) gyakorlati okokból fontos* szókincsnek. Tehát a korai adatok hiánya nem jelenti magának a szónak a hiányát.

Másrészt meg kell vizsgálnunk, hogy a szóban előforduló hangok tekintetében nem történt-e olyan hangváltozás az ómagyar kortól a magyar nyelv koráig, mely esetleg kizárná a „tuba” ezer éve bekövetkezett átvételének hipotézisét. Kérdés továbbá az is, hogy ha esetleges ómagyar–magyar hangváltozások nem engednék meg a hipotetikus óm. *,tuba” > m. „tuba” leszarmazását, akkor vajon mégis nem érvényesíthető-e *a hangutánzás szóalakvédő szabálya* a „tuba” esetében a magyar nyelv belső életét tekintve. Ez utóbbi kérdést azonban gyorsan rövidre zárhatjuk, nincs ugyanis olyan hangváltozás a magyar nyelv történetében, mely egy ómagyar korban létező „tuba” szót érintene (Kiss–Pusztai, 2003).

F.1.6. A „tuba” előfordulásai a magyar nyelv történetében

A magyar „tuba” szó első írásos előfordulásai a legújabb magyar etimológiai szótár (Zaicz 2006: 869) szerint 1224-ből és 1666-ból valók; az első előfordulás egyébként nem köznévi, hanem személynévi. Ez a szótár a „turbékol” igével igyekszik a szót rokonítani, és egyértelműen hangutánzó eredetűnek mondja. Az ófn. „tuba” szóról csak annyit mond, hogy hasonlóan hangutánzó eredetű. A szótár szerint tehát a „tuba”: „Szarmazékszó, alakulásmódja azonban bizonytalan. Vagy a hangutánzó eredetű, nyelvjárási „tub” állathívó kicsinyítőképzős származéka, vagy pedig egy hangutánzó eredetű tő befejezett melléknévi igeneve.” Itt valami hiba van a kréta körül, ugyanis *-(b)a* végű magyar befejezett (vagyis *-t/-tt* képzős; Keszler 2000: 232) melléknévi igenév nem létezik. Mondjuk egy hipotetikus **tubik* igét feltételezve **tubott* vagy **tubta* lenne a szó befejezett melléknévi igeneve, ebből a nem létező igéből azonban sokkal bajosabb levezetni a szót, mint ófn. átvételt gyanítani.

A „galamb” szó, mely szláv jövevényszó, először 1138-ból és 1372 utánról adatolható nyelvünkben, az első előfordulás itt is tulajdonnév (TESz 1967; Zaicz 2006: 242). Mind a

„tuba”, mind a „galamb” előfordul becézőszóként is: „tubám”= „galambom”=’szerelmesem, kedvesem’.

Mivel azt mondtuk, hogy a nagyon korai adatok hiánya nem bizonyítja a szó hiányát, érdemes ellenőriznünk, hogy az *Árpád-kori személynévtárban* esetleg nem találunk-e más adatokat is. Természetes, hogy a személyneveket nagyobb valószínűséggel rögzítették írásban, mint az állatbecéző szavakat. Fehértói Katalin munkája szerint a „Galamb” név, illetve „Golomb” alakváltozata 1208|1359-től adatolható, a „Golombos/Golombus/Galambus” név 1165-től, A „Golombud” 1181-ből (Fehértói 2004: 344).

1234|1550-ből van adatunk „Tub” személynévre; a „Tuba” 1224-ben fordul elő először, majd 1226|1329-ben; a „Tubu” pedig 1138|1329-ben. Köznévként a „tubu” szó szintén jelent „galamb”-ot, illetve ugyanúgy állathívogató szó is egyben, mint a „tubi” (ÚMTSz 2010).

Vagyis személynévi formában mindkét szóra van adatunk már a 12. századból. Talán nem túl nagy vakmerőség egy alapvetően köznévi szerepű szó, nevezetesen egy állatfajtat megnevező szó esetében azt gondolni, hogy a köznévi formának meg kellett előznie a személynévi változatot. Ezek a személynevek szolgál nevei, felsorolásokban fordulnak elő, ahol a többieknek is általában köznévi eredetű nevük van, mint pl. Bak, Budur, Guegus, etc.

Az *Etimológiai szótár* szerint a „galamb” szó átvétele a szó belseji „m” miatt már a 10. század vége előtt megtörtént (Zaicz 2006: 242). Elképzelhető, hogy az ómagyar korban a szláv eredetű „galamb” és az ófn. eredetű „tuba” egymással versengve igyekeztek betölteni a magyarban a madár megnevezésének szerepét. Talán a szláv eredetű változat sikerét a hasonló hangzású latin „columba” is erősíthette, így a „tuba” szó mára a madár becézőneve lett, s egyúttal betöltötte az állathívó szó szerepét is rá vonatkozóan. Véleményem szerint tehát nem az belső keletkezésű, hangutánzó állathívó szóból alakult ki az állatot megnevező szó a magyarban, hanem fordítva.

F.1.7. Összegzés

A fentiekben a magyar „tuba” szó etimológiájára vonatkozó irodalom áttekintésével, illetve különböző nyelvtörténeti és etimológiai szabályok felhasználásával bizonyítottuk, hogy az adatolt ófelnémet szó átvétele a *lex parsimoniae* alapján sokkal kézenfekvőbb magyarázatnak tűnik, mint annak feltételezése, hogy egy hipotetikus igéből levezetett származékszóval van dolgunk. Ezzel a véleménnyel egyáltalán nem valamilyen új megoldási javaslatot adok a szó etimológiájára, hanem a Kiss Jenő és Benkő Loránd által már bemutatott etimológiát kívántam bizonyítani.

Javaslom, hogy a jövőben a „tuba” szó ófn. eredetű jövevényszóként kerüljön be etimológiai szótárainkba.

BIBLIOGRÁFIA

RÖVIDÍTÉSEK

- EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat* 2.0 (2009), toimetased LANGEMETS, Margit; TIITS, Mai; VALDRE, Tiia; VESKIS, Leidi; VIKS, Ülle ja VOLL, Piret; Tallinn: Eesti Keele Instituut, <https://www.eki.ee/dict/ekss/>
- ETY = METSMÄGI, Iris (peat.) (2012) *Eesti etümoloogiasõnaraamat*, Koostanud ja toimetanud: METSMÄGI, Iris; SEDRIK, Meeli; SOOSAAR, Sven-Erik; Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, <https://www.eki.ee/dict/ety/>
- KER = N.N. (2002) *Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés*. Budapest – Pilisborosjenő: OM – PTMIK, http://www.nyak.hu/nyat/doc/KER_2002/KER_2002.ZIP
- MGr = KESZLER Borbála (szerk.) (2000) *Magyar grammatika*, szerzők: BALOGH Judit, HAADER Lea, KESZLER Borbála, KUGLER Nóra, LACZKÓ Krisztina és LENGYEL Klára, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- MMNy = BENCÉDY József; FÁBIÁN Pál; RÁCZ Endre és VELCSOV Mártonné (1968/1991) *A mai magyar nyelv*, egyetemi tankönyv, Budapest: Tankönyvkiadó.
- NYAK = N.N. (2017) *Nyelvviszsga-statisztikák: Évek szerinti bontás nyelvek szerint, 2007–2016*, http://www.nyak.hu/doc/statisztika.asp?strId=_43_
- ÖS = EREL, Tiiu; LEEMETS, Tiina; MÄEARU, Sirje; RAADIK, Maire (2013) *Eesti õigekeelsussõnaraamat*, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/qs/>
- TESZ = BENKÓ Loránd (főszerk.) (1967–1984) *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–IV.*, Bp.: Akadémiai Kiadó.
- UES (2015) = online verzió a SEILENTHAL, Tõnu és NURK, Anu (főszerk.) (2010) *Ungari-eesti sõnaraamat* ['magyar-észti szótár'], összeáll. KIPPASTO, Anu; NURK, Anu és SEILENTHAL, Tõnu; nyelvi lektorok: KOKLA, Paul és TÓTH Viktória, Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia 6., Tartu: Eesti Keele Sihtasutus. szótár anyagából, <http://www.eki.ee/dict/ues/>
- ÚMTSz (2010) = *Új Magyar Tájszótár, V. kötet, SZ–ZS*, főszerk. † B. LŐRINCZY Éva, szerk. HOSSZÚ Ferenc, Bp.: Akadémiai Kiadó.
- URALONET = <http://www.uralonet.nytud.hu>; Bp.: MTA Nyelvtudományi Intézet, 2011 óta. [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]

Felhasznált irodalom

- AASMÄE, Nina (2012) *Kortatano eržaks – Räägime ersa keelt* (Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse üllitised 5.) Tartu: Tartu Ülikooli Paul Ariste Soome-Ugri Põlisrahvaste Keskus.
- AASMÄE, Nina (2014) *An Introductory Course of the Erzya Language*, (Tartu Ülikooli Paul Ariste Soome-ugri põlisrahvaste keskuse üllitised 7), transl. OGREN, David Paul & O'ROURKE, Patrick Juho-Ville, Tartu: Tartu Ülikooli Paul Ariste Soome-Ugri Põlisrahvaste Keskus.
http://www.murre.ut.ee/arhiiv/naita_pilt.php?materjal=kasikiri&materjal_id=C0154&sari=C&fo rmaat [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- ABBOTT, Derek (2001) *Derek Abbott's Animal Noise Page*, <http://www.eleceng.adelaide.edu.au/Personal/dabbott/animal.html> [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]
- ABONDOLO, Daniel (ed.) (1998) *The Uralic Languages*, London – New York: Routledge.
- ALBERTI Gábor (2006) *A magyar mondatan elmélete és gyakorlata generatív megközelítésben III. A háttérelmélet*. [H.n.]: Pécsi Tudományegyetem / Bölcsész Konzorcium,
<http://mek.oszk.hu/04800/04892/04892.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. június 1.]
- ALBERTI Gábor és MEDVE Anna (2005²/I) *Generatív grammatikai gyakorlókönyv I. Szabályok és magyarázatok*, második, javított kiadás, Budapest: Janus/Gondolat.
- ALBERTI Gábor és MEDVE Anna (2005²/II) *Generatív grammatikai gyakorlókönyv II. Ágrajzok*, második, javított kiadás, Budapest: Janus/Gondolat.
- ALVRE, Paul (1989): *Eesti kirja- ja murdekeele morfológiat*, Tallinn: Valgus.
- AMNy (2006) = KIEFER Ferenc (főszerk.) *A magyar nyelv*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ANDERSON, Stephen R. (1985) „Inflectional morphology”, In: Shopen, Timothy (ed.): *Language Typology and Syntactic Description, Volume III: Grammatical categories and the lexicon*, Cambridge–New York–Melbourne: Cambridge University Press, 150–201.
- ARONSON, Howard I. (1997) „Transitivity, reduplication, and clitic in the Balkan languages”, *Balkanistica 10*, 21–45.
- ÁRPÁS Károly (1998) „Virányi Elemér föltámasztása”, In: POMOZI Péter (szerk./toim.): *Tartu és Magyarország / Tartu ja Ungari* (Tartui Magyar Füzetek 3.), Tartu: TÜ Hungaroloogia, 13–24.; Uez.: ÁRPÁS Károly (2003).
- ÁRPÁS Károly (2003), In: *Messze van Észtország... (Válogatott finnugrisztikai dolgozatok)* (Folia Estonica IX.) Szombathely: BDTF, 236–259.
- ARISTE, Paul (1953) *Eesti keele fonetika*, Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ARUMÄE, Heino (1994) „Észtország és Magyarország kapcsolatának megteremtése az 1920-as évek elején”, In: BERECSKI Gáborné Mai KIISK (szerk.) *Észtország a fordulat után* (Folia Estonica II.), Szombathely: BDTF, 71–76.
- ASU, Eva Liina; LIPPUS, Pärtel; PAJUSALU, Karl; TERAS, Pire (2016) „Eesti keele hääldus”, (Eesti keele varamu II), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/57960/EKV2_haaldus.pdf?sequence=1&isAllowed=y [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- B. RÉVÉSZ Mária et al. (1986) *Latinitas viva*, Budapest: Tankönyvkiadó.
- BAKRÓ-NAGY Marianne (2006) „Az uráli nyelvek tipológiai jellemzése”, In: KIEFER Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv*, Budapest, Akadémiai Kiadó. 267–287.
- BALÁSNÉ SZALAI Edit (1999) „A határozottság kifejezése a magyar és a mordvin nyelvben”, In: V. RAISZ Rózsa és H. VARGA Gyula (szerk.): *Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában I.* (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 212.) Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság, 381–387.
- BÁNHIDI Zoltán (1972) „A magyar tárgyi mondatrész és az angol anyanyelvűek nezőpontja”, In: *Magyar Nyelv 68*: 429–43.
- BÁNYAI László (1985) „Kampányszerű tanulás» és a felejtés”, *Felsőoktatási Szemle*, 34. évf. 4. sz., 212–218.
- BARTHA Csilla (1999/ 2005²) *A kétnyelvűség alapkérdései: Beszélők és közösségek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BÁTORI, István (1982) „Die Vokalharmonie in den finnisch-ugrischen Sprachen ind ihre Rekonstruktion für die Ursprache”, *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, Band 1, 1982, Heft 2, 151–170.

- BAYER, Josef (2010) *What is Verb Second?*, Aarhus Universitet, <http://www.hum.au.dk/engelsk/engsv/nyvad-abstracts/bayer-ho.pdf>
- BENCZE, Ildikó (2005) *Practical Hungarian grammar for beginners and non-beginners*, Budapest: Aula.
- BENCÉDY József; FÁBIÁN Pál; RÁCZ Endre és VELCSOV Mártonné (1968/1991) *A mai magyar nyelv*, egyetemi tankönyv, Budapest: Tankönyvkiadó.
- BERECZKI András (2004) „A két világháború közötti magyar–észt kapcsolatok történetéről”, *Jogtörténeti Szemle*, 1. sz. 58–62.
- BERECZKI Gábor (1980/1986) *A magyar nyelv finnugor alapjai*, Budapest: Tankönyvkiadó.
- BERECZKI Gábor (2000) *Bevezetés a balti finn nyelvészetbe*, Budapest: Universitas Kiadó.
- BERÉNYI-KISS, Hajnalka (2014) „From law to language use practices. A case study on Hungarian-speakers in Austria”, In: HORVÁTH, István – SZÉKELY, Ibolya – SZÉKELY, Tünde – TONK, Márton (eds.): *Minority representation and minority language rights*, Cluj-Napoca: Scientia Publishing House, 15–40.
- BEULS, Katrien (2011) „Construction sets and unmarked forms. A case study for Hungarian verbal agreement”, In: STEELS, Luc (ed.): *Design Patterns in Fluid Construction Grammar*, (Constructional Approaches to Language series, volume 11) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 237–264; ill: <https://ai.vub.ac.be/sites/default/files/construction-sets.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- BEULS, Katrien; STEELS, Luc and HÖFER, Sebastian (2012) „The Emergence of Internal Agreement Systems”, In: STEELS, Luc (ed.) *Experiments in Cultural Language Evolution*, Amsterdam: John Benjamins, 233–256.
- BIERWISCH, Manfred (1963) *Grammatik des deutschen Verbs*, (Studia Grammatica 2), Berlin: Akademie-Verlag.
- BITTERA Tiborné – JUHÁSZ Ágnes (1991) *A megkésett beszédféjlődés terápiája. Tanári segédanyag az Én is tudok beszélni 1 című munkatankönyvből*, Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BONILLA CARVAJAL, Camilo Andres (2013) „»Grammar-Translation Method«: A linguistic historic error of perspective: Origins, dynamics and inconsistencies”, *Praxis & Saber*, 4(8) 243–263. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4805892> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- BUDAI László (2015, 2016²) *A magyar mint idegen nyelv grammatikája: elmélet és gyakorlat*, Budapest: Tinta.
- BÜRING Daniel (2016) „(Contrastive) Topic”, In: FÉRY Caroline & ISHIHARA Shinichiro (eds.) *The Oxford Handbook of Information Structure*, New York: Oxford University Press, 64–85.
- C{ONSTANTINOVITSNÉ} VLADÁR Zsuzsa (2005) *A latin nyelvű magyar nyelvészeti irodalom terminológiája*, (Philosophiae Doctores), Budapest: Akadémiai Kiadó, <http://static.akkrt.hu/media/7/8/7/2/7872.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- CARPENTER, Malinda & TOMASELLO, Michael (1995) „Joint Attention and Imitative Learning in Children, Chimpanzees, and Enculturated Chimpanzees”, *Social Development*, 4(3), 217–237.
- CHAFE, Wallace L. (1976) „Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and point of view”, In: Li, Charles N. (ed.) *Subject and Topic*, New York: Academic Press, 27–55.
- CHOMSKY, Noam (1981) *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht: Foris.
- CZUCZOR Gergely és FOGARASI János (1862–1874) *A magyar nyelv szótára*, Pest: Emich. <http://mek.oszk.hu/05800/05887> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- COLLINDER, Björn (1960) *Comparative grammar of the Uralic languages*, Stockholm: Amqwisst & Wicksell.
- COMRIE, Bernard (1980) „Inverse verb forms in Siberia: evidence from Chukchee, Koryak and Kamchadal”, *Folia Linguistica Historica* 1, 61–74.
- COPPOCK, Elizabeth (2013) „A Semantic Solution to the Problem of Object Agreement in Hungarian”, *Natural Language Semantics* 21(4): 345–371., <http://eecoppock.info/CoppockNaLS.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- CSEKEY István (1923a) „A tartui egyetem magyar intézete”, *Turán*, 3-4. sz., 95–96.
- CSEKEY, Stephan (1923b) „Tartu Ülikooli Ungari instituut”, *Päevaleht*, 8. I. lk 1.
- CSEKEY István (1928) „A Dorpati Magyar Tudományos Intézet”, In: Uő.: *Északi íráások*, Budapest: Pfeifer Ferdinánd (Zeidler testvérek) Nemzeti Könyvkereskedése, 45–55.
- CSONKA Csilla (1998) „A -hat/-het képzőről”, *Intézeti Szemle*, 20. évf. 1. sz., 5-13., http://epa.oszk.hu/02400/02431/00002/pdf/EPA02431_IntezetiSzemle_1998_1_05-13.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]

- DAHL, Östen (1985) *Tense and Aspect Systems*, Oxford: Blackwell,
<http://www2.ling.su.se/staff/oesten/recycled/Tense&aspectsystems.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- DÉKÁNY, Éva (2008) „A mi Jánossal exkluzív és inkluzív olvasatáról”, *Nyelvtudományi Közlemények*, 105., 300–313., <http://real.mtak.hu/30111/1/nyk105-300-313.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. június 1.]
- DICKINSON, Markus & LEDBETTER, Scott (2012) „Annotating Errors in a Hungarian Learner Corpus”, In: *Proceedings of the 8th Language Resources and Evaluation Conference (LREC 2012), Istanbul*, <http://cl.indiana.edu/~md7/papers/dickinson-ledbetter12.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- DÖMÖTÖR Adrienne (2012) „A nyelvtörténeti adat: elvek, gyakorlat, lehetőségek”, *Magyar Nyelv* 108: (1), 39–51.
- DÖMÖTÖR Ákos (1996) „Az *Orbis pictus* keletkezése”, *Magyar Pedagógia*, 96. évf. 2. szám 169–184.
- DÖRNYEI László (1976) „Kísérlet az alanyi és tárgyaz ragozás párhuzamos tanítására”, *Intézeti Szemle*, 8.szám, 42–46. Budapest: Nemzetközi Előkészítő Intézet
http://epa.oszk.hu/02100/02123/00008/pdf/EPA02123_Intezeti_Szemle_08_042-046.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- DUDLEY Edmund and OSVÁTH, Erika (2016), *Mixed-Ability Teaching*, Oxford: Oxford University Press. Lásd még: <http://www.erikaosvath.com/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- DURST Péter (2004) *Lépésenként magyarul: magyar nyelvkönyv külföldieknek: első lépés - magyar nyelvkönyv kezdőknek*, a rajzokat kész. BURG Balázs, Szeged: SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2005) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek: magyar nyelvtani feladatok haladóknak*, Szeged: JATEPress.
- DURST Péter (2006) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek: második lépés - magyar nyelvkönyv középhaladóknak*, a rajzokat kész. BURG Balázs, Szeged: SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2007) *Lépésenként magyarul: magyar nyelvkönyv külföldieknek: első lépés - magyar nyelvkönyv kezdőknek*, a rajzokat kész. BURG Balázs, Szeged: SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2008) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek: második lépés - magyar nyelvkönyv középhaladóknak*, a rajzokat kész. BURG Balázs, Szeged: SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2009a) „A magyar igeragozás elsajátításának vizsgálata magyarul tanuló külföldieknél – különös tekintettel a határozott és határozatlan ragozásra”, *Hungarológiai Évkönyv*, 10. évf. 11-19. http://epa.oszk.hu/02200/02287/00010/pdf/Hungarologiai_Evkonyv_10_011-019.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- DURST Péter (2009b) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek: magyar nyelvtani feladatok haladóknak*, Szeged: JATEPress & SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2011) *Lépésenként magyarul: magyar nyelvkönyv külföldieknek: első lépés - magyar nyelvkönyv kezdőknek*, a rajzokat kész. BURG Balázs, Szeged: SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2012a) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek: magyar nyelvtani feladatok haladóknak*, Szeged: JATEPress & SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2012b) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek: második lépés - magyar nyelvkönyv középhaladóknak*, a rajzokat kész. Burg Balázs, Szeged: Durst P.
- DURST Péter (2012–2015) *Hungarian the easy way 1–3.*, Szeged: Design Kiadó.
- DURST Péter (2014) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek: első lépés - magyar nyelvkönyv kezdőknek*, a rajzokat kész. BURG Balázs. Új, jav. kiad. Szeged: SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2015a) *Lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek : magyar nyelvtani feladatok haladóknak*, Szeged: JATEPress & SZTE Hungarológia Központ.
- DURST Péter (2015b) *Feladatok a határozott tárgyaz ragozás gyakorlásához*, [H.n.]: kézirat,
http://www.lepesenkent.hu/pdf/Alanyi_targyas_feladatok_Durst.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- DURST Péter (2017) *Új lépésenként magyarul: magyar nyelv külföldieknek : első lépés – magyar nyelv kezdőknek*, Szeged: Szerző.
- DURST Péter és JANURIK Boglárka (2011) „The acquisition of the Hungarian definite conjugation by learners of different first languages”, *Lāhivōrdlusi / Lāhivertailuja*, No 21, 19–44., doi:10.5128/LV21.01,
<http://arhiiv.rakenduslingvistika.ee/ajakirjad/index.php/lahivordlusi/article/view/LV21.01> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]

- É. KISS Katalin (1983) *A magyar mondat szerkezet generatív leírása*, (Nyelvtudományi Értekezések 116.), Budapest: Akadémiai Kiadó.
- É. KISS Katalin (1992/1995²) „Az egyszerű mondat szerkezete”, In: KIEFER Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan I. kötet: Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 79–177.
- É. KISS, Katalin & KIEFER, Ferenc (1994) *The syntactic structure of Hungarian*; (Syntax and semantics), San Diego: Academic Press.
- É. KISS, Katalin (ed.) (1995a) *Discourse Configurational Languages*, (Oxford Studies in Comparative Syntax), Oxford: Oxford University Press.
- É. KISS, Katalin (1995b) „Introduction”, In: É. KISS, Katalin (ed.) (1995a) *Discourse Configurational Languages*, (Oxford Studies in Comparative Syntax), Oxford: Oxford University Press.
- É. KISS, Katalin (2002) *The Syntax of Hungarian*, (Cambridge syntax guides), Cambridge: UK Cambridge University Press.
- É. KISS Katalin (2003a) „A szibériai kapcsolat – avagy miért nem tárgyasan ragozzuk az igét 1. és 2. személyű tárgy esetén”, *Magyar Nyelvjárások* 41., 321–326.
http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/ekiss/publ/a_sziberiai_kapcsolat.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- É. KISS Katalin (2003b) „Mondattan”, In: É. KISS Katalin; SIPTÁR Péter és KIEFER Ferenc: *Új magyar nyelvtan*, Budapest: Osiris.
- É. KISS Katalin (2005) „The inverse agreement constraint in Hungarian—a relic of a Uralic–Siberian Sprachbund?” In: BROEKHUIS, Hans (szerk.): *A Festschrift for Henk van Riemsdijk*, Amsterdam: John Benjamins,
<http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/ekiss/publ/The%20inverse%20agreement%20constraint%20in%20Hungarian.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- É. KISS Katalin (2015) „Mondattani rekonstrukció nyelvi kövületekből”, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*, 27. 107–125. http://real.mtak.hu/31895/1/anyt27_2015_EKiss%284%29.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- É. KISS, Katalin & KIEFER, Ferenc (eds.) (1994) *The syntactic structure of Hungarian*, (Syntax and semantics 27.), San Diego: Academic Press.
- EBBINGHAUS, Hermann (1885/1913) *Memory: A contribution to experimental psychology* (RUGER, Henry A. & BUSSENIUS, Clara E. trans.) New York: Teachers College, Columbia University.
- EGEDI Barbara (2011) „Névelőtlenül, de határozottan: Lépések egy magyar grammatikalizációs ösvényen”. In: KÁDÁR Edit és SZILÁGYI N. Sándor (szerk.): *Szinkronikus nyelvelírás és diakrónia*, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 110–127.
<http://real.mtak.hu/8431/1/21%20nevelotlenu%202011.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- EGEDI Barbara (2014) „Főnévi kifejezések: határozottság, névelőhasználat, birtokos szerkezetek”, In: É. KISS Katalin (szerk.): *Magyar generatív történeti mondattan*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 95–126., [http://omagyarkorpusz.nytud.hu/documents/papers/books/ekiss_-_magyar_generativ_torteneti_mondattan_\(2014\).pdf](http://omagyarkorpusz.nytud.hu/documents/papers/books/ekiss_-_magyar_generativ_torteneti_mondattan_(2014).pdf) [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- EHALA, Martin (2001) „Eesti keele baassõnajärjest”, In: KASIK, Reet (toim.): *Keele kannul*, Tartu: Tartu University Press, 24–41.
- EHALA, Martin (2006) „The word order of Estonian: Implications to universal language”, *Journal of Universal Language* 7: 49–89.
- EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat 2.0* (2009), toimetased Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks ja Piret Voll, Tallinn: Eesti Keele Instituut
<https://www.eki.ee/dict/ekss/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- ERDŐS József és PAPP Lajos (1999) „Küszöbszint és magyar nyelv”, *Intézeti Szemle*, 21. évf., 49–71., http://epa.oszk.hu/02400/02431/00004/pdf/EPA02431_IntezetiSzemle_1999_1-2_049-071.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- EREL, Mati (peatoim.) (1993) *Eesti keele grammatika. 2., Süntaks*, autorid: EREL, Tiit; VIKS, Ülle; EREL, Mati; KASIK, Reet; METSLANG, Helle; RAJANDI, Henno; ROSS, Kristiina; SAARI, Henn; TAEL, Kaja; VARE, Silvi, Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut,
<http://dspace.ut.ee/handle/10062/29437> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- EREL, Mati (peatoim.) (1995) *Eesti keele grammatika. 1., Morfoloogia sõnamoodustus*, autorid: EREL, Mati; EREL, Tiit; VIKS, Ülle; KASIK, Reet; METSLANG, Helle; RAJANDI, Henno; ROSS, Kristiina; SAARI, Henn; TAEL, Kaja; VARE, Silvi, Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut,
<http://dspace.ut.ee/handle/10062/29448> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]

- ERELT, Mati (ed.) (2003a) *Estonian language*, (Linguistica Uralica. Supplementary Series 1.), Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- ERELT, Mati (2003b) „Syntax”, In: *Estonian language*, (Linguistica Uralica. Supplementary Series 1.) ERELT, Mati (ed.) Tallinn: Estonian Academy Publishers, 93–129.
- ERELT, Mati; ERELT, Tiit; ROSS, Kristiina (2007³) *Eesti keele käsiraamat*. Kolmas, täiendatud trükk, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. Online: <http://www.eki.ee/books/ekk09/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- ERELT, Mati (2017a) „Öldis”. ERELT, Mati & METSLANG, Helle (toim.): *Eesti keele süntaks*, (Eesti keele varamu 3), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 93–239.
- ERELT, Mati & METSLANG, Helle (toim.) (2017b) *Eesti keele süntaks*, (Eesti keele varamu 3), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- ERELT, Mati; METSLANG, Helle; PLADO, Helen (2017c) „Alus”, ERELT, Mati & METSLANG, Helle (toim.): *Eesti keele süntaks*, (Eesti keele varamu 3), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 240–257.
- ERELT, Tiit (szerk.) (1999) *Eesti keele sõnaraamat ÕS [õigekeelsus sõnaraamat] 1999*, szerkesztő, Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.
- ERDŐS József (2007a) *Új színes magyar nyelvkönyv I–II*, Budapest: Balassi Intézet.
- ERDŐS József (2007b) *Új színes magyar nyelvkönyv: nyelvtani munkakönyv I–II*, Budapest: Balassi Intézet.
- ERDŐS József és PRILESZKY Csilla (2001) *Halló, itt Magyarország! magyar nyelvkönyv külföldieknek 1-3*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ERNITS Vilmos [ERNITS, Villem] (1929) „Rokonsági munka Észtországbán, különösen az észt–magyar kapcsolatok fejlesztése”, *Turán*, 1–4. sz., 59–60.
- FALK Nóra (2009) *Etimológiák. 10 000 szó eredete*, „Az ékesszólás kiskönyvtára 10.” Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- FARKAS Judit (2009) *A finn nyelv (indexelt) generatív szintakszisa*, PhD-értekezés, Pécs: PTE, <http://pea.lib.pte.hu/handle/pea/15362> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- FARKAS László (programozás); VERES András és TÓTH Tünde (az órákat írta és szerkesztette) (1998) *Alkotói portrék a magyar irodalomból. Az alkotó portré; Balassi Bálint; Petőfi Sándor; Arany János; Ady Endre; József Attila. Pedagógiai böngrészével felszerelt bálói tankönyv*, Műszaki szerkesztők: GOLDEN Dániel és HORVÁTH TAKÁCS Balázs, Budapest: ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézet, Rendszeres kutatások Posztgraduális Központja (CHER), <http://magyarirodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/index.htm> [A hozzáférés ideje: 2017. június 6.]
- FEHÉRTÓI Katalin (2004) *Árpád-kori személynévtár (1000–1301)*. Bp.: Akadémiai Kiadó.
- FEJES László (2008) „Az agglutinációról”, In: BERCZKI András – CSEPREGI Márta – KLIMA László (szerk.) *Ünnepi írások. Havas Ferenc tiszteletére*, (Urálisztikai Tanulmányok 18.), Budapest: ELTE BTK Finnugor Tanszék – Numi-Tórem Finnugor Alapítvány, 185–198, <http://klimala.web.elte.hu/18/19FejesLaszlo.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- FILIMONOVA, Elena (2002) „Person hierarchy and its implications: The case of Aymara”, In: CREVELS, Mily – KERKE, Simon van de – MEIRA, Sérgio & VOORT, Hein van der (eds.): *Current Studies on South American Languages* [Indigenous Languages of Latin America, 3], Leiden: Research School of Asian, African, and Amerindian Studies (CNWS), 199–213., http://etnolinguistica.wdfiles.com/local--files/illa:vol3n14/illa_vol3n14_filimonova.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- FODOR István (főszerk.) (1999) *A világ nyelvei*, Budapest: Akadémiai.
- FORTESCUE, Michael (1992) „Morphophonemic Complexity and Typological Stability in a Polysynthetic Language Family”, *International Journal of American Linguistics*, Vol. 58, No. 2 (Apr., 1992), 242–248.
- G. BOGÁR Edit (2006) „Hangutánzás a lapp madárnevekben”, *Folia Uralica Debreceniensia [FUD]* 13., 15–27.
- G. BOGÁR Edit (2008) „Alapnyelvi eredetű madárnevek a számiban”, In: BERCZKI András – CSEPREGI Márta – KLIMA László (szerk.): *Ünnepi írások Berczki Gábor tiszteletére. Urálisztikai Tanulmányok 19.*, Bp.: ELTE Finnugor Tanszék – Numi Tórem Alapítvány, 71–80.
- G. BOGÁR Edit (2009) *A lapp (számi) madárnevek. PhD-értekezés*, Debrecen: Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- GÉCSEGE, Zsuzsanna (2001) „A kontrasztív topik szintaxisáról és szemantikájáról”, In: *Magyar Nyelv* 97: 283–292; 423–431.

- GIAY Béla (1998) „A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának módszertani alapkérdései”, In: GIAY Béla – NÁDOR Orsolya (szerk.): *Magyar mint idegen nyelv. Hungarológia. Tankönyv és szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris, 245–279. <http://mek.oszk.hu/01700/01702/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- GIAY Béla és NÁDOR Orsolya (szerk.) (1998) *Magyar mint idegen nyelv. Hungarológia. Tankönyv és szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris, 245–279. <http://mek.oszk.hu/01700/01702/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- GINTER, Filip (2014) „Definite: definiteness or state”, In: NIVRE, Joakim (coord.) *Universal Dependencies Project*, <http://universaldependencies.org>, <http://fginter.github.io/docs/hu/feat/Definite.html> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- GOLDEN Dániel; TÓTH Tünde és TURI László (1998) „Virtuális örökkévalóság: objektumok a digitális könyvtárban”, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 45. évf. (1988. augusztus–szeptember) 299–314.
- GORETTY József (1995) (Móricz Zsigmond regénye nyomán átdolgozta) *Légy jó mindhalálig*. (Hungarolingua Klasszikusok), Debrecen: Debreceni Nyári Egyetem.
- GORETTY József (1996a) (Molnár Ferenc regénye nyomán átdolgozta) *A Pál utcai fiúk*, (Hungarolingua Klasszikusok), Debrecen: Debreceni Nyári Egyetem.
- GORETTY József (1996b) (Örkény István drámája nyomán átdolgozta) *Tóték*, (Hungarolingua Klasszikusok), Debrecen: Debreceni Nyári Egyetem.
- GORETTY József (2010) (Mikszáth Kálmán regénye nyomán átdolgozta) *Szent Péter esernyője*, (Hungarolingua Klasszikusok), Debrecen: Debreceni Nyári Egyetem.
- GÓSY Mária (1984) *Hangtani és szótani vizsgálatok hároméves gyermekek nyelvében*, Nyelvtudományi értekezések 119. sz., Budapest: Akadémiai.
- GYURIS Beáta (2009) *The Semantics and Pragmatics of the Contrastive Topic in Hungarian*. Budapest: The Library of the Hungarian Academy of Sciences and Lexica Ltd.
- H. VARGA Márta (2010) „Inkongruens jelenségek a magyarban”, *Hungarológiai Évkönyv*, 11. évf. 1. sz. 44–53., http://epa.oszk.hu/02200/02287/00011/pdf/Hungarologiai_Evkonyv_11_044-053.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- HAJDÚ Péter (1966/1989⁵) *Bevezetés az uráli nyelvtudományba. A magyar nyelv finnugor alapjai*, Bp.: Tankönyvkiadó.
- HAJDÚ Péter 1981/1988²) *Az uráli nyelvészet alapkérdései*, Bp.: Tankönyvkiadó.
- HÄMÄLÄINEN, Eila (1978) *Suomen harjoituksia 1*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HÄMÄLÄINEN, Eila (1982) *Suomen harjoituksia 2*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HARKAI Daniella (2016) „Az autonóm koreai nyelvtanulás”, http://blog.daum.net/harkai_daniella/485 [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- HÄRMÄVAARA, Hanna-Ilona (2014) „Facilitating mutual understanding in everyday interaction between Finns and Estonians”, *Applied Linguistics Review*, 5(1) 211–245.
- HÄRMÄVAARA, Hanna-Ilona & FRICK, Maria (2016) „Handling linguistic asymmetries via bilingual punning in conversations among speakers of cognate languages”, In: KNOSPE, Sebastian – ONYSKO, Alexander – GOTH, Maik (eds.): *Crossing Languages to Play with Words: Multidisciplinary Perspectives*, Berlin/Boston: de Gruyter, 113–134.
- HAVAS Ferenc (1974) *A magyar, a finn és az észti nyelv tipológiai összehasonlítása*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- HAYCRAFT, John (1978) *An Introduction to English Language Teaching*, London: Longman.
- HEGEDŰS Rita (2004, 2005, 2006) *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*, Budapest: Tinta.
- HEGEDŰS, Rita (2007, 2009, 2012) *Pons grammar – practical & easy Hungarian: comprehensive and user-friendly, self-study*, Budapest: Klett.
- HEGEDŰS Rita és NÁDOR Orsolya (szerk.) (2006) *Magyar nyelvmester: magyar mint idegen nyelvi és hungarológiai alapismeretek*, (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 59.) Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- HÉGER Ágnes (2004) „A névelő használatának problémái a magyar mint idegen nyelv oktatásában”, *Hungarológiai Évkönyv*, 5. évf. 92-105, http://epa.oszk.hu/02200/02287/00005/pdf/Hungarologiai_Evkonyv_05_092-105.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- HELP, Toomas (1996) „Free word order: Finnish vs. Estonian and Hungarian”, *Linguistica Uralica* 1, 321–330.

- HENK, Paula (2009) *Information structure of Estonian – Compared to Finnish and Hungarian*. Bachelor's Thesis, University of Osnabrück. http://cogsci.uni-osnabrueck.de/~CL/download/BSc_Henk%202009.revised.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- HIETAM, Katrin (2003) *Definiteness and grammatical relations in Estonian*. PhD thesis of University of Manchester
- HLAVACSKA Edit; HOFFMANN István; LACZKÓ Tibor; MATICSÁK SÁNDOR (1996-2000) *Hungaroligua 1-3.*, Debrecen: Debreceni Nyári Egyetem.
- HOLMBERG, Anders (2015). „Verb second”, In: KISS, Tibor & ALEXIADOU, Artemis (eds.) *Syntax–Theory and Analysis. An International Handbook, Vol. 1.*, Berlin: Mouton de Gruyter, 242–283.
- HORVÁTH Iván (2001) „F-book, f-content. Az „Ingenkönyv”-javaslat általánosítása”, In: HORVÁTH Iván (szerk.) *F-book*, Budapest: Gépeskönyv, <http://magyar-irodalom.elte.hu/vita/>
- HORVÁTH László (2006) „Az ősmagyar kor”, In: KIEFER Ferenc (szerk.) *Magyar nyelv*, (Akadémiai Kézikönyvek), Budapest: Akadémiai Kiadó, 315–334, http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_536_MagyarNyelv/adatok.html [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- HUSZTI Judit (2002) „Kommunikatív szempontok a nyelvvizsgán”, In: KÁRPÁTI Eszter és SZŰCS Tibor (szerk.) *Nyelvpedagógia*, Pécs: Iskolakultúra, 166-173. <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/books/Nyelvpedag%F3gia.pdf>[A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- HUUMO, Tuomas (1993) „Suomen ja viron kontrastiivista sanajärjestysvertailua”, *SLOMB 1*, 97–158.
- INNOVE 2017 *Eesti-keele tasemeeksamite statistika 2016*, http://www.innove.ee/UserFiles/Tasemeeksamid/Statistika%20ja%20anal%C3%BC%C3%BCs/Eesti-keele-tasemeeksamite-statistika_2016.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- JANURIK Tamás (1997) *Az észti nyelv alapjai*, (Budapesti Finnugor Füzetek 5.), Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Finnugor Tanszéke és a Numi-Tórem Finnugor Alapítvány.
- JAKÓ Géza (1973) *Eesti-ungari-vene vestlussõnastik / Észt–magyar–oroszl nyelvkönyv / Eñ stonsko-vengersko-russkij razgovornik*, Tallinn: Valgus.
- JUHÁSZ, János (1970) *Probleme der Interferenz*, Budapest: Akadémiai Kiadó, München: Max Hueber Verlag.
- JUHÁSZ János (1975) „Elmélet és gyakorlat a nyelvek szinkrón egybevetésében”, *Magyar Nyelv* 71/1, 29–35.
- KAKUK Zsuzsa (1976) *Mai török nyelvek I-II. (Bevezetés - Szövegek)*, Kézirat, Budapest: Tankönyvkiadó.
- KAIVAPALU, Annekatriin (2015) „Eesti ja soome keele vastastikune mõistmine üksikõõna- ja tekstitasandil: lingvistilised tegurid, mõistmisprotsess ja sümmeetria” [Mutual intelligibility of Estonian and Finnish context-free words and texts: linguistic determinants, comprehension process and symmetry], *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 55–74.
- KAIVAPALU, Annekatriin (2016) „Keeltevahelise sarnasuse tunnetamisest positiivse keeltevahelise mõjuni” [From perceiving cross-linguistic similarity to positive cross-linguistic influence in inflectional morphology], In: LAANESOO, Kirsi (toim.). *XII muutuva keele päev Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis (20–21). XII muutuva keele päev, Tartu, 4.11.2016*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- KAIVAPALU, Annekatriin; MARTIN, Maisa (2014) „Measuring perceptions of cross-linguistic similarity between closely related languages Finnish and Estonian noun morphology as a testing ground”, In: PAULASTO, Heli; MERILÄINEN, Lea; RIIONHEIMO, Helka; KOK, Maria (eds.): *Language Contacts at the Crossroads of Disciplines*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- KAIVAPALU, Annekatriin; MUIKKU-WERNER, Pirkko (2010) „Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkielenä pohjalta?” [Receptive multilingualism: How Finnish as a first language helps learners to understand Estonian?], *Läbivertailuja / Lähivõrdlusi*; 20; 68–97. DOI: <http://dx.doi.org/10.5128/LV20.03> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KALININA, Elena – KOLOMATSKY, Dimitriy – SUDOBINA, Alexandra (2006) „Transitivity increase markers interacting with verb semantics. Evidence from Evidence from Finno-Ugric languages”, In: KULIKOV, Leonid – MALCHUKOV, Andrej – DE SWART, Peter (eds): *Case, Valency and Transitivity*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 441–464.
- KÁRPÁTI Eszter (2005) „Mit tudunk meg a szövegmodellek összetetésébõl?”, *Médiakutató*, 2005 õsz, http://www.mediakutato.hu/cikk/2005_03_õsz/07_mit_tudunk/ [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]

- KASSAI Iлона (1998/2005) *Fonetika*, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KASSAI, Georges (1996/2002) *Hungarian with Ease*, Paris: Assimil
- KECSKÉS, István & PAPP, Tünde (2000) *Foreign Language and Mother Tongue*, Mahwah, NJ: Erlbaum.
- KER= N.N. (2002) *Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés*. Budapest – Pilisborosjenő: OM – PTMIK, http://www.nyak.hu/nyat/doc/KER_2002/KER_2002.ZIP [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KERESZTES László (1992a, 1995a, 2002) *Gyakorlati magyar nyelvtan*. Debrecen: Hungarolingua.
- KERESZTES, László (1992b, 1995b, 1999a) *A Practical Hungarian Grammar*, transl. Attila CSERÉP. Debrecen: Hungarolingua.
- KERESZTES, László (1992c, 1995c, 1999b) *Praktische ungarische Grammatik*, übers. Jiří PILARSKÝ, Debrecen: Hungarolingua.
- KERESZTES, László (1997a, 2000) *Grammatica ungherese pratica*, cura, trad. e preambolo Danilo GHENO. Debrecen: Hungarolingua.
- KERESZTES, László (1997b) *Praktiline ungari keele grammatika*, tõlkinud Anu NURK ja Tõnu SEILENTHAL. Debrecen: Hungarolingua.
- KERESZTES, László (1998, 2001) *Grammaire pratique du hongrois*, trad. par Ferenc FODOR. Debrecen: Hungarolingua.
- KERESZTES, László (2006) *Jitsujo hangariigo bunpo*. Debrecen: Hungarolingua.
- KESZLER Borbála (szerk.) (2000) *Magyar grammatika*, szerzők: BALOGH Judit, HAADER Lea, KESZLER Borbála, KUGLER Nóra, LACZKÓ Krisztina és LENGYEL Klára, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KIEFFER Ferenc (szerk.) (1992/1995²) *Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan*, írták: BÁNRÉTI Zoltán, KENESEI István, KIEFFER Ferenc, É. KISS Katalin, KOMLÓSY András, LACZKÓ Tibor, SZABOLCSI Anna, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KIEFFER Ferenc (szerk.) (1998/1999²/2003°) *Új magyar nyelvtan*, Budapest: Osiris. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_uj_magyar_nyelvtan/adatok.html
- KIEFFER Ferenc (szerk.) (2000) *Strukturális magyar nyelvtan: III. Morfológia*, Budapest: Akadémiai Kiadó
- KIEFFER Ferenc (szerk.) (2015) *Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan*, javított, online kiadás, írták: BÁNRÉTI Zoltán, KENESEI István, KIEFFER Ferenc, É. KISS Katalin, KOMLÓSY András, LACZKÓ Tibor, SZABOLCSI Anna, Budapest: Akadémiai Kiadó, <http://www.nytud.hu/publ/smny/mondattan.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KIEFFER Ferenc (2006a) *Aspektus és akcióminőség különös tekintettel a magyar nyelvre*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KIEFFER Ferenc (szerk.) (2006b) *Magyar nyelv*, (Akadémiai Kézikönyvek), Budapest: Akadémiai Kiadó, http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_536_MagyarNyelv/adatok.html [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KIEFFER Ferenc (2007²) *Jelentélmélet*, Budapest: Corvina.
- KIISK Mai (mint: Bereczki Gáborné Mai Kiisk) (szerk.) (1994) *Észtország a fordulat után* (Folia Estonica II.), Szombathely: BDTF, 71–76.
- KIPPASTO, Anu és NAGY Judit (1995/2002²) *Észet nyelvkönyv*, Miskolc: Bíbor Kiadó.
- KIPPASTO, Anu – NURK, Anu – SEILENTHAL, Tõnu (1997) *Magyar-Észet vonzatszótar / Ungari-eesti rektsioonisõnastik*, Tartu: Tartu [Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia] Uez online: [UERS] <http://www.ut.ee/Ural/UERS/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.], Võrguversioon © Sven-Erik Soosaar
- KISS Attila Gyula (2012) „A magyar mint második nyelv tanításának nehézségei és sikerei Nagyváradon”, *THL2*, 8. évf. 1–2. sz., 97–115.
- KISS Jenő (1984) *Magyar madárnevek. Az európai madarak elnevezései*, Bp.: Akadémiai Kiadó.
- KISS Jenő – PUSZTAI Ferenc (2003) *Magyar nyelvtörténet*, Bp.: Osiris.
- KISS Lajos (1976) „Az etimológiai kutatások újabb fejlődése külföldön”, *Az etimológia elmélete és módszere*, szerk. BENKŐ Loránd és K. SAL Éva, „Nyelvtudományi Értekezések, 89. sz.”, Bp.: Akadémiai Kiadó, 27–47.
- KISS Sándor (2010) „Nyelvi rendszer és fordítás (vagy miért lehetséges a lehetetlen?)”, *Revue d'Études Françaises* No 15, 35–41.
- Климов, Георгий А. (1986) *Введение в кавказское языкознание*, Москва: Наука.

- KLIMOV, Georgij A. (1994) *Einführung in die kaukasische Sprachwissenschaft*, Deutsche Bearbeitung von Jost GIPPERT, Hamburg: [K.n.], <http://titus.uni-frankfurt.de/personal/jg/pdf/jg1992d2.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KLUGE, Friedrich (1883/1967): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 20., bearbeitete Auflage, Berlin: Walter de Gruyter.
- KOMENCZI Bertalan, *Információelmélet*, Eger: EKF, 2011, http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0005_20_informacioelmelet_pdf/adatok.html [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KOVÁCS Renáta (2014) „Arab anyanyelvű (egyiptomi) diákok magyar köztes nyelve – nehézségek és megoldások”, In: VÁRADI Tamás (szerk.): *AlkNyelvDok8. Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből*, Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, <http://www.nytud.hu/alknyelvdok14/proceedings14/kovacs.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KOZMÁCS István és SIPŐCZ Katalin (2006) *Uralisztika, Uráli nyelvészet*, Budapest: Bölcsész Konzorcium, <http://mek.oszk.hu/04800/04868/04868.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KÖVÉRNÉ NAGYHÁZI Bernadette (2011) *Az egyszerű mondat szórendjének egy lehetséges tanítási modellje a magyar mint idegen nyelv oktatásában*, PhD-értekezés, Pécs: PTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, http://nydi.btk.pte.hu/sites/nydi.btk.pte.hu/files/doktori_vedesek/KoverneNagyhaziBernadette2012.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- KUGLER Nóra (2000) „A névelő”, In: KESZLER Borbála (szerk.) (2000) *Magyar grammatika*, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 282–288.
- KULCSÁR Gyula (1909) *A magyaros írásművészet főkérdései*. Nyelvészeti Füzetek. 54. sz. Bp.= In: *A magyar stílusztika útja*, s.a.r. SZATHMÁRI István, Bp.: Neumann Kht., 2002, <http://mek.niif.hu/06500/06592/html/stilisztika0007/stilisztika0007.html> [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]
- KURUCZ Rózsa (1997) „Maria Montessori”, In: Falus Iván és BÁTHORY Zoltán (szerk.): *Pedagógiai Lexikon, II. kötet*, Budapest: Keraban Kiadó, 485–486.
- LAANESOO, Kirsi (2013) „Direktívusd mis- ja mida-küsiläused suulises suhtluses”, *Emakeele Seltsi aastaraamat 59*, 103–126, http://www.kirj.ee/public/ESA/2013/esa_59_2013-103-126.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- LABOV, William & FANSHIEL, David (1977) *Therapeutic discourse*, New York: Academic Press.
- LADÁNYI Mária (2008) „Van-e genitívusz a magyarban?”, In: BEREZCKI András; CSEPREGI Márta; KLIMA László (szerk.): Ünnepi írások Havas Ferenc tiszteletére, (Uralisztikai Tanulmányok 18.) Budapest: ELTE BTK Finnugor Tanszék – Numi-Tőrem Finnugor Alapítvány, 522–534., <http://klimala.web.elte.hu/18/44LadanyiMaria.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- LAINESTE, Liisi (2004) *Eesti kaasaegsed anekdootid*, <http://www.folklore.ee/~liisi/o2/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- LAVOTHA Ödön (1960) *Észet nyelvkönyv*, egyetemi tankönyv, Budapest: Tankönyvkiadó.
- LEHISTE, Ilse (2007) „The Finno-Ugric Prosody Project”, *Linguistica Uralica 1*, 1–10.
- LENGYEL Irma (1970) „A magyar kultúra bemutatása külföldön”, In: GINTER Károly (szerk.) *Magyartanítás külföldön*, Budapest: Művelődésügyi Minisztérium, 8–28.
- LENGYEL Klára (1999) „A segédigék kérdéséhez. Válasz Uzonyi Kiss Judit és Tuba Márta cikkére”, *Magyar Nyelvőr*, 123. évfolyam 1. szám, 1999. január–március, <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1231/123110.htm> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- LENGYEL TÓTH Krisztina (2003) „A magyar oktatása a Tartui Egyetemen”, In: UJVÁRY Gábor – BÁNKI Judit – FÜLEKI Beáta (szerk.) *Hungarológia a XXI. században. Balassi Évkönyv*, Budapest: Balassi Bálint Intézet, 72–87.
- LINDSTRÖM, Liina (2005) *Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- LIPPUS, Pärtel; ASU, Eva Liina; TERAS, Pire; TUISK, Tuuli (2013): „Quantity-related variation of duration, pitch and vowel quality in spontaneous Estonian”, *Journal of Phonetics*, 41 (1), 17–28.
- LUTSAR, Kristiina – NURK, Anu – PUSZTAY János (2011) *Észet-magyar kéiszótár*, Szombathely: Savaria University Press.
- LÓRINCZ Julianna (2007) „Azonosságok és különbségek a lexikológiai jelentések körében”, *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova series tom. XXXIV. Sectio Linguistica Hungarica*, 98–104.
- LOTZ, János (1939) *Das ungarische Sprachsystem*, Stockholm: Ungarisches Institut.

- M. KORCHMÁROS Valéria (1977) „A magyar igealakok funkcionális rendszere”, *Néprajz és Nyelvtudomány XXI.*, 71–87.
- M. KORCHMÁROS Valéria (2006) *Lépésenként magyarul: magyar nyelvtani kézikönyv*; Szeged: Szegedi Tudományegyetem Hungarológia Központ.
- M. KORCHMÁROS, Valéria (2007a) *Lépésenként magyarul: unkarin kielioppi - millekin kuin unkarilaisille*, käännös Lennu LUMME, Markku NIKULIN, sanahakemisto Hajnalka KEMÉNY; Szeged: Hungarian & Central-European International Studies Center University of Szeged.
- M. KORCHMÁROS, Valéria (2007b) *Lépésenként magyarul: ungarische Grammatik - nicht nur für Muttersprachler*. Übers. Réka ZAYZON. Szeged: Hungarian & Central-European International Studies Center University of Szeged.
- M. KORCHMÁROS, Valéria (2009a) *Lépésenként magyarul: Hungarian grammar - not only for Hungarians* / transl. by Anna FENYVESI and Attila KRIZSÁN, Szeged: Hungarian & Central-European International Studies Center University of Szeged.
- M. KORCHMÁROS, Valéria (2009b) *Lépésenként magyarul: grammatica ungherese: non soltanto per ungheresi*, Szeged: Hungarian & Central-European International Studies Center University of Szeged.
- MAANDI, Karin 1989: „Estonian among immigrants in Sweden”, In: *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*, DORIAN, Nancy C. (ed.) 227–342. Cambridge: CUP.
- MAKHAROBLIDZE, Tamar (2014) *Polypersonal verbal categories in Georgian sign language*, <http://eprints.iliauni.edu.ge/3051/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- MALECZKI Márta (2008) „Határozatlan argumentumok”, In: Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 129–184.
- MÁTÉ József (1999) „A magyar nyelv elsajátításának nehézségei a finn anyanyelvű tanulók szempontjából”, *Hungarologische Beiträge 12*. ELSA - A magyar nyelv elsajátításának nehézségei, 91–112., http://epa.oszk.hu/01300/01368/00012/pdf/1999_091-112.pdf
- MATICSÁK Sándor (2011) „A finnugor (uráli) népek helyzete Oroszországban”, *Debreceni Szemle*, 2011. 2. sz. 160–169. http://szemle.unideb.hu/wordpress/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/111_2014-06-07.PDF [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- MATTISSEN, Johanna (2004) „A structural typology of polysynthesis”, *Word*, 55:2, 189-216, DOI: 10.1080/00437956.2004.11432546
- MCLAUGHLIN, Barry (1984) *Second-language acquisition in childhood: Volume 1. Preschool children*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- MCLAUGHLIN, Barry (1985) *Second-language acquisition in childhood: Volume 2. School-age children*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- MEINEKE, Eckhard – SCHWERDT, Judith (1974/2003) *Einführung in das Althochdeutsche*, Berlin: Walter de Gruyter.
- MÉSZÁROS Edit (1998) *Erza-mordvin nyelvkönyv kezdőknek és középfeladóknek*, Szeged: JATEPress.
- METSLANG, Helle (2001) „On the developments of the Estonian aspect the verbal particle *ära*”, In: DAHL, Östen & KOPTJEVSKAJA-TAMM, Maria „The circum-Baltic languages: typology and contact: grammar and typology”, (Studies in language companion series 55), Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 443–479.
- METSLANG, Helle (2009) Estonian grammar between Finnic and SAE: some comparisons. *Language Typology and Universals* 62 (1/2): 49–71.
- METSLANG, Helle (2017a) „Sihitis”, In: ERELT, Mati & METSLANG, Helle (toim.): *Eesti keele süntaks*, (Eesti keele varamu 3), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 258–277.
- METSLANG, Helle (2017b) „Kvantorifraas”, ERELT, Mati & METSLANG, Helle (toim.): *Eesti keele süntaks*, (Eesti keele varamu 3), Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 463–478.
- METSMÄGI, Iris – SEDRIK, Meeli – SOOSAAR, Sven-Erik, (2012) *Eesti etimoloogiasõnaraamat*, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- MIESTAMO, Matti; TAMM, Anne & WAGNER-NAGY, Beáta (eds.) (2015) *Negation in Uralic Languages*, [Typological Studies in Language 108], Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- MITRING Éva (2003) „Hiperkorrekció a gyermeknyelvben”, In LENGYEL Zsolt és NAVRACSICS Judit (szerk.) *V. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem. Jubileumi kötet. CD*. Veszprém: Veszprémi Egyetem.
- MIRZAEI, Mehdi & ZOGHI, Masoud (2017) „Understanding the Language Learning Plateau: A Grounded-Theory Study”, *Teaching English Language*, Vol. 11, No. 2, 195–222.

- MMNy = BENCÉDY József; FÁBIÁN Pál; RÁCZ Endre és VELCSOV Mártonné (1968/1991) *A mai magyar nyelv*, egyetemi tankönyv, Budapest: Tankönyvkiadó.
- MONTESSORI, Maria (1909/1995): *A gyermek felfedezése*, németből fordította: BALASSA Sándorné et al., az előszót írta MÉHES Vera, Budapest: Herder.
- MÜÜRISEP Kaili (1996) *Eesti keele kitsenduste grammatika süntaksianalüsaator* (Syntactic parser of Estonian Constraint Grammar) Master thesis. University of Tartu, Institute of Computer Science. <http://kodu.ut.ee/~kaili/Loengud/Mudelid08/ems02.pdf>
- MÜÜRISEP, Kaili (2000) *Eesti keele arvutigrammatika: süntaks*, Dissertationes Mathematicae Universitatis Tartuensis 22. Tartu: Tartu Ülikool.
- MÜÜRISEP, Kaili; PUOLAKAINEN, Tiina (2007) „Eesti keele formaalne grammatika: mudelist rakendusest”, *Eesti Matemaatika Seltsi aastaraamat 2002-2003*, 16-28.
- NÁDASDY Ádám (2001) „A név előtti névelő”, *Magyar Narancs*, 2001. november 8., 52., illetve : http://seas3.elte.hu/delg/publications/modern_talking/19.html [A hf. ideje: 2017. július 21.]
- NÁDOR Orsolya (2013) „A magyar mint idegen és mint származási nyelv tanításának néhány kérdése”, *Órszavak*, 2013. ősz., http://orszavak.nyeomszsz.org/pdf/10_Nador+Orsolya_A+magyar+mint+idegen+nyelv.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- NAVRACSICS Judit (1998, 1999; 2008) *A kétnyelvű gyermek*, Budapest: Corvina, illetve Veszprém: Pannon Egyetemi.
- NAGY Andrea (2015) „Magyaroktatás a Tartui Egyetemen”, *Nyelviünk és Kultúránk*, <http://www.mnyknt.hu/>, <https://goo.gl/xXMjEn> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- NÉMETH András (2001): „Iskolaügy és pedagógia a XX. században”, In: PUKÁNSZKY Béla és NÉMETH András: *Neveléstörténet*, Budapest: ELTE BIÖP, 2001, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/> [A hozzáférés ideje: 2017. június 6.]
- NÉMETH András – GYÖRGYINÉ KONCZ Judit – KASNYA-KOVÁCSNÉ BAKACS Judit – KOPP Erika (é.n.) *Alternatív és reformpedagógia a gyakorlatban*, <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Pedagogia/99N%E9meth/index.php.htm> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- NÉMETH T. Enikő (2008) „Az implicit alanyi és tárgyi igei argumentumok előfordulásának lexikai-szemantikai jellemzői”, In: KIEFER Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*, Budapest: Akadémiai Kiadó. 71–128.
- NÉMETH Zsuzsanna (2007–2008) „A forduló (beszédlépés) kiterjesztésének grammatikája a magyarban”, *Nyelvtudomány III–IV.*, 149–184.
- NORTH, Brian et alii (2005) *Nyelvvizsgák szintillesztése a Közös Európai Referenciakerethez. Kézikönyv. Előkészítő, kísérleti változat*, ford. BÁRDOS Jenő, Budapest: Nyelvvizsgát Akkreditáló Testület, PH Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ. <http://www.nyak.hu/nyat/doc/Nyelvvizsg%C3%A1k%20KER%202006.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- NORVIK, Piret (1998) „Magyaroktatás a tartui egyetemen az Észk Köztársaság idején”, In: *Magyar mint idegen nyelv. Hungarológia. Tankönyv és szöveggyűjtemény*, szerk.: GIAY Béla és NÁDOR Orsolya, Budapest, 1998, 198–201.
- NOVOTNY Júlia – NAGY Ágnes [2000-2001]: *Felsőfokon Magyarul, I. kötet*, Magyar nyelvkönyv felsőfokú nyelvvizsgára készülőknél, Bp.: Magyar Nyelvi Intézet, <http://mek.niif.hu/03300/03311m/pdf/ff-1.pdf>, [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]
- NURK, Anu (1996). „Magyar és észk igevonatok kontrasztív elemzése”, *Hungarologische Beiträge* 6., Jyväskylä: Jyväskylä yliopisto., 99–104.
- NURK, Anu (2003) „Definiitse ja indefiniitse objektid ungarilise keeles”, In: *Észk-Magyar összevetés III. A III. észk-magyar kontrasztív nyelvészeti konferencia előadásai*, (Folia Estonica IV.), Szombathely: Berzsényi Dániel Főiskola, 59–71.
- NURK, Anu (2007) „375 éves Tartui Egyetem”, *Finnugor Világ*, december, 12–14.
- NURK, Anu és PUSZTAY János (1993) *Észk-magyar késszótár*, Szombathely: Savaria University Press.
- NURK, Anu és SEILENTHAL, Tõnu (1995): „Hungarológia Észtországban – egy elfelejtett korszak a tartui magyartanításban”, *Hungarologische Beiträge* 4., *Hungarológia Magyarországon kívülről*, Jyväskylä, 1995, 73–80., http://epa.oszk.hu/01300/01368/00008/pdf/1995_4_073-080.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]

- NURK, Anu és SEILENTHAL, Tõnu (szerk.) (1997): *Észét hungarológia* 75., Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Tartu: TÜ Hungaroloogia, 185–198.
- NURK, Anu és SEILENTHAL, Tõnu (1998): „Egy elfelejtett korszak a tartui magyartanításban”, In: POMOZI Péter (szerk.): *Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari*, (Tartui Magyar Füzetek 3.) Tartu: TÜ Hungaroloogia, 39–45.
- NUUTINEN, Olli (1977) *Suomea suomeksi 1*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NUUTINEN, Olli (1978) *Suomea suomeksi 2*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NYAK [...] (2017) *Nyelvhívzsga-statisztikák: Évek szerinti bontás nyelvek szerint, 2007–2016*, http://www.nyak.hu/doc/statisztika.asp?strId=_43_ [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- ÕS (2013)= EREL, Tiia; LEMMETS, Tiina; MÄEARU, Sirje; RAADIK, Maire (2013) *Eesti õigekeelsussõnaraamat*, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/qs/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PARAPATICS Andrea (2016) „A nyelvjárások írásbeliségéről fiatalok nyelvhasználatában”, In: KÁROLY Krisztina és HOMONNAY Zoltán (szerk.): *Kutatások és jó gyakorlatok a tanárképzés tudós műhelyéből*, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 94–109., http://www.eltereadler.hu/media/2016/11/Diszciplinalak_3_READER.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PARAPATICS Andrea és VÍGH-SZABÓ Melinda (2015) „A kisebb finnugor népek és a magyar nyelv nyelvjárásainak helyzetéről napjainkban”, *Hungarológiai Évkönyv* 16.:(1.) 77–87., http://epa.oszk.hu/02200/02287/00016/pdf/EPA02287_hungarologiai_evkonyv_2015_1_77-87.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PARTRIDGE, Eric (szerk.) (1958/2006) *Origins: A Short Etymological Dictionary of Modern English*; az általam használt kiadás: London – New York: Routledge, 2006.
- PELCZ Kata és SZITA Szilvia (2013–2016) *MagyarOK 1–3.*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar.
- PENFIELD, Wilder & ROBERTS, Lamar (1959) *Speech and Brain Mechanisms*, Princeton: Princeton University Press.
- PERESZLÉNYI Pál (1682/2006) A magyar nyelv grammatikája / *Grammatica Lingvae Ungaricae*, Hasonmás kiadás fordítással, Fordította: K Zsuzsa, Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság, <http://mek.oszk.hu/11400/11445/11445.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PETE István (1997) „Az inkorporáció kérdéséről a magyarban”, *Magyar Nyelvőr*, 121. évfolyam (1997. január–március) 1. szám, 62–71. http://real-j.mtak.hu/6071/1/MagyarNyelvor_1997.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PETE István (2003) „Hány esetük van a magyar főneveknek?”, *Magyar Nyelvőr*, 127. évfolyam 3. szám 2003. július–szeptember, 308–313, <http://nyelvor.c3.hu/period/1273/127306.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PETE István (2006) „A határozott tárgyas ragozásról”, *Magyar Nyelvőr*, 130. évfolyam, 3. szám (2006. július–szeptember), 317–324., <http://nyelvor.c3.hu/period/1303/130305.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PETÕFI S. János (2004) *A szöveg mint komplex jel*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- PINTÉR Lilla (2017) *A kimerítő értelmezés elsajátítása különböző fókuszstípusok esetén*, Doktori (PhD) értekezés, Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Elméleti Nyelvészet Műhely, http://real-phd.mtak.hu/489/1/Pinter_Lilla_disszertacio.pdf DOI: 10.15774/PPKE.BTK.2017.008 [A hozzáférés ideje: 2017. augusztus 27.]
- PLÉH Csaba [É.n.]: *A nyelv evolúciója*, http://mnytud.arts.unideb.hu/tkny/publ/plehcsaba/pleh_a-nyelv-kialakulasanak-evolucios-kerete.doc [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]
- PLÉH Csaba (2000) „A magyar morfológia pszicholingvisztikai aspektusai”, In: KIEFER Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3.: Morfológia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 951-1020.
- PLÉH Csaba (2006) „A gyermeknyelv”, In: KIEFER Ferenc (főszerk.): *Magyar nyelv*, Budapest: Akadémiai, 753–782., illetve Online: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_536_MagyarNyelv/adatok.html [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PLÉH Csaba (2013) *A lélek és a nyelv*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- POMOZI Péter (1993) „Morzsák a tartui magyar hungarológia történetéből”, *Hungarológia*, 4., 271-287.
- POMOZI Péter (szerk.) (1998a) *Tartu és Magyarország / Tartu ja Ungari*, Tartu: TÜ Hungaroloogia.

- POMOZI Péter (1998b) „Tartu és Magyarország: négyszázötvenöt év a felsőoktatás történetéből”, In: Uő. (szerk.): *Tartu és Magyarország / Tartu ja Ungari*, Tartu: TÜ Hungarologia, 47–72.
- POMOZI Péter (2003) „A Tartui Egyetem és Magyarország. Az észt–magyar kulturális kapcsolatok történetéből”, *Zempléni Műzsa*, 3. szám, 16–28.
- PONTIFEX, Zsuzsanna (1993/2010) *Teach Yourself Complete Hungarian*, London: Hodder & Stoughton.
- POPPE, Nicholas (1965): *Introduction to Altaic Languages*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- PRAAKLI, Kristiina & VIKBERG, Jüri (eds.) (2010) *Eestlased ja eesti keel välismaal*, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/books/eekv/EEKV.pdf> (A hozzáférés ideje: 2014. január 22.)
- PUSZTAY János (1994) *Könyv az észt nyelvről*, Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola.
- PUSZTAY János (2011) *Vélemény Vighné Szabó Melinda: Magyar–észt kontrasztívitás és hibaelemzés. (Egy észt gyakorlókönyv koncepciója) című PhD értekezéséről*, Kézirat, http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2011/Vighne_Szabo_Melinda_biralat_Pusztay_Janos.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- PUSZTAY János és RÜÜTMA, Tiina (1995) *Magyar–észt késszótár*, Szombathely: Savaria University Press.
- PUTZ Mónika (2002) „Hibaelemzés magyarul tanuló orosz és angol anyanyelvű diákok fogalmazásai alapján”, *Hungarológiai Évkönyv*, 3. évf., 116–132., http://epa.oszk.hu/02200/02287/00003/pdf/Hungarologiai_Evkonyv_03_116-132.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- RANSCHBURG, P. (1914/1988) „A homogén gátlás”, *Pszichológia*, 1988, 280–296.
- RÄTSEP, Huno (1970) „Die Typen der verbalen Reaktionsstruktur und die Sprachtypologie in Hinsicht auf das Estnische”, In: DEZSŐ, László & HAJDÚ, Péter (eds.) *Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages*, Amsterdam: B.R. Grüner / Budapest: Akadémiai Kiadó, 129–134.
- RICHARDS, Jack C. (2008) *Moving Beyond the Plateau. From Intermediate to Advanced Levels in Language Learning*, Cambridge: CUP. http://www.cambridge.org/other_files/downloads/esl/booklets/Richards-Beyond-Plateau.pdf [A hozzáférés ideje: 2014. május 1.]
- RIIGIKOGU [országgyűlés] = N.N. (2011) *Keeleseadus* (nyelvtörvény) <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015022> [angol nyelven: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512012016001/consolide>] [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- ROUNDS, Carol (2001) *Hungarian: an essential grammar*, London; New York, N.Y.: Routledge.
- RÓZSAVÖLGYI Edit (2013) „A Web 2.0 kihívása az idegennyelv-oktatásban a nyelvhasználói készségek fejlesztése terén”, *Hungarológiai Évkönyv* 14., 77–88., http://epa.oszk.hu/02200/02287/00014/pdf/EPA02287_hungarologiai_evkonyv_2013_14.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- RULIK, Imke (2009) „Hibaelemzés köztes nyelvi keretben”, *THL*₂, 5. évf., 106–136. http://epa.oszk.hu/01400/01467/00006/pdf/THL2_2009_1-2_106-136.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- RÜÜTMA, Tiina (1998) *Észt–magyar társalgás*, Szombathely: Savaria University Press.
- SACKS, Harvey; SCHEGLOFF, Emanuel A.; JEFFERSON, Gail (1974) „A simplest systematics for the organization of turntaking for conversation”, *Language* 50: 696–735.
- SAHKAI, Heete; MIHKLA, Meelis; KALVIK, Mari-Liis (2015a) „Emfaas ja fookus eesti keeles”, *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, 6 (3), 97–122.
- SAHKAI, Heete; VEISMANN, Ann (2015b) „Predicate-argument structure and verb accentuation in Estonian”, *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, 6 (3), 123–143.
- SAHKAI, Heete & TAMM, Anne (2017a) „The Syntax of Estonian” In: Tamm, Anne & Vainikka, Anne (eds.) *Uralic Syntax*, Cambridge: Cambridge University Press. MS.
- SAHKAI, Heete & TAMM, Anne (2017b) *Estonian: The Syntax Questionnaire*, In: <http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/urali/publ/SyntaxQuestionnaireforEstonian.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SEARLE, John (1969) *Speech Acts*, Cambridge: Cambridge University Press.
- SEILENTHAL, Tõnu (1997) „75 év tanulságai”, In: NURK, Anu és SEILENTHAL, Tõnu (szerk.) *Észt hungarológia 75. Eesti hungarologia 75*, (Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia.) Tartu: TÜ Hungarologia, 185–192.

- SEILENTHAL, Tõnu (2003) „Ungari keele õpetamine Tartu Ülikoolis”, In: EREL, Mati (toim.): *200 aastat eesti keele ülikooliõpet. 1803 Eesti ja soome keele lektoraaat Tartu Ülikoolis*. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 25. Juubelikogumik, Tartu, 306–318.
- SEILENTHAL, Tõnu és NURK, Anu (fõszerk.) (2010) *Ungari-estii sõnaraamat* ['magyar-észt szótár'], õszeáll. KIPPASTO, Anu; NURK, Anu és SEILENTHAL, Tõnu; nyelvi lektorok: KOKLA, Paul és TÕTH Viktória, Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia 6., Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- SELINKER, Larry (1972) „Interlanguage”, *International Review of Applied Linguistics In Language Teaching*, 10:3, 209.
- SEPP, Thea (1994) „A magyar-észt kulturális kapcsolatok múltja és jelene”, In: BEREZKI Gáborné Mai KIISK (szerk.) *Észtország a fordulat után* (Folia Estonica II.), Szombathely: BDTF, 101–109.
- SEPP, Thea (1998) „Csekey István és a tartui magyar lektorok levelezése”, In: POMOZI Péter (szerk. toim.): *Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari*, (Tartui Magyar Füzetek 3.) Tartu: TÜ Hungarologia, 73–86.
- SHIFMAN, Limor (2016) „Az internetes mémek definiálása”, *Apertúra. Film – Vizualitás – Elmélet*, 2016. õsz, <http://uj.apertura.hu/2016/osz/shifman-az-internetes-memek-definialasa/>
- SIMONS, Gary F. & FENNIG, Charles D. (eds.) (2017) *Ethnologue: Languages of the World*, Twentieth edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SINIMETS, Ivar (2003) „Magyartanítás Észtországban: kinek, minek és hogyan?”, In: UJVÁRY Gábor, BÁNKI Judit és FÜLEKI Beáta (szerk.): *Hungarológia a XXI. században*, Bp.: Balassi Bálint Intézet, 2003, 173–176.
- SINIMETS, Ivar (2014) *Ungari kirjandus mitteungarlasele*, Tallinn: Ungari Instituut.
- SIPŐCZ Katalin (2006) „A magyar mint uráli nyelv”, In: KIEFER Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv*, (Akadémiai Kézikönyvek), Budapest: Akadémiai Kiadó, 288–315., http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_536_MagyarNyelv/adatok.html [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SKALIČKA, Vladimír (1965/1979) „Über die Typologie der finnisch-ugrischen Sprachen”, In: SKALIČKA, Vladimír: *Typologische Studien*, Hrsg. HARTMANN, Peter, Braunschweig/Wiesbaden: Friedr. Vieweg & Sohn, 258–262.
- SKUTNABB-KANGAS, Tove & PHILLIPSON, Robert (1989) *Wanted! Linguistic Human Rights*, ROLIG-papír 44. Roskilde: Roskilde University Centre.
- SÓLYOM Réka (2013) *Digitálistananyag-használat a magyar mint idegen nyelv oktatásában*, Budapest: KRE, http://www.kre.hu/ebook/dmdocuments/oktatasi_segedanyag/chap_10.html [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SOOSAAR, Sven-Erik (2007) *Ungari-estii sõnastik / Magyar-észt szótár*, Tallinn: Ilo.
- STAT.EE (2011) <http://www.stat.ee/> [A hozzáférés ideje: 2012. szeptember 27.]
- SURÁNYI Balázs (2016) „Discourse configurationality”, In: Caroline Féry; Ishihara, Shinichiro (eds.) *The Oxford Handbook of Information Structure*, Oxford: Oxford University Press, 422–440.
- SZABOLCSI Anna (1992a) *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZABOLCSI Anna (1992b) „Birtokos és determináns a főnévi csoportban”, In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan I: Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 187–234.
- SZABOLCSI Anna és LACZKÓ Tibor (1992) „A főnévi csoport struktúrája”, In: KIEFER Ferenc (szerk.) (1992) *Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan*, írták: BÁNRÉTI Zoltán, KENESEI István, KIEFER Ferenc, É. KISS Katalin, KOMLÓSY András, LACZKÓ Tibor, SZABOLCSI Anna, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZARVAS Gábor – SIMONYI Zsigmond (1890–1893) *Magyar nyelvtörténeti szótár. A legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig. I–III. köt.* A Magyar Tud. Akadémia megbízásából szerkesztették SZARVAS Gábor és SIMONYI Zsigmond. Bp.: Hornyánszky V. Kker. 1890–1893.
- SZENDE Virág (2002) „A második személyű tárgyra utaló igeragozás tanításának dilemmái”, *Hungarológiai Évkönyv*, 3. évf. 38–48. http://epa.oszk.hu/02200/02287/00003/pdf/Hungarologiai_Evkonyv_03_038-048.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SZILÁGYI N. Sándor (1999) „A szent mókus, avagy a módszer buktatói”, In: POZSGAI Péter (szerk.): *Tűzcsiből. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére*, Budapest: Táton, 345–365.

- SZILÁGYI N. Sándor (2004) *Elmélet és módszer a nyelvészetben, különös tekintettel a fonológiára*, Erdélyi Tudományos Füzetek 245., Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.
<http://www.mek.oszk.hu/08700/08754/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SZILI Katalin (1984) „Nyelvünk a külföldieknek írt nyelvkönyvekben”, *Magyar Nyelvőr* 108. évf., 305–312. http://real-j.mtak.hu/6065/1/MagyarNyelvor_1984.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SZILI Katalin (1991) *Lotz János nyelvtanáról*. Dolgozatok a magyar mint idegen nyelv és hungarológia köréből 24. Budapest: ELTE, Szolnok: Versegly M. Kvt.
- SZILI Katalin (1998) „Nyelvünk a külföldieknek írt nyelvkönyvekben”, In: GIAY Béla – NÁDOR Orsolya (szerk.): *Magyar mint idegen nyelv. Hungarológia. Tankönyv és szöveggyűjtemény*, Budapest: Osiris, 392–398. <http://mek.oszk.hu/01700/01702/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SZILI Katalin (2006) *Vezérfkönyv a magyar grammatika tanításához. A magyart idegen nyelvként oktató tanároknak*, Budapest: Enciklopédia Kiadó.
- SZILI Katalin (2009) „Szavak dialógusa”, *THL*₂, 5. évf., 1–2. szám, 15–27.
- SZILI Katalin (2010) „A grammatika a magyart idegen nyelvként tanító munkákban – A közelmúlt eredményei és a jövő kihívásai”, *THL*₂. *A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata*, 6. évf., 169–185. http://epa.oszk.hu/01400/01467/00007/pdf/EPA01467_THL2_2010_1-2_169-185.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SZÓKE Bernadett (2004): *A névelő szerkezeti helye a beágyazott NP-t tartalmazó főnévi csoportban*, szakdolgozat, kézirat, Szeged, SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- SZÓKE Bernadett (2006) „Kísérlet a magyar birtokos szerkezet minimalista leírására”, *Nyelvtudomány* 2 (2006) 187–210., http://acta.bibl.u-szeged.hu/1168/1/nyelvtudomany_43_187-210.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SZÜCS Tibor (1999a) *Magyar-német kontrasztív nyelvészet a hungarológiában – a magyar mint idegen nyelv és kultúra közvetítésében*, (Pécsi Nyelvészeti Tanulmányok 4.), Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SZÜCS Tibor (1999b) „Mérés és értékelés európai keretben”, *Intézeti Szemle*, 21. évf., 71–81. http://epa.oszk.hu/02400/02431/00004/pdf/EPA02431_IntezetiSzemle_1999_1-2_071-081.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- SZÜCS Tibor (2005) „Kontrasztok a nyelvtan és a szókincs együttesében”, *THL*₂, 1. évf. 1. sz., 7–21., <http://epa.oszk.hu/01400/01467/00005/pdf/007-021kep.pdf> [A hf. ideje: 2017. július 21.]
- TAEL Kaja (1990) *An approach to word order problems in Estonian*, Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.
- TAMM, Anne (2003a) „Estonian transitive verb classes, object case, and the progressive”, *Nordlyd [Tromsø University Proceedings of SCL Working papers of Language and Linguistics]* 31, Number 4. 639–653., <http://dx.doi.org/10.7557/12.30> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TAMM, Anne (2003b) „Delimitedness, telicity, direct objects and obliques”, In: PUSZTAY János (szerk.): *Materialien der Konferenz Valencia Uralica. Szombathely, 18. – 19. April 2002*. (Specimina Sibirica. Vol. XXI.), Szombathely: Savaria University Press, 115–149.
- TAMM, Anne (2004a) „Eesti ja ungari keele verbiaspekti modelleerimise probleem”, In: ILVES, Marju és PUSZTAY János (szerk.): *Ész-t-magyar összehasonlítás IV*. (Folia Estonica Tomus XI., Colloquia Contrastiva Tomus XII.), Szombathely: Savaria University Press, 128–147.
- TAMM, Anne (2004b) „Problems of the lexical representation of Estonian and Hungarian verbs”, In: ILVES, Marju és PUSZTAY János (szerk.): *Ész-t-magyar összehasonlítás IV*. (Folia Estonica Tomus XI., Colloquia Contrastiva Tomus XII.) Savaria University Press. Szombathely. 126–127.
- TAMM, Anne (2004c) „On the grammaticalization of the Estonian perfective particles”, *Acta Linguistica Hungarica* 51(1–2), 143–169.
- TAMM, Anne (2004d) „Aspectual Mismatches in Bilingual Dictionaries”, In: Williams, Geoffrey & VESSIER, Sandra (eds.) *Euralex 2004 Proceedings*, 967–972.
- TAMM, Anne (2006) „Hungarian Accusative in the light of the Estonian and Finnish object case.” In: ILVES, Marju és PUSZTAY János (szerk.): *Folia Fennica*, Szombathely: Savaria University Press, 272–297.
- TAMM, Anne (2008) „Problems of automatic accent assignment: a comparison of Hungarian and Estonian” In: *6th Budapest Uralic Workshop – Budapesti Uráli Műhely 6. Sounds of Uralic –Uráli HANGoskodó (11th - 12th January 2008)*
- TAMM Anne (2009a) „Igeosztályok, eseménytípusok, bizonyossági fokozatok: evidencialitás és aspektus közös szemantikájának kialakulása az ész-t nyelvben”, In: FANCSALY ÉVA (szerk.) *Tanár és tanítvány.: Írások Györke József és Hajdú Péter tiszteletére 2002–2007*, Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 242–252.

- TAMM Anne (2009b) „The Estonian partitive evidential: Some notes on the semantic parallels between the aspect and evidential categories”, In: HOGEWEG, Lotte; HOOP, Helen de; MALCHUKOV, Andrej (eds.) *Cross-linguistic semantics of tense, aspect and modality*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 365–401.
- TAMM, Anne (2010) „Tárgyi esetjelölés és igeaspektus az észtblen”, *Nyelvtudományi Közlemények* 107, 7–57, <http://www.nytud.hu/nyk/107/02%20tamm.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TAMM, Anne (2013) *Kategóriafüggetlen eset. A morfológiai eset pragmatikája a finnugri igerendszerben*, (Nyelvtudományi Értekezések 163. sz.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TAMM, Anne (2014). „Cross-categorial scalar properties explaining Differential Object Marking”, *Linguistics: An Interdisciplinary Journal of the Language Sciences*, 52 (2), 469–511. DOI10.1515/ling-2013-0070.
- TAMM, Anne (2015) „Negation in Estonian”, In: MIESTAMO, Matti; TAMM, Anne & WAGNER-NAGY, Beáta (eds.) *Negation in Uralic Languages*, [Typological Studies in Language 108], Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 399–432.
- TAMM, Anne & KIVIK, Piibi-Kai (2017) „A learner’s grammar for Estonian: Insights from typological research”, *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*, Vol 8, No 1, <http://dx.doi.org/10.12697/jeful.2017.8.1.14> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TANCZ Tünde (2011) „A kommunikáció és a nyelv fejlődése a kora gyermekkorban”, Pécs: PTE BTK, http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/kommunikacio_es_fejlodes/index.html [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TESZ BÉNKŐ Loránd (főszerk.) (1967–1984) *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–IV.*, Bp.: Akadémiai Kiadó.
- TOMASELLO, Michael (2002) *Gondolkodás és kultúra*, ford. GERVAIN Judit, Budapest: Osiris.
- TOMASELLO, Michael (2007) „Cognitive Linguistics and First Language Acquisition”, In Geeraerts, Dirk & Cuyckens, Hubert (Eds.): *Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford: Oxford University Press, 1092–1112. doi:10.1093/oxfordhb/9780199738632.013.0041.
- TOMASELLO, Michael, & CARPENTER, Malinda (2005) „Intention-reading and imitative learning”, In: S. Hurley (Ed.), *From neuroscience to social science*, Cambridge, MA: The MIT Press, 133–148.
- Tomasello, Michael (2009) „The usage-based theory of language acquisition”, In: BAVIN, Edith L. (ed.), *The Cambridge Handbook of Child Language*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 69–87.
- TOMKINS, Silvan (1979) „Script Theory: Differential Magnification of Affects”, In: DEINSTBIER, Richard A. (ed.) *Nebraska Symposium On Motivation 1978*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 201–236.
- TÓTH Anikó Nikolett (2011) *A magyar nyelv tanítása Észtsországban*, szakdolgozat Debrecen: DE, http://mnytud.arts.unideb.hu/szakdolgozat/1701/toth_a_1701.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TÓTH Anikó Nikolett (2013) „Észts–magyar nyelvoktatási és lexikográfiai kapcsolatok” *THL* 9 (1-2), 124–135., http://epa.oszk.hu/01400/01467/00010/pdf/EPA01467_thl2_2013_1-2_124-135.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TÓTH Anikó Nikolett (2014) „Észts–magyar, magyar–észts szótárak”, In: MATICSÁK Sándor, TÓTH Anikó Nikolett, Petteri LAIHONEN: *Rokon nyelveink szótárai: Fejezetek a finnugor lexikográfia történetéből*, Budapest: Tinta Könyvkiadó, 181–192.
- TÓTH Anikó Nikolett (2015) „A magyar nyelv oktatása Észtsországban a kezdetektől napjainkig”, *THL* 3, 53–72, http://epa.oszk.hu/01400/01467/00013/pdf/EPA01467_thl2_2015_1_053-072.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TÓTH Rózsa (1994) „A magyar–észts kulturális kapcsolatok rövid áttekintése”, In: BEREZKAI Gáborné Mai KIISK (szerk.) *Észtsország a fordulat után* (Folia Estonica II.), Szombathely: BDTF, 110–115.
- Tóth Szilárd (1998) „Véghangzölekpás a magyarban és az észtblen” In: PUSZTAY János (szerk.) *Észts–magyar összehasonlítás II.* (Folia Estonica VI.) Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola 63–98.
- TÓTH, Szilárd (2015) „Eesti hungarologia alapárása korüfee virtuaalsest komeedist”, *Keel ja Kirjandus*, LVIII (11), 811–813.
- TÓTH, Szilárd & SOOSAAR, Sven-Erik (2000) *Eesti–ungari sõnastik / Észts–magyar szótár*, Tallinn: Ilo.
- TÓTH Tünde (2004) „Babeli nyelvzavar. Mi az a „corpus digitale”?”, In: *Filológia és digitális barbárság*, Budapest: ELTE BTK BIÓP, <http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/cikkek/tt.htm> [A hozzáférés ideje: 2017. június 1.]

- TÓTH Viktória (2007) „Pap, király, polgár, barát. 3.: Báthory István jelentősége a Baltikumban – oktatási intézmények alapításában játszott szerepe”, *Órszavak*, 8. évf., <http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/TothViktoriaBathoryJelentoseg.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TÖRKENCZY, Miklós (2002, 2008a) *Practical Hungarian grammar*, Budapest: Corvina.
- TÖRKENCZY, Miklós (2005, 2008b) *Ungarische Grammatik mit zahlreichen nützlichen Beispielen*; Übers. Claudia SÁNDOR, Budapest: Corvina.
- TRAAAT, Maarika (2006) *Information Structure in Discourse Representation: Computational analysis of theme, rheme and focus with Unification-Based Combinatory Categorical Grammar*. (PhD-thesis, The University of Edinburgh). Edinburgh, UK: University of Edinburgh. <https://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/handle/1842/1260/Traatthesis.pdf?sequence=1> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- TRASK, R[obert] L[awrence] (1998) „The Typological position of Basque: Then and now”, *Language Sciences*, Volume 20, Issue 3 (July 1998), 313–324.
- TROMMER, Jochen (2003) „Hungarian has no portmanteau agreement”, In: SIPTÁR, Péter & PINÓN, Christopher (eds.): *Approaches to Hungarian 9*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 283–302.
- UES (2015) = online verzió a SEILENTHAL, Tõnu és NURK, Anu (fõszerk.) (2010) *Ungari-eesti sõnaraamat* [magyar-észt szótár], összeáll. KIPPASTO, Anu; NURK, Anu és SEILENTHAL, Tõnu; nyelvi lektorok: KOKLA, Paul és TÓTH Viktória, Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia 6., Tartu: Eesti Keele Sihtasutus. szótár anyagából, <http://www.eki.ee/dict/ues/> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- UJHELYI Jánosné (2006) *Mária Montessori pedagógiai módszere*, Pécs, <https://www.slideshare.net/szevirma/dokumentum-27082840> [A hf. ideje: 2017. július 21.]
- ÚMTSz 2010: *Új Magyar Tájszótár, V. kötet, SZ–ZS*, fõszerk. † B. LÖRINCZY Éva, szerk. HOSSZÚ Ferenc, Bp.: Akadémiai Kiadó.
- Uralonet <http://www.uralonet.nytud.hu>; Bp.: MTA Nyelvtudományi Intézet, 2011 óta. [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]
- VÄÄRI, Reet (1970) „Soome ja ungari keele lektoraaat Tartu ülikoolis 1918.–1940. aastal”, *Tiid eesti filoloogia alalt III*. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 259.) Tartu, lk 302–311.
- VAAS, Theodor (1926) „Esimene Ungari-Soome-Eesti üliõpilaspäev Tallinnas. Mõtteid ja muljeid”, *Üliõpilaseht*, nr 9, lk 146–148.
- VAJDA, Edward J. (2004) „Distinguishing between referential and grammatical function in morphological typology”, In: FRAJZYNGIER, Zygmunt – HODGES, Adam – ROOD, David S., (eds): *Linguistic Diversity and Language Theories*, (Studies in Language Companion Series 72) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 399–420.
- VERÓK Attila és VINCZE Beatrix (2011) *A projektmódszer elmélete és gyakorlata*, Eger: Eszterházy Károly Fõiskola, http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0005_41_projektmunka_pdf/ [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VÍGH Tibor (2005) „A kommunikatív tesztelés elméleti alapjai”, *Magyar Pedagógia*, 105. évf. 4. szám, 381–407., http://www.magyarpedagogia.hu/document/Vigh_MP1054.pdf
- VÍGH-SZABÓ, Melinda (2005) „Észtországi magyaroktatás”, *Nyelvünk és Kultúránk*, XXXV. évfolyam, 141–142. szám.
- VÍGH-SZABÓ Melinda (mint Vighné Szabó Melinda) (2006) „Magyartanulás – észttanulás – nyelvi oppozíciók”, *Hungarológiai Évkönyv*, 7. évf. 52–65. (2006) 52–65., http://epa.oszk.hu/02200/02287/00007/pdf/Hungarologiai_Evkonyv_07_052-065.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VÍGH-SZABÓ Melinda (mint Vighné Szabó Melinda) (2009a) „Sprachpflege in Estland”, *Létiünk*, XXXIX. évf. 2. sz., 24–32., <http://letunk.rs/wp-content/uploads/2015/01/Letunk-2009-2.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VÍGH-SZABÓ Melinda (mint Vighné Szabó Melinda) (2009b) „Nyelvművelés Észtországban” *Létiünk*, XXXIX. évf. 2. sz. 33–40., <http://letunk.rs/wp-content/uploads/2015/01/Letunk-2009-2.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VÍGHNÉ SZABÓ Melinda (2011) *Magyar-észt kontrasztívítás és hibaelemzés. (Egy észt gyakorlókönyv koncepciója)*, PhD-értekezés, kézirat, Veszprém: Pannon Egyetem, http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2011/Vighne_Szabo_Melinda_dissertation.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]

- VÍGH-SZABÓ Melinda (2012) „Magyar–észt kontrasztivitás”, *Alkalmazott Nyelvtudomány*, XII. évfolyam 1–2. szám, 127–148, http://alkalmazottnyelvtudomany.hu/wordpress/wp-content/uploads/2012_XII_evfolyam/Vigh-Szabo_Melinda_Magyar-eszt_kontrasztivitas.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VÍGH-SZABÓ Melinda (2013) „Aa, bee, tsee – anyanyelv és anyanyelvi oktatás Észtországban”, *Anyanyelv-pedagógia*, VI. évf., 2. szám, <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=456> [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VÍGH-SZABÓ Melinda (2015) „A kontrasztív szemlélet az észt mint idegen nyelv tanításában és egy készülő segédanyag tervezete”, *Folia Uralica Debreceniensia* 22., 311–325. http://finnugor.arts.unideb.hu/fud/fud22/fud22cikkek/21_vighszabo.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VIITSO, Tiit-Rein (1990) „Eesti keele kujunemine flekteerivaks keeleks”, *Keel ja kirjandus* 33: 542–548.
- VILKUNA Maria (1989) *Free word order in Finnish: its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- VILKUNA Maria (1995) *Discourse Configurationality in Finnish*, in É. Kiss, Katalin (ed) *Discourse Configurational Languages*, New York: Oxford University Press, 244–268.
- VINCZE Beatrix (2005) „A reformpedagógia aktualitása és a megváltozott tanárszerep”, *Iskolakultúra*, IX. évf./8. szám, 29–41., http://epa.oszk.hu/00000/00011/00095/pdf/iskolakultura_EPA00011_2005_08_029-041.pdf
- VINCZE Veronika; ZSIBRITA János; DURST Péter és SZABÓ Martina Katalin (2013) „HunLearner: a magyar nyelv nyelvtanulói korpusza”, In: TANÁCS Attila és VINCZE Veronika (szerk.) *IX. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*, Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport, 97–105., http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/3991/1/Vincze_et_al.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. július 21.]
- VIRÁNYI Elemér (1922) „Észtországi tapasztalatok”, *Turán*, 3-4. sz., 201–204.
- VIRÁNYI, Elemér (1928) „Kultuurajaloolised kokkupuuted Eesti ja Ungari vahel”, *Eesti Hõim*, 1928, nr 2, lk 97–109.
- VIRÁNYI Elemér (1931) „Észt–magyar művelődéstörténelmi kapcsolatok”, *Fenno-Ugrica* III. [kd] Budapest, 243–259.
- WADE, Terence (1992/2011³) *A Comprehensive Russian Grammar*, Malden–Oxford–Chichester: Wiley-Blackwell.
- WAGNER-NAGY Beáta (szerk.) (2002) *Chrestomathia Nganasanica*, Szeged – Budapest: SzTE Finnugor Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet, http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00094/00058/altaica_suppl_010_000-306.pdf [A hf. ideje: 2017. július 21.]
- WÉBER Katalin (2007) „Elemi tárgyas predikátumok jelentésszerkezetének kiépülése a magyarban (L1, L2)”, In: VÁRADI Tamás (szerk.): *I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia*, Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 218–232. <http://www.nytud.hu/alknyelvdok07/proceedings07/Weber.pdf> [A hf. ideje: 2017. június 1.]
- WÉBER Katalin (2011) „Rejtelmes kétféleség”. *A kétféle igeragozás elkülönülése a magyar nyelvben. Megkülönböztetésük a magyar nyelvészeti hagyományban és gyermeknyelvi megnyilatkozások longitudinális korpuszvizsgálata alapján*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Program, Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Iskola. <http://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15510/weber-katalin-phd-2012.pdf> [A hf. ideje: 2017. június 1.]
- WÉBER Katalin (2014) „Az ECL nyelvvizsga és a nyelvvizsgaszintek”, *THL*₂, 15-21, http://epa.oszk.hu/01400/01467/00011/pdf/EPA01467_thl2_2014_1_015-021.pdf [A hozzáférés ideje: 2017. június 1.]
- WÉBER Katalin (2015) „Az ECL magyar mint idegen nyelvi vizsga”, *Órszavak*, <http://magyarutca.org/nyeomszsz/orszavak/pdf/Az+ECL+magyar+mint+idegen+nyelvi+vizsgaWeber2.pdf> [A hozzáférés ideje: 2017. június 1.]
- Word Finder <http://findwords.info>; [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]
- ZAICZ Gábor (főszerk.) (2006) *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*, Bp.: Tinta Könyvkiadó.
- ZEEVAERT, Ludger & THIJE, Jan D. ten (2007) „Introduction”, In: THIJE, Jan D. ten & ZEEVAERT, Ludger (eds.): *Receptive Multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*, 1-25. Amsterdam: Benjamins.

- ZIRKEL, Perry A. (1974) „A Method for Determining a Depicting Language Dominance”, *TESOL Quarterly*, Vol.8(1), 7-16.
- ZLINSZKY Aladár (1937) „Művészi hangfestés és hangutánzás”, *Budapesti Szemle*, = In: *A magyar stílusztika útja*, s.a.r.: SZATHMÁRI István, Bp.: Neumann Kht., 2002, <http://mek.niif.hu/06500/06592/html/stilisztika0013/stilisztika0013.html> [A hozzáférés ideje: 2015. június 1.]

